

რუსუდან თაბუკაშვილი

სამეცნიერო ინფორმაციის კომპრესიის სტრატეგიები

ვუკლავნი
დედის ნათელ ხსოვნას

თბილისი

2011

რეცენზენტები:

**ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
ზაია ჩხეიძე**

**ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
ტატიანა შვარპლიშვილი**

ISBN 978-9941-0-4007-8

**უკ (UDC) 81
თ 128**

წინათქმა

მეცნიერების სწრაფმა განვითარებამ და მასთან დაკავშირებული ლიტერატურისა და ინფორმაციის უწყვეტმა ნაკადმა გამოიწვია დიდ ინტერესი ისეთი პროცესისადმი, რომელიც დაკავშირებულია ინფორმაციის მიღებასა, მის გადამუშავებასა და შეკვცასთან, რაც ინფორმაციული კომპრესიის სახელითაა ცნობილი. ინფორმაციის დანაკარგს შედეგად შეიძლება მოჰყვეს ის, რომ კვლევის ერთი და იგივე ობიექტი რამდენჯერმე შეიძლება გახდეს კვლევის საგანი სხვადასხვა სპეციალისტის მიერ. ამ მიზეზით აუცილებელია პირველად დოკუმენტთა, დედანთა და მუშავება, მათი ინფორმაციული კომპრესირება, უაღრესად დიდ მნიშვნელობას იძენს დღესდღეობით ასევე უცხოენოვან პირველწყაროთა დამუშავებაც.

ინფორმაციის კომპრესიის დაუფლების აუცილებლობაში დღეს აღარავის ეპარება ეჭვი, მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ის ამ პროცესებთან დაკავშირებული მრავალი საკითხის განხილვას მოითხოვს. ის, რომ ეს საკითხები დროებით გადაუჭრელია, ორი მოვლენითაა განპირობებული: ერთი მხრივ, თვით კომპრესიის მოვლენის, და შესაბამისად კომპრესირების პროცესის, როგორც ინტელექტუალური შემოქმედებითი პროცესის სირთულით, და მეორე მხრივ, – მისი არასრული, არასწორი და არასისტემური კვლევით.

მონოგრაფია პირველი ქართულენოვანი ნაშრომია, რომელიც ეძღვნება ტექსტის კომპრესიის პრობლემებს. იგი იკვლევს რეფერირებისა და ანოტირების პროცესებსა და ტექსტის კომპრესიის მეთოდებს, რაც ტექსტის ლინგვისტიკის შუქზე მიმდინარეობს. წიგნს თან ერთვის რეფერატებისა და ანოტაციების ნიმუშები, რომლებიც თვალსაჩინოს ხდის ყველა თეორიულ დებულებას. მონოგრაფია განკუთვნილია ფილოლოგიური პროფილის სპეციალისტებისათვის, სტუდენტების, მაგისტრანტებისა და ასევე ტექსტის კომპრესიის, რეფერირებისა და ანოტირების პრობლემით დაინტერესებულ ყველა პირთათვის.

რ. თაბუკაშვილი

სამეცნიერო ურთიერთობათა სფერო „მეცნიერება“, „სამეცნიერო“, მეცნიერული“.....	6
სამეცნიერო მოღვაწეობა როგორც სისტემა და მისი დომინანტური კომპონენტები.....	15
სამეცნიერო დარგობრივი კომუნიკაცია სოციალური ფენომენი.....	21
მაკროსტრუქტურის ცნება და სამეცნიერო დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურის მარკერები.....	25
სამეცნიერო დარგობრივი პუბლიცისტური ტექსტის მაკროსტრუქტურის კვლევის ასპექტები.....	32
რეფერატისა და ანოტაციის რეტროსპექცია.....	38
სამეცნიერო კომუნიკაციის, საინფორმაციო მოღვაწეობისა და საინფორმაციო მომსახურების მოდელები.....	42
რეფერირება და რიტორიკა.....	48
ცნება „შეკეცვა“ და მისი ვარიაციები.....	59
კომპრესია საინფორმაციო მომსახურების სფეროში.....	64
განსხვავება მხატვრული ტექსტების მოკლე შინაარსის განსაზღვრასა და სამეცნიერო პუბლიცისტური ტექსტების აზრობრივ კომპრესიას შორის.....	68
ტექსტის ლინგვისტიკა და რეფერირება.....	72
ანოტაციისა და რეფერატის ფუნქციები.....	81
რეფერატის დეფინიცია.....	86
ინფორმაციისა და რეფერატის ტიპები ფაქტოგრაფიული ინფორმაცია ინფორმაციული რეფერატი.....	93
კონცეპტუალური ინფორმაცია. ინდიკატორი რეფერატი.....	95
მიმოხილვით ანალიტიკური ინფორმაცია. მიმოხილვითი რეფერატი.....	98
სამეცნიერო და პუბლიცისტური ტექსტების ძირითადი ინფორმაციის განსაზღვრის ფორმალური და ანკეტურ ასპექტური მეთოდები კომპრესიის პროცესში.....	101
1. ფორმალური (ავტომატური) მეთოდი.....	101
1.1. სტატისტიკური მეთოდი.....	102
1.2. პოზიციური მეთოდი.....	103
1.3. ინდიკატორული (მარკერული) მეთოდი.....	103
1.4. გრამატიკული (სინტაქსური) მეთოდი.....	104
1.5. მოსაზრებათა შეჯერების მეთოდი.....	105

1.6. ფორმალური (ავტომატური) მეთოდის ნაკლი.....	105
2. ასპექტური მეთოდი.....	106
3. ანკეტური მეთოდი.....	108
3.1. ასპექტური და ანკეტური მეთოდების ნაკლი.....	112
სამეცნიერო და პუბლიცისტური ტექსტების ძირითადი ინფორმაციის განსაზღვრის ანალიზურ სინთეზური მეთოდები კომპრესიის პროცესში.....	112
1. ტექსტის სინტაქსური სტრუქტურა.....	113
2. ტექსტის კომუნიკაციური სტრუქტურა.....	116
3. ტექსტის სემანტიკური სტრუქტურა.....	120
4. ტექსტის ინფორმაციული სტრუქტურა.....	126
რეფერატზე მუშაობის მეთოდთა.....	130
ინდიკატურ რეფერატზე მუშაობის მეთოდთა.....	140
ინფორმაციულ რეფერატზე მუშაობის მეთოდთა.....	141
მიმოხილვით რეფერატზე მუშაობის მეთოდთა.....	142
ანოტაციებზე მუშაობის მეთოდთა.....	143
კოპიების საშუალებები რეფერატში.....	145
რეფერატის თარგმნის თავისებურებანი.....	149
ნიმუშები. ბიბლიოგრაფიული მონაცემების ნიმუშები წიგნიდან.....	153
ანოტაციების ნიმუშები.....	154
ინდიკატური რეფერატების ნიმუშები გაზეთიდან „ქართული წიგნი“ (2003 წლის 3 მარტი).....	156
ინდიკატური რეფერატების ნიმუშები რუსულენოვანი რეფერატული ჟურნალებიდან.....	157
ინდიკატური რეფერატების ნიმუშები გერმანულ ენაზე „Bibliographie Moderner Fremdsprachenunterricht“.....	158
ინდიკატური რეფერატების ნიმუშები ინგლისურ ენაზე „Bibliographie Moderner Fremdsprachenunterricht“.....	161
ინდიკატური რეფერატების ნიმუშები გერმანულ ენაზე „Bibliographie Moderner Fremdsprachenunterricht“.....	163
ინდიკატური რეფერატების ნიმუშები ინგლისურ ენაზე „Bibliographie Moderner Fremdsprachenunterricht“.....	164
ინდიკატური რეფერატების ნიმუშები ფრანგულ ენაზე „Bibliographie Moderner Fremdsprachenunterricht“.....	166
ლექსიკონი.....	167
გამოყენებული ლიტერატურა.....	172

სამეცნიერო ურთიერთობათა სფერო
„მეცნიერება“, „სამეცნიერო“, „მეცნიერული“

სანამ კომპრესიას, სამეცნიერო და პუბლიცისტური ტექსტის რეფერირებისა და ანოტირების პროცესს, პირველადი ტექსტის დამუშავების მეთოდებს უშუალოდ განვიხილავთ, აუცილებლად მივიჩნევთ, სრული სახით წარმოვადგინოთ ის „გარემო“, რომელშიც ჩვენს მიერ განიხილება რეფერირება და ანოტირება, როგორც პირველადი ტექსტის, ორიგინალის, მეორად დოკუმენტად გადამუშავების პროცესი. იმდენად, რამდენადაც ფაქტიურად არ არსებობს სრულყოფილი ნაშრომი, რომელიც მოიცავს ყველა დეტალს, რომელსაც რეფერენტი ტექსტის დამუშავებისას აწყდება, რაც თავის თავად ხდის ამ პრობლემას აქტუალურს, ამიტომ ვცდილობთ ვიყოთ ლოგიკური ჩვენს მსჯელობაში და თავი არ ავარიდოთ იმ სიძნელეებს, რომლებსაც პრაქტიკულად ვხვდებით პირველადი დოკუმენტის მეორად დოკუმენტად გადამუშავების, ინფორმაციის კომპრესიის – ანუ მისი რეფერირებისა და ანოტირების პროცესში. ამთავითვე მსურს სიზუსტე შევიტანოთ თითოეული ცნების განმარტებაში და მკაფიოდ განესაზღვროთ ისინი.

დღეს საზოგადოებრივ ცნობიერებაში „სამეცნიერო“ და „მეცნიერული“ მოიცავს ზოგადად ინტელექტუალურ, აზროვნებით-შემეცნებითი საქმიანობის სფეროებს, მწერლობისა და ხელოვნების დარგების გამოკლებით.

ამ ცნებების შესახებ სულ უფრო დაჟინებით გვესმის ტერმინი „ინტელექტუალური კაპიტალი“, რაც უპირატესად იმას ნიშნავს, რომ მეცნიერულ პროდუქციას ჭეშმარიტად აქვს საბაზრო ღირებულება და იგი არც მარტო პიროვნულ ინტერესთა დაკმაყოფილებას ისახავს მიზნად და არც მხოლოდ ადამიანების მიერ საკუთარი გონების შესაძლებლობათა ზღვარის ძიებას.

ადამიანმა საკუთარი არსებობის გააზრებას, გონებით ჭერებას, მედიტაციას, მეცნიერება უწოდა, მას სიბრძნე დაარქვა, ხოლო ამ პროცესისადმი საკუთარი დამოკიდებულება სიბრძნის სიყვარულით გამოხატა. შესაბამისი მეცნიერებაც ჩამოაყალიბა - ფილოსოფია, - რაც ბერძნულ ენაზე სწორედ „სიბრძნის სიყვარულს“ ნიშნავს.

როდის, რომელ კონკრეტულ ეპოქაში ან სახელდობრ, რომელმა ერმა მოიმოქმედა ეს სხეებზე ადრე, სათანადო წყაროების უქონლობის გამო, ამის დადგენა შეუძლებელია. თუ დაეაკირდებით, მეცნიერების სამყაროში, რომლის დარგებსაც ცალკეული დისციპლინების სახით ვეცნობით, ძალზე ხშირად ამა თუ იმ ცნების განმარტებისას ძველ ბერძნულ ან ლათინურ ტერმინებს

წავაწყდით. ეს იმას ნიშნავს, რომ ბევრი რამ მეცნიერების სამყაროში ძველ საბერძნეთსა და რომში უკვე იყო ცნობილი. არა მხოლოდ ეს, არამედ „ძველ“ ტერმინთა სიჭარბე და თანამედროვეობაში მათი გამოყენების სიხშირე იმასაც გვაფიქრებინებს, რომ მეცნიერული სამყაროს სათავეები ამ ორი ქვეყნის (ცივილიზაციის) სინამდვილეშია.

თუმცა თავად მეცნიერულ ძიებათა წყალობით ისიც კარგადაა ცნობილი, რომ ძველმა ბერძნებმა თუ რომაელებმა თავიანთი მეცნიერული ძიებანი უფრო ადრინდელ ცოდნაზე დააფუძნეს; რომ მათ უკვე დახვდათ საოცარი ცივილიზაცია (კულტურა, მათ შორის მეცნიერება) და მისი გააზრება-გათავისების ნიადაგზე შექმნეს საკუთარი. ამ თვალსაზრისით ძალზე გამჭირვალედ ჩანს ბერძნულ-რომაული წინარე ცივილიზაციები (მაგ., შუამდინარეთის, ძველი აღმოსავლეთის).

◀ მეცნიერება: დღეს „მეცნიერების“ ცნებაში გულისხმობენ კულტურის სფეროს კუთვნილ სპეციალურ საქმიანობას, რომლის მიზანი გარემომცველი სამყაროს, საზოგადოებისა და ადამიანის შესახებ ცოდნის სისტემის შექმნაა.

თანამედროვე მეცნიერული ცოდნა საბუნებისმეტყველო საზოგადოებრივ და პუმანიტარულ დისციპლინებს მოიცავს. მეცნიერული ცოდნის შინაარსის დადგენაში დიდი წვლილი შეიტანა XX საუკუნის ფილოსოფიურ მიმდინარეობათა (ლოგიკური პოზიტივიზმი, პოსტპოზიტივიზმი, ნეორაციონალიზმი...) წარმომადგენლებმა.

მეცნიერება თავისებური ცოდნაა არცოდნისა (1, გუბანი, გვ. 71). მეცნიერული ნაშრომის დამახასიათებელი ნიშნებია: ობიექტურობა, სისტემურობა, ლოგიკური დასაბუთებულობა, სპეციალური სამეცნიერო ენის გამოყენება, თეორიულობა.

მეცნიერული ცოდნა საკელეე (შესასწავლ) მოვლენებს აღწერს, განმარტავს და პროგნოზირებს. ასე რომ, მეცნიერული ცოდნა, მისი განვითარება საკითხის (პრობლემის) დასმასა და გადაწყვეტასთანაა დაკავშირებული. პრობლემა კონკრეტულ სფეროში შემეცნებითი წარმოდგენების ევოლუციის შედეგია.

მეცნიერული პრობლემა ობიექტურად მწიფდება მეცნიერული ცოდნის წიაღში, მკვლევართა წრეში, როგორც ამ ცოდნის მატარებლებში და თავის გამოხატულებას იძენს. ისინი ამ პრობლემას შესაბამისი ფორმით აყალიბებენ. თუმცა ზოგიერთი სპეციალისტი ამტკიცებს, რომ მეცნიერული პრობლემები, პრობლემური სიტუაციები ბუნებაში თავისთავად, ობიექტურად არსებობს. მკვლევრის როლი კი იმით შემოიფარგლება, რომ ეს პრობლემა საზოგადოების ყურადღების არეში მოაქციოს და ამით თავის საკუთრებად აქციოს. სხვები

მიიჩნევენ, რომ მკვლევრის (მეცნიერის) როლის უგულვებელყოფა არ შეიძლება, რადგან თავისთავად არსებული პრობლემა უმისოდ იარსებებდა და ვერაინ „დაინახავდა“, ანუ ვერ გაიგებდა. მკვლევარი „ამჩნევს“ მას, სააშკარაოზე გამოაქვს და პრობლემის ცოდნას მისი აღწერითა და განმარტება-დახასიათებით ცოდნის სახედ აქცევს.

პრობლემის გადაჭრა ხელს უწყობს ემპირიული მეცნიერების ბაზისის, ანუ თეორიული წარმოდგენების ზრდას. მეცნიერების ემპირიული დონე სწორედ თეორიულ განსჯათა საფუძვლის შექმნას ემსახურება. საამისოდ შესასწავლ მოვლენას აკვირდებიან, ზომავენ, ექსპერიმენტებს ატარებენ, აგებენ მოდელებს და ა. შ., მაგრამ ფაქტების შეკრება მეცნიერებისათვის თვითმიზანი არ არის, რადგან მოვლენათა მიღმა (მათ საფარქვეშ) ისეთი ზოგადი რამ იმალება, რაც განმეორებადია (ერთჯერადი არაა) და ამის გამო ასახსნელი კანონზომიერების სიბრტყეზეა გასააზრებელი. ამიტომაც მეცნიერული ცოდნის ემპირიული (ზედაპირული, იოლადშესამჩნევი) ფენა ყოველთვის განზოგადებისაკენ, თეორიული სრულყოფისკენ მიისწრაფის.

ამ გზაზე პირველი ნაბიჯი ჰიპოთეზის (ვარაუდის) წამოყენებაა. იმ ვარაუდისა, რომელსაც სწამს მოვლენათა შორის კანონზომიერი კავშირის არსებობა და ამ კავშირის შესაძლო გაგრძელება. ჰიპოთეზა ემპირიულ მასალაზე მოწმდება და თეორიის სტატუსს იძენს. თეორია სწორედ მოვლენის აღწერას, განმარტებასა და უტყუარობას იჩემებს. ამიტომაც მეცნიერული თეორია სისტემურად მოწესრიგებული მთლიანობაა. მას მყარი სტრუქტურა აქვს, რადგან ისეთ კომპონენტებს ემყარება, როგორიცაა ფუნდამენტური ცნებები, თეორიული სქემა, ახსნა-განმარტებათა პრინციპები, კანონები და სისტემა.

მეცნიერებას კულტურის სხვა ფორმების მსგავსად, ცოცხალი სამყაროს წიაღში უდგას ფესვები. მისი „საარსებო“ გარემო მთელი სამყაროა (ხილული და უხილავი), ის ემპირიულ და თეორიულ მასალას ემყარება და სიბრძნისეული წარმოდგენებითა და ცოდნის იდეალებით საზრდოობს. მეცნიერება კი, თავის მხრივ, მეცნიერული ცოდნის გაღრმავება-სრულქმნას უწყობს ხელს.

„მეცნიერება“ თავად რჩება საგანგებო საკვლევ პრობლემად, რომლის სერიოზულობისა და მასშტაბურობის მაჩვენებელია ის ფაქტიც, რომ მისი არსისა და სხვა მხარეების შესასწავლად სპეციალური მეცნიერული დარგიც კი დაარსდა „მეცნიერებამცოდნეობის“ სახელწოდებით.

რას აღნიშნავს „სამეცნიერო“ და რას – „მეცნიერული“? ამ ცნებებს ბევრი ჩვენი თანამედროვე ხშირად სხვადასხვა კონტექსტში უადგილოდ იშველიებს.

◀ სამეცნიერო ურთიერთობის სფერო

მეცნიერული აზროვნება რთული ფენომენია. აზროვნების პროცესი აქ, ჩვეულებრივ, ორ მნიშვნელოვან ეტაპს მოიცავს: კომუნიკაციამდელს და კომუნიკაციურს.

კომუნიკაციამდელი ეტაპი ცოდნის დაგროვებას, შემდეგ აღმოჩენას და მეცნიერული სიახლის დადგენას უკავშირდება.

კომუნიკაციის ეტაპს განეკუთვნება მოპოვებული ახალი ცოდნის სამეტყველო გაფორმება.

სამეცნიერო კომუნიკაციაში ორი დონეა: ერთია აზროვნების პროცესი, მეორე – მისი სიტყვიერი გამოხატულება. მეცნიერის გონებაში ჯერ „აზროვნების პროცესია“, შემდეგ „სამეტყველო პროცესი“. მკითხველში ეს პროცესი „შებრუნებულია“, ჯერ „სამეტყველო პროცესია“, შემდეგ „აზროვნების პროცესი“ (2. ა. ჩიქობავა). ორივე დონე თანაბრად მყოფობს ავტორსა და მკითხველში და უზრუნველყოფს პროფესიულ ურთიერთობას მეცნიერთა შორის.

◀ სამეცნიერო ნაშრომის მიზანი

სამეცნიერო ნაშრომის მიზანი მეცნიერის, მკვლევარის მტკიცების, მოსაზრების ჭეშმარიტების დამტკიცებაა. ეს განსჯით, მტკიცებით, – ლოგიკური აზროვნებით მიიღწევა. ლოგიკურ აზროვნებას თავისი ფორმები აქვს. ესენია: ცნება, მსჯელობა, დასკვნა.

– **ცნება** სამეცნიერო მეტყველების უმნიშვნელოვანესი ერთეულია. იგი საგნის ნიშან-თვისებას წარმოაჩენს. ეს ნიშან-თვისებები კი განზოგადებით არის მიღებული. მათ საფუძვლად უდევს მეცნიერული ანალიზი. ცნებათა სახელები ტერმინებია. ყოველ მეცნიერებას ცნებათა საკუთარი სისტემა და შესაბამისი ტერმინოლოგია აქვს. მისი ცოდნა მეცნიერული კომუნიკაციის შეუფერხებელი განხორციელების პირობაა.

ცნება მსჯელობაში იჩენს თავს. მსჯელობა მეცნიერული მტკიცების ან უარყოფის დასაბუთების ფორმაა. მსჯელობის შედეგი დასკვნაა.

– **მსჯელობა**, როგორც სამეტყველო ფორმა, იქ გამოიყენება, სადაც რაიმე საკითხი წყდება. ასეა ყველა სფეროში, მეცნიერებაშიც, საზოგადოებრივ, საყოფიერო, საერთო თუ კერძო დონეებზე. მეცნიერი და მკითხველი ყოველთვის ენობრივად არიან გამოხატულნი. ენობრივი საშუალებანი კი ერთმნიშვნელობიანი, სემანტიკურად არაორაზროვანი და გამჭვირვალეა.

– **დასკვნა** აზროვნების ფორმაა. ცნობილი მსჯელობიდან ახალი მსჯელობა გამომდინარეობს. სამეცნიერო ლიტერატურაში დასკვნის კულტია, რადგან

მეცნიერული ნაშრომის არსს შეადგენს. დასკვნები შეიძლება ან თანმიმდევრულად განვაღებოთ, ან თანწყობილად, ანდა უფრო ხშირად კომბინირების პრინციპით.

ცნება, მსჯელობა და დასკვნა აზრის თანდათანობითი, სრულქმნის საფეხურებია. სამივე ფორმა სამეცნიერო ნაშრომის ლოგიკურ-აზრობრივ კომპოზიციას ქმნის და ტექსტის აგებულებასაც განსაზღვრავს.

თანამედროვე ციფილიზაცია საინფორმაციო ერაა. ყველაზე ძვირადღირებული კაპიტალი ინფორმაციაა.

სამხედრო თვალსაზრისითაც დღეს ის სახელმწიფოა ძლიერი, რომელსაც მაღალგანვითარებული საინფორმაციო ტექნოლოგიები აქვს და არა ის, რომელიც მეტ სამხედრო ტექნიკას აწარმოებს. ინფორმაციის ასეთი ძალმოსილება თავისთავად მეცნიერების უდიდეს მნიშვნელობას ცხადყოფს. მეცნიერებამ ღრმად შეაღწია კაცობრიობის არა მარტო სულიერ-გონებრივ სფეროებში, არამედ პრაქტიკულ ყოფაშიც. შესაბამისად გაიზარდა სამეცნიერო და საგანმანათლებლო მუშაობა.

სამეცნიერო ენის (სტილის, ტერმინოლოგიის) ფუნქციონირების თანამედროვე სფეროებია: მეცნიერული შრომა, სტატია, სახელმძღვანელო, მეთოდური მითითება, რეფერატი, ესე, რეცენზია, დასკვნა, ანოტაცია, კონსპექტი, მოხსენება, გამოსხმაურება, რედაქტირება, რეფერირება და ა. შ.

სამეცნიერო სტილი მეტყველების ფორმაა. იგი მეცნიერების სფეროში ადამიანთა ურთიერთობას ემსახურება. მეცნიერების სფერო მკაცრად არის შემოსაზღვრული. ამის გამო ამ სფეროში ენა სპეციფიკურად ფუნქციონირებს. სამეცნიერო მეტყველება რაიმე განსაკუთრებული, ხელოვნურად შექმნილი ენა კი არაა, არამედ იგივე ჩვენი მშობლიური ენაა, ოღონდ განსხვავებულია მისი გამოყენება. სამეცნიერო სტილი ამ განსხვავებული გამოყენების კანონზომიერებები და წესებია.

სამეცნიერო სტილი წიგნურ სტილებს განეკუთვნება. ამიტომ მას ამ სტილებთან ბევრი საერთო აქვს. ზოგადად ესაა:

- ნათქვამის წინასწარ გააზრებულობა;
- თხრობის მონოლოგურობა;
- ენობრივ ერთეულთა (სიტყვათა) მკაცრი შერჩევა.

ერთი სიტყვით, სამეცნიერო სტილი არის სამეტყველო სისტემა, რომელიც სპეციალურადაა მისადაგებული ადამიანთა ოპტიმალური ურთიერთობებისათვის მეცნიერების სფეროში [3, 1990. გვ. 14].

ენობრივი გადმოცემის ტიპები სამეცნიერო მეტყველებაში

სამეცნიერო ნაშრომში თხრობის ძირითადი ფორმაა მონოლოგი. მონოლოგი სამი ტიპისაა:

- აღწერითი;
- თხრობითი;
- მსჯელობითი.

აღწერა რისამე მტკიცების ან დასკვნის საფუძველია. ამიტომ აღწერაში მკაცრად შეარჩევენ საგანთა თუ მოვლენათა განმსაზღვრელ ნიშნებს, მიმართულებებს და ამით ობიექტურად აღგენენ მათ შორის ურთიერთმიმართებებს.

სამეცნიერო სტილის მაწარმოებელი ელემენტები

რა ელემენტები აწარმოებენ სამეცნიერო სტილს? ამის თაობაზე აზრთა სხვადასხვაობაა. სარწმუნოდ ბევრს უფრო ის მოსაზრება ეჩვენება, რომლის მიხედვით სტილის ელემენტებად უნდა ჩაითვალოს:

◀ ლექსიკური (ენობრივი) ერთეულები, მორფოლოგიური (იშვიათად) და სინტაქსური კონსტრუქციები, რომელთაც ტრადიციულად ფუნქციურ-სტილის-ტიკური შეფერილობა აქვთ;

◀ ლექსიკური ერთეულები, რომელნიც სტილისტიკურად ნეიტრალურია, რადგან თანაბრად ახასიათებს ყველა სტილს;

◀ მხოლოდ სამეცნიერო მეტყველებისათვის დამადასტურებელი ერთეულები;

◀ მორფოლოგიური ფორმები, სინტაქსური სტერეოკონსტრუქციები, მყარი სპეციფიკური გამოთქმები, კავშირები და ა. შ.

ექსპრესიულ-ემოციური და ინდივიდუალური სამეცნიერო სტილში

სამეცნიერო ნაშრომის ტექსტს სიზუსტის უმკაცრესი მოთხოვნა წაეყენება. ეს, ერთი შეხედვით, შეუძლებელს ხდის ასეთ ტექსტში ემოციურ-ექსპრესიული ლექსიკის, ხატოვანი საშუალებების: მეტაფორის, ეპითეტის, შედარების და ა. შ. გამოყენებას, რადგან ობიექტურობა ფაქტების მშრალ გადმოცემას ითხოვს. მიუხედავად ამისა, სამეცნიერო სტილში ექსპრესიულ-ემოციური და ხატოვანი ელემენტები მაინც გვხვდება, ოღონდ ესაა, რომ ისინი სამეცნიერო სტილის არსებითი ნიშნები არაა, მათი თანმხლებია და მეცნიერთა ინდივიდუალობასა და ცოდნის სფეროზეა დამოკიდებული. იმის გამო, რომ ასეთი ელემენტების გამოყენება სამეცნიერო სტილში მოულოდნელია, მათი გამოჩენა მკითხველზე ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენს და მის აზროვნებას ააქტიურებს. ამ საშუალებებს ამიტომაც უფრო ხშირად სახელმძღვანელოებში იყენებენ.

სამეცნიერო სტილში ექსპრესიულობას ზღუდავს სამეცნიერო მეტყველების სტანდარტიზაციის ტენდენციაც. ზოგიერთი მეცნიერი სტანდარტიზაციას, ანუ ენობრივი სტანდარტების, ტრაფარეტების, შაბლონის, შტამპების, კლიშეს გამოყენებას აუცილებლობადაც კი მიიჩნევს, რადგან, მათი აზრით, ასეთი ენობრივი საშუალებები ადვილად გასაგებს ხდის სამეცნიერო ნაშრომში გადმოცემულ დებულებებსა და დასკვნებს.

ავტორისეული საწყისის შეზღუდვა

სამეცნიერო სტილისათვის ასევე დამახასიათებელია ავტორის „მეს“ შეზღუდვა. ეს სამეცნიერო სტილის განყენებულობა-განზოგადებულობის ნიშნის გამოვლენაა. ამას გარდა ითვლება, რომ სამეცნიერო ნაშრომში მოცემული ცოდნა ავტორის კუთვნილება აღარაა, რადგან მისი ფუნქცია ობიექტური სინამდვილის ასახვაა, მკითხველის ფუნქცია კი – ობიექტური ასახვის ობიექტური აღქმა (3. გ. კეარაცხელია).

სამეცნიერო სტილის ლექსიკა

სამეცნიერო სტილის ლექსიკასა და ფრაზეოლოგიაში 3 ჯგუფი გამოიყოფა:

1. სიტყვები, გამოთქმები, რომლებიც საერთო ენობრივი მნიშვნელობით იხმარება;

2. სალიტერატურო ენის სიტყვები, რომლებმაც სემანტიკა შეიცვალეს და ტერმინებად იქცნენ;

3. სპეციალური სიტყვები და შესიტყვებანი, ანუ ტერმინები, რომლებიც სამეცნიერო მეტყველებაში გამოიყენება.

საერთო ენობრივი ლექსიკა სამეცნიერო მეტყველებაში უპირველესად ხმარების სიხშირით გამოირჩევა. ამასთან ხშირად ისეთი მნიშვნელობებით გამოიყენება, რაც სხვა სტილებს არ ახასიათებს. მაგალითად, სიტყვა „ფაქტი“ ნიშნავს: 1. რაც მოხდა; 2. მონაცემს დასკვნის გამოსატანად. სამეცნიერო მეტყველებაში ეს სიტყვა უფრო მეორე მნიშვნელობით გამოიყენება.

სალიტერატურო ენის სიტყვები სამეცნიერო სტილში სპეციფიკურ მნიშვნელობას იძენენ და ეს გამოწვეულია სიტუაციის სპეციფიკით. მაგალითად, სიტყვა „ერცვლდება“ ნიშნავს: 1. ერცელი ხდება, ფართოვდება, დიდდება; 2. მრავალს აწვდის, ურიგებენ, უზავენან; 3. მრავალათვის ხდება ხელმისაწვდომი, გასაგები, ცნობილი; 4. ეხება, გადადის; 5. იზრდება, მატულობს; 6. ედება.

ამას გარდა, სალიტერატურო ენის ლექსიკის ერთი ნაწილი სამეცნიერო მეტყველებაში ახალ შინაარსს წარმოაჩენს. მაგალითად, ტრადიციულისაგან

განსხვავებულ შინაარსს სამედიცინო ლიტერატურაში გამოხატავენ სიტყვები: სარკველი, ტოტი, ქერქი, ბაგირაკი, ...;

ქიმიაში: ქვა, ჟანგვა, მარილი...;

ენათმეცნიერებაში: გეზი, ქცევა, კონტაქტი...;

სამეცნიერო ლექსიკის უმთავრესი ერთეულებია ტერმინები და ტერმინოლოგიური გამოთქმები. ისინი აღნიშნავენ ლოგიკურად ჩამოყალიბებულ ცნებებს და დიდი მოცულობის ინფორმაციას იტყვენ.

სამეცნიერო სტილის სინტაქსის თავისებურებები

სინტაქსის საკითხების განხილვა აქ წინადადებით შემოიფარგლება, რადგან გავრცელებული აზრის თანახმად, „წინადადება გაურკვეველი, უსაზღვროდ ვარირებადი წარმონაქმნია, თავად სიცოცხლეა ენისა მოქმედებაში“. ამიტომ წინადადებასთან ერთად ეშორდებით ენასაც, როგორც ნიშანთა სისტემას და გადავდივართ სხვა სამყაროში, ენის, როგორც ურთიერთობის სამყაროში, სამყაროში, რომლის გამოხატულებასაც მეტყველება წარმოადგენს [4. ე. ბენვენისტი]. წინადადებაში კი სტილს ქმნის სიტყვათა ურთიერთთან დაკავშირების წესები.

ქართული სამეცნიერო ენისათვის დამახასიათებელია ატრიბუტული და მართულ-მსაზღვრელიანი კონსტრუქციები. განსაკუთრებით ნიშანდობლივია მრავალკომპონენტიანი რიგები, სადაც განსაზღვრების ფუნქციას მეტყველების რამდენიმე ნაწილი ასრულებს. ძირითადია პრეპოზიციური წყობა, პოსტპოზიციური იშვიათია. სამეცნიერო თხრობის სუბსტანციურ ხასიათს მსაზღვრელთა სიჭარბეც განსაზღვრავს. მათი რაოდენობა ხშირად ათსაც კი აღწევს. მაგალითად:

3-კომპონენტიანი: „ნორმის დარღვევის შემთხვევა“;

4-იანი: „ფსიქოლოგიური თანმხლები მოვლენის კვლევა“;

5-იანი: „ნერვის ყოველი სიმპლექსის წყაროების თანაკვეთა“ და ა. შ.

ასეთი გრძელი რიგები ზოგ შემთხვევაში აზარალებს აზრის სიცხადეს, თუმცა ეს მაინც მეცნიერის წერის კულტურაზეა დამოკიდებული. მსაზღვრელთა ასეთ დახვევებას რომელიმე კომპონენტის რედუქციით იცილებენ თავიდან. შეკუმშვა ასეთ შემთხვევაში შინაარსზე არ მოქმედებს. მაგალითად: „ზურგის ტენიის (რუხი ნივთიერების) წინა სვეტები...“.

ზოგიერთი მეკლერის აზრით, მსაზღვრელთა დახვევებას, რაც დამახასიათებელია ქართული სამეცნიერო სტილისათვის, ობიექტური საფუძველი აქვს. ამაში ელინდება ამ სტილის საერთო ტენდენცია – მინიმალური ენობრივი საშუალებებით მაქსიმალური ინფორმაციის გადაცემა [3, 1990, გვ. 99].

◀ წინადადება

სამეცნიერო სტილის სინტაქსი ერთგვაროვანია და მარტივი. რთული წინადადების დონეც კი გარკვეულად შესუსტებულია.

წინადადების აგების, გაერცელების საშუალებაა შესიტყვებები. ისინი გრამატიკულად მარტივ წინადადებას განაგრძობენ.

შესიტყვებათა რიგები განსაზღვრავენ სამეცნიერო სტილის ისეთ საერთო ტენდენციას, როგორიცაა სახელის ფუნქციის წინ წამოწევა და ზმნის როლის შესუსტება.

თხრობის სიზუსტისა და ლოგიკურობის მოთხოვნა განაპირობებს ერთგვარ-წვერებიანი კონსტრუქციებისა და ჩართული სიტყვების ფართოდ გამოყენებას. ამიტომ ამ სტილში მარტივი წინადადება უფრო ხშირია.

სამეცნიერო სტილი თანაბრად იყენებს გაერცობილსა და რთულ სტრუქტურებს.

რთული ქვეწყობილი წინადადებების უმრავლესობა მხოლოდ ერთი დამოკიდებული წინადადებით გვხვდება. გრამატიკულად მარტივი წინადადება აქ სინტაქსური კავშირებით არის გაერთულებული. სამეცნიერო სტილში გაერცელებულია ერთნაირი ტიპის სტრუქტურები – სტერეოსტრუქტურები, რომლებიც მეცნიერული აზრის დინება-მოდრაობას კონცენტრირებულად გამოხატავენ. არ-გუმენტირება, მოვლენათა შორის კავშირი, მეტყველების ლოგიკურობა მიზეზ-შედეგობრივი მაქვემდებარებელი კავშირებით ხორციელდება.

მარტივი წინადადებები მიყოლებით, რთულთან მონაცვლეობის გარეშე, უმეტესად აღწერაშია.

რთული წინადადებები გვხვდება თხრობაში, მსჯელობებში და იმგვარი ლოგიკური მიმართების გამოხატვას ემსახურება, როგორიცაა:

- ობიექტი – ნიშან-თვისება;
- საფუძველი – შედეგი;
- პირობა – მოქმედება და ა. შ.

◀ განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები

განკერძოებული სიტყვებისა და გამოთქმების გამოყენება სამეცნიერო სტილში, ერთი მხრივ, თვისების, მოვლენის დეტალიზაციას, ხაზგასმას, დაზუსტებას, სიცხადის მოთხოვნას უკავშირდება, მეორე მხრივ, იმის გადმოცემას, თუ როგორ უყურებს ავტორი წინადადებაში გამოხატულ აზრს, გამოთქმის ფორმას; გამოხატავს წყაროზე მითითებას.

სამეცნიერო სტილში მიღებულია გრამატიკულად დამოუკიდებელი და მრავალგვარი მიმართების გამოხატველი სიტყვების ფრჩხილებში ჩასმა. აქ „ფრჩხილები“ მხოლოდ პუნქტუაციური ნიშნები არაა. მათ ფუნქციურ-სტილ-

ისტორიული დატვირთვა აქვთ. ის, რაც ფრჩხილებშია ჩასმული, ერთგვარად უკანა პლანზეა გადაწეული. მისი ამოღებით არც აზრის დინება ირღვევა და არც სინტაქსური წონასწორობა. ამის მიუხედავად, ასეთი მასალა დიდი ინფორმაციულობით ხასიათდება. ამიტომაც ვერ ელევა მას ავტორი და გვაწოდის სასხვათაშორისოდ, მაგრამ გარკვეული მიზნით – რაც შეიძლება სრულყოფილად იქნეს აღქმული ინფორმაცია.

◀ სამეცნიერო სტილის ნაირსახეობები

სამეცნიერო სტილი, ტექსტის დანიშნულების მიხედვით, რამდენიმე ქვესახეობას შეიცავს:

- * სამეცნიეროს;
- * საგანმანათლებლოს;
- * სამეცნიერო-პოპულარულს.

ეს ქვესახეობები ერთმანეთისაგან დიდად არ განსხვავდება. თუმცა საგანმანათლებლო და სამეცნიერო-პოპულარულ სტილებში შეზღუდვები ნაკლებია, უფრო საერთო სამეტყველო ენის სინტაქსური კონსტრუქციები და ლექსიკაა დამახასიათებელი, რაც სამეცნიერო სტილის ნიშნების შინაარსს ცხადყოფს. თუმცა ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ პრაქტიკაში ყველაფერი ამით შემოიფარგლება და არანაირი გადახრები („დარღვევები“) არ არსებობს. სტილი, ყველაფრის მიუხედავად, მაინც უაღრესად ინდივიდუალური ბუნებისაა. დედამიწაზე ორი კაციც კი ვერ მოიძებნება, ერთნაირად რომ წერდეს. სტილი მომხმარებლის ენის, გრძნობის, გემოვნების, აზროვნების ყაიდის, რიტმის და ა. შ. თავისებურებათა საფუძველზე ყალიბდება [5. 2008].

ზემოაღნიშნული მიმოხილვით ჩვენ უკვე შევიქმენით საერთო წარმოდგენა სამეცნიერო სტილის ბუნებასა და მის თავისებურებებზე.

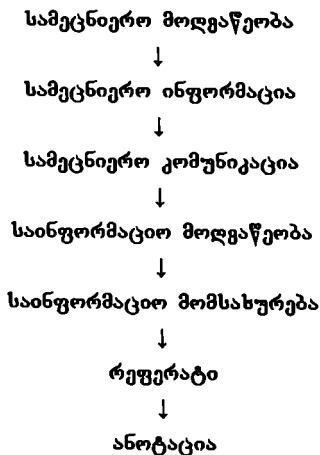
საკითხის მეტი სიცხადისათვის, სამეცნიერო სტილის „მუშაობა“ მხატვრულ და სამეცნიერო-პოპულარულ სტილებთან შედარება-შეპირისპირების პრინციპით გავიაზროთ.

სამეცნიერო მოღვაწეობა როგორც სისტემა და მისი დომინანტური კომპონენტები

ნებისმიერი სამეცნიერო-პუბლიცისტური ნაშრომის რეფერირება და ანოტირება, ანუ ტექსტის კეცვა, წარმოადგენს სრულყოფილ სისტემას. როგორ უნდა აიგო სისტემა და რას გულისხმობს ის? როგორც ვიცით, ენობრივი მოღვაწეობა მთლიანი ენობრივი სიერცვა, რომელიც მოიცავს ცალკეულ სპეციფი-

კურ სფეროებს. ჩვენს კერძო შემთხვევაში განხილვის ობიექტად იქცა სამეცნიერო მოღვაწეობა, რომელიც მთლიანად ენობრივი მოღვაწეობის ერთ-ერთ სფეროს წარმოადგენს. რადგან სამეცნიერო მოღვაწეობის სტრუქტურაში რამდენიმე კომპონენტი მოიაზრება, ამიტომ მიზანშეწონილად მივიჩნევთ ცალკე სისტემად წარმოვადგინოთ ჩვენი კვლევის ფოკუსში არსებული ენის ერთ-ერთი სპეციფიკური სფერო – სამეცნიერო მოღვაწეობა, რომლის სისტემის ჩარჩოებში თავსდება რეფერირებისა და ანოტირების პროცესების კვლევა. სისტემა სტრუქტურულად მწვობრადაა აგებული და რამდენიმე შრისაგან შედგება. თითოეული შრე ემიჯნება ერთმანეთს და იკავებს სისტემის ჩარჩოებში თავის კუთვნილ ადგილს, თუმცადა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ისინი გულისხმობენ ერთმანეთს, გამომდინარეობენ ერთმანეთისაგან, ლოგიკური ძაფით არიან დაკავშირებული ერთმანეთთან და სისტემის ერთი შრის, ერთი ელემენტის გამოტოვებაც კი გამოიწვევს სისტემის რღვევას და ასიმეტრიულს, ალოგიკურს გახდის მას.

ჩვენს მიერ სისტემის განხილვა მიმდინარეობს ზემოდან ქვემოთ, ზოგადად კონკრეტულისკენ. სქემატურად იგი ასე გამოიყურება:

სისტემის ზედა ზღვარია სამეცნიერო მოღვაწეობა, რომელიც ყველაზე ზოგადი და მოცულობითი ცნებაა ჩვენს მიერ წარმოდგენილ სქემაში, რადგან სამეცნიერო მოღვაწეობა შემოქმედებითი პროცესია, რომლის დროსაც მეცნიერი, მოაზროვნე დამოკიდებულად ქმნის სამეცნიერო ნაშრომს, პუბლიკაციასა თუ

დოკუმენტს. სამეცნიერო მოღვაწეობა კელევეითი მოღვაწეობის სფეროა, რომელიც გამიზნულია ბუნების, საზოგადოებისა და აზროვნების შესახებ ახალი ცოდნის გამოსამუშავებლად და თავის თავში მოიცავს ასეთი ცოდნის შექმნის ყველა პირობასა და მომენტს: მეცნიერებს, მათ ცოდნასა და უნარს, მათ კვალიფიკაციასა და გამოცდილებას, ასევე სამეცნიერო ინფორმაციის სისტემას.

სისტემის მეორე შრე, რომელიც იერარქიულად სამეცნიერო მოღვაწეობის ქვედა საფეხურს წარმოადგენს, არის სამეცნიერო ინფორმაცია და იგი მიიღება შემეცნების პროცესში, ადეკვატურად ასახავს ობიექტური რეალობის კანონზომიერებებს და გამოიყენება სამეცნიერო და საზოგადოებრივი-ისტორიულ პრაქტიკაში. სამეცნიერო ინფორმაციას ადგენს მეცნიერი, ქმნის რა მისივე ცოდნის ბაზაზე სხვადასხვა სახის ნაშრომსა და პუბლიკაციას.

სამეცნიერო ინფორმაცია საფუძველს უქმნის სამეცნიერო კომუნიკაციას, რომელიც შეადგენს სისტემის მესამე შრეს. სამეცნიერო ინფორმაცია და სამეცნიერო კომუნიკაცია ურთიერთმასაზრდოებელი და ურთიერთგანპირობებული კომპონენტია, რადგან თუ არ არსებობს ინფორმაცია, შესაბამისად არც კომუნიკაცია იარსებებს, რადგან სწორედ ინფორმაციის გაცვლის საფუძველზე ხორციელდება კომუნიკაცია, ჩვენს კერძო შემთხვევაში სამეცნიერო კომუნიკაცია, რომელშიც მონაწილეობენ მეცნიერები ან ამა თუ იმ დარგის სპეციალისტები.

სამეცნიერო კომუნიკაციის წიაღში იღებს სათავეს და ყალიბდება საინფორმაციო მოღვაწეობაც, რომელიც ბუნებრივად და ლოგიკურად გამოიყოფა მეცნიერების განვითარების გარკვეულ ეტაპზე და რომელიც ჩვენს მიერ შედგენილი სისტემის ობლიგატორულ წევრად ითვლება და მის მეოთხე შრეს წარმოადგენს. საინფორმაციო მოღვაწეობა მოიცავს ერთი მხრივ, – ინფორმაციის, ცნობების, გარკვეული მონაცემებისა თუ ცოდნის გადაცემას როგორც ტექნიკური არხებით (პრესა, ტელევიზია, კომპიუტერი, მართვის სისტემები და პროცესები), ასევე მეორე მხრივ, იგი გულისხმობს ინფორმაციის გადაცემის, მისი გადამუშავებისა და შენახვის პროცესებს. ცხადია, ორივე მომენტი მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან. ეს არის ინფორმაციის სისტემის ორგანიზაცია.

სისტემის მეხუთე შრეა – საინფორმაციო მომსახურება, რომელიც იერარქიულად საინფორმაციო მოღვაწეობის მომდევნო ქვედა საფეხურია და მისგან გამომდინარეობს. საინფორმაციო მომსახურების, როგორც შედარებით ახალი დარგის შექმნა გამოიწვია სამეცნიერო მოღვაწეობის საზოგადოებრივ, სამეცნიერო-ტექნიკურსა და საგაზეთო-პუბლიცისტურ დარგებში არსებული

ლიტერატურის, პუბლიკაციების, მონოგრაფიებისა და დოკუმენტაციის მნიშვნელოვანმა ზრდამ. საინფორმაციო მომსახურება სამეცნიერო-პრაქტიკული დისციპლინაა, რომელიც იკვლევს ინფორმაციის მოპოვების, შეგროვების, გადამუშავების, გავრცელების, გამოყენების, შენახვისა და მოწოდების პრობლემებს. მისი მიზანია საინფორმაციო ორგანოებისა და სამსახურების მიერ სპეციალისტების უზრუნველყოფა საჭირო სამეცნიერო და ტექნიკური ინფორმაციით. საინფორმაციო მომსახურება სხვადასხვა გზით ხორციელდება, ესენია: საინფორმაციო გამოცემები (რეფერატული ჟურნალები, საცნობარო ბიულეტენები და ა. შ.), ლიტერატურის სიები, რეფერატები და ანოტაციები, სამეცნიერო შრომების თარგმნა, მიმოხილვითი სამუშაოების ჩატარება-მომზადება და ა. შ. საინფორმაციო მომსახურება ითვალისწინებს აგრეთვე ადრესატებისათვის ლიტერატურის – სამეცნიერო შრომებიც დედნებისა და მათი მეორადი დოკუმენტების მიწოდებას. საინფორმაციო მომსახურება მოქმედებს საინფორმაციო ორგანოებთან ურთიერთშეთანხმებით და იყენებს ტექნიკურ საშუალებებს ინფორმაციის შენახვის, მისი ძებნის, აღნუსხვისა და გადაცემის სისტემათა შემუშავების მიზნით. საინფორმაციო ორგანო შეიძლება იყოს როგორც დაწესებულება (ინსტიტუტი, ცენტრი), ისე რომელიმე უწყება, ფირმა, განყოფილება, სამეცნიერო ინფორმაციის ბიურო და ა. შ. საინფორმაციო მომსახურების ოპერაციებს ასრულებს საინფორმაციო დარგის მუშაკთა პროფესიონალური ჯგუფი – ინფორმატორები, ბიბლიოთეკარები, რეფერენტები, საგამომცემლო მუშაკები და სხვანი. ყველა ეს ოპერაცია უნდა გაიმთავროს სამეცნიერო მოდერნიზაციისაგან, რომელიც უშუალოდ მეცნიერთა ან სპეციალისტთა მიერ ხორციელდება, რადგან კვალიფიციური საინფორმაციო მომსახურება ინფორმაციის დარგის სპეციალისტთა ამოცანაა.

საინფორმაციო მომსახურება, იმის მიხედვით, თუ რა მოთხოვნებს აკმაყოფილებს იგი, იყოფა ოთხ სახეობად:

1. ბიბლიოგრაფიული ანუ დოკუმენტოგრაფიული მომსახურება – სპეციალისტებს ეძლევათ მონაცემები პირველადი დოკუმენტის სახეობის, მისი ავტორისა და დოკუმენტის ადგილსამყოფელის შესახებ.

2. ფაქტოგრაფიული მომსახურება – სპეციალისტებს უშუალოდ ეძლევათ ფაქტები და კონცეფციები პირველადი დოკუმენტის გეერდის ავლით.

3. კონცეპტუალური მომსახურება – სპეციალისტებს ეძლევათ ინფორმაცია მოკლე და ინტერპრეტირებული ფორმით.

4. მიმოხილვით-ანალიტიკური (შეფასებითი) მომსახურება – სპეციალისტებს ეძლევათ ინფორმაცია მოკლე და ინტერპრეტირებული ფორმით, რასაც თანახლავს ინტერპრეტატორის შეფასება, მისი კომენტარი.

ამრიგად, საინფორმაციო მომსახურება – ესაა დოკუმენტალური, ფაქტოგრაფიული, კონცეპტუალური* და მიმოხილვით-ანალიტიკური (შეფასებითი) მომსახურების მეთოდების ერთობლიობა, რომელიც გამოიყენება ინფორმაციული მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად, უფრო ზუსტად, საინფორმაციო მომსახურება მიზნად ისახავს სხვადასხვა პროფესიული მოთხოვნების ინფორმაციულ დაკმაყოფილებას, რათა სპეციალისტს გაუადვილდეს უმოკლეს ვადაში მისთვის სასურველი ინფორმაციისა თუ ლიტერატურის მოძიება. თუ გაეითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ მსოფლიოში ყოველწლიურად სამი მილიონი სტატია იბეჭდება, რაც დაახლოებით 60 მილიონ გვერდს შეადგენს, უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს ინფორმაციული უზრუნველყოფის პრობლემა, რომელიც მიმოხილავს ინფორმაციულ წყაროებსა და ბიბლიოგრაფიას, ახდენს დოკუმენტის ინდექსირებას საინფორმაციო-საძებნი ენის საშუალებით, რაც გამოიყენება ამა თუ იმ ტექსტის მოსაძებნად, ეხმარება ინფორმაციით დაინტერესებულ მკითხველს მიიღოს გადაწყვეტილება, – მიმართოს თუ არა მან ამა თუ იმ სამეცნიერო ნაშრომს, ორიგინალს.

საინფორმაციო-საძებნი ენა წარმოადგენს ნიშანთა სისტემას ტექსტების (დოკუმენტების) ძირითადი შინაარსის გადმოსაცემად. ყოველი საინფორმაციო-საძებნი ენა შედგება ანბანისაგან (ელემენტარულ სიმბოლოთა ნუსხა), ტერმინთა შედგენისა და ინტერპრეტაციის წესებისაგან. ტერმინთა შედგენის წესებით განისაზღვრება ელემენტარულ სიმბოლოთა რა კომბინაციებია დასაშვები სიტყვებისა და გამონათქვამის შედგენისას, ხოლო ინტერპრეტაციის წესები – როგორ უნდა გავიგოთ ეს სიტყვები და გამონათქვამები.

საინფორმაციო მოღვაწეობისა და საინფორმაციო მომსახურების სფეროები მეკეთრად უნდა გაიმიჯნოს ერთმანეთისაგან. ამაში დაგვეხმარება ცნების „ცოდნა“ განმარტება. ცოდნა, ერთი მხრივ – ეს არის სინამდვილის ჭეშმარიტი, ადეკვატური ასახვა, რომელიც შემოწმებულია საზოგადოებრივ-ისტორიული პრაქტიკით და ლოგიკურადაა დადასტურებული. ცოდნა ადამიანის ცნობიერებაში არსებობს წარმოდგენების, ცნებებისა და თეორიების სახით.

ამგვარ ცოდნას **სისტემური, ანუ ზოგადი, ენციკლოპედიური ცოდნა** ეწოდება. იგი მეცნიერული მეთოდებით მიიღება და ობიექტურ შემოწმებადობასა და ლოგიკურ მტკიცებას ექვემდებარება. სისტემური ცოდნა აფიქსირებს ობიექტური სამყაროს საგანთა და მოვლენათა შორის მუდმივ, მყარსა და აუცილებელ კავშირებს, სისტემური ცოდნის მიღება სამეცნიერო მოღვაწეობის საბოლოო მიზანია.

მეორე მხრივ, არსებობს **სიტუაციური ცოდნა** - ეს არის მეცნიერთა ან სპეციალისტთა მიერ შემოთავაზებული წინადადებები, რომლებიც ასახავენ არა მუდმივ, მყარსა და აუცილებელ კავშირებს, არამედ დროებით, განსაზ-

ღერულ სიტუაციასთან მიმართებაში არსებულ კავშირებსა და დამოკიდებულებებს. მეცნიერთა მიერ მოწოდებული ამ ტიპის წინადადებები არ არის მეცნიერების, როგორც სისტემის ელემენტები, არამედ ისინი წარმოადგენენ იმ „გარემოს“, რომელშიც ხდება სისტემური განვითარება და მისი ფორმირება. ამ ტიპის ცოდნას სიტუაციური ეწოდება, იმიტომ, რომ აქ ხდება იმ ფაქტთა და კონცეფციათა აღწერა და შეფასება, რომლებიც კონკრეტული სიტუაციის თავისებურებებიდან გამომდინარეობს. სიტუაციურ ცოდნას მიაკუთვნებენ აგრეთვე ამა თუ იმ სამეცნიერო კვლევითი ობიექტის მდგომარეობის, ტენდენციებისა და განვითარების პერსპექტივების აღწერას.

სისტემური ცოდნა – მეცნიერთა და სპეციალისტთა „პრეროგატივაა“. სიტუაციური ცოდნა კი – კონცეპტუალური მომსახურების სფეროს კუთვნილებაა.

საინფორმაციო მომსახურების ანალიზურ-სინთეზური გადამუშავების მიზანია შეადგინოს მეორადი დოკუმენტი ისე, რომ მან ეკონომიკური, მომჭირნე ფორმით გადმოსცემს პირველადი დოკუმენტის ძირითადი შინაარსი და ამავე დროს არ დაარღვიოს და მაქსიმალურად შეინარჩუნოს მისი ინფორმაციულობა, ანუ ანალიზურ-სინთეზური გადამუშავების შედეგად კომპაქტურად უნდა იქნეს წარმოდგენილი პირველადი დოკუმენტი.

საზოგადოებრივი, სამეცნიერო-ტექნიკური და საგანთო-პუბლიცისტური ჟანრის ლიტერატურის ანალიზურ-სინთეზურმა გადამუშავებამ უნდა უზრუნველყოს სპეციალისტებისათვის, ამ დარგში მომუშავე მეცნიერთათვის, მკვლევართათვის, დაინტერესებულ პირთათვის აუცილებელი ინფორმაციის მიწოდება, რაც სამეცნიერო კომუნიკაციის წინაპირობაა.

ზოგადად საინფორმაციო მოღვაწეობისა, და კერძოდ კი მისი დარგის – საინფორმაციო მომსახურების შედეგად პირველადი დოკუმენტი, როგორც სამეცნიერო-კვლევითი მოღვაწეობის რეზულტატი, დაფიქსირებული მატერიალური ობიექტი, გარდაიქმნება მეორად დოკუმენტად, რომელიც წარმოადგენს პირველადი დოკუმენტის, ორიგინალის, ანალიზურ-სინთეზური და ლოგიკური დამუშავების საბოლოო შედეგს. ასეთი დოკუმენტებია: საცნობარო ლიტერატურა, ბიბლიოგრაფიული მიმოხილვა და აღწერა, ბიბლიოგრაფიული საძიებლუბი, კატალოგები, ექსპრეს-ინფორმაციის მასალები, რეფერატი და ანოტაცია.

როგორც ვხედავთ, რეფერატი და ანოტაცია – სისტემის ქვედა ზღვარის მეხუთე და მეექვსე შრის ეს ორი ელემენტი კეტავს მთლიანად სისტემას და შესაბამისად, სრულყოფილს ქმნის მას. რეფერატი და ანოტაცია – მთელი ამ პროცედურის საბოლოო ლოგიკური მიზანი და შედეგია. სისტემა არ იქმნებოდა დასრულებული მათ გარეშე, ყველა შრე გულისხმობს ერთმანეთს, ისინი

განაპირობებენ ერთმანეთს და ამავედროულად დამოუკიდებელ პოზიციას იკავებენ სისტემის ჩარჩოებში.

სამეცნიერო-დარგობრივი კომუნიკაცია - სოციალური ფენომენი

სამეცნიერო-დარგობრივი კომუნიკაცია თითოეული პროფესიონალისათვის წარმოადგენს კოლეგებთან მისი კრეატიული ურთიერთობისა და ყოველდღიური ინსტიტუციონალური საქმიანობის განუყოფელი ნაწილს. იგი ერთი მხრივ საქმიანი სუბიექტის ყოველდღიური კომუნიკაციის იარაღია, ხოლო მეორე მხრივ, - სოციალური ფენომენია, რომლის თავისებურებებისა და მახასიათებლების შესწავლა სამწუხაროდ დიდი ხნის მანძილზე არ წარმოადგენდა მეცნიერული დაკვირვების საგანს.

სპეციალურ ლიტერატურაში განასხვავებენ ზოგადად კომუნიკაციისა და დარგობრივი კომუნიკაციის ცნებებს. ზოგადად კომუნიკაცია, რომელიც მოგვიანებით ლინგვისტურ მეცნიერებად ჩამოყალიბდა, სათავეს მე-20 საუკუნის ამერიკაში იღებს. მოგვიანებით მისი კონტურები უფრო მეტად იკვეთება და იგი შედარებით პომოგენური ხდება, მეცნიერთა მოსაზრებების მრავალფეროვანება კომუნიკაციის ცნების განსაზღვრასთან დაკავშირებით უკვე 90-იანი წლებიდან ერთგვარ კონსოლიდაციას მიაღწია [6, 1999, 429].

ზოგადად კომუნიკაციის ცნებისაგან განსხვავებით, დარგობრივი კომუნიკაცია როგორც ფენომენი არაპროფესიონალისათვის არაა მარტივად რეცეფირებადი, მეკეთრად თვალშისაცემი, მკაფიო საზღვრებში მოქცეული და არ გამოირჩევა პრაგმატულობის კვანტიტატურობით როგორც ყოფაში, ასევე სხვადასხვა საკომუნიკაციო პირობებში. ეს კი თავის მხრივ ართულებს დარგობრივი კომუნიკაციის ფენომენის აღქმას. განსხვავება შეიმჩნევა აგრეთვე დარგობრივი კომუნიკაციის პრობლემატიკით დაინტერესებულ მეცნიერებებში: ზოგადად კომუნიკაციას მეცნიერების სხვადასხვა დისციპლინები იკვლევენ: ფილოსოფია, ანთროპოლოგია, ბიოლოგია, ლინგვისტიკა, ფსიქოლოგია და სოციოლოგია, მაშინ, როცა დარგობრივ კომუნიკაციის შესწავლით არსებითად ლინგვისტიკა და სოციოლოგიაა დაინტერესებული. დარგობრივი ენებისა და დარგობრივი კომუნიკაციის კვლევის სფეროები ძირითადად ლინგვოსოციოლოგიის ანუ სოციოლინგვისტიკის ჩარჩოებშია განთავსებული, თუმცა დარგობრივი კომუნიკაციის ფართოსპექტრიანმა ფენომენმა გადალახა პრაქტიკულად ყველა დამოუკიდებელი დისციპლინის საზღვრები და შეაღწია

გამონაკლისის გარეშე თითოეულ სამეცნიერო დარგში, რის მოტივაციადაც დარგობრივი ენებისა და დარგობრივი კომუნიკაციის უწყვეტი, პერმანენტული და მუდმივად განახლებადი ეგზისტენციალური სტატუსი შეიძლება მივიჩნიოთ.

დარგობრივი ენა ამა თუ იმ დარგში ოპტომალური გაგებინების საშუალებაა, რომელიც სინტაქტიკის დონეზე თავისებური, სპეციფიკური დარგობრივი ლექსიკითა და განსხვავებული გრამატიკული საშუალებებით ხასიათდება. მისი დეფინიციის მცდელობა 70-იანი წლების დასაწყისში დაიწყო, თუმცა „დარგობრივი ენის“ ცნების საბოლოო და შეჯერებული განსაზღვრება დღემდე არ არსებობს. სხვადასხვა მეცნიერები დარგობრივ ენას სხვადასხვაგვარად განმარტავენ. ერთი რამ კი ცხადია, დარგობრივი ენა წარმოადგენს კონკრეტული სფეროს სპეციალისტებს და არა მარტო სპეციალისტებს (მაგ. პროფესიონალსა და დილენტანტს) შორის ურთიერთობისა და გაგებინების საშუალებას. დარგობრივი კომუნიკაცია კი არის საზოგადოების ცალკეულ სფეროში ორ ან მეტ ადამიანს შორის პროფესიული, საგნობრივი თუ ინსტიტუციონალური ურთიერთდამოკიდებულების ზეპირი თუ წერილობითი კომუნიკაციის მანიფესტაცია.

სამეცნიერო-დარგობრივი კომუნიკაციის, როგორც ინფორმაციის გადაცემის პროცესის ახსნას საფუძვლად უდევს სტიმულ-რეაქციის მოდელის კლასიკური პარადიგმა, რომელიც ტრადიციულად სამი ელემენტისაგან: კომუნიკატორის, იგივე ინფორმაციის გამგზავნის, ინფორმაციის მიმღებისა და ერთგვარი სტიმულის ანუ შეტყობინების პროცესისაგან შედგება [6, 1999, 54].

ამ მოდელის ფარგლებში სამეცნიერო-დარგობრივი კომუნიკაციის პროცესი იგივე ინფორმაციის გადაცემის პროცესია, რომლის მიხედვითაც, ინფორმაციისა და კომუნიკაციის ცნებები სინონიმური მნიშვნელობითაც შეიძლება ეიხმართ [7, 1998]. ამ ორი ცნების მნიშვნელობა თითქმის იმდენად იდენტურია, რომ მათი ერთმანეთისაგან გამიჯვნა ძალიან ძნელია. დარგობრივი კომუნიკაცია აღწერს პროცესს, რომლის მეშვეობითაც ინფორმაცია კონკრეტულ სფეროში კომუნიკატორისაგან ერთ ან მეტ ინფორმაციის მიმღებს გადაეცემა. ამდენად, ინფორმაცია კომუნიკაციის განუყოფელი ნაწილია [8, 2007, 7]. თუ ინფორმაცია კომუნიკაციის ობიექტია, მაშინ ბუნებრივია, რომ ადამიანი კომუნიკაციის სუბიექტს წარმოადგენს, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ კომუნიკაციის სუბიექტის მთავარი ფუნქცია ინფორმაციის გადაცემაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ კომუნიკატორმა კომუნიკაციურ პარტნიორს უნდა მიაწოდოს ინფორმაცია, რომელიც მას ცოდნას გაუღრმავებს, ან გაიგებს იმას, რაც არ იცის, მისთვის უცნობია და მასზე გარკვეულ რეაქციას მოახდენს. ამდენად, ინფორმაცია

არის სხვაობა უკვე ცნობილსა და ახალს შორის. ინფორმაციის ცნება ეყრდნობა აგრეთვე გარკვეულ სიტუაციებში ერთგვარი სტიმულისა და სხვადასხვა სიგნალების რაოდენობას: რაც უფრო მრავალფეროვანი და გაურკვეველია ესა თუ ის სიტუაცია, მით უფრო მეტი ინფორმაციაა საჭირო.

კლასიკური მოდელის შემდგომმა განვითარებამ აჩვენა, რომ არ მოხდა კომუნიკატორისა და ინფორმაციის მიმღების როლთა სიმეტრიის გათვალისწინება, რადგანაც, როგორც კომუნიკატორს შეუძლია ახლი ინფორმაციის მიღება, ისე მიმღები გადასცემს სხვას ინფორმაციას. შედეგად, კომუნიკაციის პროცესი იძლევა ინფორმაციათა ურთიერთგაცვლის შესაძლებლობას და ინფორმაციის მიმღების მხრიდან გარკვეული რეაქციის გამოვლენას უწყობს ხელს. მეორეს მხრივ, ეს მოდელი ვერ აცნობიერებს სიტუაციის მნიშვნელობას, რომლიდანაც კომუნიკაცია გამომდინარეობს. დარგობრივი კომუნიკაციის პროცესზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს კომუნიკაციურ პარტნიორთა სოციალური სტატუსი, მათი გამოცდილება, შეხედულებები, აზროვნება, მიზანი და სხვ [6, 1999, 55].

სემიოტიკა, დისციპლინა, რომელიც იკვლევს ნიშანთა სისტემების ფუნქციონირების ზოგად კანონზომიერებას, განასხვავებს ინფორმაციის გადაცემის სამ განზომილებას: სინტაქტიკა, სემანტიკა და პრაგმატიკა [9, 2006]. სინტაქსური განზომილება აღწერს ტექნიკური ინფორმაციის თეორიის პერსპექტივებს და კომუნიკატორსა და ინფორმაციის მიმღებს შორის არსებულ კომუნიკაციას. იგი ინფორმაციის გადაცემის პროცესში წარმოქმნილ პრობლემებს იკვლევს. ამდენად, თვალნათელია, რომ ინფორმაციის გადაცემა, როგორც კომუნიკაციური პროცესი მხოლოდ სინტაქსურ დონეზე განიხილება.

სამეცნიერო-დარგობრივი კომუნიკაციის აღწერისას აუცილებელია კომუნიკაციის პროცესში გამოყენებული ნიშნებისა და სიმბოლოების მნიშვნელობის განმარტება (სემანტიკური განზომილება). როგორც კომუნიკატორი, ასევე ინფორმაციის მიმღები უნდა ფლობდნენ ნიშანთა სისტემას, რომლის მეშვეობითაც სხვადასხვა ნიშნებისა და სიმბოლოების მნიშვნელობას გაიგებენ. სემანტიკური განზომილების მნიშვნელობა იმითაა თვალნათელი, რომ თუ კომუნიკატორსა და ინფორმაციის მიმღებს სულ მცირე მსგავსი გამოცდილება არ აქვთ და არ ფლობენ შესაბამის დარგობრივ კომპეტენციას, რაც მათ საშუალებას აძლევს მიღებული ინფორმაციის მნიშვნელობა გაიგონ, მაშინ ინფორმაციის გადაცემა გააზრებული კომუნიკაციის პროცესს არ აღწერს. სინტაქსური დონისაგან განსხვავებით ინფორმაციის ცნება აღწერს არა გაგზავნილი სიგნალების რაოდენობას, არამედ ინფორმაციის მიმღების მიერ ინფორმაციის

შინაარსის აღქმას, რაც მისი ცოდნის დონეზეა დამოკიდებული [9, 2006].

კომუნიკაციის მნიშვნელობის ახსნა საჭიროებს იმ ქმედებებისა და ურთიერთობების აღქმას, რომლებიც დარგობრივი კომუნიკაციის პროცესში წარმოიქმნება და რასაც სემიოტიკაში მესამე განზომილება, პრაგმატიკა იკელევს. პრაგმატიკა აღწერს ინფორმაციის გადაცემის პროცესში არსებულ ურთიერთობათა ცვლილებებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ კომუნიკაცია ეყრდნობა არა მხოლოდ ინფორმაციის გადაცემას ან ვერბალური კომუნიკაციის შინაარსს, არამედ იგი სოციალურ კომპონენტებსაც შეიცავს: იმისათვის, რომ სრულყოფილად აღვიქვათ კომუნიკაციის პროცესი, აუცილებელია კომუნიკაციურ პარტნიორობა ქცევებს მაგ. მიმოიკასა და ჟესტიკულაციას ყურადღებით დავაკვირდეთ. კომუნიკაციური პროცესის წარმართვისათვის აუცილებელია ინფორმაციის მიღება (სინტაქტიკა), ინფორმაციის სწორად გაგება (სემანტიკა) და შესაბამისი რეაგირება მიღებულ ინფორმაციაზე (პრაგმატიკა).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სამეცნიერო-დარგობრივი კომუნიკაციის ცნება აღნიშნავს არა მარტო პროცესს, რომელიც სინტაქსურ დონეზე ხორციელდება და რომელშიც ინფორმაცია კომუნიკატორისაგან ინფორმაციის მიმღებს გადაეცემა, არამედ იგი გაიგება როგორც პროცესი, რომელშიც აუცილებელია მიღებული ინფორმაციის სწორად გაგება, მისი რეცეფცია და მასზე სათანადო რეაქციის გამოხატვა.

სამეცნიერო-დარგობრივი კომუნიკაცია არ არის მხოლოდ ინფორმაციათა ურთიერთ-გაცემა, უფრო მეტიც, იგი განიხილება, როგორც ადამიანებს შორის არსებული ურთიერთდამოკიდებულება. მაქს ვებერი თვლის, რომ სოციალური ურთიერთობა არის „სხვადასხვა ადამიანთა გარკვეული აზრისა და შინაარსის მქონე ქმედება“ [10, 2006, 34]. ამის მიხედვით, სოციალური ურთიერთობის წარმოებისათვის აუცილებელია მინიმუმ ორი ან მეტი პირი, რომლებიც კონკრეტული აზრის შესაბამისად ერთმანეთთან იკონტაქტებენ. ხოლო, როდესაც საუბარია გარკვეული აზრის მქონე ადამიანურ დამოკიდებულებებზე, ე.ი. საქმე გვაქვს ქმედებასთან. სოციალური ქმედება კი არის აქტანტებს შორის არსებული ურთიერთობა, რომელიც გარკვეული შედეგის მიღწევას ითვალისწინებს.

სამეცნიერო-დარგობრივი კომუნიკაციის პროცესი წარმოადგენს სოციალურ ქმედებას, რომელიც სოციალურ ურთიერთობებში აისახება. კომუნიკაციურ პარტნიორებს შორის ორმხრივ ქმედებას ინტერაქციას უწოდებენ. ანუ ტერმინი „ინტერაქცია“ აღნიშნავს ორ ან მეტ ადამიანს შორის არსებულ ურთიერთობას, რომელთა ქმედებებიც ორმხრივია.

მეცნიერთა ერთი ნაწილი დარგობრივ კომუნიკაციას ინტერაქციად მიიჩნევს. მათი აზრით „ცალკე აღებული დარგობრივი კომუნიკაცია იგივე შეტყობინებაა (message), რადგან არ ხდება ინფორმაციათა ურთიერთგაცვლა. როდესაც ხდება ორ ან მეტ ადამიანს შორის ინფორმაციათა ურთიერთგაცვლა, მაშინ ეს ინტერაქციაა [11, 2000, 50].

მეცნიერი შულც ფონ თუნი ასევე თვლის, რომ დარგობრივი კომუნიკაცია ინტერაქციაა, რადგან ის ინფორმაციის გამგზავნისა და მიმღებს შორის ორმხრივ ქმედებას ასახავს: „დარგობრივი კომუნიკაციის პროცესი არ მთავრდება იმით, რომ ინფორმაცია ერთი ადამიანისაგან მეორეს გადაეცემა. პირიქით, ყველაფერი მაშინ იწყება! მიმღები რეაგირებს მიღებულ ინფორმაციაზე და თვითონაც კომუნიკატორად იქცევა. კომუნიკატორი და ინფორმაციის მიმღები ერთმანეთზე ურთიერთქმედებენ, ანუ საუბარია ინტერაქციაზე” [12, 2001, 82].

ის ფაქტი, რომ მეცნიერები სამეცნიერო-დარგობრივ კომუნიკაციას სხვადასხვაგვარად განმარტავენ და ღღემდე არ არსებობს დარგობრივი ენის საერთო შეჯერებული განსაზღვრება, ნათლად მიუთითებს იმაზე, რომ საქმე გვაქვს დარგობრივი ენისა და ზოგადად დარგობრივი კომუნიკაციის რთულ ფენომენთან. იქიდან გამომდინარე, რომ დარგობრივი ენა არ არის ბოლომდე შესწავლილი და გამოკვლეული, არ უნდა გამოვიციხოთ, რომ მომავალში მეცნიერები კიდევ მრავალ და საინტერესო აღმოჩენას გააკეთებენ, რაც კიდევ ერთხელ გაუსვამს ხაზს დარგობრივი ენისა და კომუნიკაციის დანიშნულებასა და მნიშვნელობას.

მაპროსტრუქტურის ტენება და სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის მაპროსტრუქტურის მარკებები

ტექსტის ნაწილები სტრუქტურულად და ფუნქციურად დეტერმინირებული კომპონენტებია და მჭიდროდ უკავშირდებიან მთლიანი ტექსტის ფუნქციასა და სტრუქტურას. ამასთან ტექსტის ნაწილთა თანამიმდევრობაში მანიფესტირდება კავშირი-მიმართებები კომუნიკაციის პარტნიორთა ამა თუ იმ ინტერაქციასა და ინტენციებთან, კომუნიკაციის პროცესში მონაწილეთა კოგნიტიურ პროცესებთან, თემის გაშლასთან და ენობრივი ერთეულების შერჩევისა და გამოყენების ხერხებთან.

1. ტექსტის ცალკეული ნაწილები, რომლებიც მთლიანი ტექსტის კომპონენტებს წარმოადგენენ, ასრულებენ სპეციალურ კომუნიკაციურ ფუნქციას.

ტექსტი არ არის პომოგენური მთლიანობა, იგი შედგება განსხვავებული კომუნიკაციური ფუნქციის მქონე ტექსტის ნაწილებისაგან, რომლებიც ერთად ქმნიან მთლიანი ტექსტის მაკროსტრუქტურას [13. 1995]. გულმ/რაიბლეს მიხედვით ტექსტის მაკროსტრუქტურა სპეციფიკური და ერთმანეთისაგან განსხვავებულია იმის მიხედვით, თუ ტექსტის რომელ სახეობასთან გვაქვს საქმე. [14. 1979; 15. 1980].

ის, რომ ტექსტის მაკროსტრუქტურა შედგება ტექსტის ცალკეული ნაწილებისაგან, როგორც წესი, წარმოადგენს ტექსტის საერთო შინაარსის გაგებისა და აღქმის წინაპირობას და გვაძლევს ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ როგორაა ტექსტი დანაწევრებული და იერარქიზირებული, მაგალითად, ინფორმაციული, ფუნქციონალური, სტრუქტურული და თემატური, შესაბამისად, შინაარსზე ორიენტირებული ნაწილების თვალსაზრისით, რაც თავის მხრივ, აიოლებს ტექსტის შინაარსის აღქმის პროცესს. ტექსტის პროდუცენტის მხრიდან შინაარსის ფორმულირების უნარ-ჩვევები და რეციპიენტის მოლოდინი ტექსტის მიმართ, რაშიც ასევე ტექსტის სიგნალები მოიაზრება, მიაწვდენ რეციპიენტს იმაზე, თუ ტექსტის რომელ სახეობასთან გვაქვს საქმე.

მაკროსტრუქტურის საშუალებით ინტერლინგუურ-კონტრასტული შედარება-შეპირისპირებისას აშკარად შეიცნობა სავარაუდო კულტურულ-სპეციფიკური განსხვავებები, ხოლო განსაზღვრულ ენობრივ ფენომენთა კვლევისას იკვეთება შედეგები ტექსტის ცალკეული სეგმენტების კვანტიტატურობის შესახებ.

ტერმინი მაკროსტრუქტურა ცალკეული ავტორების მიერ სხვადასხვაგვარადაა დეფინირებული. ტონი ვან დეიკისათვის მაკროსტრუქტურის ცნება უკავშირდება ტექსტის შინაარსს. მისთვის ამოსავალი ისაა, რომ ნებისმიერი ტექსტი პროპოზიციების ნაკრებია, რომელთაც განსხვავებული დონეები აქვთ და რომელთა პროდუცირება დადგენილი, განსაზღვრული მაკროწესებით ხორციელდება. ამ ხერხით ხდება ტექსტის თემის გამოკვეთა, რაც, თავის მხრივ, ყველაზე გლობალური მაკროსტრუქტურაა. მოცულობით დიდი ტექსტები ინფორმაციის სიუხვით გამოირჩევა, რომელთაგან მხოლოდ ნაწილია მკითხველისათვის მნიშვნელოვანი. მასშტაბური ტექსტის კითხვისას ხშირ შემთხვევაში შეუძლებელია ყველა ინფორმაციის ერთნაირად აღქმა და გადამუშავება. ინფორმაციის რელევანტურობას განსაზღვრავს თითოეული მკითხველი ინდივიდუალურად.

მაკროსტრუქტურის კონცეპტს ტონი ვან დეიკმა ჩაუყარა საფუძველი. იგი მაკროსტრუქტურაში მოიაზრებს აბსტრაქტულ, გლობალურ გეგმას, რომელიც

საფუძვლად უდევს ტექსტს და შეიცავს ტექსტის კონდენსირებულ სემანტიკურ შინაარსს. მისი აზრით, კომუნიკატორს კონდენსირებული სემანტიკური შინაარსის ტექსტი შეუძლია გაიგოს და აღიქვას როგორც ერთი მთლიანი, შეაფასოს იგი ან კომენტარი გააკეთოს მასთან დაკავშირებით. იგი ფიქრობს, რომ ტექსტის გენერირება უნდა გამომდინარეობდეს ძირითადი იდეიდან, რომელიც საფუძვრებრივად ვითარდება და მოიცავს დეტალურ მნიშვნელობებს, და პირიქით, - შესაძლოა არსებობდეს ოპერაციები (მაკროწესები), რომელთა საშუალებითაც ტექსტის ძირითადი იდეა პრეზენტაციის დროს იკვეთება. ასეთი ოპერაციებია: გამოტოვება, სელექცია, განზოგადება (გენერალიზაცია) და კონსტრუირება. ამასთან ერთად ის ამკვიდრებს სუპერსტრუქტურის ცნებას, რომელიც ასახავს სემანტიკურ-აბსტრაქტულ სტრუქტურას, მაკროპროპოზიციების განლაგება-განთავსებას, რომლებიც ტექსტის ყველა ტიპს გააჩნია და ისინი ავტორის აზრით, კავშირშია კონვენციასა და კულტურასთან.

მაკროწესები ტექსტის გაგების დეტერმინატორებია აბსტრაქტულ დონეზე. არსებობს ზოგადი ტიპის წესები, რომლებიც კონვენციონალურია და მათი გამოყენებაც, შესაძლებისად, კონვენციის საფუძვლებს ეყრდნობა. ისინი ტექსტში ქმნიან წინადადებათა მნიშვნელობების ბმულობას და გვიჩვენებენ, როგორ იქმნება ტექსტის თემა. ისინი ანაწევრებენ, იერარქიულად ყოფენ და რედუცირებულად გვაწვდიან ტექსტის ინფორმაციას. თუკი მაკროწესებს ტექსტის პროპოზიციის თანამიმდევრობაზე გადავიტანთ, მივიღებთ ტექსტის მაკროსტრუქტურას. „Auf jede Makrostruktur können die Makroregeln erneut angewendet werden, so dass man eine Hierarchie von Makrostrukturen erhält, die die Textbedeutung mit zunehmender Hierarchiehöhe immer abstrakter repräsentieren“. (15. van.Dijk, Teun Andrianus (1980 a): Macrostructures. Hillsdale, New Jersey.)

ვან დეიკი ქვემოთ ჩამოთვლილ მაკროწესებს ბაზისურ ოპერაციებს უწოდებს, რომლებიც, ცხადია, არ გამოხატავს ყველა მაკროწესს.

გამოტოვება (Auslassen)

ეს წესი გულისხმობს, რომ ყოველი ტექსტის ინტერპრეტაციისათვის არარელევანტური ინფორმაცია შესაძლოა გამოტოვებულ იქნას. გამოტოვებული ინფორმაცია დაკარგულია და წესების ხელახალი გამოყენების შემთხვევაში ის არ აღდგება.

სელექცია (Selektieren)

ეს წესი გვამცნობს, რომ შესაძლოა გამოტოვებულ იქნას ის ინფორმაცია, რომელიც მომდევნო პროპოზიციებით განიმარტება. ამდენად, ამ ტიპის სელექ-

ქტირებული ინფორმაცია არ იკარგება, იგი წესების ხელახალი გამოყენების შემთხვევაში აღდგენადია.

3. გენერალიზაცია (Generalisieren)

ამ წესის მიხედვით რამდენიმე პროპოზიცია შესაძლოა ჩანაცვლებულ იქნას ახალი პროპოზიციით. ამ დროს, ისევე როგორც პირველი წესის გამოყენებისას, ინფორმაცია იკარგება, თუმცა პირველი წესისაგან განსხვავებით აქ ამა თუ იმ კონცეპტის არსებითი, «ნიშნის მაკონსტრუირებელი» კომპონენტი იკარგება, ამიტომ, ამ პროცესს ვან დეიკი “აბსტრაქციას” უწოდებს. ამ შემთხვევას მაშინ ვხვდებით, როცა რამდენიმე პროპოზიციის ცნებათა ერთ ზეცნებაში სუბსუმირება ხდება.

4. კონსტრუირება ან ინტეგრირება (Integrieren).

ეს წესი გვამცნობს, რომ ინფორმაცია შესაძლოა ჩანაცვლდეს ახლით, არ ხდება მისი გამოტოვება ან სელექტირება. ცნების პროპოზიციათა რიგებს შორის არსებობს ინჰერენტული კავშირი, კერძოდ კი, - სახეზეა ზოგადად ხდომილობის, მდგომარეობის, პროცესის, ქმედებისათვის ჩვეული პირობები, გარემოებები, კომპონენტები, შედეგები და ა.შ. ტექსტის პროპოზიციები შეიცავს ჩვენი კონვენციონალური ცოდნის, ფრეიმების ობლიგატორულ და ოფციონალურ ელემენტებს, რომლებიც ტექსტში საერთოდ არ გვხვდება, თუმცა მისი ამოკითხვა შესაძლებელია ტექსტის სემანტებიდან. ეს წესი ზემოჩამოთვლილ წესთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანია. მისი საშუალებით ხდება ცოდნის რეპრეზენტაციის კონცეპტების ინტეგრირება პროპოზიციის თეორიაში, რომელსაც ძალუქს ამ კონცეპტების შეზღუდვათა დაძლევა.

მაკროსტრუქტურის ცნებას ხშირად სხვადასხვაგვარად განმარტავენ და ხმარობენ. ზოგიერთი ლინგვისტი მას სუპერსტრუქტურის სინონიმად წარმოგიჩენს [16. 1980], ვან დეიკი კი მაკროდ მიჯნავს ერთმანეთისაგან მაკროსტრუქტურასა და სუპერსტრუქტურას და თვლის, რომ მაკროსტრუქტურა აღნიშნავს ტექსტის შინაარსის სემანტიკურ მთლიანობას, რომელიც ტექსტის აბსტრაქტულ ფორმას, სუპერსტრუქტურას ექვემდებარება. «[. . .] eine Superstruktur ist eine Art Textform, deren Gegenstand, Thema, d. h. Makrostruktur, der Textinhalt ist.“ [5, გვ. 128]. მაკროსტრუქტურა ვან დეიკისათვის სემანტიკური კატეგორიაა. „Die globale Bedeutungsstruktur eines Textes wird [. . .] in der Makrostruktur abstrakt repräsentiert. Während Sequenzen Bedingungen des linearen Zusammenhangs gehorchen müssen, müssen Texte nicht nur diese Bedingungen erfüllen [. . .], sondern auch solche des globalen Zusammenhangs.“ [15, გვ. 41] იგი მიიჩნევს, რომ ტექ-

სტის მთლიანი სემანტიკური სტრუქტურის რეპრეზენტაცია ხდება მაკრო-სტრუქტურის საშუალებით და მას ფუნქციური დატვირთვა აქვს ტექსტში: იგი ქმნის ტექსტს (ტექსტის პროდუცირება), ხელს უწყობს ტექსტის გაგების, ტექსტის დამახსოვრებისა და ასევე ტექსტის გახსენების პროცესს.

ტექსტთა უმრავლესობას გააჩნია ამა თუ იმ ტექსტის სახეობისათვის დამახასიათებელი სტრუქტურა. ამ სტრუქტურის წყალობით მკითხველი აცნობიერებს იმას, თუ ტექსტის რომელ სახეობასთანაა აქვს საქმე, შესაბამისად, მის ცნობიერებაში იქმნება მენტალური სქემა, ტექსტის ვირტუალური ტიპის სტრუქტურა, რომლის საფუძველზეც მკითხველს ექმნება ე.წ. ტექსტის თემის მოლოდინი, ეს კი თავის მხრივ ქმნის მკითხველში ტექსტის შინაარსის სრულყოფილად აღქმის საშუალებას.

სწორედ ტექსტის ამ სტრუქტურულ სქემას უწოდებს ვან დეიკი „სუპერ-სტრუქტურას“, რომელიც, მისი აზრით, არაა დამოკიდებული ტექსტის შინაარსზე. სუპერსტრუქტურაში იგი მოიაზრებს ტექსტის ტიპს, მის კონსტრუქციას, რომლის დახმარებითაც მკითხველს ეძლევა საშუალება პქონდეს გარკვეული ტრადიციული ან კონვენციონალური მოლოდინი კონკრეტულ ტექსტთან კავშირში.

სპეციალურ ლიტერატურაში ვხვდებით განსხვავებულ მოსაზრებასაც – ტექსტის მაკროსტრუქტურასა (სუპერსტრუქტურის მნიშვნელობით) და ტექსტის სემანტიკურებას შორის მჭიდრო კავშირია. „Textgliederung als ein Oberflächenphänomen ist einerseits ein wesentliches Mittel zur Auffindung von Makrostrukturen im Rezeptions- und Analyseprozess, zum anderen ist sie ein notwendiges Ergebnis bei der Realisierung von Makrostrukturen bzw. allgemein bei der Anwendung von Textualitätsprinzipien im Produktionsvorgang.“ [16, 1980].

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურის კვლევა სრულყოფილი შესაძლოა იყოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მას განვიხილავთ ინტეგრაციულ, სტრუქტურულ-ფუნქციურ მოვლენად, რომელშიც ინტეგრირებულია როგორც ლექსიკური სემანტიკა, ასევე პრაგმატიკა და სოციოლინგვისტიკა. დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურის შესწავლისას არ უნდა გამოგვრჩეს მხედველობიდან ასევე ფუნქციურ-კომუნიკაციური პრიზმიდან დანახული სტილისტიკა და ტექსტის ლინგვისტიკა. ყოველივე ამის გათვალისწინებით დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურა განისაზღვრება როგორც ლინგვალურ-თანმიმდევრული და იერარქიულად სტრუქტურირებული ფუნქციონალური სისტემა ტექსტის ნაწილებსა და ტექსტის ელემენტებს შორის. ეს კომპლექსური

მიდგომა გვაძლევს საშუალებას განვსაზღვროთ დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურის სპეციფიკური თავისებურებები, რომლებიც აისახება ტექსტში როგორც გარე, ასევე შიდაენობრივი ფაქტორების ფუნქციური ურთიერთ-ზემოქმედებითა და მათ შორის უწყვეტი კავშირით.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურა უშუალო კავშირშია ავტორის ლოგიკურ-კოგნიტიურ აზროვნებასთან. სწორედ ეს განსაზღვრავს ამ ტიპის ტექსტის კონსტრუირებასაც. დარგობრივი ტექსტის სტრუქტურირებისას დეტერმინატორი ტექსტის პროდუცენტის აზრობრივ-შემეცნებითი კომპეტენციაა. ტექსტის პროდუცენტის მიზანია ტექსტი აავოს ისე, რომ იგი და მისი სეგმენტები იყოს აღქმადი როგორც შინაარსობრივად, ასევე ეიზუალურად.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურა ტექსტის პროდუცენტის ინდივიდუალიზმის და მისი ზოგადი და პროფესიული კომპეტენციის საფუძველზე იქმნება. დასახელებული კომპონენტები განსაზღვრავენ ავტორის აზროვნების სტილს და ქმნიან დარგობრივი ტექსტისათვის დამახასიათებელი თემატიკის აზრობრივ სეგმენტებად, ტექსტის ნაწილებად დაყოფის განსაზღვრულ, კონკრეტულ სქემას.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურის შინაარსობრივ ნაწილებად დაყოფისას ავტორი თავად იღებს გადაწყვეტილებას, სად დასვას აქცენტები, როგორ გამოყოს საყოველთაო ცალკეულისაგან, კონკრეტული ზოგადისაგან, არსებითი არაარსებითისაგან, თეორიული ემპირიულისაგან, ობიექტური სუბიექტურისაგან, თეზა ანტითეზისაგან, ინდუქცია დედუქციისაგან, ანალიზი სინთეზისაგან და ა. შ.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურა ფორმალურად ეყრდნობა კოპეზიას, ხოლო ფუნქციონალურად - ენობრივი და სემიოტიკური ერთეულების კოპერენცს, რომლებიც როგორც წესი, რამდენიმე წინადადებისაგან, ილუსტრაციული სეგმენტებისაგან ან მათი კომბინაციებისაგან შედგება.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტების მაკროსტრუქტურა განისაზღვრება როგორც ლინეალურ-თანმიმდევრული, იერარქიულად ორგანიზებული ფუნქციური სისტემა ტექსტის ცალკეულ სეგმენტებს შორის არსებული ურთიერთ-მიმართებებისა. იმართებათა ეს კომპლექსური სისტემა ტექსტში შიდა და გარეენობრივი ფაქტორების ფუნქციური ურთიერთქმედების სპეციფიკურ შედეგს წარმოადგენს.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტების მაკროსტრუქტურა განსხვავებით ნარატიული ტექსტების მაკროსტრუქტურისაგან არაა ერთგვაროვანი, ცალსახად

განსაზღვრული და დადგენილი. ამ ტიპის ტექსტთა მაკროსტრუქტურის პეტეროგენულობა განფენილია მთელ ტექსტზე და მოიცავს მის შემადგენლებს, სეგმენტებსა და კომპონენტებს. იგი გულისხმობს ასევე ტექსტის თემატურ აბზაცებად დაყოფასა და აბზაცების ქვეთემატურად გადანაწილებას. ეს კი არაა სტაბილური, მყარი და მუდმივი სიდიდე, რადგან დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურისთვის განმსაზღვრელია ტექსტის ფუნქცია და რეციპიენტის ინტენცია.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტების მაკროსტრუქტურის ექსპლიციტური მარკერებია: შენიშვნები, სქოლიოები, ციტატა, სათაური, ქვესათაური, რეზიუმე, დასკვნა, შინაარსი, ლიტერატურის სია. მათვე მიაკუთვნებენ სურათებს, ნახაზებს, ნახატებს, სქემებს, ტაბულებს, გრაფიკებს, ანუ თვალსაჩინოების მრავალ სხვადასხვა საშუალებებს. გარდა ამისა, ძალიან მნიშვნელოვანია სიტყვის, წინადადებისა და ტექსტის დონეებზე ისეთი ერთეულების (სასიგნალო მარკერების) გამოკვეთა, რომლებიც ტექსტის დასაწყისსა და დასასრულზე მიუთითებენ.

სამეცნიერო-დარგობრივ ტექსტს უხეში და არაჰომოგენური სტრუქტურა აქვს და იგი ვრცელდება ენობრივი თვალსაზრისით მთელს ტექსტზე: დაწყებული ტექსტის მოზრდილი ნაწილებიდან და თავებიდან დამთავრებული ცალკეული აბზაცებით და ზოგიერთ შემთხვევაში მათი ქვეთავეებით.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტების მაკროსტრუქტურის ექსპლიციტურ-რელევანტური საშუალებებია ასევე ტიპოგრაფიული-ვიზუალური მარკერები: ფერადი შტრიხები, ხაზგასმა, კურსორული შრიფტი ტექსტის მნიშვნელოვან სეგმენტთა გამოსაკვეთად, ქვესათაურებისა და განსაკუთრებით ღირებული სიტყვების, სათაურების ან ტექსტის სხვა სეგმენტების მსხვილი შრიფტით გამოკვეთა და ა.შ.

ამრიგად, მაკროსტრუქტურა ტექსტის ერთიანი აზრობრივ-შინაარსობრივი, ენობრივ-კომუნიკაციური და კომპოზიციურ-სტრუქტურული მთლიანური სისტემაა. იგი წარმოადგენს ორი სტრუქტურის - გარეენობრივი და შიდააზრობრივის ერთიანობას. მაკროტექსტის კომუნიკაციური მთლიანობა გულისხმობს მისი ყველა შემადგენელი ნაწილის მთლიანურ კომუნიკაციურ აღქმას, რომლის დროსაც ყოველი შემდეგი ტექსტი განაერთებს, აკონკრეტებს ან განაზოგადებს წინა ტექსტის შინაარსს. ამ სისტემის სტრუქტურული მთლიანობა კი გამოიხატება მისი შემადგენელ ნაწილებად დაყოფის შესაძლებლობაში, რომლებიც ერთმანეთთან დაკავშირებულია საგნობრივად, ლოგიკურად და კომპოზიციურად.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტების ექსპლიციტური მაკროსტრუქტურის მარკერებად მიიწეულია: ილუსტრაციული სეგმენტები, მათი კომბინაციები, შენიშვნები, სქოლიოები, ციტატა, სათაური, ქვესათაური, ასევე რეზიუმე, დასკვნა, შინაარსი, ლიტერატურის სია (ბიბლიოგრაფია), ნახაზები, ნახატები, სქემები, ტაბულები, გრაფიკები, ანუ თვალსაჩინოების სხვადასხვა საშუალებები. მათვე მიეკუთვნება ტოპოგრაფიულ-ვიზუალური მარკერები: ფერადი შტრიხებით, ხაზგასმით, კურსორული შრიფტით მარკირებული ლექსიკური ერთეულები.

სამეცნიერო-დარგობრივი პუბლიცისტური ტექსტის მაკროსტრუქტურის კვლევის ასპექტები

მე-20-ის 80-იანი წლების დასაწყისიდან დარგობრივი ენების კვლევამ კომუნიკაციური ლინგვისტიკა ახალი ამოცანების წინაშე დააყენა და საკუთარი, დამოუკიდებელი განხილვის ობიექტის – სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის - გამოკვეთის შედეგად დარგობრივი ტექსტის ლინგვისტიკის, როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინის ჩამოყალიბებას შეუწყო ხელი. სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის ლინგვისტიკის ობიექტი, – დარგობრივი ტექსტი, – დარგობრივი ზეპირი თუ წერილობითი პროცესების ფიქსირებული მანიფესტაციაა. დარგობრივი ტექსტის ლინგვისტიკა მიზნად ისახავს ტექსტის ინდუქციურ-ემპირიული კვლევის საფუძველზე შესიწავლოს და გაანალიზოს სხვადასხვა საკომუნიკაციო გარემოში დარგობრივი ზეპირი თუ წერილობითი ტექსტების სოციალური, სიტუაციური და თემატური ფაქტორების ურთიერთმიმართება. ამ ტიპის კვლევა თავისთავად ითვალისწინებს დარგობრივი ტექსტების შიდა- და გარეგნობრივი ფაქტორების სტრუქტურულ-ფუნქციური ურთიერთქმედების შედეგად დარგობრივი ტექსტების სხვადასხვა ტიპების განსაზღვრასა და დადგენას.

ლინგვისტური თვალსაზრისით ტექსტის სტრუქტურის კვლევა ხორციელდება სამი ასპექტით – სემანტიკური, პრაგმატული და ფუნქციურ-კომუნიკაციური. ნარატიული ტექსტის მაკროსტრუქტურა ყოველთვის ან უმეტესწილად სემანტიკურ ჭრილში განიხილება, მაშინ, როცა დარგობრივი ტექსტების სტრუქტურულ-ფუნქციური ანალიზისათვის მხოლოდ ლოგიკურ-სემანტიკური ასპექტის შესწავლა საკმარისი არ არის. სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის სტრუქტურის კვლევა შესაძლებელია მხოლოდ ლოგიკურ-სემანტიკური მეთოდითა და ტექსტის კომუნიკაციური ანალიზით.

სამეცნიერო-დარგობრივ ტექსტს ობიექტების, საგანთა მიმართებებისა და ობიექტური რეალობის აღწერასთან ერთად საფუძვლად უდევს ტექსტის კონკრეტული ფუნქცია, რომელიც თავის მხრივ საქმიანობის სფეროს სპეციფიკით განისაზღვრება. ამასთან ენისა და აზროვნების მანერა პროფესიული საქმიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია. [17, 1987, S.76-7].

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტების კვლევისას აუცილებელია იმ საკომუნიკაციო სიტუაციის გათვალისწინება, რომელშიც ხდება დარგობრივი ტექსტის მანიფესტირება. ამ კონტექსტში ტექსტის პროდუცირებისას ერთმანეთს განაპირობებს კოგნიტიური და კომუნიკაციური ასპექტების კორექტულობა.

დარგობრივი პრობლემის შეფუთვა აზრობრივ-ენობრივი საშუალებებით, კონკრეტული დარგობრივი საკითხის შინაარსობრივ-ენობრივი გადააზრება იწვევს შესაბამისი ტექსტის ენობრივი მანიფესტაციისას გარკვეულწილად ტექსტმათა ლინეალურ-სეგმენტური რიგების შეზღუდვას. ამ პროცესს ხშირად მოსდევს ის რეალობა, რომელიც შესაძლოა არ იყოს სრულ შესაბამისობაში გარეენობრივ რეალობასთან. აქედან გამომდინარე, ტექსტის ნაწილთა სტრუქტურირება ობლიგატორული ხდება, რათა ტექსტის შინაგანი წყობა გარეგნულად თვალშისაცემი და ეფექტური იყოს.

ტექსტადქმნის სემანტიკური საშუალებები ტექსტის სტრუქტურირების არსებითი, მაგრამ არა ერთადერთი საშუალებაა. ტექსტი სისტემაა, რომელიც ენის სხვადასხვა დონეებს მოიცავს. განსხვავებულ ტექსტმათა სემანტიკური ნიშნებს ტექსტის მაკონსტრუირებელი ფუნქციის მნიშვნელოვანი როლი აკისრიათ. ტექსტის გაბმულობასა თუ წყვეტილობას ქმნის ექსპლიციტურ სემანტიკურ ეკვივალენტთა კოპეზია. [18, 1979].

გარდა ექსპლიციტურ-სემანტიკურ ეკვივალენტთა რგოლისა, ტექსტმათა ევაზილოგიკური კავშირები სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის იმპლიციტური კონსტრუქციის მარკერებადაც გვევლინებიან. ტექსტში იმპლიციტური ლოგიკური კონექტორები ტექსტის სტრუქტურირების საშუალებებია. ისინი კომუნიკაციის ობიექტის ენობრივ-ვერბალური პროდუცირებისას განსაზღვრულ წესებს ემორჩილებიან.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტების სტრუქტურის სემანტიკური თვალსაზრისით განხილვისაგან განსხვავებით მისი პრაგმატული ასპექტი მიზნად ისახავს დარგობრივი ტექსტების მაკროსტრუქტურის კვლევას საზოგადოებრივი ცხოვრების გარკვეულ სიტუაციებთან კავშირში. [19, 1972]. პრაგმატული თვალსაზრისით ტექსტების სიტუაციურობა შემდეგ მახასიათებლებს მოიცავს:

- საკომუნიკაციო მოვლენის ტიპი (სამეცნიერო სტატიის ან სააპლიკაციო ფორმის შექმნა-შედგენა, მისი წერილობითი ფიქსაცია);
- საკომუნიკაციო პარტნიორის სოციალური სტატუსი;
- საკომუნიკაციო პარტნიორებს შორის ინტერაქციული დამოკიდებულების სპეციფიკა;
- კომუნიკაციის მონაწილეთა შესახებ წინასწარ არსებული ცოდნა(პრესუპოზიცია);
- კომუნიკაციის მედიუმი/არხი [17, 1972].

თანამედროვე რეალებმა, საზოგადოების მრავალმხრივმა და სწრაფმა განვითარებამ და განვითარების გზით მიღებულმა რეზულტატებმა გამოიწვია ის, რომ დარგობრივი ენა ჩამოყალიბდა ამა თუ იმ დარგის შესაბამის დიფერენცირებულ საკომუნიკაციო მოთხოვნათა ინსტრუმენტად. მხოლოდ ამის გათვალისწინებითაა შესაძლებელი ტექსტის სტრუქტურირების პრობლემის კომპლექსური აღქმა.

პრაგმატული კუთხით დანახული დარგობრივი ტექსტების სტრუქტურის კვლევის დამსახურებაა ის, რომ განისაზღვრა სოციალურად განპირობებული გარეენობრივი ფაქტორების გავლენა დარგობრივი ტექსტების მაკროსტრუქტურაზე, რამაც თავის მხრივ განაპირობა დარგობრივი ტექსტების კვლევა ტექსტის ლინგვისტიკის ჭრილში.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტები საზოგადოებრივ მეცნიერებებში უმეტესწილად პოლიფუნქციონალურია, რაც იმაში გამოიხატება, რომ ამ დარგის ტექსტების რეციპირება გარემო პირობებზე დამოკიდებული, რადგან ისინი განსხვავებულ საკომუნიკაციო სიტუაციებში განსხვავებულად აღიქმება. რაც უფრო მეტადაა ტექსტის გაგება დამოკიდებული პრესუპოზიციაზე, მით უფრო ნაკლებია შანსი მისი დეკოდირებისა.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის პრაგმატულ ჩარჩოებს ქმნის აგრეთვე სხვა ფაქტორებიც, როგორცაა, მაგალითად, შეწყვეტილი კომუნიკაცია. ამ პროცესში გამოიყენება უამრავი ჩარჩო-სიგნალები: კომუნიკაციის შეწყვეტის მიზეზები, ფორსმაჟორული შემთხვევები, სათაური, ასევე დასასრულის მაუწყებელი სიგნალები. ხშირად პრაგმატული სიგნალების გამოყენება დაკავშირებულია განსაზღვრულ ტექსტის სახეობებთან, მაგალითად, მორალი და მასთან დაკავშირებული სენტენციები ახლავს მხოლოდ იგაჟარაკებს, ანუ ამ ერთი კონკრეტული ტიპის ტექსტს.

დარგობრივი ტექსტის პრაგმატულობის ერთ-ერთი მარკერია გაწყვეტილი კომპერენტულობის აღდგენის კომპეტენცია, რაც დამოკიდებულია კომუნი-

კანტთა ინტერპრეტაციის უნარზე – შეძლონ ტექსტიდან ინტერპრეტაციის საფუძველზე ტექსტში იმპლიციტური სემანტიკურ-სინტაქსური კოპერენტულობის აღდგენა. კომუნიკანტები გაწყვეტილ კოპერენტულობას აღადგენენ მათივე პრესუპოზიციის საშუალებით და ამით უზრუნველყოფენ სასურველ საკომუნიკაციო ეფექტს. მაკროსტრუქტურის კვლევის პრაგმატული მეთოდი ითვალისწინებს ტექსტის სტრუქტურირებისას ადამიანის საზოგადოებრივ-ინტელექტუალური მონაცემებისა და ასევე სხვა ექსტერნული ფაქტორების ჩართვას ტექსტის აგების მოდელში. ეს მეთოდი ნათლად გვიჩვენებს ტექსტის კონსტრუირების დინამიკასა და კომპლექსურობას.

მესამე ასპექტი, რომელშიც შესაძლოა ვიკვლიოთ და განვიხილოთ სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტის მაკროსტრუქტურა, ესაა მისი ფუნქცია. ეს ასპექტი განსხვავდება ტექსტის სტრუქტურის სემანტიკურ და პრაგმატულ ჭრილში კვლევისაგან მრავალი თვალსაზრისით. [20, 1981. გვ. 137-151]. ფუნქციის ჭრილში ტექსტის სეგმენტირება განიხილება უფრო მასშტაბურ მოვლენად. ამასთან გასათვალისწინებელია შემდეგი ფაქტორები:

- კონკრეტული (შიდა და გარე) საკომუნიკაციო პირობები;
- ტექსტის ავტორის ინტენცია;
- ტექსტში გადმოსაცემ ენობრივ მიმართებათა ლოგიკა;
- ვერბალურ-საკომუნიკაციო ქმედების ენობრივ-შემეცნებითი პროცესები.

ასეთი მიდგომა განიხილავს ენის სისტემის სხვადასხვა დონის ენობრივი ერთეულების ურთიერთქმედებას კომუნიკაციის პროცესში. ენობრივ-საკომუნიკაციო ქმედების, ენობრივი სისტემის ერთეულების საშუალებით უნდა აიხსნას ურთიერთმიმართება კომუნიკაციის ობიექტს, საკომუნიკაციო თემასა და ტექსტის მაკროსტრუქტურას შორის.

ენობრივი ერთეულების დახმარებით ტექსტის გარეგანი სეგმენტირება ცალკეულ მონაკვეთებად მისი შიდა სტრუქტურიდან გამომდინარეობს. ფუნქციური მიდგომა მიზნად ისახავს შეისწავლოს საკომუნიკაციო და შემეცნებითი პროცესების გავლენა ტექსტის კონსტრუირებაზე. საკითხისადმი ამგვარი მიდგომა მოიაზრებს ენისა და აზროვნების ურთიერთმიმართებას და სცილდება ტექსტის ლინგვისტური კვლევის საზღვრებს. ტექსტის სეგმენტირება სხვადასხვა მოცულობის და სპეციფიკური ფუნქციის მქონე ერთეულებად განისაზღვრება ტექსტის როგორც ენობრივი, ასევე შემეცნებითი ოპერაციებით. ამასთან ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობს ტექსტები, რომლებიც თავიანთი კომუნიკაციური სპეციფიკიდან გამომდინარე გარეგნულად ნაკლებად არიან სეგმენტირებული. პრაგმატული თვალსაზრისით ამ შემთხვევაში კოპერენტულ ტექსტებთან გვაქვს საქმე.

სამეცნიერო-დარგობრივი ტექსტების მაკროსტრუქტურის კვლევა ინტერაციული, სტრუქტურულ-ფუნქციური მიდგომით უნდა განხორციელდეს, რომელიც ითვალისწინებს როგორც ლექსიკური სემანტიკის, პრაგმატიკის და სოციოლინგვისტიკის, ასევე სტილისტიკის, ტექსტის ლინგვისტიკისა და დარგობრივი ენების კვლევის ფაქტორებსაც. აქედან გამომდინარე, დარგობრივი ტექსტების მაკროსტრუქტურა განისაზღვრება როგორც ლინგვალურ-თანმიმდევრული და იერერქიულად ორგანიზებული ფუნქციური სისტემა იმ ურთიერთმიმართებებისა, რომლებიც ტექსტის ცალკეულ სემენტებს შორის არსებობს. მიმართებათა ეს კომპლექსური სისტემა ტექსტში შიდა და გარეუ-ნობრივი ფაქტორების ფუნქციური ურთიერთქმედების სპეციფიკურ შედეგს წარმოადგენს.

ადამიანის აზროვნებას შესწევს უნარი დაგაამუშაოს აღქმული, მიუხედავად იმისა, არის ეს ზოგადი თუ კონკრეტული, არსებითი თუ უმნიშვნელო, საჭირო თუ შემთხვევითი. ამ არადიფერენცირებული მთლიანობიდან ანალიტიკურ-სინ-თეზური ოპერაციების დახმარებით სუბიექტი გამოყოფს ზოგადს, არსებითს, კანონზომიერს. ასე წარმოიქმნება ადამიანთა ცნობიერებაში ობიექტური რე-ალობის სურათები.

მაკროსტრუქტურის სტრუქტურულ-ფუნქციური განხილვის ფარგლებში თუ კი ტექსტის ლინგვისტიკის პრინციპებს გავითვალისწინებთ, შეიძლება ითქ-ვას, რომ ტექსტის შემადგენელი კომპონენტები ტექსტის სემენტაციის უმ-ნიშვნელოვანეს ერთეულებს წარმოადგენენ. ამის წინაპირობას კი ქმნის ის, რომ ტექსტის სემენტებს ტექსტში კომუნიკაციური ფუნქცია აქვთ. ტექსტის ნაწილებს შემდეგი მარკერები აქვს:

1. სოციალური განზომილება, რომელიც განისაზღვრება ტექსტის პროდუ-ცენტსა და ადრესატს შორის ინტერაქციის პირობებით. [21. 1984, S. 49-77];

2. კომუნიკაციის ობიექტის აზრობრივი სტრუქტურირების პროცესში განსაზღვრულ ინტელექტუალურ ოპერაციათა სრულყოფა (მაგ: კონტრასტული აზროვნება, ინდუქცია, დედუქცია);

3. ტექსტის საკომუნიკაციო ფუნქცია;

4. პრაგმატული მარკირება შემდეგი საშუალებებით:

- ტიპოგრაფიული საშუალებები, სათაურები და ა.შ.
- სტილისტური პოტენციალის გამოყენება ფუნქციად, ფუნქციურ პოტენ-ციალად, რომელიც უკავშირდება ტექსტთა ნიშუშებს და მისგან იწარმოება (მაგ. ესე, სახელმძღვანელო)

5. ტექსტის კომპონენტთა პროპოზიციის სემანტიკური ინტეგრაცია ერთ თემაში ან სუბთემაში, რაც გულისხმობს:

- ტექსტის კომპონენტთა სემანტიკური ეკვივალენტურობის შედეგების დადგენასა და განსაზღვრას.(ტოპიკალიზაცია)

- ერთმანეთთან დაკავშირებულ ტექსტის ნაწილთა/კომპონენტთა სემანტიკურ-სინტაქსური მიმართებების ფიქსირებას(ლინეალურ-სეკვენციური ასპექტი) და ან ერთმანეთზე დამოკიდებულ ტექსტის ნაწილთა სემანტიკურ-სინტაქსური მიმართებების ფიქსირებას(იერარქიული ასპექტი) [22. 1981].

ტექსტის ნაწილები/კომპონენტები სტრუქტურულად და ფუნქციურად დეტერმინირებული კომპონენტებია, რომლებიც მთლიანი ტექსტის ფუნქციასა და სტრუქტურასთან მჭიდრო კავშირში არიან. ამასთან ტექსტის ნაწილთა თანამიმდევრობაში მანიფესტირდება კავშირი-მიმართებები კომუნიკაციის პარტნიორთა ამა თუ იმ ინტერაქციასა და ინტენციებთან, კომუნიკაციის პროცესში მონაწილეთა კოგნიტიურ პროცესებთან, თემის გაშლასთან და ენობრივი ერთეულების შერჩევისა და გამოყენების ხერხებთან.

ამდენად, არსებობს არსებითი განსხვავება ნარატიული ტექსტისა და სამეცნიერო დარგობრივ-პუბლიცისტური ტექსტის მაკროსტრუქტურის კვლევის პროცესებს შორის. ეს უკანასკნელი ხორციელდება სამი ასპექტით – სემანტიკური, პრაგმატული და ფუნქციურ-კომუნიკაციური. ნარატიული ტექსტის მაკროსტრუქტურა ყოველთვის ან უმეტესწილად სემანტიკურ ჭრილში განიხილება, მაშინ, როცა დარგობრივი ტექსტების სტრუქტურულ-ფუნქციური ანალიზისათვის მხოლოდ ლოგიკურ-სემანტიკური ასპექტის შესწავლა საკმარისი არ არის. დარგობრივი ტექსტის სტრუქტურის კვლევა შესაძლებელია ლოგიკურ-სემანტიკური მეთოდის, ტექსტის ფუნქციისა და ტექსტის კომუნიკაციური ანალიზის სინთეზით.

სამეცნიერო-დარგობრივი პუბლიცისტური ტექსტების მაკროსტრუქტურის კვლევა ინტეგრაციული, სტრუქტურულ-ფუნქციური მიდგომით უნდა განხორციელდეს. დარგობრივი ტექსტების მაკროსტრუქტურა განისაზღვრება როგორც ლინეალურ-თანმიმდევრული და იერარქიულად ორგანიზებული ფუნქციური სისტემა იმ ურთიერთმიმართებებისა, რომლებიც ტექსტის ცალკეულ სემენტებს შორის არსებობს.

სამეცნიერო-დარგობრივი, პუბლიცისტური ტექსტის არქიტექტონიკული დანაწევრება ასევე დამოკიდებულია არა მხოლოდ ტექსტის აზრობრივ გაჯერებულობაზე, რომელშიც ობიექტური რეალობის გარკვეული ასპექტია ასახული, არამედ აგრეთვე ტექსტის ავტორის საკომუნიკაციო ინტენციასა და სტრატეგიაზეც.

ზოგადი ბიბლიოგრაფიული თეორიის ჩამოყალიბებამდე და შემდგომში სამეცნიერო-საინფორმაციო მომსახურების წარმოშობამდე პრაქტიკულად ხშირად გამოიყენებოდა ორი ტერმინი – რეფერატი და ანოტაცია – როგორც ბიბლიოგრაფიული მუშაობის ორი სხვადასხვა მიმართულება, რომელთა ძირითად მიზანს შეადგენდა წიგნთა მხოლოდ აღწერა, აღნუსხვა.

ადრეული ქრისტიანული ხანიდან მოყოლებული ძველი წერილობითი ძეგლები შეიცავს საინტერესო ბიბლიოგრაფიულ მასალას. ლიტერატურული ძეგლების გარდა ბიბლიოგრაფიული სიები გვხვდება სხვადასხვა ანდერძსა და პირად საქმიან ქაღალდებში. გვიანდელ ფეოდალურ ხანაში გავრცელდა ე. წ. „მზითვის წიგნები“, რომლებშიც გვხვდება წიგნების ნუსხებიც (განსაკუთრებით საგულისხმოა ანუკა ბატონიშვილის, ელისაბედ ბატონიშვილის, ქსნის ერისთავის დავითის ასულის ელენეს და სხვათა „მზითვის წიგნები“). აღსანიშნავია, რომ ამ ნუსხებში წიგნები ჩამოთვლილია თემატურად: „სასულიერო-ნი“, „საერონი“ და სხვ.

მე-18 საუკუნეში, წიგნის ბეჭდვის გავრცელებისთანავე, მთავრდება ხელნაწერი ბიბლიოგრაფიის ხანა და იწყება ბეჭდური ბიბლიოგრაფიის ეპოქა. ამ პერიოდის დასაწყისში ბიბლიოგრაფიული ცნობები უფრო კრიტიკულ-მიმოხილვითია, ვიდრე აღნუსხვითი (ანტონ კათალიკოსის „წყობილსიტყვაობა“, რომლის მე-7 თავში მოხსენიებულია 70 მწერალი და მოცემულია მათი ნაწარმოებების მიმოხილვა). 1798 წელს ეენის უნივერსიტეტის პროფესორმა ფრანც ალტერმა გამოსცა წიგნი „ქართული ლიტერატურის შესახებ“, რასაც დაურთო ეენის სახელმწიფო და ვატიკანის ბიბლიოთეკებში არსებული ქართული ხელნაწერებისა და ძველი ნაბეჭდი წიგნების სია. 1827 წელს მარი ბროსემ პარიზში ფრანგულ ენაზე გამოსცა „ქართული ენის გრამატიკა“, რომელსაც დაურთო ქართული ხელნაწერებისა და ნაბეჭდი წიგნების ნუსხა. 1810 წელს დავით რექტორს საკმაოდ ვრცელი კატალოგი შეუდგენია, რომელიც 1894 წელს გამოაქვეყნა ა. ცაგარელმა წიგნში „ცნობები ქართული მწერლობის ძეგლების შესახებ“ (რუსულ ენაზე). 30-იანი წლების დასაწყისში ს. დოდაშვილმა „ტფილისის უწყებანის“ ერთ-ერთ ნომერში გამოაქვეყნა საკმაოდ ვრცელი „ქართული ლიტერატურის მოკლე მიმოხილვა“, მან კატალოგიც შეადგინა, რომელშიც 600-მდე წიგნი ყოფილა აღწერილი.

წიგნის მაღაზიებმა და გამომცემლობებმა საკმაოდ დიდი როლი ითამაშეს საქართველოში ბიბლიოგრაფიული მემკვიდრეობის შექმნაში. ამ მხრივ განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს კატალოგი „გ. ჩარკიანისა და ამხანაგობის ქართული წიგნის მაღაზიისა“ (1991). ამ კატალოგს რეტროსპექტიული

ბიბლიოგრაფიის მნიშვნელობაც ჰქონდა. ამასთან იგი პირველი ნაბეჭდი ბიბლიოგრაფიული ნუსხაა, რომელიც მასობრივი მკითხველისთვის იყო გამიზნული. 1887 წელს ნ. მთვარელაშვილმა გამოაქვეყნა „კატალოგი წიგნსაცავისა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისა“. მეცნიერული ბიბლიოგრაფიის საფუძველზეა აგებული ამავე საცავის მეორე კატალოგი, რომელიც 1905-1911 წლებში გამოიცა. ამ დროისათვის საზოგადოებაში თაღის მოუყარა ქართული ნაბეჭდი წიგნებისა და ხელნაწერთა უდიდეს ნაწილს. ამდენად, ამ კატალოგს ერთგვარად ქართული წიგნის რეპუტაციის პრეტენზიაც ჰქონდა. საყურადღებოა პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა მიერ შედგენილი „ქართული ბიბლიოგრაფია“. ესაა ქართულ პერიოდულ გამოცემებში (1852-1910) მოთავსებული სტატიებისა და მასალების მაჩვენებელი – ქართული პერიოდიკის სრული ანალიტიკური აღწერის პირველი სერიოზული ცდა.

საქართველოში პირველი პერიოდული საბიბლიოთეკო და ბიბლიოგრაფიული ქართული ჟურნალი „წიგნის მეგობარი“ გამოვიდა თბილისში 1925 წელს. 1939 წლიდან გამოდის „ჟურნალის სტატიების მატიანე“ – სახელმწიფო ბიბლიოგრაფიის ყოველთვიური ორგანო, რომელშიც აღნუსხულია საქართველოში ქართულ, რუსულ და სხვა ენებზე გამოცემული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, ლიტერატურული და სამეცნიერო ჟურნალების ყველა სტატია. 1940–1948 წლებში გამოიცა „ბიბლიოგრაფიის“ მოამბე – პირველი სპეციალური ბიბლიოგრაფიული ჟურნალი ქართულ ენაზე.

რუსეთში ბიბლიოგრაფია მე-11 ს-ში ჩაისახა. მომდევნო პერიოდის წიგნების სიები ძირითადად გვხვდება საეკლესიო დოკუმენტებში. დროთა განმავლობაში საზოგადოების განვითარებასთან ერთად მრავალი მწერალი, მეცნიერი თუ საზოგადო მოღვაწე საჭიროდ მიიჩნევდა ბიბლიოგრაფიული მუშაობის წიაღში ახალი სპეციალური მიმართულებების დანერგვის აუცილებლობას მეცნიერებისა და ლიტერატურის დარგში სხვადასხვა მოღვაწეთა შეკრების, გადამუშავებისა და წარდგენის მიზნით. ისინი საკუთარი ინტუიციიდან გამომდინარე აღგენენ თეორიულად ბევრ საინტერესო პროექტს, რომელთა განხორციელებაც იმ პერიოდში მაშინდელი პირობების გამო ვერ ხერხდებოდა. ამ მდგომარეობას ეხმიანება ფ. დოსტოევსკი რომანში „ეშმაკი“, სადაც მწერალმა აღწერა ე. წ. „ფაქტების წიგნი“. იგი წერდა: „რუსეთში იბეჭდება უამრავი ცენტრალური თუ პროვინციული ჟურნალ-გაზეთი, რომლებიც ყოველდღიურად გეაცნობენ რუსეთში მიმდინარე მოვლენების შესახებ. წლები გადის, გაზეთი თაროებზე ინახება... მოგვიანებით ბევრია მსურველი გადახედოს გამოსულ ინფორმაციას, მაგრამ რა საშინელი შრომაა, ჟურნალ-გაზეთების ამ ზღვაში მოძებნო შენთვის სასურველი ფურცელი, როცა არც კი ის, რომელ დღეს,

რომელ ადგილას და ხანდახან რომელ წელს მოხდა ესა თუ ის მოვლენა და თუკი ყველა იმ ფაქტს, რომელიც ერთი წლის განმავლობაში მოხდა, აეკინძავთ და ჩვენივე შემუშავებული გეგმისა და შინაარსის მიხედვით ერთ წიგნად გამოცემით, სათაურის, მითითებების, თვეებისა და რიცხვების მიხედვით, მაშინ ამგვარი წიგნი შეგვიქმნიდა წარმოდგენას რუსეთში ერთი წლის განმავლობაში მიმდინარე მოვლენებზე“.

ბიბლიოგრაფიული მუშაობის ამგვარ წილში აღმოცენდა სამეცნიერო კომუნიკაციის თანამედროვე ეტაპის ყველაზე რაციონალური და ხელმისაწვდომი მომსახურების სფერო – სამეცნიერო-საინფორმაციო მომსახურება, რომელშიც ცენტრალური ადგილი უჭირავს და მთელი რიგი უპირატესობით სარგებლობს რეფერატი, რომელიც შეიცავს ცნობებს სამამულო და უცხოელი მენიერების უახლესი მიღწევების შესახებ და მკითხველს წარმოდგენას უქმნის მეცნიერების ცალკეული დარგების განვითარების ტენდენციებზე. რეფერატის მიზანია აცნობოს სპეციალისტებს სხვადასხვა დარგებში მიღწეული წარმატებები, ეხმარება მეცნიერს კვლევის მიმართულების განსაზღვრასა და კვლევის მეთოდების შერჩევაში.

პირველადი დოკუმენტის რეფერატი, ანოტაცია და ბიბლიოგრაფიული ცნობები ქვეყნდება პერიოდულ გამოცემაში – რეფერატულ ჟურნალში – რომელიც მეცნიერების ცალკეული დარგების მიხედვით გამოდის და ამავე დროს სამეცნიერო ინფორმაციის წყარო და სამეცნიერო კომუნიკაციის საშუალებაა. იგი აქვეყნებს სამეცნიერო შრომების რეფერატებსა და ბიბლიოგრაფიულ აღწერილობებს საცნობარო-საძიებო აპარატთან ერთად. რეფერატულ ჟურნალებს ორი ფუნქცია აქვს: დროულად და კომპაქტურად მიაწოდოს მკითხველს ცნობები გამოქვეყნებული ლიტერატურის შესახებ და გაუადვილოს მას შესაბამისი დარგების მიხედვით დოკუმენტაციის მოძიება. მათი მეშვეობით შესაძლებელია მიმდინარე და რეტროსპექტიული ძიება მსოფლიო სამეცნიერო-ტექნიკური ლიტერატურის ყველა დარგში. რეფერატული ჟურნალი ხელს უწყობს მეცნიერთა ერთიანობას, სამეცნიერო-ტექნიკური ტექნოლოგიის მოწესრიგებას და ეხმარება მეცნიერს გადალახოს საინფორმაციო ბარიერი.

რეფერატულ ჟურნალებს წარმოშობის საინტერესო ისტორია აქვთ: მე-17 საუკუნის ევროპასა და მე-18 საუკუნის რუსეთში პირველად გამოჩნდა სამეცნიერო ჟურნალები, რომლებსაც მეორადი, ანუ რეფერატულ-ბიბლიოგრაფიული ინფორმაციის გავრცელების წყაროდ იყენებენ. საინფორმაციო მომსახურების გაშლასთან ერთად თანდათანობით ჩამოყალიბდა მეორადი დოკუმენტაციის ახალი სახეობები, უპირველეს ყოვლისა – რეფერატი და ანოტაცია. რეფერატი დასაბამს იღებს მე-17 საუკუნიდან, კერძოდ, 1665 წელს გამოვიდა ჟურნალის „*Journal des Savants*“ პირველი ნომერი. მისი დამაარსებელი, დენი სალო წერდა,

რომ ჟურნალის ამოცანაა მიაწოდოს დაინტერესებულ მკითხველს ინფორმაცია ფიზიკისა და მათემატიკის დარგში ახალი წიგნების, ცდებისა და გამოგონების შესახებ“. რუსეთში რეფერირების ცენტრად იქცა პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემია. პირველი რუსული რეფერატული ჟურნალი „Краткое описание комментариев Академии Наук“ გამოიცა 1728 წელს.

რეფერატული ჟურნალი წარმოიშვა პუბლიკაციათა მზარდი ტალღის დასარეგულირებლად. ცხადია, პირველ ეტაპზე ამგვარ ჟურნალს უფრო მეტად ანოტაციური ხასიათი ჰქონდა და ორიენტირებული იყო იმაზე, რომ მკითხველისთვის გაეიოლებინა დოკუმენტალური ნაკადიდან მათთვის საინტერესო წიგნის შერჩევა. მოგვიანებით ჟურნალმა რეფერატული ხასიათი მიიღო და ხელი შეუწყო მკითხველს მიეღო ზუსტი და კომპაქტური ინფორმაცია მისთვის საჭირო „წიგნიდან“. ე. ი. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვიგულისხმოთ, რომ მე-17-18 საუკუნეებში პრაქტიკულად უკვე ხორციელდებოდა და ინერგებოდა ნაშრომის შინაარსისადმი ორგვარი მიდგომა: დოკუმენტალური – ანოტაციის სახით და ფაქტოგრაფიული, ანუ ინფორმაციული – რეფერატის სახით. ამის შემდეგ რეფერატი და ანოტაცია სამეცნიერო კომუნიკაციის მნიშვნელოვან ნაწილად იქცა. საერთაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკურ ურთიერთობათა ზრდასთან ერთად იზრდება რეფერატული ჟურნალის გამოცემათა რაოდენობა, ფართოვდება თემატიკა, იხვეწება რეფერირების მეთოდია. 1984 წელს მსოფლიოში გამოდიოდა 1,5 ათასი რეფერატული ჟურნალი მეცნიერებისა და ტექნიკის სხვადასხვა დარგსა თუ ქვედარგში ცალკეულ პრობლემებზე.

სამეცნიერო მოღვაწეობის შედეგი – სამეცნიერო ნაშრომი თუ სტატია იბეჭდება სამეცნიერო ჟურნალში, რომელიც პერიოდულად გამოიცემა. სამეცნიერო ჟურნალს ენათესავება სამეცნიერო ბიულეტენები, ექსპრეს-ინფორმაციის ბროშურები, სამეცნიერო სტატიებისა და მოხსენებითი სხვადასხვა ტიპის კრებულები. ეს ე. წ. ირველადი სამეცნიერო ჟურნალებია, რომლებშიც შრომები ქვეყნდება ორიგინალის სახით. ამგვარი ჟურნალები პირველწყაროთა, ორიგინალთა ჟურნალებია, ხოლო მასალები მათ შესახებ ქვეყნდება მეორად სამეცნიერო ჟურნალებში, ანუ რეფერატულ ჟურნალებში. ამავე ჟურნალებში ქვეყნდება სამეცნიერო ინფორმაციული და ბიბლიოგრაფიული ხასიათის მასალები. ასეთებია: რეფერატული ჟურნალების მაჩვენებლები, სასიგნალო ინფორმაცია, ბიბლიოგრაფიული ჟურნალები. რეფერატული ჟურნალების მეშვეობით შესაძლებელია სამეცნიერო-ტექნიკური ლიტერატურის ყველა დარგში მიმდინარე და რეტროსპექტიული ძიება. ამ ტიპის ჟურნალთა საშუალებით აღიკვეთება საინფორმაციო ბარიერი.

სამეცნიერო კომუნიკაციის, საინფორმაციო მოღვაწეობისა და საინფორმაციო მომსახურების მოდელები

კომუნიკაცია განისაზღვრება როგორც ენობრივი ურთიერთობა, ადამიანის მიერ ადამიანისათვის ინფორმაციის გადაცემა. იგი ხორციელდება ყოველგვარი საკმისის პროცესში მეტყველების ან სხვა აქტების მეშვეობით, რომლებიც ნიშნებს იყენებენ. ნებისმიერი სახის – ზეპირი თუ წერილობითი კომუნიკაცია იყოფა სამ ნაწილად: ინფორმაციის გაგზავნა (კოდირება), ინფორმაციის გადაცემა საკომუნიკაციო არხის საშუალებით და ინფორმაციის მიღება (დეკოდირება). შესაბამისად, კომუნიკაციის აქტში მონაწილეობს სამი კომპონენტი: 1. ინფორმაციის გამგზავნი (კომუნიკატორი, მოლაპარაკე, დამწერი, ინფორმაციის გატარება-გადაცემის პროცესი, არამედ თვით მასალაც, რომელსაც გადააქვს ინფორმაცია და 3. ინფორმაციის მიმღები (კომუნიკანტი, მსმენელი, მკითხველი, ადრესატი). ორივე სახის კომუნიკაცია – ზეპირი თუ წერილობითი – ხორციელდება კომუნიკაციურ მოდელში.

ყოველივე ზემოთქმულის საფუძველზე და მისი ანალოგიით ვეცდებით ავაგოთ სამეცნიერო კომუნიკაციის, საინფორმაციო მოღვაწეობისა და საინფორმაციო მომსახურების მოდელები, რადგან ჩვენს მიერ შემოთავაზებული სისტემის ეს სამი შრე უშუალოდ უკავშირდება რეფერატსა და ანოტაციას.

სამეცნიერო კომუნიკაციის, საინფორმაციო მოღვაწეობისა და საინფორმაციო მომსახურების მოდელების დასადგენად საბაზისოდ ვიღებთ გლობალურ სამკომპონენტო მოდელს: ადრესანტი – არხი – ადრესატი.

სამეცნიერო კომუნიკაციის მოდელი შეიძლება ორ ვარიანტად წარმოვადგინოთ, რადგან სამეცნიერო კომუნიკაციის განხორციელება ორი სახითაა შესაძლებელი – წერილობითი ან ზეპირი ფორმით.

1. სამეცნიერო კომუნიკაცია – ადრესანტი – სამეცნიერო ნაშრომი – ადრესატი

(მეცნიერი, ავტორი)	(სამეცნიერო მოღვაწეობის შედეგი – წერილობითი და ფიქსირებული, მატერიალიზებული დოკუმენტი, ტექსტი)	(მეცნიერი, ასპირანტი, დაინტერესებული პირი)
-----------------------	--	--

2. სამეცნიერო კომუნიკაცია – ადრესანტი – მეცნიერული დისკურსი – ადრესატი

(მეცნიერი, ავტორი)	(დისკუსია, მსჯელობა, კამათი, სამეცნიერო მოღვაწეობის შედეგი – ზეპირი არამატერიალიზებული ტექსტი)	(მეცნიერი, ასპირანტი, დაინტერესებული პირი)
-----------------------	--	--

სამეცნიერო კომუნიკაციის მოდელის ორ ვარიანტად წარმოდგენის საფუძველს იძლევა ტექსტისა და დისკუსიის* გამიჯვნა ერთმანეთისგან, რაც წერილობითი და ზეპირი კომუნიკაციების ზოგადად და ჩვენს კერძო შემთხვევაში – წერილობითი და ზეპირი სამეცნიერო კომუნიკაციების დამოუკიდებელ არსებობას განაპირობებს, ამრიგად, ერთმანეთისაგან ემიჯნავთ სამეცნიერო კომუნიკაციას, რომლის მოდელის საკომუნიკაციო არხი წერილობით დაფიქსირებული მატერიალური სახის დოკუმენტია, სამეცნიერო მოღვაწეობის შედეგი – სამეცნიერო ნაშრომია, და სამეცნიერო კომუნიკაციას, რომლის მოდელის საკომუნიკაციო არხი ზეპირი, არამატერიალიზებული ტექსტი, დისკუსია, რომელიც ცოცხალი, ზეპირი მეტყველებისას ხორციელდება დისკუსიის, მსჯელობის, კამათის თუ სხვათა სახით.

საინფორმაციო მოღვაწეობა ასევე სამკომპონენტოანი მოდელის ფონზე ხორციელდება, თუმცადა აქ უფრო აბსტრაქტულ ცნებებთან გვაქვს საქმე და მას ზოგად-მეცნიერული, ფსიქოლოგიურ-ლოგიკური ელფერი დაჰკრავს. მისი ინტერპრეტაცია უშუალოდ ტექსტის ინტერპრეტაციას, მის ლოგიკურ-სინთეზურ ანალიზს და აღქმულ-გაანალიზებული ტექსტის გადაცემის მეთოდებს გულისხმობს.

საინფორმაციო მოღვაწეობა = ტექსტი	—	1 გააზრება	—	მიწოდება
(მეცნიერის, ავტორის მიერ დაფიქსირებული მატერიალიზებული ობიექტი)		(ინტერპრეტაცია) 2 გადაუშვება/ანალიზი (ლოგიკურ ფსიქოლოგიური პროცესი)		(დამუშავებული ობიექტის გადაცემის ფორმები)

სამეცნიერო კომუნიკაციის მსგავსად საინფორმაციო მოღვაწეობის ჩვენს მიერ შემოთავაზებული მოდელი ასევე ორი ფორმით შეიძლება განხორციელდეს – ზეპირი და წერილობითი, მოდელის პირველი კომპონენტი – ტექსტი – აქ ადრესანტის ფუნქციას ასრულებს, რადგან საინფორმაციო მოღვაწეობისას, როცა ინტერპრეტატორი მუშაობს ტექსტზე, წინა პლანზე წამოიწევს თვითონ შედეგი, ანუ წერილობითი დაფიქსირებული ტექსტი, რადგან ტექსტია სწორედ ის ობიექტი, რომელიც იძლევა ინფორმაციას, ხოლო მისი ავტორი დროებით გადაიწევს უკანა პლანზე.

საინფორმაციო მოღვაწეობის მოდელის საკომუნიკაციო არხი ორი პუნქტისაგან შედგება. პირველია ტექსტის გააზრება, მისი გაგება, უფრო ზუსტად, მისი სწორად გაგება, ისე, როგორც დაისახა და ჩაიფიქრა მეცნიერმა/ავტორმა – მისი ინტენციის* განსაზღვრა დამოკიდებულია ინტერპრეტატორის კომპეტენციაზე.

ინტერპრეტატორმა შეიძლება ტექსტი გაიაზროს და გაიგოს ის ავტორის მიერ დასახული მიზნის შესატყვისად, ანუ ინტენცია და ინტერპრეტაცია* სრულ შესაბამისობაში იყოს ერთმანეთთან ან პირიქით – არ მოხდეს ინტენციისა და ინტერპრეტაციის თანხვედრა.

ამავე მოდელის საკომუნიკაციო არხის მეორე პუნქტი წარმოადგენს ლოგიკურ-კონცეპტუალური აზროვნების პროცედურას, გააზრებული ტექსტის გადამუშავებას, მის ანალიზს*. ტექსტის ანალიზი გულისხმობს მის აზრობრივ დაშლას შემადგენელ ნაწილებად, ტექსტის სტრუქტურაში წევრობას, მისი ცალკეული ნაწილების თავისებურებათა დადგენას, მათი ურთიერთდამოკიდებულების ხასიათს, მთელის კავშირს შემადგენელ ნაწილებთან. ანალიზი წარმოადგენს მოსამზადებელ საფეხურს იმისათვის, რომ მივაგნოთ ტექსტის არსს, ერთეულიდან გადავიდეთ ზოგადზე, წარმოადგენიდან – ცნებაზე. ანალიზი დაკავშირებულია სინთეზთან*. ანალიზს შემეცნება კონკრეტულიდან მიჰყავს აბსტრაქტულისაკენ, ხოლო სინთეზის დროს შემეცნება აბსტრაქტულიდან კელავ უბრუნდება კონკრეტულს, მაგრამ ამჯერად როგორც მეცნიერულად დიფერენცირებულს* და არაქაოსურს.

მოდელის მესამე კომპონენტი – მიწოდება (იგულისხმება გააზრებულ-გაანალიზებული ტექსტი) და მისი ფორმები გულისხმობს ამავე მასალის გადაცემის ზეპირსა და წერილობით საშუალებებს, რა სახით უნდა მიეწოდოს ადრესატს ტექსტი – სრული თუ შემოკლებული, შეკვეცილი ფორმით, ფაქტოგრაფიული თუ კონცეპტუალური სახით – ამ კითხვებზე პასუხს მოითხოვს ეს კომპონენტი.

საინფორმაციო მოღვაწეობის ზეპირი ფორმით განხორციელებისას მისი მოდელის ორი კომპონენტი შეიძლება იყოს არამატერიალიზებული. საილუსტრაციოდ მოგვაქვს ბანალური მაგალითი ყოველდღიური სასწავლო პროცესიდან: აუდიტორიაში ლექტორმა უნდა ახსნას ახალი მასალა (ტექსტი, რომელიც მან ამოიკითხა სახელმძღვანელოდან – მატერიალიზებული ობიექტია), ლექტორი ჯერ თავად გაიაზრებს ტექსტს, დაამუშავებს, გააანალიზებს მას (ლოგიკურ-შემეცნებითი პროცედურა – არამატერიალიზებული ობიექტია) და შემდეგ გადასცემს მასალას მსმენელებს, აუხსნის მათ მასალას ზეპირი ფორმით (დისკურსი, ზეპირი ტექსტი, არამატერიალიზებული).

საინფორმაციო მოღვაწეობის წერილობითი ფორმით განხორციელებისას მისი სამივე კომპონენტი მატერიალიზებულია. ტექსტი – გაანალიზებული ობიექტი – მატერიალიზებულია, ფიქსირებულია; გააზრება/გადამუშავება/ანალიზი შეიძლება განხორციელდეს წერილობითი ფორმითაც ტექსტში აღნიშვნების, ტექსტის ცალკეული ნაწილების მარკირების საშუალებით, ხშირად

ტექსტის მნიშვნელოვან კომპონენტებს ხაზი გაესმის, შესაძლებელია ტექსტის დაკომპლექტებაც, მისი გეგმის შედგენა და ა. შ. ყველა ეს პროცედურა მატერიალიზებულია. მიწოდების ფორმა – ტექსტი მიეწოდება დაინტერესებულ პირს ისევე წერილობითი ფორმით.

საინფორმაციო მოღვაწეობა = ტექსტი —	1 გააზრება —	მიწოდება
(მატერიალიზებული, დაფიქსირებული ობიექტი)	(კითხვის პროცესში ჩანისშენების გაკეთება) 2 გადაწყვეტა/ანალიზი (ტექსტის გეგმის შედგენა, თემატურად ტექსტის ნაწილთა დალაგება / გადანაწილება და ა. შ.)	(ისევე წერილობით დაფიქსირებული, მატერიალიზებული ობიექტის ფორმით)

აბსტრაქტულ ცნებებზე ორიენტირებული საინფორმაციო მოღვაწეობა წარმოადგენს საინფორმაციო მომსახურების მოსამზადებელ საფეხურს, რომელიც ასევე სამკომპონენტოა: მოდელის სახით შეგვიძლია წარმოვადგინოთ. მისი კომპონენტები ასეთ შემთხვევაში არაა აბსტრაქტული და ლოგიკური ცნებები, არამედ კონკრეტული შემადგენლებია, საინფორმაციო მომსახურების მოდელი ორ ვარიანტად შეგვიძლია წარმოვადგინოთ – ზეპირი და წერილობითი სახით.

1 საინფორმაციო მომსახურება = კვაზიადრესანტი* — რეფერატი ანოტაცია — აღრუსატი
(რეფერენტი) (საინფორმაციო მომსახურების შედეგი — ფიქსირებული ტექსტი) (მეცნიერი, ასპირანტი, დაინტერესებული პირი)

საინფორმაციო მომსახურების შემთხვევაში ადრესანტის პოზიცია დაიკავა კვაზიადრესანტმა, რადგან ის არ არის სამეცნიერო ნაშრომის ავტორი, არამედ ის არის შუამავალი, ის ადამიანი, რომელიც გადასცემს ინფორმაციას ადრესატს. თუკი კვაზიადრესანტი არ ფლობს საინფორმაციო მოღვაწეობის სამივე კომპონენტისათვის აუცილებელ ნიშან-თვისებებს, მაშინ ის ვერ მოახერხებს საინფორმაციო მომსახურებისადმი წაყენებული მოთხოვნების განხორციელებას.

ბას. რაც შეეხება საინფორმაციო მომსახურების საკომუნიკაციო არხს, აქ იგი, ისევე, როგორც სამეცნიერო კომუნიკაციის შემთხვევაში, წარმოადგენს მასალას, რომელსაც გადააქვს ინფორმაცია და რომლის საშუალებითაც ხდება ინფორმაციის მიწოდება ადრესატისათვის. მოდელის მესამე კომპონენტი ადრესატი მეცნიერი, დოქტორანტი ან დაინტერესებული პირია, რომლის ინტერესების დაკმაყოფილებაც წარმოადგენს მთლიანად საინფორმაციო მომსახურების მიზანს – მას სამეცნიერო ნაშრომი მიეწოდება კვაზიადრესანტის, რეფერენტის მიერ წერილობითი ფორმით დამუშავებული რეფერატის ან ანოტაციის სახით. იგივე მოდელის მეორე ვარიანტი, ანუ ზეპირი ფორმა ამგვარად ხორციელდება:

2. საინფორმაციო მომსახურება = კვაზიადრესანტი — რეფერატი მოხსენება — ადრესატი

(რეფერენტი)

(საინფორმაციო
მომსახურების
შედგენი – დისკურსი,
სი, ზეპირი სახით
წარმოდგენილი
ტექსტი)

(მეცნიერი,
ასპირანტი,
დაინტერესებული პირი)

საინფორმაციო მომსახურების მოდელის ორი განსხვავებული საკომუნიკაციო არხი – ზეპირი თუ წერილობითი გეაქტუალს განსხვავებას რეფერატი-მოხსენებასა და საკუთრივ რეფერატს შორის. რეფერატი-მოხსენება – ესაა ზეპირი სახით გადმოცემული, ცოცხალი დისკუსიისა და კამათის შემთხვევაში დიქტიკური ეელის* ჩარჩოებში წარმოშობილი და ტექსტთან ჩამოყალიბებული ზეპირი მეტყველება (აქ შეიძლება გავიხსენოთ ოპონირების პროცესიც დისერტაციების დაცვისას, როცა დისერტანტი და ოპონენტი* დისკუსიას მართავენ, შეიძლება დამსწრეს საზოგადოების წარმომადგენლებიც ჩაებათ კამათში და ა. შ.).

საკუთრივ რეფერატის შემთხვევაში სამკომუნიკაციო სამეცნიერო მომსახურების საკომუნიკაციო არხი წერილობით დაფიქსირებული, მატერიალიზებული ტექსტია, დოკუმენტი, რომელიც კვაზიადრესანტის/რეფერენტის მიერაა გამოქვეყნებული სამეცნიერო ტიპის კრებულსა თუ ჟურნალში.

ამგვარად, ამ მოდელში საკომუნიკაციო არხის ორგვარობის საფუძველზე მოვახდინეთ რეფერატის ორი ტიპის – ზეპირი და წერილობითი რეფერატების დიქტომია*, რომელთაგან პირველს ჩვენ რეფერატი-მოხსენება ვუწოდეთ, ხოლო მეორეს – საკუთრივ რეფერატი. ეს დიქტომია მიზნად ისახავს იმას, რომ არ მოხდეს მოხსენების ტიპის რეფერატსა და სამეცნიერო-საინფორმაციო მოღვაწეობის შედეგს – საკუთრივ რეფერატს შორის. ამ მომენტის კვლევის

ფოკუსში მოქცევას აუცილებლად იმიტომ მივიჩნევთ, რომ დღემდე ორაზროვნადაა განხილული და არ არსებობს აღიარებული დეფინიცია* იმისა, თუ რა არის რეფერატი, რადგან ის ხშირად ასოცირდება აუდიტორიის წინაშე განსახილველი საგნის გამოტანასთან. ეს განსხვავებები აშკარა ხდება საინფორმაციო მომსახურების მოდელის ფონზე.

აქვე გვინდა ერთი მომენტიც გაითვალისწინოთ, რომ ამ მომენტის ყურადღების მიღმა დატოვება გამოიწვევს კიდევ ერთ უზუსტობას, ამიტომ განვმარტავთ: რეფერატ-მოხსენების შედგენისას კვაზიადრესანტი/რეფერენტი ეწოდება წერილობით მასალას, რომელიც მან შემდგომში უნდა გააანალიზოს. ეს ტექსტიც, რომელიც რეფერენტმა-მოხსენებელმა აუდიტორიის წინაშე ზეპირი სახით უნდა წარმოადგინოს, ეფუძნება ისევ და ისევ წერილობით ტექსტს, რომელშიც მოიაზრება როგორც მასალა, რომელიც რეფერენტმა უნდა დაამუშავოს, ასევე მოხსენება, რომელიც მან თავდაპირველად წერილობითი სახით შეადგინა, ხოლო შემდეგ გამოიტანა იგი ზეპირი სახით. ამდენად, რეფერატ-მოხსენების საფუძველთა საფუძველი ისევ წერილობითი ტექსტია.

საინფორმაციო მომსახურების ადრესატები არიან:

1. ინდივიდუალური ადრესატები, რომელთა წრე საკმაოდ დიდია. რეფერატს ერთნაირი წარმატებით კითხულობს როგორც მეცნიერი, ასევე დოქტორანტი, სტუდენტი ანდა ნებისიერი დარგის სპეციალისტი. სპეციალისტების ერთი ჯგუფი დაინტერესებულია რომელიმე ვიწრო სპეციალობასთან დაკავშირებული სამეცნიერო ლიტერატურით. მათთვის განსაზღვრული რეფერატი ორიენტირებულია მეცნიერების კონკრეტული დარგის სპეციალისტებზე, ანუ ვიწრო პროფესიის სპეციალისტებზე. აქ განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა რომელიმე ერთ პრობლემას, მაგ. ტექნოლოგიას, მეთოდს, ნივთიერებას. ცხადია, ასეთი რეფერატი ვერ დააკმაყოფილებს იმ კატეგორიის მკითხველს, რომელსაც განსხვავებული და მრავალმხრივი პროფესიული ინტერესები აქვს. ამ ტიპის რეფერატს „სპეციალიზებული“ რეფერატი ეწოდება.

სპეციალისტების მეორე ჯგუფი დაინტერესებულია არა რომელიმე კონკრეტული მეცნიერების დარგით, არამედ სხვადასხვა მეცნიერების მომიჯნავე საკითხებით. ამდენად, რეფერატმა უნდა დააკმაყოფილოს სხვადასხვა კატეგორიის ფართო პროფილის ადრესატთა ინტერესებიც. შესაძლებელია ამგვარი მკითხველები ცალკეული დარგის სპეციალისტები იყვნენ და მეცნიერების სხვადასხვა სფეროებს ეკუთვნოდნენ. თუკი რეფერატი მონაცემებით უზრუნველყოფს დაინტერესებულ პირთა მოთხოვნების დაკმაყოფილებას, მაშინ შეიძლება ითქვას, რომ ამგვარი რეფერატი უნივერსალურია. ამ ტიპის რეფერატს

„ზოგადს“ უწოდებენ. აქედან გამომდინარე, რეფერატს ორი ადრესატი ჰყავს: ადრესატი, რომელშიც რეფერატი ორიგინალის წაკითხვის ინტერესს აღვიძებს და ადრესატი, რომლისთვისაც რეფერატი ზოგადად ორიგინალის ფუნქციას ასრულებს.

2. საინფორმაციო ორგანოები, ანუ კოლექტიური ადრესატები. მაგ.: დარგობრივი საინფორმაციო ცენტრები, სხვადასხვა კატეგორიის ბიბლიოთეკები, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების საინფორმაციო განყოფილებები. ამ ტიპის ადრესატები თვითონ არ არიან დაინტერესებულნი ინფორმაციით. ისინი იყენებენ რეფერატს საცნობარო-ინფორმაციული კარტოტეკების, რეფერატული დოსიეს შესადგენად, ინფორმაციისა და დოკუმენტატების მოსაძებნად, რაც შესაბამისი დარგების, უწყებების, საწარმოებისა და დაწესებულებების ამოცანებითაა განპირობებული.

რეფერირება და რიტორიკა

საინფორმაციო მომსახურების მიზნებმა, სამეცნიერო ინფორმაციის ფუნქციებმა და სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზურ-სინთეზურმა გადამუშავებამ, მეორადი დოკუმენტის შექმნის აუცილებლობამ და ზოგადად ამ პრობლემის კვლევამ მიგვიყვანა ისეთ მეცნიერულ დარგამდე, როგორიცაა რიტორიკა. სწორედ რიტორიკაში უნდა ვეძებოთ რეფერირების, როგორც მეორადი დოკუმენტის, ფესვები, რადგან ვთვლით, რომ ისევე როგორც ბევრი სხვა დისციპლინა, რეფერირებაც სწორედ რიტორიკიდან ამოიზარდა. რატომ ვუკავშირებთ რეფერირებას რიტორიკის ცნებას და რატომ ვეძებთ რიტორიკის წიაღში რეფერირების ჩანასახს? ჩვენს მიერ ზემოთ უკვე გამოიჯნული იყო ერთმანეთისაგან საინფორმაციო მომსახურების სფეროში ორი სახის რეფერატი – ზეპირი და წერილობითი. სწორედ ეს დიქტომია, ზეპირი რეფერატი – წერილობითი რეფერატი, უდევს საფუძვლად იმას, რომ ჩვენ ზეპირი სახის რეფერატს, რომელსაც რეფერატი-მოხსენება ვუწოდეთ, რიტორიკის სფეროს ობიექტად მივიჩნევთ, ვთვლით რა, რომ რეფერატი-მოხსენებისა და მისი ავტორის ორატორ-რეფერენტის მიზანია მჭევრმეტყველებით, ენამზეობით, მასალის საფუძვლიანი ცოდნითა და გადმოცემის დიდი ნიჭით მიაღწიოს თავის მიზანს – მოახდინოს გავლენა მსმენელზე, ადრესატზე.

რიტორიკა (ბერძნ. *retorike techne*: *Redekunst*) ორატორული ხელოვნებაა, მოძღვრებაა მჭევრმეტყველების, საორატორო ხელოვნების წესებისა და კანონების

შესახებ, რომლის პირველი სახელმძღვანელო, რასაც ჩვენამდე არ მოუღწევია, დაწერილი უნდა იყოს ძველი წელთაღრიცხვის V საუკუნეში. მის ავტორებად სირაკუსელი ბერძენები, კორაქსი, ტერია ითვლებიან.

რიტორიკა მეცნიერების უძველესი დარგი და განათლების სისტემის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია. იგი წარმოიშვა V საუკუნეში ქრისტეს დაბადებამდე, ხოლო სისტემად ჩამოყალიბდა საბერძნეთში III–II საუკუნეებში და რომში I საუკუნეში ქრისტეს დაბადებამდე. რიტორიკა შედიოდა იმ საგნების რიცხვში, რომელთა სწავლება დაკანონებული იყო უმაღლესი განათლების სისტემაში. ეს საგნებია: გრამატიკა, რიტორიკა, დიალექტიკა, არითმეტიკა, გეომეტრია, ასტრონომია, მუსიკა. მოგვიანებით რიტორიკა გამოეყო სხვა სასწავლო საგნებს და დამოუკიდებელ საგნად ჩამოყალიბდა.

ვეროუხი რიტორიკა სათავეს ძველი საბერძნეთიდან იღებს იმ სოფისტთა სკოლებში, რომელთა მთავარ ამოცანასაც მჭევრმეტყველების წმინდად პრაქტიკული სწავლება წარმოადგენდა. ამიტომაც მათი ორატორული მეტყველება წესთა დიდ რაოდენობას გულისხმობდა, რომლებიც უშუალოდ სტილისტიკასა და გრამატიკას ეხებოდა. იგი ჩამოყალიბდა და, თავდაპირველად სწორედაც რომ პრაქტიკული მიზნებით განისაზღვრებოდა. მოაზროვნეთა გულისყური უფრო ამა თუ იმ რჩევისაკენ იყო მიმართული, ვიდრე თეორიული პრობლემების გაშუქებისაკენ. ამის მიღწევას ესწრაფოდნენ ისეთი ტიტანები, როგორიც იყვნენ: არისტოტელე, ციცერონი, კეინტილიანი და სხვ.

უძველესი დროიდანვეა ცნობილი მოთხოვნა, რომ მკაფიო და ხაზგასმული სიტყვები ფრაზის ბოლოს უნდა განთავსებულიყო, რათა ხელი შეეწყო მეტყველების ზემოქმედებითი ძალის ზრდისათვის და არა მისი კლებისათვის.

დიოგენე ლაერტელის აზრით, არისტოტელე რიტორიკის შექმნას პითაგორელ ემპედოკლეს მიაწერდა, რომლის ნაშრომიც ჩვენთვის სახელითაც კი არ არის ცნობილი. არისტოტელესა და სხვათა ხელნაწერებიდან ცნობილია, რომ რიტორიკაში პირველი ტრაქტატი ემპედოკლეს მოწაფეს კორაქსს ეკუთვნოდა. ეს უკანასკნელი სერაკუზის ტირანის, პოლიტიკური ორატორისა და ვექილის, პერონის რჩეული იყო. სწორედ მან პირველმა ჩამოაყალიბა მჭევრმეტყველების მეტად საინტერესო განმარტება: „მჭევრმეტყველება დარწმუნებას ემსახურება“.

კორაქსმა ორატორული მეტყველება შემადგენელ ნაწილებად დაყო: ეს ნაწილებია: შესავალი, შეთავაზება, თხრობა, მტკიცებულება ან ბრძოლა, დაცემა და დასკვნა. იგი პირველი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ ორატორისათვის ძირითადი მიზანი უნდა იყოს არა ჭეშმარიტების გამჟღავნება, არამედ ვარაუდის სიზუსტე და დამაჯერებლობა. ამიტომაც, ამ საქმეში ზედმიწევნით

სასარგებლოა ყოველგვარი სოფიზმების გამოყენება. კორაქსის ნაშრომს ჩვენამდე არ მოუღწევია, მაგრამ ანტიკური ხანის სიტყვაკაზმული სფეროს სხვა წარმომადგენლებთან ვხედებით კორაქსის სოფიზმების მაგალითებს, რომელთა შორისაც განსაკუთრებით მისი კროკოდილიტი ფასობს. მისი მოწაფე ლისეა კორაქსისეულ სოფისტიკურ მტკიცებულებათა სისტემას განავითარებდა და მიიჩნევდა, რომ რიტორიკის სწავლების უმთავრეს აუცილებლობას სასამართლო ორატორთა სამაგალითო გამოსვლების დასწავლა წარმოადგენდა. [23.1936].

თავის „რიტორიკაში“ არისტოტელე მიუთითებს რამდენიმე საკითხზე, რომლებიც უნდა იქნას განხილული ორატორულ მეტყველებაზე მსჯელობის დროს. ესენია:

ა) საიდან წარმოიშობა და მომდინარეობს დარწმუნების საშუალებები?

ბ) როგორია და როგორი უნდა იყოს სტილი?

გ) როგორ უნდა აიგოს მეტყველების ნაწილები?

რიტორიკაში ჩადებულია ფილოსოფიის, ლოგიკის, პედაგოგიკის, ლინგვისტიკის, ფსიქოლოგიის, ეთიკისა და ესთეტიკის საფუძვლები. აღნიშნულ მეცნიერებათა ცვალებადობისა თუ განვითარების შედეგად შემდგომში იცვლებოდა რიტორიკის გაგების არსიც. ასე მაგალითად, თუ ძველ საბერძნეთში რიტორიკას განსაზღვრავდნენ, როგორც მსმენელთა დარწმუნების ხელოვნებას, ხოლო ძველ რომში – კი, როგორც ლამაზად საუბრის ნიჭს, შუასაუკუნეებში იგი განიხილებოდა, როგორც წერიითი და ზეპირი მეტყველების ფორმათა გალამაზების მეთოდი. იცვლებოდა მისი მიზნებიც: თუ ანტიკური რიტორიკა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და სამოსამართლო საჯარო გამოსვლებზე აღმოცენდა, შუასაუკუნეებში იგი წერილების წერასა და რელიგიურ ქადაგებებზე იყო ორიენტირებული. აღორძინების ხანაში კი იგი ფართოდ გავრცელდა მთელ მხატვრულ პროზაზე და პუბლიცისტურ განათლების ნაწილად იქცა. რიტორიკის საფუძვლების დაუფლება მაღალი წიგნიერებისა და კულტურის მაჩვენებელი იყო. არისტოტელე პირდაპირ ამბობს, რომ ორატორულ მეტყველებაში სტილი, როგორც ასეთი, თავისთავში კი არ შეიცავს ჭეშმარიტებას, არამედ იგი აუცილებელია დარწმუნება-დამტკიცებისათვის. თვით სტილი არაფერს მატებს აზრის ჭეშმარიტებას, ის მხოლოდ უფრო მისაწვდომს ხდის მას. მართალია, რაიმეს გასარკვევად მნიშვნელობა იმასაც აქვს, ამბობს იგი, ასე ვიტყვით თუ ისე, მაგრამ არც ისე დიდია სხვადასხვა კუთხით ნათქვამის მნიშვნელობა, როგორც ფიქრობენო. გამონათქვამის ნაირობა გარეგნულ მხარეს განეკუთვნება და მსმენელს ეხება. ასე რომ, სტილისათვის განსაკუთრებული ღირებულების მინიჭება იმის შედეგია, რომ მსმენელი ახლა

სწორედ გარეგნულ მხარეს აქცევს ყურადღებასო. უკანასკნელ გარემოებას არისტოტელე მსმენელის ზნეობრივი დაცემის გამოხატულებადაც კი თვლის. მაგრამ როგორც არ უნდა იყოს, ფაქტია: მეტყველებამ რომ საჭირო შთაბეჭდილება მოახდინოს, არ არის საკმარისი მხოლოდ იმის ცოდნა, თუ რა უნდა ითქვას, არამედ აუცილებელია ეს სათანადოდ ითქვას. უპირველესი მიზანი იმ საშუალებათა დახასიათებაში მდგომარეობს, რომლებიც უზრუნველყოფენ ზემოქმედებას მსმენელსა და მკითხველზე. [24. 1957].

კლასიკური რიტორიკის სისტემატიზაციის პროცესში, მის უშუალო შემადგენელ საფეხურებად გამოიყოფოდა:

1. **ინვენტია** (ლათ. მოძიება, გამოხატვა) – თემის არჩევა, მისი სახელდება, ემპირიული მასალის შეკრება-სისტემატიზაცია;

2. **დისპოზიცია** (ლათ. დამოკიდებულება) – საჯარო გამოსვლის ჟანრის შერჩევა, გეგმის შედგენასა ტექსტის კომპოზიცია;

3. **ელოკუცია** (ლათ. სიტყვიერი გამოხატულება) – სიტყვა და მათი ურთიერთშეთანხმების, ტროპებისა და რიტორიკული ფიგურების, მეტყველების სტილთა და ენის გამომხატველობითი საშუალებების ადეკვატური მოძიება;

4. **მემორია** (ლათ. დამახსოვრება) – ორატორის მეხსიერების, ტექსტის დამახსოვრებისა და მისი წარმოთქმის ხერხები;

5. **აქტიო** (ლათ. წარმოთქმა, შესრულება) – სიტყვით გამოსვლის ხელოვნების შესახებ სწავლება, ზეპირმეტყველების დროს გამოხატვის ენობრივ საშუალებათა ფლობის ტექნიკა, აუდიტორიასთან კონტაქტში შესვლის რეკომენდაციები და აუდიტორიაში ორატორის ქცევის მანერები.

სიტყვიერი გამოხატვის შესახებ მოძღვრების წიადში ასევე მოიაზრებოდა ე.წ. **სამი სტილის** თეორიაც. (მეტყველების დაბალი (მდაბიო), საშუალო და ამაღლებული მანერა). თანამედროვე გაგებით, რიტორიკა გამოყენებითი ლინგვისტიკური მეცნიერებაა, რომელიც შეისწავლის მეტყველების წარმართვის კანონზომიერებებს და მიზნად ისახავს ასწავლოს ყველას მარტივად და ლამაზად საუბარი [25. 1982. გვ. 63]. ლინგვისტიკურ ტერმინთა ლექსიკონში რიტორიკა განმარტებულია, როგორც ფილოლოგიური დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის მხატვრული გამომხატველობითი მეტყველების აგების პრინციპებს. [26. 1990, გვ. 146].

ტერმინი „რიტორიკა“ თავისთავში „მჭევრმეტყველების“, „საჯარო გამოსვლის ხელოვნებისა“ და „ორატორული ხელოვნების“ ცნებათა კომპლექსს აერთიანებს. თუ მჭევრმეტყველება „ლამაზად, დამჯერებლად და მიმზიდველად საუბარს ნიშნავს, საჯარო გამოსვლის ხელოვნება მეტყველების ფლობის

უფრო მაღალი დონეა. ღიბორიკის მწვერვალად კი ორატორული მეტყველება ითვლება, რომელიც გულისხმობს საჯარო გამოსვლის მომზადებისა და წარდგომის ნიჭს, მსმენელზე შთაბეჭდილების მოსახდენად გარკვეული, კონკრეტული მიზნით, ცოცხალი სიტყვის მეშვეობით. [პლატონი]

ზოგადად რიტორიკა, თავისი არსიდან გამომდინარე, შესაძლებელია დაიყოს: ზოგად და კერძო რიტორიკად. პირველში გაერთიანებულია ფსიქოლოგიის, ლოგიკის, პედაგოგიკისა და ლინგვისტიკის ის პრინციპები, რომლებიც საშუალებას იძლევიან გვიჩვენონ რიტორიკულ წესთა მწყობრი სისტემა, რომელსაც მეტყველების შინაარსობრივი და კომპოზიციური პლანები, საჯარო გამოსვლის აზრობრივი კონტექსტი და მისი გამოხატვის ენობრივი ხერხები და საშუალებები ეფუძნება. კერძო რიტორიკაში განიხილება რიტორიკული მეტყველების ის კონკრეტული ხერხები, რომლებიც უშუალოდ დამახასიათებელია ინდივიდის მოღვაწეობის კონკრეტული არეალისათვის (სფეროსათვის); ასეთია: პოლიტიკური, სამეცნიერო, იურიდიული, დიპლომატიური და სხვ.

მეცნიერული კლასიფიკაციის მეთოდიდან გამომდინარე და ზეპირსიტყვიერების ხელოვნების ძირითადი თავისებურებების გათვალისწინებით, თანამედროვე ორატორთმცოდნეობა მჭევრმეტყველების ხუთ ძირითად სახეს განასხვავებს: საზოგადოებრივ-პოლიტიკურს, აკადემიურს, სასამართლო-იურიდიულს, სოციალურ-ყოფითსა და საღმრთო-ეკლესიურს. მჭევრმეტყველების კლასიფიკაციამ მნიშვნელოვან განვითარებას სწორედ რომაულ რიტორიკაში მიაღწია (იგულისხმება ციცერონის თეორიული თხზულებები, მოგვიანებით კი კვინტილიანეს სასწავლო-მეთოდური მითითებები). მოკლედ მიმოვიხილოთ მჭევრმეტყველების თითოეული, ზემოხსენებული სახეობა.

საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მჭევრმეტყველება. მასში შემავალი ქვესახეობებია: პოლიტიკური მეტყველება, დიპლომატიური მეტყველება (გამოსვლა), სათათბირო მეტყველება (გამოსვლა), სადღესასწაულო მეტყველება (გამოსვლა).

პოლიტიკური მეტყველება. მისი ინტერესის ძირითად საგანს ეკონომიკური, სოციალურ-პოლიტიკური, კულტურულ-საგანმანათლებლო, ეთიკურ-ზნეობრივი, ესთეტიკურ-მხატვრული და ა.შ. ხასიათის პრობლემები წარმოადგენენ. ეს ის პრობლემებია, რომლებსაც ძირეული სოციალური შინაარსი გააჩნიათ. ასე მაგალითად, პოლიტიკური გამოსვლები დაკავშირებულია სოციალურ პრობლემებთან, პარტიების ბრძოლასთან, ხელისუფლების მოღვაწეობასთან და სხვ. როგორც წესი, ამგვარი სახის გამოსვლათა ტექსტები სიცხარით, პოლემიკურობით ხასიათდებიან, აქვთ მკვეთრად გამოკვეთილი ავტორისეული პოზიცია და გააჩნიათ უშუალო ადრესატი.

„... When the hon. Member for Kidderminster (Mr. Nabarro) introduced

a Private Bill, the Minister consulted at great length with interested bodies, and particularly with local authorities. It is within my knowledge that during those consultations suggestions were made to him by people who had practical experience. Those suggestions have not been accepted and woven into the Bill. I do not want the Clean Air Council to become a kind of smoke-screen behind which the Minister makes a report to his own liking and which may contain views at variance with those of members of the council. [the speech made by a member of the House of Commons in Parliament in April 1956 when the problem of air pollution was discussed

[27. 1977. p. 290].

დიპლომატიური მეტყველება (გამოსვლა). მოითხოვს ზედმიწევნით სიზუსტეს. აუცილებელია ეტიკეტის, ერთგვარი კულტურისა და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების დაცვა:

„... My faith is his high character and ability gives me entire confidence that he will carry out his duties in a manner fully acceptable to you. Accordingly I entrust him to your confidence. I ask that you receive him favourably, and give full credence to what he will say on the part of his state.“

[28. 2000]

სათათბირო მეტყველება (ზეპირი გამოსვლა). ძველი ანტიკური მჭევრმეტყველების ყველაზე უფრო მეტად გავრცელებული ფორმაა. არისტოტელეს მიხედვით, მისი ინტერესის სფეროს, ძირითადად, ისეთი სიტუაციები წარმოადგენენ, როგორიცაა: პროდუქტები, ფინანსები, ომი და მშვიდობა, ქვეყნის დაცვა, კანონმდებლობა. ამ სახეობის მეტყველების უპირველესი დანიშნულებაა რჩევების მიცემა, საჭირო გადაწყვეტილებების მიღების მინიშნება, საზოგადოებისათვის აუცილებელი, კონკრეტული მიზნების განხორციელების ჩვენება:

„...Паевые инвестиционные фонды вновь начали вызывать интерес у вкладчиков. Чистый отток средств из ПИФов по итогам апреля составил 150 миллионов рублей, что является минимумом за последние 7 месяцев, а фонды облигаций и вовсе зафиксировали приток средств. Основной причиной этого процесса, по-видимому, стал рост котировок на фондовом рынке. Инвесторы вновь поверили в возможность зарабо-

ტატი ნა ცენნჲხ ბუმაგაჲ. მეჲდუ ტემ, გოდავჲ დოჲდოჲნოჲტი პოდავლჲჲჲჲ-
გო ბოლჲშინოჲსტვა ფონდოვ ოსტაჲტჲს ოტრიცატელნოჲ.

[29. 2009]

სადღესასწაულო მეტყველება (ზეპირი გამოსვლა). იგი წარმოადგენს ზეპირ საჯარო სიტყვას, რომელიც გამარჯვებას, სოციალურ-პოლიტიკური ხასიათის დიდ მიღწევას, ღირსშესანიშნავ მოვლენას ეძღვნება. ხანგრძლივობის თვალსაზრისით შესამჩნევად მოკლეა. ამგვარი სახის გამოსვლას სადღესასწაულო ელფერი დაჰკრავს. იგი მკაფიოდ ემოციურია, აღსავსეა პათოსით. უფრო მეტიც, პათეტიკურადაც კი ჟღერს:

„... I am happy to join with you today in what will go down in history as the greatest demonstration for freedom in the history of our nation. Five score years ago, a great American, in whose symbolic shadow we stand today, signed the Emancipation Proclamation. This momentous decree came as a great beacon of hope to millions of slaves, who had been seared in the flames of withering injustice. It came as a joyous daybreak to end the long night of their captivity. But one hundred years later, the colored America is still not free. One hundred years later, the life of the colored American is still sadly crippled by the manacle of segregation and the chains of discrimination...“
[30. 1963].

აკადემიური (პედაგოგიური) მჭევრმეტყველება მეტყველების ეს მანერა რიტორიკის ერთ-ერთ კერძო მიმართულებათაგანს წარმოადგენს. მასში გაერთიანებულია სამეცნიერო მოხსენება, მიმოხილვა, ლექცია.

სამეცნიერო მოხსენება აკადემიური მჭევრმეტყველების ჟანრია. იგი სამეცნიერო ინფორმაციის გადაცემის ზეპირ-პუბლიცისტურ გაერცელებულ ფორმას წარმოადგენს. მას ფართოდ მიმართავენ სიმპოზიუმებზე, საერთაშორისო კონგრესებსა და კონფერენციებზე მეცნიერებაში არსებულ აქტუალურ პრობლემებზე მსჯელობისას. მოხსენებაში მოთავსებული მასალა ზედმიწევნით შეკუმშულია და მკაცრად რეგალმენტირებული. სამეცნიერო მოხსენების სამ ყველაზე უფრო გაერცელებულ ფორმას შეიძლება შევხედეთ: ა) პრობლემის წარმომდგენი, ბ) ექსპერიმენტსა ან სამეცნიერო კვლევის პროცესში მიღწეული წარმატებების წარმომდგენი და გ) საღისეუსიო. სამეცნიერო მოხსენების ძირითად კრიტერიუმებს ავტორისეული პოზიციისა და ნააზრევის სიცხადე

და ფუნდამენტურ დებულებათა და არგუმენტაციათა მკაცრად განსაზღვრული თანამიმდევრობა წარმოადგენენ:

„...Oratorial speech seeks not only to secure the understanding and digesting of the idea, but also serves simultaneously as a spring of a mood (which is the aim) that may lead to action.“ [31. 1905]

მიმოხილვა. ეს ორატორული მეტყველების ის ფორმაა, რომელიც მეტწილად საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და აკადემიურ სიტყვათგამომხატველობით სფეროს მოიცავს. მასში მოვლენათა თუ ფაქტების გარკვეული წყება მიმოხილვება სოციალურ-პოლიტიკურ ურთიერთობათა, მეცნიერების წიაღში მიმდინარე ექსპერიმენტებისა და მიღწევების ჭრილში. მისი ინფორმაციულ-მაორიენტირებელი ბუნებიდან გამომდინარე, ეს უკანასკნელი ორატორისაგან მოვლენათა წინსწრებით განჭვრეტის, უახლესი ფაქტობრივი მასალის ფლობის უნარსა და ზედმიწევნით მაღალ ერუდიციას მოითხოვს. აკადემიური მჭევრმეტყველების ჟანრის ყველაზე უფრო გაერცელებულ, ძირითად ბგერით ფორმას სწავლების პროცესში **ლ ე ქ ც ი ა** წარმოადგენს. იგი კონკრეტულ თემასთან დაკავშირებული გაფართოებული საჯარო გამოსვლაა. მას შესაძლებელია ადგილი ჰქონდეს უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებაში ან წარმოადგენდეს ერთჯერად წარდგომას სახალხო აუდიტორიის წინაშე. მისი პრაგმატული მიზნებიდან და მსმენელთა აუდიტორიის შემადგენლობიდან გამომდინარე, იცვლება ლექციის მომზადების მეთოდიკა და მისი ჩატარების ტაქტიკა. ლექციის როგორც ზეპირმეტყველების აკადემიური ფორმის შემცველი შინაარსის მქონე მნიშვნელობით, გამოყენება გაცილებით ადრე დაიწყო და დაკავშირებული იყო უმთავრესად პიროვნების სამეცნიერო-საგანმანათლებლო მოღვაწეობასთან. თუმცა იმ დროს ლექცია სიტყვად – **მეტყველება**დ იწოდებოდა. ერთ-ერთ ანტორთან ეკითხულობთ: „Оформившись в границах научного стиля в особую систему речевых средств, лекция, по существу, и породила один из видов красноречия.“ [32. 2001].

სასამართლო (იურიდიული) მჭევრმეტყველება რიტორიკის ერთერთი უძველესი სახეობათაგანია თანამედროვე ორატორულ ხელოვნებაში. იგი მთელი სისრულით კანონმდებლობაზეა დაფუძნებული, გამოხატავს მის სულისკვეთებასა და საზოგადოების ინტერესების დაცვას ემსახურება:

„... I am very pleased to have been invited here today and to have been given the opportunity to thank you for all that you have done, all that you have achieved, and for all of the effort that you have put into No Witness No

Justice. I apologise that Parliamentary commitments mean I cannot stay to join your workshops and hear the other speakers. We are a listening government and that would have been my preference since I am well aware that to make workable policies we need to be in touch with the people like you on the front line.

So what are my key messages to you? Well victims of insidious crimes such as domestic violence and sexual offences, race hatred and homophobic crime need particular attention, and the risk involved in such cases needs to be carefully managed, especially when the adversary is a member of the same family as is the case in domestic violence or lives nearby...”

[33. 2008]

სოციალურ-საყოფაცხოვრებო მჭევრმეტყველება რიტორიკის ის ყველაზე გავრცელებული ფორმაა, რომელიც ინდივიდთა შორის ვერბალური ურთიერთობისას აქტიურად გამოიყენება ე.წ. საუბრის, განხილვის, დიალოგის, კამათის, სადღესასწაულო ან სამგლოვიარო გამოსვლების დროს. საუბარი ორ თანასწორუფლებიან მონაწილეთა შორის მიმდინარე აზრთა ურთიერთგაცვლის ინტერაქციულ ქმედებას წარმოადგენს, რომელიც მონოლოგური ხასიათის ურთიერთმონაცვლე გამონათქვამების რიგისაგან შედგება. საუბრის ყველაზე უფრო მწვავე ფორმა კამათია, რომლის მსვლელობისას მასში მონაწილე თითოეული მხარე საკუთარი პოზიციის დაცვას ცდილობს და ამავე დროს უკუაგდება საპირისპირო მოსაზრებას.

ეპიდექტიკური (სადღესასწაულო) მეტყველება ამავე შინაარსის რაიმე მოვლენას უკავშირდება, რომელსაც ნებისმიერმა პიროვნებამ შესაძლებელია საკუთარი ცხოვრების მანძილზე მიაღწიოს მისი მოღვაწეობის ნებისმიერ სფეროში. ამ სახის გამოსვლა, როგორც წესი, ლაკონურობით ხასიათდება და მას ამაღლებული ელფერი დაჟეჟება. მასში უმთავრესად სადღესასწაულო გუნება-განწყობის გამომხატველი ლექსიკური ერთეულები ჭარბობს. ასევე, ყურადღება მახვილდება მაღალ შეფასებებსა და უკეთესი მომავლის მოლოდინზე. დღესასწაულის მთავარი სუბიექტისადმი მიძღვნილ გამოსვლებში შეინიშნება ლირიული მოგონებების ნიმუშებიც – გადახვევები და მისი დამსახურებების მეგობრული გაზვიადებაც.

სადგრმით-საეკლესიო მჭევრმეტყველება სასულიერო-საეკლესიო ქადაგებათა შესადგენად აუცილებელ წესთა ერთობლიობას აერთიანებს. ამ სფეროში მოღვაწე ცნობილმა სასულიერო პირმა იოანე ზღაბრუსტმა შეადგინა და დაა-

მუშავა საეკლესიო ქადაგებების აგებისა და წარმოთქმის მეთოდოლოგია. რიტორიკა ქრისტიანულ სასულიერო სასწავლო დაწესებულებებში მუდამ სავალდებულო საგნად ითვლებოდა. საღერმთო ქადაგება ადამიანს ზნეობრივ განმტკიცებასა და სულიერი სინატიფის მიღწევაში ეხმარება:

„... უფალი ბრძანებს: „ ჩემი ზრახვები არ არის თქვენი ზრახვები და ჩემი გზები არ არის თქვენი გზები; როგორც ცა არის მაღალი მიწაზე, ასევე მაღალია ჩემი გზები თქვენს გზებზე და ჩემი ზრახვები – თქვენს ზრახვებზე...“ (ისაია 55, 8-9) [34. 2006, გვ. 4].

ასეთია ზოგადად ორატორული მეტყველების წარმოშობისა და ხანგრძლივი განვითარების მეტნაკლებად ზუსტი სურათი. მეტყველების ამ ფორმამ თავისი სრულყოფის პროცესში ბევრი სახეცვლილება განიცადა. დამოუკიდებელ სახედ ჩამოყალიბების რთული და მრავალფეროვანი ძიების პროცესში შექმნილი თვისებრივი მახასიათებლები დაედო სწორედ საფუძვლად მისი როგორც ადამიანური ქმედების ერთ-ერთ ფორმად წარმოჩინებას ზოგადი თუ ინდივიდუალური კომუნიკაციური აქტივობის სფეროში. [35. 2009].

მტევრმეტყველება – ეს ზეპირმეტყველების ხელოვნებაა, ოსტატობაა. ესაა უნარი მაღალ კულტურულ დონეზე ილაპარაკო დამაჯერებლად, საინტერესოდ, ლამაზად, გრძნობით, რაც მხოლოდ ხანგრძლივი პიროვნული სრულყოფის, სპეციალური მომზადებისა და ენის შინაგანი თუ გარეგანი ბუნების ბრწყინვალედ ფლობის საფუძველზე მიიღწევა. მოხდენილი და დახვეწილი გამოთქმების შექმნა ხომ ნიჭიერი ანდა უკვე გაწაფული ადამიანის საქმეა. როდესაც საგნები და ინდივიდები რამდენადმე დაცლებული არიან ცხოვრების რეალობას, მაშინ საჭიროა ენას მიეცეს უცხოური იერი, რადგან ჩვენში გაოცებას იწვევს ის, რაც შორიდან მოდის, ხოლო ის კი, რაც გაოცებას აღძრავს, სასიამოვნოა.

მიგვაჩნია, რომ ზემოთ დასახელებული საფეხურები პირდაპირ, უშუალო კავშირშია რეფერატ-მოხსენების შედგენასთან და მის აუდიტორიის წინაშე გამოტანასთან. რეფერატი-მოხსენება ანუ ზეპირი რეფერატი ეფუძნება სხვადასხვა წყაროების კრიტიკულ მიმოხილვას და იგი სამეცნიერო კვლევის სახეობას წარმოადგენს. რეფერატ-მოხსენებაზე მუშაობით სპეციალისტი ეჩვევა შემოქმედებით აზროვნებას და ამავდროულად იგი ერკვევა რომელიმე კონკრეტულ საკითხში. რეფერენტის მიზანია სპეციალურ ლიტერატურაზე მუშაობა, კონკრეტულ თემასთან დაკავშირებით ლიტერატურის მოძიება და მისი დამუშავება საფუძვლიანად. რეფერატ-მოხსენებაზე მუშაობისას რეფერენტის ყურადღება გამახვილებულია რამდენიმე პუნქტზე:

კონკრეტულ თემასთან დაკავშირებული ლიტერატურის სწორი წაკითხვა და გაგება სარეფერატოდ შერჩეულ თემაზე შეიძლება იქნეს უამრავი ლიტერა-

ტურა, რომლის უკლებლივ წაკითხვაც, ცხადია, უმჯობესია შემდეგი ტაქტიკის გამოყენება: 1. მოცემულ თემასთან დაკავშირებული რაიმე მონოგრაფიის ან ფუნდამენტური ნაშრომის შესწავლა, ზოგადი თემატიკიდან კონკრეტულის მოაზრება. ლიტერატურის დამუშავებისას რეფერენტი შეიძლება დამაყოფილდეს დასკვნებით, რეზიუმით, სქემებით, გრაფიკული გამოსახურებებით. დიდი მოცულობის ნაშრომში უპრიანია ცალკეული აბზაცებისა და პარაგრაფების გადაკითხვა მისი შინაარსის უფრო დაწვრილებით შესწავლის მიზნით, განსაკუთრებული ყურადღებით რეფერენტმა უნდა წაიკითხოს და დაამუშაოს ის ნაშრომი, რომელიც საფუძვლად უნდა დაედოს რეფერატ-მოსხენებას. 2. თავმოყრილ მასალაში ძირითადი დებულებების დაძებნა და მათი გააზრება, რასაც შემდგომში მოსდევს ე. წ. კონსპექტის შედგენა, რაც რეფერატ-მოსხენების მონახაზად გამოადგება რეფერენტს. 3. მოძიებული მასალის დალაგება, რასაც მოჰყვება გეგმა, რომელიც შემდეგი ნაწილებისაგან უნდა შედგებოდეს: 1) შესავალი – სადაც საუბარი იქნება სარეფერატოდ შერჩეული საკითხის ადგილზე თანამედროვე მეცნიერებაში და მის თეორიულ-პრაქტიკულ მნიშვნელობაზე, საკითხის კვლევის აქტუალობაზე. 2) თხრობა (ძირითადი ტექსტი), სადაც უნდა აისახოს საქმის ვითარება, უნდა მოხდეს დამუშავებული მასალის არსის გადმოცემა, მათზე კრიტიკული შენიშვნები და ავტორისეული არგუმენტირება. 3) დასკვნა, რეფერენტი ჩამოაყალიბებს კვლევის შედეგებს, რა რეზულტატი მიიღო მან კონკრეტული საკითხის დამუშავების შემდეგ.

რეფერატ-მოსხენება ჩაითვლება სრულყოფილად იმ შემთხვევაში, თუ რეფერენტი არ იზღუდება წაკითხულის შინაარსის უბრალო გადმოცემით, არამედ შეაქვს თავის ნაშრომში შემოქმედებითი ელემენტები. შემოქმედებითი უნარის გამომჟღავნების მიზნით რეფერატ-მოსხენების ავტორმა უნდა შეარჩიოს საინტერესო, აქტუალური თემა. ამ ტიპის რეფერატის შედგენისას ჩანს ავტორის ერუდიცია, წერის კულტურა და მისი შემოქმედებითობა.

ყველა ეს ეტაპი ფაქტიურად ეფუძნება ფიქსირებულ ტექსტს და მის დამუშავებას, ეს პროცესიც თავისთავად ასევე წერილობითი ფორმით მიმდინარეობს. კონსპექტი, გეგმა, შესავალი, ძირითადი ნაწილი (ტექსტი), არგუმენტაცია და დასკვნითი ნაწილი წერილობით შესრულებული ტექსტია. ამდენად, წარმოსათქმელი სიტყვა, რომელიც რეფერენტმა საზოგადოების წინაშე უნდა წარმოადგინოს, არის წინასწარ შედგენილი ტექსტი, რომელსაც ეყრდნობა რეფერენტი. გარდა ამისა, ზეპირად წარმოთქმული სიტყვის (ანუ ტექსტის) მომზადება შეუძლებელია წერილობით დაფიქსირებული ტექსტის, ანუ მასალის წინასწარ შესწავლისა და შემდგომში ტექსტის სახით გაფორმების

გარეშე. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ რეფერატი-მოხსენება, დამუშავებული და წარმოთქმული რეფერენტი-ორატორის მიერ შეადგენს რიტორიკის ობიექტს და გულისხმობს არა მარტო შთამბეჭდავად სიტყვის წარმოთქმას, მჭევრმეტყველებას, არამედ აგრეთვე შთაბეჭდავად „მჭევრად“ წერასაც. ამდენად, რეფერატი-მოხსენების, როგორც რეფერირების პროცესის კერძო შემთხვევის კავშირი რიტორიკასთან აშკარაა.

რეფერენტი რეფერატი-მოხსენებაზე მუშაობისას ეჩვევა წიგნთან დამოუკიდებელ მუშაობას, ეჩვევა დამოუკიდებლად სხვადასხვა საკითხში გარკვევას. მას უეითარდება ლოგიკური აზროვნება და აზრის თანამიმდევრული გადმოცემის უნარი.

ფსიქოლოგები ირწმუნებიან, რომ ის ცოდნა, რომელიც რეფერენტმა მიიღო საკითხის დამოუკიდებლად შესწავლის პროცესში, უფრო ღრმაა და უფრო ხანგრძლივად რჩება მეხსიერებაში.

ცნება „შეპყვება“ და მისი მარიატიმბი

ინფორმაციის შექვეცა დოკუმენტური ინფორმაციის ლოგიკური, ანალიზურ-სინთეზური გადამუშავების ოპერაციათა ერთობლიობაა, რომლის მიზანია პირველადი დოკუმენტის მასალაზე მეორადი დოკუმენტის შედგენა. ეს იმას ნიშნავს, რომ დედნის ტექსტის შინაარსი უნდა გამოიხატოს ენობრივად უფრო ეკონომიური ფორმით, პირველწყაროს ინფორმაციულობის შენარჩუნებითა და მისი ზომის, მასშტაბის შემცირებით.

ცნება „მეორადი დოკუმენტი“ მოიცავს, როგორც უკვე განვიხილეთ, ოთხი ტიპის ინფორმაციას: დოკუმენტოგრაფიულს, ფაქტოგრაფიულს, კონცეპტუალურსა და მიმოხილვით-შეფასებითს, რომლებიც საინფორმაციო მომსახურების სფეროს მიეკუთვნებიან. შესაბამისად, მეორადი დოკუმენტების რიცხვს მიეკუთვნება ყველა იმ ტიპის ტექსტი, ყველა დოკუმენტი, რომელიც საინფორმაციო მომსახურების სფეროში იქნება და რომელსაც ადგენს საინფორმაციო მომსახურების დარგის სპეციალისტი ან თვითონ ავტორი (დისერტაციის ავტორეფერატს ანდა სტატიის რეზიუმეს ადგენს თავად ავტორი, თუმცაღა ამ ტიპის ტექსტებიც მიეკუთვნება მეორადი დოკუმენტის სახეობას, რადგან მისი შედგენა ინფორმაციის კვეცის ხარჯზე ხდება). ამდენად, ყველა ის დოკუმენტი, რაც იქმნება ზოგადად საინფორმაციო მოღვაწეობისა და კერძოდ კი, საინფორმაციო მომსახურების სფეროში, ეკუთვნის მეორად დოკუმენტს.

ტერმინი „შეკვეცა“ ფართოდ გამოიყენება მეცნიერებისა და პუბლიკაციის დარგებში. ზოგადად ის აღნიშნავს ტექსტში განსაზღვრული ობიექტებისა და სიდიდეების შემცირებას, მათ გამოტოვებას, გარკვეული სახის მასალის გამოყოფას და მათ ინტერპრეტაციას. თუმცადა ისიც უნდა ითქვას, რომ არსებობს ისეთი ტიპის ტექსტები, რომლებიც ან საერთოდ არ ექვემდებარებიან კვეცის პროცედურას, ან უკვე პირველად დოკუმენტში შეკვეცილი ფორმით არიან წარმოდგენილი. ასეთებია: კანონები, თეორიები, პოსტულატები*, რომლებიც თავის თავში უკვე მოიცავენ არსებითს, აუცილებელს, ძირითადს. ისინი უკვე არიან კვეცის შედეგად მიღებული ტექსტები (ფორმულა ტექსტია, ის გვაძლევს ინფორმაციას რაღაცის შესახებ). მაგრამ ამ ტიპის დოკუმენტაციისათვის დამახასიათებელია მეორე მოვლენა – ინფორმაციის გაშლა, რაც გულისხმობს მაგ.: ამა თუ იმ თეორემის (რომელიც დოკუმენტებად შეკვეცილი ფორმით, მეტაენობრივ* ნიშანთა სისტემითაა გამოხატული) დამტკიცებას, დებულების განმარტებას, დასკვნის არგუმენტირებას, შედეგების ერიფიკაციის* დასაბუთებას და ა. შ. ყოველივე ეს წარმოებს ტექსტის სახით.

ინფორმაციის შეკვეცა და გაშლა, ისევე როგორც ანალიზი და სინთეზი, ინდუქცია* და დედუქცია* – ორი ერთმანეთის საწინააღმდეგო, მაგრამ ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული პროცესებია, ტერმინი „შეკვეცა“ გულისხმობს „შინაარსობრივად დატვირთული“ ცოდნის მიღების ოპერაციას. ყველაზე მნიშვნელოვანი კი ისაა, რომ შეკვეცა არა მარტო მოცულობის შემცირებაა, არამედ ეს არის არაარსებითის ჩამოშორება და ყველაფერი იმის დატოვება, რაც პოტენციურად მოგვცემს იმის საშუალებას, რომ განხორციელდეს ტექსტის გაშლაც. ამდენად, ეს ორი ცნება ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია და მათი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად მყოფობა შეუძლებელია. ინფორმაციის „გაშლა“ ფაქტიურად ტექსტის ფიზიკური მოცულობის გაზრდაა, რაც ხდება ტექსტში აუცილებელი დამატებების, განმარტებებისა და კომენტარების შეტანის ხარჯზე. ეს კი თავისთავად განაპირობებს უკეთესად აღქმასა და გაგებას.

ჯ. ციპფი მიიჩნევს, რომ ინფორმაციის შეკვეცა ეფუძნება ენობრივი საშუალებების ეკონომიის პრინციპს. ენას აქვს საოცარი თვისება – იგი ექვემდებარება ერთ მარტივ პრინციპს – „*принцип наименьшего усилия*“. აქედან გამომდინარეობს ენობრივი შტამპებისაკენ, აბრევიატურებისაკენ*, მეტაფორულობისაკენ, ელიპსურობისაკენ* და ლექსიკური შეკვეცის სხვა სახეობებისაკენ სწრაფვის ტენდენცია. ენობრივი საშუალებების ეკონომიის პრინციპს ეკუთვნის აგრეთვე შინაარსის გადატანა სხვა ენობრივ სისტემებშიც (ფორმულების, სქემების, გრაფიკული გამოსახურებებისა და სხვა სიმბოლოების გამოყენება [36. 1979, გვ. 25-31].

საინფორმაციო მოღვაწეობის სფეროში კაცობრიობა შეკვეცის პრობლემას წააწყდა მისივე ცივილიზაციის ყველაზე ადრეულ ეტაპზე, როდესაც ადამიანი პირველად ჩაფიქრდა იმაზე, თუ როგორ გამოხატოს თავისი აზრი უფრო მოკლედ და მკაფიოდ, რომ „სიტყვები იყოს ცოტა, ხოლო აზრი - ტევადი“. როცა ჯერ კიდევ მე-3 საუკუნეში ჩვ. წ. აღრიცხვამდე გამოჩნდა ძველ ელადაში პირველი რიტორიკული სკოლები, მათი ამოცანა იყო დაეუფლებინათ მოსწავლეები მჭევრმეტყველებასა და ინფორმაციის შეკვეცის ხელოვნებაში. ანტიკური რიტორიკის ერთ-ერთი უმსხვილესი თეორეტიკოსი მ. ციცერონი წერდა: „Какой способ речи может быть лучше, чем... говорить ясно, красиво, всегда в согласии и соответствии с предметом обсуждения“ [37. 1936].

დღეს ჩვენ მ. ციცერონის ამ ფრაზას დავამატებდით: შეკვეცა ყოველთვის უნდა ხდებოდეს ოპტიმალურ დონეზე, რაც იმას ნიშნავს, რომ რაციონალური კომუნიკაცია განხორციელდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შეკვეცა ხდება განსაზღვრულ ოპტიმალურ დონეზე. ამ დონის ქვემოთ კომუნიკაცია გახდება ადრესატისათვის გაუგებარი, ხოლო ამ დონის ზემოთ, ანუ ტექსტის გაშლისას, ინფორმაცია ადრესატისათვის იქნება მოსაწყენი, ტრივიალური*, ამას კი შედეგად ის მოჰყვება, რომ კომუნიკაცია და შეტყობინების აღქმის ხარისხი იკლებს. აქედან გამომდინარეობს, რომ ინფორმაციის შეკვეცისას ისე უნდა ვილაპარაკოთ, რომ მასში ყოველთვის იგულისხმებოდეს ამავედროულად გაშლაც.

განესაზღვრავთ რა ტექსტის შეკვეცის დონეს, ჩვენ ამავედროულად ვადგენთ მის გაშლის ზომებსაც.

საინფორმაციო მომსახურების სფეროში შეკვეცის მოვლენა დაკავშირებულია პირველი წერილობითი ძეგლების ორგანიზებული საცაეების (ბიბლიოთეკებისა და არქივების) გამოჩენასთან. მოძებნილ იქნა მეტად ადევკატური ფორმები, რომელთა დახმარებითაც ხდებოდა ფონდების შედგენილობისა და მასში დაცულ ინფორმაციის წყაროთა შინაარსის ასახვა „საძიებო აპარატში“. ორიათასწლიანი ისტორიის მიუხედავად, როგორც მასიური, ასევე ცალკეული დოკუმენტის შინაარსის შეკვეცილი ფორმით გადმოცემა ახლაც პრობლემატურია და სულ უფრო მეტად იწვევს განსაკუთრებულ ინტერესსა და მნიშვნელობას, რადგან დღესდღეობით იგი სამეცნიერო ინფორმაციის დარგში ერთ-ერთ უმთავრეს მიმართულებად იქცა.

სამეცნიერო და პუბლიცისტურ ლიტერატურაში ინფორმაციის შეკვეცის აღსანიშნავად გამოიყენება არა მხოლოდ ტერმინი „შეკვეცა“, არამედ ტერმინებიც: „შეკუმშვა“, „კომპრესია“, „კუმულაცია“, „შემჭიდროება“, „მინიმალ-

იზაცია“, „გამარტივება“ და სხვ. ამასთან ცნებაში „შეკვეცა“ და მის სინონიმურ ვარიანტებში ხშირად სხვა შინაარსიცაა ჩადებული, რაც მნიშვნელოვან სიძნელეებს ქმნის მასალის აღქმისა და მისი ინტერპრეტაციისას, ეს კი თავისთავად ართულებს ინფორმაციის შეკვეცის არცთუ ისედაც მარტივ პრობლემას.

ამასთან საჭირო ხდება ტერმინთა ჩამოთვლა და მათი განმარტება: ცალკეულ ტერმინთა ლექსიკონში მოცემული დეფინიციები.

1. Kompresseion – Zusammendrückung, Verdichtung [<lat. compression „das Zusammendrücken“].

ავტორთა ერთი ჯგუფი ტერმინებს „შეკვეცა“, „შემჭიდროვება“, „კომპრესია“ ერთ სინონიმურ რიგში განიხილავს, ესმით რა მასში სამეცნიერო დარგში ისეთი ცოდნის შექენა (ზოგადი ცნებები, პიოთეზები, თეორიები, ახსნა-განმარტება), რომლებსაც დიდი ინფორმაციული ტევადობა აქვთ. „ინფორმაციის შეკუმშვისა და შემჭიდროების პრობლემა აქტუალურია თანამედროვე მეცნიერებაში. სამეცნიერო კონცეფციების განვითარების ისტორია ადასტურებს, რომ ინფორმაციის შემჭიდროვება სამეცნიერო ცოდნის განვითარების ტემპების პირდაპირპროპორციულია. ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ სამეცნიერო ინფორმაციისათვის დამახასიათებელია არა მარტო მისი რაოდენობის ინტენსიური გაზრდის ტენდენცია, არამედ ასევე ამ რაოდენობის ასევე სწრაფი შეფარდებითი შემცირება, რომელიც ინფორმაციული მოცულობის გაზრდის ხარჯზე მიმდინარეობს. ინფორმაციის შემჭიდროვება და შეკვეცა არ არის მექანიკური პროცედურა, არამედ ეს არის ინფორმაციული შეტყობინების შემოქმედებით პროცესი, სპეციალისტის მიერ ინფორმაციის კონსტრუირების* შემოქმედებითი პროცესი, რომელსაც აქვს პრინციპული სიახლე“ [38. 1968].

ხშირად ლიტერატურაში ეხედებით ტერმინს „ინფორმაციის კომპრესია“, რომელიც იხმარება ტერმინის „შეკვეცა“ სინონიმად. მას ზოგიერთი ავტორი „შეკვეცის“ კერძო შემთხვევად წარმოგვიდგენს [39. 1978]. ინფორმაციის კომპრესიაში იგულისხმება ინფორმაციის ისეთი შეკუმშვა, რომლის დროსაც შენარჩუნებულ იქნება მხოლოდ ის, რაც აუცილებელია კომუნიკაციის მოცემული ეტაპისათვის.

კომპრესია – ეს არის ენაში ზოგადად სიჭარბის თავიდან აცილების ტენდენცია, ტექსტის შეკვეცის ტენდენცია ინფორმაციულობის დანაკარგის გარეშე, რაც ძირითადად სამეცნიერო და პუბლიცისტური ლიტერატურისთვისაა დამახასიათებელი.

2. Kumulation – Anhäufung das Verstärken der Wirkung von Medikamenten durch gesetzte Gaben und entsprechend Anreicherung im Körper [<lat. cumulatio „Vermehrung, Zuwachs, zu cumulus „Haufen“].

ინფორმაციის კუმულაციის ცნება ავტორთა ერთ ჯგუფთან განიხილება როგორც ინფორმაციის მოცულობის შემცირების თვისება მისი უფრო მოკლე, განზოგადებული სახით გადმოცემის გზით. ავტორები თვლიან, რომ დროთა განმავლობაში ყოველივე მეორეხარისხოვანი, კერძო ინფორმაცია განითესება, ხოლო მთავარი, ძირითადი იღებს გამოხატულების მოკლე და მარტივ ფორმას [40. 1976].

სპეციალურ ლიტერატურაში ტერმინს „კუმულაცია“ საკმაოდ ხშირად ეხედებით. მას „შეკვეცის“, „შემჭიდროების“ მნიშვნელობით იყენებენ და ითვლება, რომ იგი კომპრესიისა და მისი სემანტიკის* მქონე სიტყვათა სინონიმია, მაგრამ როგორც მისი განმარტებიდა ჩანს, იგი დეფინირდება როგორც მასალის თავმოყრა, შეგროვება, მრავალი ცალკეული ნაწილის ერთში გაერთიანება. ეფიქრობთ, რომ ეს ტერმინი არ გულისხმობს შეკვეცის, შემჭიდროების პროცესს, რომელიც შემოქმედებით საქმიანობად მიგვაჩნია, არამედ იგი წარმოადგენს მშრალი, მარტივი, ე.წ. „სელექციური“* ტიპის საქმიანობას, რაც სხვადასხვა ავტორთა ნაშრომების განხილვის საფუძველზე ხდება, რისი შედეგიც შეჯამებული ტექსტია.

3. Kompilation – Sammlung, Zusammentragung, aus anderen Büchern zusammengetragenes od. zusammengestopeltes Werk [<lat. compilatio – „Plünderung“].

კომპილაცია ისეთი ახალი ნაშრომის შედგენის მეთოდია, რომელშიც პასიურადაა ჩაბმული სპეციალისტი, რადგან მას საქმე აქვს სხვადასხვა ავტორთა ნაშრომებიდან მასალის შეგროვებასთან და მის დაჯგუფებასთან და არა ნაშრომის (ცალკეული ნაშრომის! – ხაზი ჩვენია) სინთეზურ-ანალიზურ დამუშავებასთან. სიტყვა-სიტყვით კომპილაცია „გაქურდვას“, „გაძარცვას“ ნიშნავს, შესაბამისად იგი უგულებელყოფს შემოქმედებითობას, რომელიც სპეციალისტთა მხოლოდ გარკვეულ ჯგუფს ხელეწიფება.

შემდგომში შეკვეცის აღსანიშნად და, შესაბამისად, სამუშაო ტერმინად გამოვიყენებთ ტერმინს „კომპრესია“, რადგან იგი უფრო მოცულობით ტერმინად მივიჩნევთ, რომელშიც როგორც შემჭიდროების, ასევე დაწინებების, დაწურვის სემებიც* იგულისხმება. გარდა ამისა, იგი მოიცავს ტექსტის ანალიზურ-სინ-

თეზური და ლოგიკურ-ლინგვისტური დამუშავების ეტაპებსაც და მთლიანობაში წარმოადგენს არა მექანიკურ, როგორებიცაა კომპილაცია და კუმულაცია, არამედ შემოქმედებით პროცესს.

ინფორმაციული კომპრესია – ეს არის შეკეცვა საინფორმაციო კომუნიკაციის პროცესში, რომელიც დაიყვანება კომუნიკაციის პროცესის ჩასატარებლად საჭირო ენობრივ ერთეულთა აუცილებელ და მინიმალურ რაოდენობამდე რაიმე ობიექტის თუ ხდომილების აღწერისას, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს კომუნიკაციის ოპტიმალურობა, ანუ ინფორმაციის გადაცემა ადრესატისათვის მისი სიტყვების გარეშე, ამავე დროს ამ პროცესს თან უნდა ახლდეს ინფორმაციის ფიზიკური მოცულობის შემცირება. კომპრესიისას ინფორმაცია არა მარტო მცირდება მოცულობაში, არამედ ხდება მისი დაწნეხვა, თანაც ისე, რომ გეკონდეს საშუალება მოვახერხოთ მისი ხელახალი გაშლა საბაზისო წინადადებების საფუძველზე.

კომპრესია საინფორმაციო მომსახურების სფეროში

საინფორმაციო მომსახურების სფეროში კომპრესია წარმოებს პირველად დოკუმენტზე დაყრდნობით. კომპრესიის მიზანია ახალი ტექსტის რეპრეზენტაცია. საინფორმაციო მომსახურების სფეროში ლიტერატურის დამუშავებისათვის აუცილებელი პირობაა მასალის აზრობრივი დაჯგუფება. ნებისმიერ ტექსტში გამოიყოფა მაქსიმალურად ინფორმაციული ფრაგმენტები, რომლებიც ქმნიან ინფორმაციის მოკლე ვარიანტის საფუძველს, ბაზისს და რომელზედაც ხდება ახალი, მეორადი ტექსტის დაშენება. ამ აზრობრივ ფრაგმენტებზე დაყრდნობით შედგენილი ტექსტი წარმოადგენს ტექსტის (ინფორმაციის) აზრობრივი კომპრესიის შედეგს [1]. კომპრესია და გაშლა, ეს ორი მოვლენა საინფორმაციო მომსახურების სფეროში, გულისხმობს პირველწყაროს ანალიზურ-სინთეზურსა და ლოგიკურ-ლინგვისტურ დამუშავებას მეორადი დოკუმენტის შექმნის მიზნით. ამასთან კომპრესიისას საინფორმაციო მომსახურების სფეროს სპეციალისტის მიზანია პირველადი დოკუმენტის ფიზიკური მოცულობის შემცირება, მისი არამნიშვნელოვანი ინფორმაციის დანაკარგის ხარჯზე, ხოლო გაშლისას – ტექსტის ფიზიკური მოცულობის გაზრდა მისი ინფორმაციულობის გაშლით. საინფორმაციო მომსახურების სფეროში კომპრესიის შედეგად წარმოიქმნება დამოუკიდებელი მეორადი დოკუმენტები: ბიბლიოგრაფიული აღწერა, ბიბლიოგრაფიული მიმოხილვა, რეფერატი, რეფერატული

მიმოხილვა, ანოტაცია, რომელთა ძირითადი ფუნქციაა ინფორმაციულ ნაკადში ინფორმაციის ადრესატთა ორიენტირება, ხოლო მათ ამოცანას წარმოადგენს პირველადი დოკუმენტების ფაქტოგრაფიული თუ კონცეპტოგრაფიული შინაარსის მაქსიმალურად ზუსტი ასახვა.

საინფორმაციო მომსახურების სფეროში კომპრესიის მოვლენას ექვემდებარებიან სამეცნიერო ტექსტები და პუბლიცისტური ჟანრის ტექსტები. სამეცნიერო ტექსტებში გამოიყოფა პუმანიტარული, საზოგადოებრივი და ტექნიკური სპეციალობის ტექსტები, რომლებიც დატვირთულია აბსტრაქტული ცნებებით, სიდიდეებით, სამეცნიერო ტერმინებით. ამ ტიპის ტექსტებისათვის ტიპიურია ობიექტის თუ ხდომილების აღწერის არგუმენტირებული ფორმა, ჰიპოთეზათა* კრიტიკა, ტექნიკური დანადგარებისა თუ ხელსაწყოების დეტალური აღწერა, ცნებათა განმარტება, სხვადასხვა ავტორთა თვალსაზრისების ჩამოთვლა და მათი შეფასება, სპეციალური ტერმინოლოგიის გამოყენება. სამეცნიერო ტექსტში ჭარბობს ლოგიკურ-ინტელექტუალური ინფორმაცია, რომელიც ახდენს რეალური სამყაროს ობიექტისა თუ ხდომილების აღწერას დოკუმენტალურად, ფაქტოგრაფიულად, მშრალად. ამ ტიპის ტექსტები იძლევა ინფორმაციას ფაქტების შესახებ, რაც ძირითადად წარმოადგენს ტექსტის შინაარსს.

რაც შეეხება პუბლიცისტიკას, ეს შემოქმედებითი საქმიანობაა, რომელიც განიხილავს საზოგადოების მიმდინარე ცხოვრების აქტუალურ საკითხებსა და მოვლენებს, შეიცავს დიდძალ ფაქტობრივ მასალასა და შეფასებებს ავტორის სოციალური პოზიციის შესაბამისად. პუბლიცისტიკა საზოგადოებრივი მოღვაწეობის სპეციფიკური სფეროა და მიზნად ისახავს თანამედროვე ისტორიის ასახვას ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების ერთობლიობით. პუბლიცისტიკის შემოქმედებითი საქმიანობის სპეციფიკა, რაც განასხვავებს მას სამეცნიერო ან მხატვრული შემოქმედებისაგან, არის ის, რომ პუბლიცისტური ჟანრის ნაშრომში ასახული ფაქტების სიახლე ემსახურება საზოგადოების პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი ცხოვრების დონის ამადლებას. პუბლიცისტიკა მასშტაბურად იყენებს ცხოვრებისეულ მასალას და ზოგიერთ შემთხვევაში საზოგადოებრივ-პოლიტიკური საქმიანობის ფაქტების ასახვით ავითარებს გარკვეულ იდეასაც, ახდენს ზეგავლენას აუდიტორიაზე და მოქმედებს დროის უფრო ფართო ჩარჩოებში, ვიდრე ჟურნალისტიკა. პუბლიცისტიკა არ არის დიფერენცირებული, იგი ზოგადია და ფართო დიაპაზონი აქვს, რაც მისი თემატიკის მრავალფეროვნებას განაპირობებს. არსებობს პოლიტიკური, ეკონომიკური, მორალურ-ეთიკური, ფილოსოფიური პუბლიცისტიკა. პუბლიცისტიკის ფორმებია: ინფორმაციულ-მოვლენური, პოზიციურ-ანალიტიკური, კრიტიკულ-

ანალიტიკური, სატირული, პოლემიკური, დისკუსიური და სხვ. ჩამოყალიბდა აგრეთვე საგაზეთო-საჟურნალო პუბლიცისტიკის ჟანრები – ინტერვიუ, კორესპონდენცია, რეცენზია, სტატია (პუბლიკაცია), მიმოხილვა, წერილი, ნარკვევი, პამფლეტი*, ფელეტონი* და სხვ.

საინფორმაციო მომსახურების სფეროში ინფორმაციის შეგვეცა ხდება ოთხი ძირითადი მიმართულებით. ესენია: ბიბლიოგრაფიულ-დოკუმენტოგრაფიული, ფაქტოგრაფიული, კონცეპტოგრაფიული და მიმოხილვით-შეფასებითი. შესაბამისად, სამეცნიერო და პუბლიცისტურ ლიტერატურაში განასხვავებენ ინფორმაციის ოთხ ძირითად ტიპს, რომელთაგან პირველი პირველწყაროს ბიბლიოგრაფიული მონაცემებია, ხოლო ყველა დანარჩენი სემანტიკური თვალსაზრისით განიხილება. განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე:

1. **ბიბლიოგრაფიული, ანუ დოკუმენტალური ინფორმაცია** – ესაა მონაცემები მეცნიერისა ან ჟურნალისტის მიერ შედგენილი პირველადი დოკუმენტის შესახებ, სადაც არის ინფორმაცია ორიგინალის სათაურის, მისი ადგილსამყოფელის, ავტორის, გამოცემის თარიღისა და ასევე პუბლიკაციის გვერდების რაოდენობის შესახებ.

2. **ფაქტოგრაფიული ინფორმაცია** – ესაა პირველწყაროში მოცემული ინფორმაცია ფაქტების, მოვლენების, პროცესების და ხდომილებების შესახებ, რომელსაც ორიგინალიდან შეარჩევს, ამოკრეფს საინფორმაციო მომსახურების დარგის სპეციალისტი და რომელსაც იგი ადრესატს მიაწოდებს ლინგვისტური დამუშავების გზით. ამ პროცედურის შედეგად ვღებულობთ მეორად დოკუმენტს.

3. **კონცეპტუალური ინფორმაცია** – ესაა მსჯელობა და მოსაზრებები პირველწყაროში მოცემული ინფორმაციის ფაქტის, მოვლენის, პროცესისა თუ ხდომილების შესახებ. ესაა ნალიტიკური ინფორმაცია ჩატარებულ კვლევასა და მის ლოგიკურ შედეგებზე. კონცეპტუალური ინფორმაციის ლოგიკურ-ლინგვისტური და ნალიზურ-სინთეზური გადამუშავების შედეგად საინფორმაციო მომსახურების დარგის სპეციალისტი შეადგენს კომპრესირებულ ტექსტს – მეორად დოკუმენტს.

4. **მიმოხილვით-ანალიტიკური (შეფასებითი) ინფორმაცია** – ამ ტიპის ინფორმაციას პუბლიცისტური ჟანრის ტექსტების დამუშავების შედეგად ვიღებთ. ესაა ინფორმაცია-შენაჯერი, რომელიც ეხება საზოგადოების პოლიტიკურ-კულტურულ ცხოვრებაში მიმდინარე პროცესებს. სპეციალისტი მიმოიხილავს და აანალიზებს მკვეთრად კომპრესირებული სახით რამდენიმე პუბლიკაციას, რომლებსაც საერთო თემა აქვთ და იძლევა საკუთარ დამოკიდებულებას მოცემული ინფორმაციისადმი. ამ ტიპის ტექსტიც მეორად დოკუმენტს მიეკუთვნება.

ფაქტოგრაფიული ინფორმაცია, რომელიც გვხვდება ჰუმანიტარული და ტექ-

ნიკური დარგის მონოგრაფიების, სახელმძღვანელოების, სამეცნიერო-პუბლიცისტური ტექსტებსა და მათი დამუშავების შედეგად მიღებულ მეორად დოკუმენტში – არსებითად რეფერატში – რომელიც ფაქტოგრაფიული ინფორმაციის სემანტიკიდან გამომდინარე ინფორმაციულ რეფერატად შეიძლება ჩაითვალოს, გეაწევის ინფორმაციას ისე, როგორც ეს უშუალოდაა მოცემული პირველწყაროში. იგი აღწერს ფაქტებს პირდაპირ, მშრალად, ყოველგვარი ინდივიდუალური ინტერპრეტაციის გარეშე, ფაქტიურად იგი პასიურად მონაწილეობს მეორადი დოკუმენტის შექმნაში. აქ ინტერპრეტატორის მიზანია მაქსიმალურად ზუსტად და მოკლედ ასახოს პირველწყაროს ფაქტოგრაფიული შინაარსი. ეს პროცედურა ეფუძნება ორიგინალიდან რელევანტური* ფაქტებისა და კონცეფციების* ამოკრებას.

კონცეპტუალური ინფორმაცია მიიღება სამეცნიერო ტექსტის ლოგიკურ-აზრობრივი, სინთეზურ-ანალიზური და ლინგვისტური გადამუშავების შედეგად. ამ პროცესში აქტიურია ინტერპრეტატორი, რომელიც გადაამუშავებს ინფორმაციას და საკუთარი ფორმულირებით მიაწოდებს ადრესატს შინაარსს, იგი ზოგადად ახდენს დედნის არსის ფორმულირებას და მკითხველამდე მიაქვს ე. წ. „სიტუაციური ინფორმაცია“. ამ ტიპის ინფორმაცია ინდიკატური რეფერატით გადმოიცემა.

მიმოხილვით-ანალიტიკური (შეფასებითი) ინფორმაცია მიიღება პუბლიცისტური ჟანრის ლიტერატურის გადამუშავების შედეგად. ამ პროცესში, ისევე, როგორც ინფორმაციის კონცეპტუალური დამუშავებისას, ინტერპრეტატორი შემოქმედებითი კუთხით უდგება მეორადი დოკუმენტის შედგენას, მიმოიხილავს მას მისივე არსიდან გამომდინარე და შეაქვს მასში აუცილებელი დეტალები, განმარტებები, რომლებსაც იგი სავალდებულოდ მიიჩნევს და რომელიც უზრუნველყოფს დედნის გაგებასა და აღქმას. ამ ტიპის მეორად დოკუმენტთა რიცხვს მიეკუთვნება მიმოხილვით რეფერატთან ერთად რეცენზირებული, ანალიტიკური მიმოხილვები, საინფორმაციო კოლაჟები*. საინფორმაციო მომსახურების დარგში კოლაჟი წარმოადგენს სხვადასხვა, ჭრელი, განსხვავებული ინფორმაციის ნაკრებს, რომლის რეპრეზენტაციაშიც ინტერპრეტატორი აქტიურადაა ჩაბმული და შემოქმედებითი ხედვით საკუთარი შეფასებითი კრიტერიუმებით ადგენს ინფორმაციის „თაიგულს“.

მთელი სიცხადით არ იქნება წარმოდგენილი ჩვენს მიერ ინფორმაციისა და მეორადი დოკუმენტების ტიპები, თუ არ განვიხილავთ დიქტომიას: „ინფორმაცია – მეტაინფორმაცია“. ტერმინი „მეტაინფორმაცია“ წარმოადგენს „ინფორმაციას ინფორმაციაზე“. მეტაინფორმაცია ეს არის მოცულობით უმცირესი, ერთი წინადადებისაგან შემდგარი ინფორმაცია, რომელშიც არის ცნობები სამეცნიერო-პუბლიცისტური ტექსტის თემასა და სტრუქტურაზე, ყოველივე

იმაზე, რაც უზრუნველყოფს დედანთან ხელმისაწვდომობას. მეტაინფორმაცია – ეს არის საძიებო ინდექსები, სარჩევი, საძიებო აპარატი. მეტაინფორმაციული დოკუმენტების რიგს მიეკუთვნებთ აგრეთვე ანოტაციასაც, რადგან ეს არის მიზერული ინფორმაცია ინფორმაციაზე.

დიქტომია ინფორმაცია-მეტაინფორმაცია საინფორმაციო მომსახურების სფეროში პირველად შემოიტანა ი. ა. შრეიდერმა. იგი ინფორმაციას უწოდებს ტექსტის იმ ელემენტებს, რომლებშიც აისახება ტექსტის ძირითადი შინაარსი და ამ შინაარსთან დაკავშირებული ორიგინალური თვალსაზრისები, ხოლო მეტაინფორმაცია ეს არის ცნობები მოცემულ ტექსტზე. ნებისმიერი ტიპის მეორად ტექსტში მისი მიზნობრივი დანიშნულების მიხედვით უნდა იყოს ინფორმაციისა და მეტაინფორმაციის ელემენტების ოპტიმალური შეხამება. მეტაინფორმაცია საინფორმაციო მომსახურების სფეროს პერეოგატივია* და მისი ამოცანაა ინფორმაციის კოდირება*, შენახვა და გაერცელება [41. 1974].

დ. ი. ბრუმენაუ ინფორმაცია – მეტაინფორმაციის დიქტომიაზე დაყრდნობით გამოყოფს ინფორმაციის შეკვეცისადმი ორგვარ მიდგომას – მეტაინფორმაციულსა და ინფორმაციულს. მეტაინფორმაციული კვეცა გულისხმობს იმ ტიპის მეორადი დოკუმენტების შექმნას, რომელთა მიზანია მიზერული დოზით გახსნან თემა და მოახდინონ მის კოდირება. ამ ჯგუფს მიეკუთვნება ე.წ. ბიბლიოგრაფიული დოკუმენტაცია (ანოტაცია, ბიბლიოგრაფიული აღწერა, წინასიტყვაობა, შესავალი, სასწავლო კურსების პროგრამები, გამომცემლობის საცნობარო აპარატები და სხვ.) ყველა ამ დოკუმენტში არის „ინფორმაცია ინფორმაციაზე“ [42. 978].

ინფორმაციული შეკვეცისას უნდა შედგეს ისეთი დოკუმენტი, რომლის მიზანია შექმნას ინფორმაციის უშუალო წყარო განსაზღვრული ტიპის ადრესატისათვის. ეუწოდოთ ამ რიგის ინფორმაციას ფაქტოგრაფიულ-კონცეპტუალური. მას მიეკუთვნება მეორადი დოკუმენტები კვეცის სხვადასხვა ხარისხით – რეფერატები, ანოტაციები, ექსპრესინფორმაცია, რეფერატული მიმოხილვები და სხვ.

ბანსხვაგვარა მხატვრული ტემატის მოკლე შინაარსის ბანსაზღვრასა და სამეცნიერო-პუბლიცისტური ტემატის აზრობრივ კომპარსიას შორის

არსებული პრინციპული განსხვავება მხატვრული ტექსტების მოკლე შინაარსის განსაზღვრასა და სამეცნიერო-პუბლიცისტური ტექსტების აზრობრივ კომ-

პრესიას შორის მოითხოვს დაზუსტებას, რათა თავიდან ავიცილოთ ცნებათა და ტერმინთა აღრევა და თითოეულ ტერმინს მიეუწინოთ ოპერირების საკუთარი სფერო. აუცილებელია წარმოვაჩინოთ დიქტომია: მხატვრული ტექსტის შინაარსი და სამეცნიერო-პუბლიცისტური ტექსტების შინაარსი; მხატვრული ტექსტის შინაარსის განსაზღვრა, მისი მოკლე გადმოცემა და სამეცნიერო-პუბლიცისტური ტექსტების შინაარსის მოკლედ გადმოცემა, ანუ კომპრესია.

ტექსტთა ტიპები და მათი კლასიფიკაცია არ შეადგენს ჩვენი კვლევის მიზანს, თუმცაღა გვერდს ვერ აუუვლით ამ პრობლემას და მოკლედ შევეხებით მას, რადგან ჩვენს მიერ განსახილველი მხატვრული და სამეცნიერო-პუბლიცისტური ტექსტები სხვადასხვა ტიპის ტექსტებს მიეკუთვნება. მათ განსხვავებული სტრუქტურული და სემანტიკური აგებულება, სხვადასხვა ინტენცია და ინფორმაციული დატვირთვა აქვთ.

3. გლინცი ტექსტთა კლასიფიკაციას საფუძვლად უდევს ავტორის ინტენციას და ცალკე ჯგუფად გამოყოფს პუბლიცისტური ჟანრის ტექსტებს, რომლებიც საზოგადოებრივ მოვლენებს ასახავენ. ავტორი ასეთი მოვლენის აღწერისას პასუხისმგებელია იმაზე, თუ რამდენად სარწმუნოა სტატიის შინაარსი. იგი გვამცნობს ისეთი ფაქტების ხდომილების შესახებ, რომლებსაც ნამდვილად კჭონდათ ადგილი და აწეღის მკითხველს ფაქტოგრაფიულ ინფორმაციას, რომელსაც ავტორი თავის მხრივ აძლევს შეფასებას. ამ ტიპის ტექსტებს პ. გლინცი მიაკუთვნებს პუბლიცისტურ ლიტერატურას, შეტყობინებებს, მონოგრაფიებს [43, 1971, გვ.196].

ავტორი ინტენციის გათვალისწინებით ქ. გნიფჟე-ჰუბრიგი ცალკე ჯგუფად გამოყოფს სამეცნიერო ტექსტს, ფილოსოფიურ ტექსტს, შეტყობინებას [44, 1972, გვ. 39-52]. სამეცნიერო ტექსტის ავტორის ინტენციაა მიაწოდოს დაინტერესებულ პირთა წრეს კონკრეტულ სამეცნიერო დარგში ინფორმაცია მის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგებისა თუ აღმოჩენების შესახებ, რაც მკითხველს შეუვსებს და გაუმდიდრებს ცოდნას და დაეხმარება მას შემდგომ კვლევაში.

ჩეხი ლინგვისტი კ. გლაუზენბლაზი [45, 1978, გვ. 66-75] ტექსტთა კლასიფიკაციას საფუძვლად უდებს ტექსტის სტრუქტურას – მარტივია თუ რთული ტექსტის სტრუქტურა და ამის მიხედვით განასხვავებს:

1. ერთგვაროვანი რთული სტრუქტურის მქონე მხატვრულ ტექსტებს. მხატვრულ ტექსტში შეიძლება იყოს რამდენიმე თემა, ქვეთემა და ორმაგი აზრი. სტრიქონებს შორის მკითხველმა შეიძლება ამოიკითხოს ქვეტექსტები.

მხატვრულ (პოეტურ) ტექსტებში ინდივიდუალური საწყისი მძლავრობს, თვითგამოხატვის ფორმები თავისუფალია, რაც ინტერპრეტაციების სიმრავლეს

წარმოშობს. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში გაგება შეიძლება იყოს მიახლოებითი და არა აბსოლუტური [46, 1998, გვ.38].

2. რთული სტრუქტურა აქვთ აგრეთვე პუბლიცისტურ საგაზეთო ტექსტებს, რომლებიც მკითხველმა შეიძლება ორნაირად წაიკითხოს – ან სრულად, თავიდან ბოლომდე, ან სწრაფად და გაკერით – მხოლოდ სათაურები, ქვესათაურები, აბზაცები, რომლებიც მუქი შრიფტითაა დაბეჭდილი. პუბლიცისტური ტექსტი (პოპულარულ-სამეცნიერო, საყოფაცხოვრებო, რელიგიური, ისტორიული და მრავალი სხვა) ექვემდებარება კომპრესიას, რომლის შედეგადაც მივიღებთ მოკლე ინფორმაციას.

3. რთული სტრუქტურა აქვს აგრეთვე ზოგადად სამეცნიერო ტექსტს. სამეცნიერო ტექსტები ტიპური ტექსტებია და მათ კომპოზიციური სიმწყობრე აქვთ. მათი მონოთემატურობა ხელს უწყობს ტექსტში თემის თანმიმდევრულ განვითარებას და ლოგიკური მიმართულებების მკაფიოდ გამოხატვას. ნებისმიერი დარგის სამეცნიერო ტექსტი დაახლოებით ერთ სტანდარტზეა აგებული. იგი შედგება სათაურის, პირველი მიკროტექსტის (საკითხის დასმა, შესავალი), ძირითადი მიკროტექსტის (თემის გაშლა, დასაბუთება) და ბოლო მიკროტექსტისაგან (დასკვნა). ხშირად სამეცნიერო ტექსტს ახლავს კიდევ ანოტაცია სათაურის შემდეგ ან სტატიის ბოლოს (ჩვეულებრივ უცხო ენაზე, ეს მიკროტექსტი ფაკულტატურია). ტექნიკური დარგის სამეცნიერო ტექსტი ხშირ შემთხვევაში „ძირითადი ტექსტისა“ და „დამხმარე ტექსტისგან“ შედგება. კ. გლაუზენბლაზი ძირითად ტექსტს უწოდებს თავად სამეცნიერო-ტექნიკური დარგის სტატიას, პუბლიკაციას, ხოლო დამხმარე ტექსტად იგი მიიჩნევს შენიშვნებს ან განმარტებებს, რომლებიც მოსდევს ძირითად ტექსტს. მკითხველის ინტენციის თანახმად ამ ტიპის ტექსტი შეიძლება წაკითხულ იქნეს ან მთლიანად, შენიშვნებისა და განმარტებების, ანუ დამხმარე ტექსტის თანხლებით, ან მხოლოდ ძირითადი ტექსტი. ვთვლით, რომ ესეც ის შემთხვევაა, რომელიც ექვემდებარება კომპრესიას და რომლის შედეგადაც მივიღებთ მოკლე ტექსტს.

მიგვაჩნია, რომ ძირითადი მახასიათებელი, რომელიც მხატვრულ ტექსტს განასხვავებს სხვა ტიპის ტექსტისაგან, არის ის, რომ მხატვრულ ტექსტში არის არა მხოლოდ სემანტიკური, არამედ აგრეთვე მხატვრული და ესთეტიკური ინფორმაცია. ეს ორი უკანასკნელი რეალიზდება მხოლოდ კონკრეტული მხატვრული ტექსტის ჩარჩოებში. მხატვრული და ესთეტიკური ინფორმაციის მატარებელი ტექსტში შეიძლება იყოს მისი ნებისმიერი ელემენტი.

მხატვრული ტექსტის შინაარსის განსაზღვრა და მისი მოკლე გადმოცემა ტექსტის შინაარსის დადგენის ზოგად სახეობად მიგვაჩნია, რადგან აღნიშნუ-

ლი ტექსტის შინაარსის გადმოცემის პროცესში არ ხდება რაიმე კონკრეტული მოთხოვნების წაყენება და მათი დაკმაყოფილებაზე ზრუნვა. შინაარსის გადმოცემა აქ მკითხველის მიერ თავისუფლად, ძალდაუტანებლად, ჩარჩოებისა და შეზღუდვების გარეშე მიმდინარეობს (თუმცა არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა მხატვრული ტექსტის რომელიმე კონკრეტული ეპიზოდისა თუ პერსონაჟის აღწერას ან რომელიმე თავის შინაარსის გადმოცემას მოითხოვენ. ამ შემთხვევაში მთხრობელი ტექსტის შინაარსის დეტალების დამახსოვრების საფუძველზე გადმოსცემს მის მოკლე შინაარსს, რასაც იგი ახრხებს ემოციური, სუბიექტური ფაქტორების ხარჯზე და ნაკლებად ეყრდნობა განსაზღვრულ ამოსავალ პუნქტებს და წინასწარ შემუშავებულ გეგმას). მხატვრული ტექსტის შინაარსის განსაზღვრისას ხშირია ცდომილებები, რადგან შინაარსის შეკვეცა შეიძლება მოხდეს იმ ეპიზოდების ხარჯზე, რომელიც უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ეს მთხრობელს ჰგონია თავისი კომპეტენციიდან* გამომდინარე. ამდენად, შეიძლება დაიკარგოს ძირითადი ინფორმაცია და გადმოიცეს დამატებითი ინფორმაცია, რადგან მათი დადგენა სუბიექტური პოზიციიდან გამომდინარე ხდება. სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენლები სრულიად განსხვავებული სახით გამოყოფენ მხატვრული ტექსტიდან მის აზრობრივ და ესთეტიკურ ინფორმაციას, მის შინაარსს. მხატვრული ტექსტის შინაარსის აღქმა, მისი ინტერპრეტაცია დამოკიდებულია მკითხველის ერუდიციაზე, მის გამოვლენასა და ინტენციაზე.

სამეცნიერო-პუბლიცისტურ ტექსტებთან დაკავშირებით ვიყენებთ ტერმინს აზრობრივი კომპრესია და არა შინაარსის განსაზღვრა, რადგან აზრობრივი კომპრესია ინფორმაციის დამუშავებასთანაა დაკავშირებული და ამ ჟანრის ტექსტების შინაარსის განსაზღვრის ერთადერთი პირობაა: ამ ტიპის ტექსტთა სახეობებს – სამეცნიერო ტექსტებსა და დარგობრივ პუბლიკაციებს ხშირად ახლავს რეზიუმე ან კონცეფციები, რაც მათ კომპრესირებულ ტექსტად ითვლება. ამდენად კონკრეტულ მეცნიერებასთან ან დარგობრივ პუბლიცისტურ სტატიასთან დაკავშირებული აზრობრივი კომპრესიის შედეგს უწოდებენ რეზიუმეს ან ანოტაციას და არა მის მოკლე შინაარსს.

აზრობრივი კომპრესიის შედეგი – რეზიუმე და ანოტაცია, მეორად დოკუმენტის კონკრეტული სახეობებია – რომელთა შედგენისას რეზიუმენტი ეყრდნოვა მკაცრად განსაზღვრულ მოთხოვნებს, რაც გამოიხატება სამეცნიერო თუ დარგობრივი პუბლიცისტური ტექსტის შინაარსის მოკლედ და მკაფიოდ გადმოცემაში ისე, რომ მაქსიმალურად იყოს შენარჩუნებული ტექსტის ძირითადი ინფორმაცია. ე. ი. ფორმა – შეკვეცილი, შინაარსი – ტევადი. ამას

კი თავად საინფორმაციო მომსახურების სფეროში წარმოდგენილი ტექსტის ტიპი განაპირობებს, რადგან სამეცნიერო და პუბლიცისტური ტექსტებიც ფაქტოგრაფიული სახისაა. ამასთან ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ლინგვისტები გამოყოფენ „მეცნიერების ენას“, რომელიც მათ კრებით სახელად მიაჩნიათ, რადგან იგი სხვადასხვა სფეროს გულისხმობს. „მეცნიერების ენას“ ახასიათებს ლაკონურობა, აზრის თანმიმდევრული განვითარება, ჰიპოთეზების სიმრავლე, ვარაუდების დასაბუთების ცდა და ჩატარებული მეცნიერული კვლევის საფუძველზე დასკვნების გაკეთება. სამეცნიერო ტიპის ტექსტებისათვის დამახასიათებელია აგრეთვე გადმოცემის ობიექტურობა. კომპრესია – ტექსტის აზრობრივ-სინტეზური გადამუშავების რთული შემოქმედებითი პროცესია, რომელსაც საფუძვლად უდევს სხვადასხვა სახის მოსამზადებელი სამუშაოები. ამასთან მას ფიქსირებული წერილობითი ფორმა და საკუთარი ენობრივი სტრუქტურა აქვს.

განსხვავება, ერთი მხრივ, მხატვრული ტექსტის მოკლე შინაარსის განსაზღვრასა და მის გადმოცემას და მეორე მხრივ, სამეცნიერო თუ დარგობრივი პუბლიცისტური ტექსტების აზრობრივ კომპრესიას შორის, რომელსაც პირობითად შეიძლება „კომპრესირებული შინაარსიც“ კი ვუწოდოთ, საკმაოდ თვალშისაცემი და აშკარაა. შინაარსობრივი კომპრესია მხატვრული ტექსტის მოკლე შინაარსის გადმოცემისას და იგივე პროცედურა სამეცნიერო და პუბლიცისტურ ტექსტთან დაკავშირებით – სხვადასხვა მოვლენებია შესაბამისი ინტენციით, საშუალებებითა და პირობებით. მოკლე შინაარსი (ზოგადი სახეობა) მხატვრულ ტექსტში შინაარსობრივი კომპრესიის რეზულტატია, ხოლო სამეცნიერო და პუბლიცისტური ტექსტის კომპრესიის შედეგია – რეფერატი და ანოტაცია (კონკრეტული სახეობა).

ტექსტის ლინგვისტიკა და რეფერირება

ნებისმიერი ინფორმაცია მოცემულია ტექსტში და იგი ტექსტის საშუალებით მიდის მკითხველამდე. ტექსტი მრავალმხრივია და მას სხვადასხვა კუთხით შეისწავლიან. ერთი მხრივ, იგი სტილისტიკისა და ლიტერატურათმცოდნეობის შესწავლის ობიექტია, მეორე მხრივ, მას იკვლევენ ლინგვისტები, ფსიქოლოგები, ფსიქოლინგვისტები, სპეციალისტები, რომლებიც ინფორმაციის სფეროში მუშაობენ და ა. შ.

გასული საუკუნის 50-იან წლებამდე ტრადიციული გაგებით გრამატიკის

უმაღლეს ერთეულად ითვლებოდა წინადადება. საუკუნეების მანძილზე მიღებული იყო, რომ გრამატიკა შეისწავლის წინადადებასა და წინადადების ნაწილებს, მაგრამ ყველა შემთხვევაში ეს იყო ცალკეული წინადადება. წინადადებაზე ერთი საფეხურით მაღალი დონის ერთეული – ტექსტი – არა გრამატიკის, არამედ სტილისტიკის განხილვის საგანი იყო.

1949 წ. გამოიცა კარლ ბოსტის ცნობილი სტატია „Satzverflechtung“, რომელშიც ავტორმა მოგვცა პირველი ინფორმაცია წინადადებაზე უფრო დიდი ერთეულის შესახებ და რომელსაც იგი „წინადადებათა წრეს“ უწოდებდა. მანვე მიუთითა წინადადებათა დაკავშირების მთავარ საშუალებებზე, რომელთაგან გამოყო ლექსიკური გამოორება, არტიკლისა და ნაცვალსახელის გამოყენება, ზმნა-შემასმენელთა ურთიერთშეთანხმება დრო-კილოთა მიხედვით, წყვილადი დაკავშირები, ჩამოთვლა, კითხვითი სიტყვები [47, 1949].

ძირითად დებულებებად, რომლებმაც ხელი შეუწვეს ტექსტის ლინგვისტიკის, როგორც დამოუკიდებელი ენათმეცნიერული დისციპლინის ჩამოყალიბებას, მიიჩნევენ:

1. მეტყველების ძირითად ერთეულს, რომელიც გამოხატავს დასრულებულ აზრს, წარმოადგენს არა წინადადება, არამედ ტექსტი. ცალკეული წინადადება არის ტექსტის კერძო შემთხვევა. ტექსტი უმაღლესი დონის სინტაქსური ერთეულია.

2. კონკრეტულ სამეტყველო ტექსტებს საფუძვლად უდევთ ტექსტების აგების ზოგადი პრინციპები, რომლებიც განეკუთვნებიან არა მეტყველების სფეროს, არამედ ენის სისტემას, ან ენობრივ კომპეტენციას. ამდენად ტექსტი უნდა გავიგოთ არა მარტო როგორც მეტყველების ერთეული, არამედ როგორც ენის ერთეულიც.

3. ენის სხვა ერთეულთა მსგავსად ტექსტი არის ენის ნიშანთა სისტემის ნაწილი.

4. ტექსტის, როგორც განსაკუთრებული დონის ენობრივი და სამეტყველო ერთეულის შესწავლა მოითხოვს განსაკუთრებული ენათმეცნიერული დისციპლინის – ტექსტის ლინგვისტიკის შექმნას [48, 1989, გვ.37].

70-იანი წლებიდან ლინგვისტიკაში დასაბამი მიეცა ახალ ტენდენციას, რომელიც უმაღლესი დონის ერთეულად ტექსტს წარმოგვიდგენდა – გადაიდგა ერთი ნაბიჯი წინ წინადადების გრამატიკიდან (Satzgrammatik) ტექსტის გრამატიკამდე (Textgrammatik). წინადადებისა და ტექსტის გრამატიკა განხილვის სხვადასხვა ობიექტების გამო ოპოზიციურ ტერმინებად იქცნენ: ერთი წინადადებას იკვლევს, ხოლო მეორე – ტექსტს.

დღესდრეობით ტექსტის უამრავი დეფინიცია არსებობს – დეფინიცია იმდენია, რამდენიც მათი ავტორი. საკმარისია მოეყვანოთ რამდენიმე განმარტება იმის საილუსტრაციოდ, თუ რამდენად განსხვავებული შეიძლება იყოს ავტორთა მიდგომები ამ ცნებისადმი.

1. ტექსტი არის რამდენიმე წინადადების თანმიმდევრობა, რომელიც აგებულია ენის კანონების თანახმად [49, 1976, გვ.364].

2. ტექსტი სემანტიკური ერთეულია, რომელიც სტრუქტურული (სინტაქსური) საშუალებებითაა ერთმანეთთან დაკავშირებული. ტექსტი გამოხატავს ხდომილებას ანდა მოვლენას და ამავე დროს მიუთითებს რეალურ პირსა, ადგილსა და დროზე [50, 1989, გვ. 431].

3. ტექსტი წარმოადგენს ენობრივი გამოხატულების გააზრებულ (ზეპირი და წერილობითი სახის) ფორმას, რომლის მიზანიცაა კომუნიკაცია [51, 1981]

4. ტექსტი წარმოადგენს ისეთ სიტყვიერ ქმნილებას, როგორიცაა მოთხრობა, რომანი, საგაზეთო თუ საჟურნალო სტატია, მეცნიერული მონოგრაფია, სხვადასხვა სახის დოკუმენტი [52, 1981 გვ. 12].

5. ტექსტია ყველაფერი – ერთი მონემიდან* მრავალსაათიან საუბრამდე და მრავალტომიან თხზულებათა კრებულამდე [53, 1971].

6. ტექსტი – ეს არის ლექსი, მოთხრობა, ანეკდოტი, დრამა, რომანი, თავი, აბზაცი, პარაგრაფი [54, 1981].

7. ტექსტია მილოცვა, დაპირება, განცხადება, შენიშვნა, ამინდის პროგნოზი, ანგარიში [55, 1986].

8. ტექსტი ენობრივი მოღვაწეობის წერილობითი განცადებაა [46].

9. ტექსტი ნიშანთა ლინეარული თანმიმდევრობაა, რომელსაც აქვს აზრი. იმისათვის, რომ წინადადებათა ასეთ თანმიმდევრობას პქონდეს აზრი, იგი უნდა შეიცავდეს ლოგიკურ მსჯელობას. ბუნებრივ ენაში ლინეალური თანმიმდევრობის ელემენტებად გვხვდებიან ნიშნები-სიტყვები და მყარი სიტყვათშეთანხმებანი, ნიშანი-წინადადებები, ნიშანი-რთული სინტაქსური მთელი. ნიშნაში იგულისხმება მატერიალური (გრძნობითი ორგანოებით აღქმადი) ობიექტი, რომელიც პირობითად წარმოადგენს რაღაც საგანს, მოვლენას, საგანთა შორის ურთიერთობას, მოვლენათა შორის ან საგნის თვისებათა შორის დამოკიდებულებას. მისი ამოცანაა აღნიშნოს გარე სამყაროს რომელიმე ობიექტი და მისცეს მას ნიშნური სიცოცხლე (ენობრივი ნიშანი). ლემენტარულ ნიშნად ითვლება ენის ერთეული, რომელსაც აქვს მნიშვნელობა. აქედან გამომდინარე, ანბანის ცალკეული ასოები არ არის ელემენტარული ნიშნები. ელემენტარული ნიშანი უპირველეს ყოვლისა არის სიტყვა და მყარი სიტყვათშეთანხმება. ნიშ-

ნები, რომლებიც თავის მხრივ ელემენტარული ნიშნებისაგან შედგება, ქმნიან ტექსტს [56. 1982].

ნიშნით აღინიშნება დენოტატი*. ნიშანი გამოხატავს კონცეპტს*. ერთსა და იმავე დენოტატს შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე აღსანიშნი, სიტყვა, სახელი – რაც ნიშანთა სინონიმიას ქმნის, ხოლო მეორე მხრივ, ერთი და იგივე ნიშანი, სიტყვა, სახელი შეიძლება აღნიშნავდეს რამდენიმე დენოტატს, რაც ნიშანთა ომონიმიას ქმნის. ყოველ ამ შემთხვევაში მას ექნება თავისი მნიშვნელობა, თავისი კონცეპტი.

თითოეულ ნიშანს აქვს თავისი მნიშვნელობა, რაც წარმოადგენს კიდეც ამ საგნის შინაარსს. ეს კონკრეტული შინაარსი მიმაგრებულია ამ კონკრეტულ ნიშანზე. ნიშნის (სიტყვის) მნიშვნელობა განისაზღვრება იმით, თუ როგორ გამოიყენება ეს მნიშვნელობა რომელიმე ენობრივ სიტყვაში. განსაზღვრულ ენობრივ სისტემაში ნიშანს შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე მნიშვნელობა. ნიშანი (სიტყვა) კონკრეტულ მნიშვნელობას იძენს ტექსტში, გამონათქვამში, წინადადებაში, განსაზღვრულ სამეტყველო სიტუაციაში. მაგ.: სიტყვას „თვალი“ ენის სისტემაში აქვს რამდენიმე მნიშვნელობა, რაც განისაზღვრება რეალური დენოტატების რაოდენობის მიხედვით. როგორც კი იგი ენის სისტემიდან გადავა ტექსტში, ეს ნიშანი (სიტყვა) მიიღებს კონკრეტულ მნიშვნელობას, რომელიც განისაზღვრება მოცემული სამეტყველო აქტით.

სიტყვებს „მნიშვნელობა“ და „აზრი“ სხვადასხვა განმარტება აქვთ: პირველი დაკავშირებულია ენის სისტემასთან, მეორე – ნიშნის გამოყენებასთან ტექსტში. მაგ.: *das nette Mädchen* – ამ სიტყვათშეთანხმებას აქვს მნიშვნელობა, მაგრამ არა აქვს აზრი, ხოლო წინადადებას „*Das Mädchen ist nett*“ აქვს აზრი.

უნდა აღინიშნოს, რომ კონკრეტული წინადადების აზრი არ წარმოადგენს იმ ნიშანთა სიტყვათა მნიშვნელობების უბრალო ერთობლიობას, რომელთაგანაც ეს წინადადება შედგება; ანუ ცალკეულ სიტყვათა მნიშვნელობების ერთობლიობა არ უდრის წინადადების აზრს.

ადრესანტი ლექსიკური კონსტრუქციების დახმარებით გამოხატავს თავის სათქმელს, თავისი სათქმელის აზრს, მაგრამ ეს გამონათქვამი თავისთავად კომუნიკაციის პროცესის ნაწილია და ამდენად, კომუნიკაციის პროცესში იგი არ არის ერთმნიშვნელოვანი, იმისათვის, რომ წინადადების აზრი იყოს კონკრეტული, ცალსახა, ადრესანტი ჩართავს მას კონტექსტში – გაშლის, აზუსტებს გამონათქვამის აზრს, რასაც ის სხვა გამონათქვამების დახმარებით ახერხებს. ამდენად, აქაც იდენტური სურათი გვაქვს: ცალკეულ წინადადებათა აზრის ჯამი არ უდრის მთლიანად ტექსტის აზრს, კონტექსტიდან ამოგლეჯილ წინადადებას ექნება სხვა აზრი.

რა კავშირშია ყოველივე ზემოთქმული ჩვენი კვლევის ობიექტთან, სამეცნიერო, დარგობრივპუბლიცისტური ტექსტების კომპრესიასთან და ამის შედეგად მიღებულ მეორად დოკუმენტებთან – რეფერატსა და ანოტაციასთან?

კომპრესიის შედეგად მიღებული მეორადი დოკუმენტი წერილობითი ტექსტია, რომელიც ანალიზურ-სინთეზურ და ლოგიკურ-ლინგვისტურ პროცედურათა ერთობლიობის შედეგია და მას, ისევე, როგორც პირველწყაროს, უნდა გააჩნდეს ტექსტისათვის დამახასიათებელი ყველა ნიშანი. მეორადი დოკუმენტები, ჩვენს კერძო შემთხვევაში – რეფერატი და ანოტაცია, – არ შეიძლება შედგებოდეს ერთმანეთთან აზრობრივად დაუკავშირებელი წინადადებებისაგან. ასეთი წინადადებები არ ქმნიან ტექსტს. თუ ზოგადად დავუშვებთ ასეთ წინადადებათა არსებობას, მაშინ ეს იქნება წინადადებათა უაზრო ლინეალობა და მას არ ექნება როგორც პირველწყაროსათვის, ასევე მეორადი დოკუმენტისათვის აუცილებელი ნიშნები – თემატურობა და ბმულობა. გარდა ამისა, პირველწყაროდან ცალკეული ფრაზების ექსტრაჰირებისას* უნდა გავითვალისწინოთ ეს გარემოება, რომ ტექსტის აზრი არ უნდა დაირღვეს მისგან წინადადებათა ფორმალური ამოკრეფით, შესაბამისად არ უნდა დაირღვეს კონტექსტი, რაც წინადადებათა აზრობრივ ლინეალობას ეფუძნება. თუ დავუშვებთ ისეთ პრეცედენტს, როცა სპეციალისტი ფორმალური ნიშნების საფუძველზე ამა თუ იმ ხერხით ახდენს ფრაზების ექსტრაჰირებს, მაშინ შედეგად შეიძლება მიიღოს მეორადი დოკუმენტი, რომელიც აზრობრივად მნიშვნელოვნად განსხვავებული იქნება პირველწყაროსაგან.

რეფერატთან კავშირში აუცილებლად მივიჩნევთ განვიხილოთ ტერმინები „ცოდნა“, „ინფორმაცია“ და „ინფორმაციულობა“ და მივეუთითოთ მათ დამოკიდებულებაზე ნიშანთან.

ცოდნის დაფიქსირება წარმოებს ნიშნების დახმარებით. ინფორმაციის გადაცემა ხდება ასევე ნიშნების საშუალებით. აქედან გამომდინარე, ნიშანს აქვს ორმაგი ფუნქცია – სტატისტიკური (ცოდნის დაფიქსირებისას) და დინამიკური (ინფორმაციის გადაცემისას). ნიშნის სტატისტიკური ფუნქცია ორი კუთხით ხორციელდება: გამოხატულებისა და შინაარსის კუთხით. დინამიკური ფუნქციისას ნიშანი იძენს კიდევ ერთ ნიუანსს: მისი საშუალებით ხდება ადრესატის მიერ ნიშნის ინტერპრეტაცია. ნიშანი სტატიკაში – ესაა ტექსტი, რომელშიც დაფიქსირებულია გარკვეული ცოდნა, ნიშანი დინამიკაში – ესაა შეტყობინება, რომელსაც აქვს რაღაც გარკვეული ინფორმაცია (დინამიკაში იგულისხმება კომუნიკაციისა და მისი აღქმის პროცესები).

ცოდნა ადამიანთა საზოგადოებრივი მატერიალური და სოციალური მოღვაწეობის პროდუქტია, სუბიექტის მიერ ობიექტური სამყაროს საგანთა და მოვ-

ლენათა ურთიერთკავშირის გააზრება და ამ კავშირის გამოხატვა ნიშნებით.

ინფორმაცია პოლისემიურია* და წარმოადგენს გარკვეული ცნებების, მონაცემების ერთობლიობას. ინფორმაცია სოციალური ფენიშენია, მისი გადაცემა ხდება ადამიანთა ურთიერთობის პროცესში; ინფორმაცია ეს არის ცნობა, შეტყობინება (ამ სიტყვის ფართო გაგებით), რომელიც ნიშნებით ხორციელდება და რომლის მიზანია ზეგავლენა მოახდინოს ინდივიდის ცოდნაზე, მის კომპეტენციაზე, ცვლილებები შეიტანოს ინდივიდის კომპეტენციაში.

ინფორმაციულობა ერთი დენოტატის მქონე ორი ან მეტი ტექსტის სხვადასხვაგვარობის ხარისხია. სხვადასხვა შეტყობინებას აქვს სხვადასხვა ინფორმაციულობა ერთმანეთთან მიმართებაში. ინფორმაციულობა არ არის ინფორმაციის თვისება, იგი ტექსტის თვისებაა. ტექსტის ინფორმაციულობაზე მხოლოდ მაშინ შეიძლება ლაპარაკი, თუ მას შეუპირისპირებთ სხვა ტექსტს, ოღონდ ეს უნდა მოხდეს იმ შემთხვევაში, თუ ორივე ტექსტს საერთო დენოტატი აქვს. რეფერენტის მიერ მეორად დოკუმენტში უნდა მოხდეს პირველადი დოკუმენტის ინფორმაციულობის შენარჩუნება. რეფერენტი, რომელიც ახდენს პირველწყაროს რეფერირებას, ხელმძღვანელობს არა მარტო დოკუმენტის სიახლით, მისი შინაარსით, არამედ ტექსტის ინფორმაციულობით. მას შეუძლია პირველწყაროდან შეარჩიოს ინფორმაციის გარკვეული რაოდენობა, მაგრამ ამ დროს იგი ყოველთვის იხელმძღვანელებს ინფორმაციულობის პრინციპით, ანუ რა დოზით შეინარჩუნებს იგი პირველწყაროს ინფორმაციულობას მეორად დოკუმენტში. ინფორმაციულობის თვალსაზრისით რეფერენტი ჩაითვლება სრულყოფილად, თუ ის სრულად შეიცავს იმ აუცილებელ ინფორმაციას, რომელიც სჭირდება ადრესატს და თუ ეს ინფორმაცია დააკმაყოფილებს მის მოთხოვნებს ისე, რომ იგი აღარ ჩათვლის საჭიროდ მიმართოს პირველწყაროს. გაეცნობა რა რეფერენტს, ადრესატი მიიღებს გადაწყვეტილებას, წაიკითხოს თუ არა ორიგინალი. თუ რეფერენტი მაღალი ინფორმაციულობით გამოირჩევა, მაშინ სპეციალისტი შეიძლება დაკმაყოფილდეს კიდევ მისი წაკითხვით, რადგან იგი ორიგინალის სუროგატადაც ითვლება.

ჩვენს სინამდვილეში საინფორმაციო ერაში – სიტყვა „ტექსტი“ ძალიან ხშირად და ნაირ-ნაირ კონტექსტში გვეხმის, თანაც სხვადასხვა მოვლენასთან მიმართებაში. ამ უმთავრესმა ინფორმაციულმა ელემენტმა კაცობრიობისთვის ლამის სასიცოცხლო მნიშვნელობა შეიძინა და წიგნიერების სამყაროდან კარგა ხანია ყოფით-უტილიტარულ ყოველდღიურობაშიც გადაინაცვლა.

ტექსტი ლინგვისტიკისათვის ტექსტი, განსაკუთრებით მეგატექსტის კომპრესიით მიღებული მეორეული ტექსტის თავისებურებათა კონტექსტში არის

საინტერესო და რეალური შედეგების მომტანი. ლიტერატურათმცოდნეობაში ტექსტი ესმით როგორც მხატვრული ნაწარმოების მეტყველებითი ზღვარი საგნობრივ-სახეობრივ (ნაწარმოებებს სამყაროს) და იდეალურ-აზრობრივ (მხატვრულ შინაარსს) ასპექტებს შორის, ე. ი. ლიტერატურათმცოდნეობის ტექსტი მხატვრული ნაწარმოების ერთერთი კომპონენტია. მხატვრული ეფექტიც მთლიანად ტექსტის რთულ ცხოვრებისეულ და იდეურ-ესთეტიკურ წარმოდგენებთან შეფარდებით წარმოიქმნება [5. 2008].

თ. ჯაგოდნიშვილის ნაშრომში “აკადემიური წერა” გაზიარებულია თვალსაზრისი, რომ ტექსტის არსებობის უმთავრესი პირობა, სტაბილურობა (უცვლელობა), საკუთარ თავთან მიმართებაში სრულფასოვნებაა. ტრანსფორმირებით (ხეყვის, პაროდირების, აღწარმოებისას მომხდატი უნებლიე უზუსტობის) ტექსტი ბევრს კარგავს, ანდა სულაც წყვეტს არსებობას, მისი მსგავსი ტექსტით იცვლება. ზოგჯერ ტექსტები გარეგნულად ძალიან ჰგავს ერთმანეთს, მაგრამ აზრობრივად სხვაობს. ასეთი სხვაობების მიზეზი ხანდახან უმნიშვნელოა (ვთქვით, ერთი სიტყვა, ანდა სულაც სასევენი ნიშანი. დასტურად ბავშვობაში გაგონილი მაგალითის მოყვანაც იკმარებს: აი, წინადადება, სადაც აზრი რადიკალურად ერთი სასევენი ნიშნის (,) გადატანით იცვლება: „ისწავლე მამაშენით ვირი არ გამოხვიდე“).

ტექსტი სხვა შემთხვევაში მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან და სხვადასხვა ვარიანტებს ქმნიან. მაგალითად, სტატიად ჩაფიქრებული ტექსტი შეიძლება გამოკვლევის ცალკე თავის ან ქვეთავის ვარიანტად იქცეს. ვარიანტებად არსებობის საფუძველი ასეთ შემთხვევაში აზრობრივი ბირთვის უცვლელობაა.

XX საუკუნის ბოლოს ტექსტის გააზრების ისტორიაში ახალი კონცეფცია გაჩნდა. მას „უნაპირო ტექსტის თეორია“ ეწოდა. მისი მესაფუძველე ფრანგი სტრუქტურალისტი ჟ. დერიდა არის. ამ თეორიის თანახმად, ტექსტი უბრალო მეტყველებითი აქტი არაა, რადგან მას მკითხველი წაკითხვამდეც აღიქვამს (შროფტს, ნახატ-ნახაზებს, ...). ტექსტში თავად ენა ლაპარაკობს. ავტორი შემოქმედი კი არაა, არამედ დამწერია (სკრიპტორი). იგი მხოლოდ წერის ჩანს და მაშინვე ქრება, როგორც კი ტექსტის წერას დაასრულებს.

ასეთი ტექსტი თავად ნაწარმოებსაც აქარწყლებს, ხოლო თვითონ თავდაპირველ სტაბილურობას და უცვლელობას კარგავს.

ტექსტი ყოველ წაკითხვაზე ახალ წარმონაქმნად მოიაზრება, რადგან მკითხველი სხვადასხვაგვარად აღიქვამს მას. უფრო მეტიც, ტექსტი მთლიანად მკითხველის საკუთრებად ცხადდება, მკითხველის მიერ შექმნილად, ავტორის სრული უგულებელყოფით.

ასეთი ფენიქსისებრი აღწარმოებადი ტექსტის აღსანიშნავად მენიერებაში „დისკურსის“ ცნებაა დამკვიდრებული [57, 1998, გვ. 168-169; 58. 1967]. ტექსტის ასეთი საერთო შინაარსის გაცნობის შემდეგი მისი შემადგენელი (სტრუქტურული) ელემენტები და ნიშან-თვისებები განვიხილოთ.

ტექსტის სტრუქტურული ელემენტებია:

ჩარჩო (Prame): დასაწყისი და დასასრული;

ანოტაცია;

მიძღვნა;

სათაური (ქვესათაური);

ეპიგრაფ(ებ)ი;

პროლ;ოგი;

შესავალი;

აბზაცი;

კომენტარი;

შენიშვნა;

სქოლიო;

დასკვნები;

საავტორო ბოლოსიტყვაობა;

ბიბლიოგრაფია;

რეზიუმე;

სარჩევი;

კონტექსტი;

თეზისები;

რეფერატი;

მაცნე.

ანოტაცია

ანოტაცია – ტექსტის მოკლე დახასიათებაა, მითითება ტექსტების თემაზე, რაში გამოადგება და რაში დაეხმარება მკითხველს).

ანოტაციას სამი ძირითადი ნიშანი უნდა ახასიათებდეს:

- მითითებული უნდა იყოს საკვლევი საკითხი;
- განცხადებული უნდა იყოს საკვანძო თემა;
- მოცემული უნდა იყოს მთავარი თეზისი ან სასაფუძვლო დებულება.

შინაარსის მიხედვით ანოტაცია სამი ტიპისაა:

შემოკლებული შესავლის ტიპისა. აქ ერთი-ორი წინადადებით მიუთითებენ საკვლევ პრობლემაზე ადრეული კვლევების კონტექსტში, შემდეგ, ასევე ერთი-ორი წინადადებით, დასმულ პრობლემაზე (რის კვლევასაც წარმოადგენს ტექსტი), ბოლოს – კვლევის შედეგზე.

მეორე ტიპის ძირითადად პირველის სტრუქტურას იმეორებს, ერთი განსხვავებით: ბოლოში აქ, ნაცვლად კვლევის შედეგისა, წარმოდგენილია ზოგადი მინიშნება კვლევის შედეგებზე.

მესამე ტიპის ანოტაციაში შეჯამებულია ნაშრომი ძირითადი ნაწილი; მოთხრობილია იმ პროცესების, მეთოდების შესახებაც, რაც ავტორს აქვს გამოყენებული ვლევაში, ისიც, თუ რა გზით მივიდა დასკვნებამდე.

ანოტაცია თავსდება ტექსტის სატიტულო გვერდის უკან, გვერდის ზედა მხარეს.

გავეცნოთ ანოტაციის ერთ ნიმუშს: ავტორი: კონსტანტინე კაპანელის წიგნი: „ქართული სული ესთეტიკურ სახეებში“, თსუ გამომცემლობა, 1996 წელი.

„კრებულში შევიდა კაპანელის შრომები „ქართული სული ესთეტიკურ სახეებში“ და „ქართული ლიტერატურის სოციალური გენეზისი“. დამატებულია „მოცარტი, ბეთჰოვენი, ვაგნერი“. წიგნი გვაცნობს კაპანელის ლიტერატურის სოციოლოგიურ თვალსაზრისს და მის მიმართებას ქართული ლიტერატურის ისტორიისადმი.

ტექსტი იბეჭდება უცვლელად, განკუთვნილია ფილოსოფოსების, სოციოლოგების, ფილოლოგების და ქართული კულტურის პრობლემებით დაინტერესებულ სხვა მკითხველისათვის“.

არსებობს სხვაგვარი ანოტაციაც, – დამოუკიდებელი მეცნიერული ტექსტის სახეობა, რომელიც რეფერატთან ერთად თანამედროვე მეცნიერულ კვლევებში და საზოგადოდ საკომუნიკაციო სისტემებში, ზოგადად კომუნიკატივისტიკაში მნიშვნელოვან საცნობარო-საკომუნიკაციო ფუნქციებს ასრულებს.

ანოტაცია მეცნიერული ნაშრომის ტექსტის ძირითადი შინაარსის უმოკლესი ხერხით – უმცირესი მოცულობით გადმოცემი ტექსტია (სამეცნიერო ნაშრომია). იგი მკითხველს ზოგად წარმოდგენას უქმნის მეცნიერული პირველწყაროს თაობაზე [59. 1975]. ამის გამო ანოტაციას მეტაინფორმაციასაც უწოდებენ, ანუ ინფორმაციას ინფორმაციაზე.

ანოტაციის თეორია და ანოტირების მეთოდოლოგია XXს. 20-იან წლებში შემუშავდა და დიდი წვლილი შეიტანეს ა. მ. ფომინამ, ე. ი. შამურინმა, მ. ე. მინჩენმა, ე. ი. კოპერმანმა და სხვებმა [60. 1959]

ანოტაცია მკითხველს აწვდის პირველწყაროს ფუნქციის მქონე სამეცნიერო ნაშრომის ყველა განხილული საკითხის, თემის, პრობლემის ჩამონათვალს. ამას გარდა, შეაჯამებს ტექსტის იდეას, ძირითად ინფორმაციას, მიზანს, დანიშნულებას და ბოლოს მაქსიმალური კომპრესიის გზით განაზოგადებს მთელი ტექსტის შინაარსსაც.

ანოტაცია ორი სახისაა: ინფორმაციული და ინდიკატური.

ინდიკატური ანოტაცია ძირითადად ინფორმაციას გადასცემს საკუთარი დეკლარაციით და კომპრესიის (ტექსტის შეკუმშვის) მაღალი ხარისხით. პირველწყაროს ტექსტის შინაარსი მაქსიმალურად განზოგადებული და აბსტრაქტიზებულია.

ამგვარი ანოტირების პროცესში ერთმანეთისაგან უნდა გაიმიჯნოს ტექსტის თემა და რემა, ანუ ტექსტის უმთავრესი ინფორმაციის მატარებელი შემასმენელი, უფრო სწორედ ის, რაც კვლევის საგანზე თქმული პირველწყაროში და რაც თავისთავად ახალს (სიახლეს) გამოხატავს.

ასეთი ანოტაცია ხშირ შემთხვევაში ორი-სამი წინადადებისაგან შედგება. აქედან პირველი წინადადება ანოტაციის სათაურია, სადაც გამოხატული თემა, მეორე წინადადებაში ეს თემა განზოგადებულია. ამ მეორე წინადადებაში თემა კლიშეებით გამოიხატება, ხოლო რემა (ახალი ინფორმაციის მატარებელი შესიტყვება), პირველწყაროს მთლიანი ტექსტის შინაარსს განაზოგადებს.

ანოტაცია ფუნქციურად ძალიან ჩამოჰგავს რეზიუმეს.

ანოტაციისა და რეზიუმეს ფუნქციები

ინფორმაციის კომპრესიის პრობლემას განვიხილავთ ანოტირებისა და რეზიუმირების შუქზე, რადგან ეფიქრობთ, რომ ისინი ინფორმაციის კომპრესიის პროცესში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებენ.

ანოტირებისა და რეზიუმირების პრობლემა, ერთი შეხედვით თითქოსდა მარტივი რამ, ადრეული ხანიდან დგას კაცობრიობის წინაშე და იგი სულ უფრო მეტ ინტერესს იწვევს როგორც ბიბლიოგრაფიის მკვლევარებს, ასევე ინფორმაციის სფეროში დასაქმებულ სპეციალისტებს შორის. ამ პრობლემისადმი ასეთი ინტერესი განპირობებულია იმით, რომ არაა განსაზღვრული ანოტაციისა და რეზიუმის როლი და ფუნქცია საინფორმაციო მომსახურების სისტემაში, ასევე არაა მკვეთრი ზღვარი გაკლებული ანოტაციისა და რეზიუმის ფუნქციებს შორის. განსაკუთრებულ ინტერესს დღესდღეობით იწვევს

სამეცნიერო, დარგობრივ-პუბლიცისტური ლიტერატურის ანოტირებისა და რეფერირების პრობლემები.

როგორც უკვე არაერთხელ აღვნიშნეთ, ანოტირებისა და რეფერირების ფესვები უნდა ეძებოთ ბიბლიოგრაფიულსა და სამეცნიერო პუბლიცისტიკის დარგში. ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 20-იან წლებამდე დოკუმენტთა ანალიზი ხდებოდა ემპირიულ^{*} ხერხებით, რომლებიც თანდათანობით გრივდება ბიბლიოგრაფიული მუშაობის მეთოდებაში და რომელსაც, რასაკვირველია, პქონდა გამოყენებითი ფუნქცია. ამოყენებითი ანოტირებისა და რეფერირების ძირითადი ამოცანა იყო პირველწყაროს შინაარსის გამოხატვის სრულყოფილების ხარისხის დადგენა. სწორედ ამ კუთხით იყო მიმართული სპეციალისტთა ყურადღება, რომლებიც ძირითადად დაინტერესებულნი იყვნენ რეფერატისა და ანოტაციის შინაარსით და არ განიხილავდნენ მათ ფუნქციას.

ანოტირებამ და რეფერირებამ ახალი თვისებრიობა შეიძინა ინფორმატიკის წარმოშობასა და განვითარებასთან ერთად. აქ წინა პლანზე გადაინაცვლება ისეთმა საკითხებმა, როგორიცაა ანოტირებისა და რეფერირების ავტომატიზაცია, მეორადი დოკუმენტების სახეობები და მათი ფუნქციები. ამ საკითხების შესწავლა გადის ბიბლიოგრაფიისა და წიგნთმცოდნეობის ჩარჩოებს გარეთ. ანოტირებასა და რეფერირებაზე აღაპარაკდნენ ფილოსოფოსები, ლინგვისტები, კიბერნეტიკისა და გამოთვლითი ტექნიკის დარგის სპეციალისტები. დისკუსიის საკითხებად იქცა შედეგი თემები: ანოტაციისა და რეფერატის ფუნქციონალური დანიშნულება და პირველწყაროს შინაარსის გაშლის მეთოდები კომპრესიის პროცესში. ამ ეტაპზე ჩვენს მიზანს შეადგენს მეორადი დოკუმენტების ფუნქციონალური დანიშნულების პრობლემასთან დაკავშირებული ლიტერატურის კვლევა. მოვიყვანთ მხოლოდ რამდენიმე ავტორის თვალსაზრისს რეფერატისა და ანოტაციის ფუნქციების შესახებ.

ფ. იაშუნსკაია [61. 1932] და ა. ი. პოდზემსკი [62] 30-იან წლებში ფიქრობდნენ, რომ რეფერატმა მკითხველს უნდა შეუცვალოს პირველწყარო ისე, რომ მისთვის აღარ გახდეს საჭირო მიმართოს პირველწყაროს. ა. ი. პოდზემსკი ასევე ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ რეფერატი არაბიბლიოგრაფიული მასალაა და ეჭვქვეშ აყენებდა ზოგადად დამოუკიდებელი ჟურნალების არსებობის მიზნებს. კ. რ. სიმონიეს [63. 1934] აზრით, რეფერატმა მკვლევარს უნდა გაუმდიდროს ცოდნა ახალი ფაქტებით, რეფერატი ვერ შეუცვლის მკითხველს პირველწყაროს, რეფერატით მეცნიერი იმსჯელებს იმის თაობაზე, საჭიროა თუ არა უშუალოდ მიმართოს პირველწყაროს. მკითხველი რეფერატის საშუალებით ზოგადად დროს.

ანოტირების თეორია და მეთოდია შემუშავდა გასული საუკუნის 20-იან წლებში. ი. პ. ჟუკის, მ. კ. მინჩენის, ა. მ. ფომინას ნაშრომებში ამ პერიოდში დაედო საფუძველი „ანოტაციის“ პრობლემის განხილვას. 40-იან და 50-იან წლებში იკვლევდნენ ანოტირების მეთოდებს. ცნებას „ანოტაცია“ ხშირად ძალიან ფართოდ განმარტავენ. მაგ.: ე. ი. სამურინი გეაძლევს დეფინიციას: „ანოტაცია – ეს არის მოკლე ცნობები, რომლებიც იძლევიან ნაბეჭდი შრომების შინაარსობრივ დახასიათებას, გეატყობინებენ მათ დანიშნულებასა და ღირებულებას“ [64. 1959].

პოლემიკა, რომელიც დროდადრო წარმოიშობოდა რეფერირებასა და ანოტირებასთან დაკავშირებით, ეფუძნებოდა იმას, რომ პირველწყაროში გამოყოფენ საკუთრივ ინფორმაციას, რომელიც რეფერატში გადმოიცემა და მეტაინფორმაციას, რომელიც ანოტაციაში გადმოიცემა.

თავდაპირველად, როგორც ცნობილია, კომპრესიის წარმოშობას ბიბლიის მიხედვით იმან, რომ ინფორმაციული მომსახურების სფეროში არსებობდა მოთხოვნილება, მოეწესრიგებინათ, დაერეგულირებინათ წერილობით ნაშრომთა მსხვილი კრებულები და მოკლედ გადმოეცათ მათი შინაარსი. მეორად დოკუმენტთა პირველი სახეობები იყო ბიბლიოგრაფიული აღწერა და ბილიოგრაფიული კლასიფიკაციის ინდექსები.

მოგვიანებით საჭირო გახდა საინფორმაციო მომსახურების სფეროში დამატებების შეტანა – დამატა ფაქტოგრაფიულ-კონცეპტუალური მომსახურება. მომდევნო ეტაპად შეიძლება ჩაითვალოს კიდევ ერთი მომენტიც – მიმოხილვით-შეფასებითი მომსახურება.

მე-17 საუკუნის შუა ხანებში ევროპაში და მე-18 საუკუნის რუსეთში გამოჩნდა სამეცნიერო ჟურნალები, რომლებიც თავდაპირველად იყო არა მხოლოდ პირველადი, არამედ მეორადი ინფორმაციის გავრცელების საშუალება. საინფორმაციო მომსახურების ახალი სახეობების აღმოცენებასთან ერთად ჩამოყალიბდა მეორად დოკუმენტთა ტიპები – ანოტაცია და რეფერატი, რომლებსაც სხვადასხვა ფუნქციონალური დანიშნულება ჰქონდა. ეს ხაზი გაატარა დენი სალომ, რომელმაც პირველი სამეცნიერო ჟურნალი „*Journal des Savants*“ დააფუძნა და რომლის პირველ ნომერში წერდა, რომ ჟურნალის ამოცანად თვლიდა ფიზიკისა და მათემატიკის დარგში ახალი წიგნებისა და ახალი ცდების შესახებ შეტყობინების გავრცელებას. თუმცაღა აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ლიტერატურასა და სამეცნიერო თემებზე მეორადი დოკუმენტები უფრო ადრეც გამოიცემოდა. ასეთი იყო თეოფრასტ რენოდოს (1586–1653) რეფერატები თავისსავე გამოცემაში „*Gazette*“.

რიგი შეტყობინებები ანოტაციური (ანუ მეტაინფორმაციული) ხასიათისაა იყო და მიზნად ისახავდა მკითხველისათვის გაეიოლებინა ლიტერატურის ნაკადიდან იმ წიგნის ამორჩევა, რომელიც მის ინტერესის სფეროში იყო. მეორე ტიპი შეტყობინებისა რეფერატული ხასიათის იყო (ფაქტოგრაფიული, ინფორმაციული) და მიზნად ისახავდა მკითხველისათვის გაეიოლებინა უშუალოდ „წიგნიდან“ ინფორმაციის მოპოვება. შეიძლება ითქვას, რომ უკვე მე-17, მე-18 საუკუნეებში გამოიკვეთა გამოქვეყნებული ნაშრომის შინაარსისადმი ორგანო მიდგომა – ბიბლიოგრაფიული და ფაქტოგრაფიული, ასევე შეფასებითიც, რამდენადაც გამოქვეყნებულ „ანოტაციებს“ და „რეფერატებს“ თან ახლდა რეკომენდაციები, შენიშვნები.

ამდენად, დამოუკიდებელი მეორადი დოკუმენტების არსებობის მოთხოვნილება პრინციპში იყო, მაგრამ მისი ასპექტების დიფერენცია – ბიბლიოგრაფიული, ფაქტოგრაფიული, შეფასებითი და კონცეპტუალური (რომელსაც ქვემოთ განვიხილავთ), არ იყო სრულყოფილი. ყოველდღიურად უფრო და უფრო იხვეწება მეორად დოკუმენტთა სახეობები და მათი ასპექტები ივსება სხვადასხვა ელემენტებით.

რეფერატსა და ანოტაციას აქვთ შემდეგი ფუნქციები:

1. სპეციალისტს სჭირდება თემატური ან სისტემატური ხასიათის ინფორმაცია. ასეთი ინფორმაცია აქვს მხოლოდ პირველწყაროს. იმისათვის, რომ მან შეარჩიოს ლიტერატურის ნაკადიდან მისთვის სასურველი დოკუმენტი, იგი უნდა ფლობდეს მეორად დოკუმენტთან მუშაობის ტექნიკას, რაც მას ორიენტაციას გაუწევს დოკუმენტალური ნაკადის თემატიკაში, ანუ მასში უნდა იყოს ჩამონათვალი ყველა იმ თემისა, რომლებიც მოცემულია დოკუმენტში.

2. სპეციალისტის ინტერესი შეიძლება დაკმაყოფილდეს ტექსტის განსაზღვრული ფრაგმენტით, რომელსაც კონტექსტს გარეთ აქვს დამოუკიდებელი ინფორმაციული მნიშვნელობა. ამის შედეგად სპეციალისტი აღარ მიმართავს პირველწყაროს მთელს ტექსტს.

3. სპეციალისტის ინტერესი შეიძლება დაკმაყოფილდეს ტექსტით, რომელშიც გამოტოვებულია და განზოგადებულია პირველწყაროს არაარსებითი მონაკვეთები.

4. სპეციალისტის ინტერესი შეიძლება დაკმაყოფილდეს ტექსტით, რომელშიც არის პირველწყაროს ინტერპრეტირებული ელემენტები.

პირველი ფუნქციის შესრულება ეკისრება ისეთ მეორად დოკუმენტს, რომელიც მოიცავს ამა თუ იმ თემათა თანმიმდევრულ ჩამონათვალს. ამ დოკუმენტში მოწესრიგებულად უნდა იყოს ჩამოთვლილი პირველწყაროში არსებული

ყველა სუბიექტი. ამ მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს ანოტაცია – „წმინდა“ ინფორმაციის მქონე დოკუმენტი.

მეორე, მესამე და მეოთხე ფუნქციებს ასრულებენ მეორადი დოკუმენტები, რომლებიც ისეთი თემა-რემის მოწესრიგებულ ჩამონათვალს გეთავაზობენ, რაც აუცილებელია ამ პუნქტებში ჩამოთვლილი სიტუაციების დასაკმაყოფილებლად. ეს არის სუბიექტურ-პრედიკატული კონსტრუქციების მოწესრიგებული ჩამონათვალი. სეთი დოკუმენტი შეიძლება მთლიანად ემთხვეოდეს პირველწყაროს (მეორე პუნქტი), ან შედგებოდეს ერთი წინადადებისაგან (მესამე პუნქტი), ან იყოს მთლიანად კომპრესირებული (მეოთხე პუნქტი). ეს მოთხოვნები უნდა დააკმაყოფილოს რეფერატმა. ირველი ტიპის მეორადი დოკუმენტი, ანუ ანოტაცია – მეტაინფორმაციაა, ყველა დანარჩენი კი – ინფორმაცია.

პირველწყაროდან ინფორმაციის ან მეტაინფორმაციის გამოტანა დამოკიდებულია ადრესანტზე, რომელიც ერთი და იმავე დოკუმენტიდან ამოკრეფს განსხვავებული რაოდენობის ინფორმაციას ან მეტაინფორმაციას. ერთი მკითხველისათვის დისერტაციის ავტორეფერატი შეიძლება იყოს ინფორმაცია, სოლო მეორე მკითხველისათვის – მეტაინფორმაცია. ხშირად ისეც ხდება, რომ სტრუქტურული ნიშნების მიხედვით თითქოსდა საქმე გვაქვს რეფერატთან, მაშინ, როცა, ფაქტიურად ეს მეორადი დოკუმენტი ანოტაციაა. ამდენად, საზღვარი ინფორმაციასა და მეტაინფორმაციას შორის არაა მკვეთრი, ის მოძრავი და მერყევი.

ანოტაცია და რეფერატი მეორადი დოკუმენტებია და მათ განსხვავებული ფუნქციები აქვთ: ანოტაციის მიზანია ინფორმაციის ორიენტაცია დოკუმენტალურ ნაკადში (ასრულებს სასიგნალო ფუნქციას), რეფერატის მიზანია ადრესატის ორიენტაცია ინფორმაციის ნაკადში (შემეცნებითი ფუნქცია).

ამ ძირითად ფუნქციებთან ერთად ანოტაციასა და რეფერატს აქვთ კიდევ დამატებითი ფუნქციები. ო. პ. კორშუნსკი გამოყოფს:

1) საძიებო ფუნქციას – ადრესატმა ზოგადად იცის პირველწყაროს არსებობის შესახებ, იცის ორიგინალის სათაური, ავტორის გვარი, დოკუმენტის სახეობა, ანუ მისთვის ცნობილია პირველწყაროს დოკუმენტოგრაფიული ნიშნები, მაგრამ მას არა აქვს ცნობები მისი ადგილმდებარეობის შესახებ. საძიებო ფუნქციის საშუალებით ხდება ორიგინალის ადგილისა და შინაარსის მოძიება გარეგანი, დოკუმენტოგრაფიული მონაცემების საშუალებით. ამ ფუნქციით ვადგენთ, სად შეიძლება უფრო ეფექტურად და სწრაფად მოვიპოვოთ პირველადი დოკუმენტი.

2) კომუნიკაციურ ფუნქციას – ადრესატს მიეწოდოს ცნობები დოკუ-

მენტის არსებითი, ძირითადი შინაარსის შესახებ, რომელიც მას აინტერესებს. აქ დოკუმენტოგრაფიული ნიშნები დამხმარე ფუნქციას ასრულებენ.

3) შეფასებით ფუნქციას – მისი მიზანია მოცემული დოკუმენტის რეკომენდაცია ამა თუ იმ მკითხველისათვის. რეკომენდაცია ეყრდნობა თვით დოკუმენტის დახასიათებას, კარგია თუ არა იგი [65. 1975].

4) სუბსტიტუციურ ფუნქციას – რეფერატი არა მარტო იძლევა ინფორმაციას ამა თუ იმ პუბლიკაციის არსებობის შესახებ, არამედ გარკვეულწილად იგი უცვლის მკითხველს ორიგინალს, ე. ი. რეფერატს აქვს სუბსტიტუციური ფუნქცია.

ო. პ. კორშუნოვისაგან განსხვავებით ი. კობლიცს [66. 1968]. რეფერატის ფუნქციები ორ პუნქტამდე დაჰყავს და გამოყოფს მის მხოლოდ საძიებო და შეფასებით ფუნქციებს და არ ითვალისწინებს იმ ფაქტს, რომ რეფერატის კომუნიკაციური ფუნქციის იგნორირების შემთხვევაში წაიშლება განსხვავება რეფერატსა და ანოტაციას შორის, მათი დანიშნულება და ფუნქციები დაემთხვევა ერთმანეთს, რაც თავის მხრივ, გაართულებს მათ შორის განსხვავების დადგენას.

რეფერატის ფუნქციები

რეფერატი ლათინური სიტყვაა (refere – მოვასხენოთ, შევატყობინოთ). თანამედროვე გაგებით რეფერატი მიმოხილვითი ტექსტია. მას სამეცნიერო სტატუსიც კი ეძლევა (გარკვეული თვალსაზრისით). რეფერატში, როგორც წესი, მოცემულია რაიმე საკითხის ირგვლივ არსებული ინფორმაციები. ეს ინფორმაციები დალაგებულ-შეკავშირებულია შემდგენლის სუბიექტური თვალსაზრისით და ამ თვალსაზრისის გამომჟღავნებასაც არ გამოორიცხავს.

საერთოდ, რეფერირება რთული, აზრობრივ-გონითი პროცესია. ამდენად თავისთავად მეცნიერული კვლევა და თავისი პრინციპები აქვს. ამიტომ არის, რომ რეფერირება ცალკე სასწავლო დისციპლინადაც კი მხოლოდ რეფერირების უზოგადეს პრინციპებს გაგაცნობთ.

რეფერირება მეცნიერული კვლევის ყველაზე ადრეული ეტაპია. კვლევის დროისა და დონის თვალსაზრისით იგი წყაროებზე მუშაობას ემთხვევა. კვლევისათვის აუცილებელ უნარ-ჩვევებს ჩვენ სწორედ წყაროებზე მუშაობის დონეზე ვიძენთ, რეფერირებით ამ უნარ-ჩვევებს ვხვწვთ და სრულყოფთ. ამ სრულყოფის ხარისხი კი ჩვენ მიერ შედგენილ რეფერატში მჟღავნდება.

რეფერირება ორ ასპექტს მოიცავს – ერთია, როცა ერთი წყაროს რეფერატს ვადგენთ. ამ შემთხვევაში ჩვენი კვლევითი თავისუფლება წყაროს ტექსტით არის შეზღუდული: გვინდა თუ არა, ამ წყაროს თეზისები და არგუმენტები უნდა გამოვკრიბოთ და დავაღვათ. რაიმე მნიშვნელოვანის გამოტოვება, ბუნებრივია, თავისებურ დამლას დაასვამს ჩვენი რეფერატის ხარისხიანობას. აქ ჩვენ ტექსტის ავტორის ინტერპრეტატორებად ვრჩებით.

მეორე შემთხვევაში, როცა რეფერატს რამდენიმე წყაროს გაცნობა-შეჯერების საფუძველზე ვადგენთ, მეტი კვლევითი დამოუკიდებლობა გვაქვს. ამ შემთხვევაში ჩვენი, როგორც რეფერატის ავტორების, სუბიექტური თვალსაზრისი და დამოკიდებულება დიდ როლს თამაშობს: ტექსტებიდან (წყაროებიდან) იმას ამოვკრეფთ, რაც თავად მიგვაჩნია მნიშვნელოვანად. გამოვტოვებთ იმას, რაც ჩვენი აზრით, მეორეხარისხოვანია, ჩვენს კომენტარსაც არ მოვერიდებით. ცხადია, ასეთი თავისუფლება ჩვენი კვლევითი უნარ-ჩვევების წარმოჩენასაც უწყობს ხელს.

რეფერირებაში მიღწეული წარმატება, ამდენად, ჩვენი, როგორც მომავალი მკვლევრის პორტრეტს წარმოაჩენს.

რეფერატი სამეცნიერო-ტექნიკური ტექსტის სახეობაა. ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით რეფერატს ორი გაგება აქვს, ფართო და ვიწრო.

• ფართო გაგებით რეფერატი სამეცნიერო ინფორმაციის ძირითადი სახეობაა. ამიტომაც რეფერატი და მისი შედგენის პროცესი სხვადასხვა პრობლემათა გადაჭრას, უფრო სწორად მათს ცოდნას ეფუძნება. ესაა ინფორმაციის თეორიის, ფსიქოლოგიის, ლინგვისტიკის და საერთოდ მეცნიერებამცოდნეობის ცალკეული პრობლემები.

რეფერატი მკითხველს ერთი მხრივ, ინფორმაციას აწვდის სამეცნიერო ნაშრომის (წყაროს) არსებობის შესახებ, ამ წყაროში არსებული (განხილული) თემების მოკლე ჩამონათვლით, მეორე მხრივ, იგი დამოუკიდებელი სამეცნიერო ნაშრომია (ტექსტია) და მკითხველს პირველწყაროს მაგიერობასაც უწყევს, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როცა პირველწყარო მიუწვდომელია.

• რეფერატი ვიწრო გაგებით პირველწყაროს შინაარსის მოკლე გადმოცემაა ძირითადი ცნობებითა და დასკვნებით. უფრო ზუსტად, პირველწყაროს შინაარსის სრული, სემანტიკურად ადეკვატური გადმოცემა მოცულობითი ფორმით, რომელსაც მყარი სტრუქტურა აქვს და საინფორმაციო ფუნქციას ასრულებს [67. 1983]. რეფერატს დღეს „პრესსაც“ უწოდებენ (ფრანგულად – გადმოცემა). პრესი პირველწყაროს ტექსტის შინაარსის გადმოცემის ისეთი ფორმაა, რომელიც შინაარსის თანამიმდევრულ გადმოცემას სიტყვათა განსაზღვრული რაოდენობით გულისხმობს [67, იქვე].

რეფერატი და მისი შედგენა (რეფერირება) დღეს – ინფორმაციის ერაში –

ბუნებრივია. იგი იმდენად მნიშვნელოვანი გახდა, რომ მისი შესწავლის მასშტაბები გაფართოვდა და გაღრმავდა. პრაქტიკული ასპექტებიდან გამომდინარე, საჭირო შეიქმნა რეფერირების, როგორც ინტელექტუალური მოღვაწეობის სფეროს სპეციალისტების მომზადებაც. ამ მიზნით სხვადასხვა ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებელშიც, მათ შორის საქართველოშიც ასეთი სპეციალისტები ცალკე საგანმანათლებლო პროგრამებით (კურიკულუმებით) მზადდებიან. ამ საგანმანათლებლო პროგრამაში რეფერატი და რეფერირება ერთ-ერთი სასაფუძელო-სასწავლო დისციპლინაა და მისი სწავლება სპეციალურად ამ საგნის სახელმძღვანელოებით მიმდინარეობს [68, 2004].

რეფერატი მრავალმხრივი შემოქმედებითი პროცესისა და ორიგინალის შინაარსის ანალიზურ-სინთეზური გადამუშავების შედეგია – კომპრესირებული მეორეული ტექსტია და მას განსაზღვრული მოცულობა და საინფორმაციო ფუნქციები აქვს [68, გვ. 37].

ამ ნიშნით რეფერატი პირველწყაროს ადეკვატური ტექსტია და მასში ავტორის შემოქმედებითი ასპექტებიც ჩანს, პროფესიონალიზმიც, ტექსტზე მუშაობის კულტურაც.

რეფერატის მიზანი პირველწყაროს შინაარსის ისეთნაირი გადაშლა-გამოზეურებაა, სადაც მკითხველის ყოველდღიურობა მიმართულია ძირითადი ინფორმაციისკენ, ხოლო ეს ინფორმაცია ძალიან შეკეცილი ფორმით არის გადმოცემული.

რეფერატის ფუნქციები

რეფერატის მნიშვნელობა მისი ფუნქციური მრავალასპექტიანობით განისაზღვრება. ამ ფუნქციათაგან მნიშვნელოვანია:

საძიებო ფუნქცია: მკითხველს აკვალიანებს პირველწყაროს ადგილმდებარეობაზე მითითებით;

კომუნიკაციური ფუნქცია: მკითხველს აწვდის ცნობებს უცნობი პირველწყაროს ძირითად შინაარსზე;

შემეცნებითი ფუნქცია: მკითხველს ამღიდრებს მისთვის უცნობი პირველწყაროში არსებული ახალი ცოდნით;

შეფასებითი ფუნქცია; მკითხველს აძლევს წყაროს ვარგისიანობის შეფასების საშუალებას და უწევს რეკომენდაციას;

სუბსტიტუციური ფუნქცია: რეფერატი მარტი ინფორმაციას კი არ აწვდის მკითხველს წყაროს არსებობის შესახებ, არამედ პირველწყაროს ფუნქციასაც ასრულებს.

რეფერატის განმარტებისას ცდილობენ გაითვალისწინონ მისი ყველა ნიშანთვისება, მისი დანიშნულება, მიზანი და ფუნქცია. იმის მიხედვით, თუ რომელ ასპექტს გამოვყოფთ, რომელ საკითხს მივანიჭებთ უპირატესობას, დეფინიციაც

სხვადასხვაგვარი იქნება. მეცნიერები სხვადასხვაგვარად ახდენენ ამ ცნების ინტერპრეტაციას. არსებობს იმდენი განმარტება, რამდენგვარი მიდგომაც აქვს მეცნიერს ამ ცნებისადმი.

სპეციალურ ლიტერატურაში ამ ტერმინს ორგვარი გაგება აქვს – ფართო და ვიწრო. ის მეცნიერები, რომლებიც უფრო ფართო, მასშტაბური კუთხით უდგებიან რეფერატს, თვლიან, რომ რეფერატი სამეცნიერო ინფორმაციის ერთ-ერთი ძირითადი კომპლექსური და შემოქმედებითი სახეობაა, რომელიც თავის თავში მოიცავს არა მარტო სპეციალურ (სამეცნიერო და ტექნიკურ), არამედ ბევრ სხვა პრობლემებსაც, რომლებიც ინფორმაციის თეორიას, მეცნიერებათმცოდნეობას, ფსიქოლოგიასა და ლინგვისტიკას უკავშირდება [69, 1982].

რეფერირებას კონსპექტირებასა და ექსცერპირებასთან (ამონაწერების გაკეთება) ერთად ტექსტის რეპროდუქციის ერთ-ერთ სახეობადაც მიიჩნევენ. არსებითი განსხვავება ამ სამივე სახეობას შორის იმაში მდგომარეობს, თუ როგორია ორიგინალისა და რეპროდუცირებული ტექსტის ინფორმაციულობის თანხვედრის ხარისხი, რომელიც განისაზღვრება აზრობრივი ფრაგმენტების, აზრთა ლოგიკური თანმიმდევრობისა და ენობრივი საშუალებების დამთხვევით [70, 1980].

რეფერატი წარმოადგენს მკითხველისათვის არა მარტო სიგნალს ამა თუ იმ სამეცნიერო ნაშრომისა და პუბლიკაციის არსებობის შესახებ, ამა თუ იმ კონკრეტულ თემაზე მასში განხილული თემების მოკლე ჩამონათვალით, არამედ იგი არის ასევე რეფერენტის მიერ შედგენილი დამოუკიდებელი სამეცნიერო შრომა, რომელიც მკითხველს შეუცვლის ორიგინალს, რომლის წაკითხვაც მას არ ხელეწიფება სხვადასხვა მიზეზთა გამო.

ცნებისადმი „რეფერატი ვიწრო მიდგომისას ავტორები ძირითად მნიშვნელობას ანიჭებენ შინაარსს და ამ კუთხით ახდენენ მის დეფინიციას. სახელმწიფო სტანდარტის თანახმად „რეფერატი პირველადი დოკუმენტის შინაარსის მოკლე გადმოცემაა ძირითადი ცნობებითა და დასკვნებით“ [71, 1978].

რეფერატი არის პირველადი დოკუმენტის შინაარსის შეძლებისდაგვარად სრული, სემანტიკურად ადეკვატური გადმოცემა მოცულობით მცირე ფორმით, რომელიც გამოირჩევა მყარი სტრუქტურით და განკუთვნილია სხვადასხვა საინფორმაციო ფუნქციების შესასრულებლად სხვადასხვა კატეგორიის მკითხველისათვის“ [72, 1983].

პირველადი დოკუმენტის შინაარსის ადეკვატურობაზეა ორიენტირებული შემდეგი დეფინიცია: „რეფერატმა ობიექტურად უნდა ასახოს პირველადი პუბლიკაციის შინაარსი და იგი სრულყოფილად გადმოსცეს. ეს ნიშნავს, რომ რეფერატი უნდა პასუხობდეს არა მარტო კითხვაზე, თუ რაზეა ლაპარაკი პირველად დოკუმენტში, არამედ იმაზეც, თუ რა არის მასში ნათქვამი. ე. ი.

რეფერატში აღწერილი უნდა იყოს არა მარტო პირველადი ტექსტის თემა, არამედ მან მკითხველს წარმოადგენა უნდა შეუქმნას აღწერილ ობიექტზე, კელევის მიზანსა და მეთოდზე, ნაშრომის შედეგების პრაქტიკული გამოყენების შესაძლებლობებზე [73, 1997].

უ. კოლინსონი რეფერატისათვის ამოსავალ წერტილად თვლის შინაარსს და ამგვარად განმარტაეს მას: „რეფერატი – ეს არის შინაარსის ყველა ძირითადი მომენტის შეკვეცილი, ნათელი და დასრულებული გადმოცემა, რომელიც, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, ავტორისეული ენით გადმოიცემა და ამასთან არ ირღვევა პირველადი დოკუმენტის თანმიმდევრობა [74. 1937].

ვ. შმიდტი და ე.შტოკი რეფერირებას განმარტავენ როგორც ზეპირი გამოთქვამის ან წერილობით ფიქსირებული ტექსტის შინაარსის გადაცემას მსმენელთა იმ წრისათვის, რომელთაც ორიგინალის შინაარსზე ხელი არ მიუწვდებათ [75, 1977]. ამ დეფინიციას პ. ვინტერი ერთი დეტალით ავსებს და მსმენელთა გვერდით მკითხველსაც მოიხსენიებს, რითაც რეფერირების პროცესის ორ ფორმას – წერილობითსა და ზეპირს აღიარებს, თუმცაღა ორივეს საფუძვლად წერილობით ტექსტს მიიჩნევს [76, 1985].

რეფერატი უნდა აიგოს ინფორმაციის აზრობრივი კომპრესიის საფუძველზე. რეფერენტს მოეთხოვება ინფორმაციის მკაფიოდ გადმოცემა. იგი არ უნდა იყოს „თუთიყუში“, რომელიც კმნის ორიგინალის ასლს. მან კომპაქტურად უნდა გადმოსცეს ავტორისეული ინფორმაცია, დააფიქსიროს მისი პოზიცია, ოღონდ რამდენიმე მოკლედ. „non multa, seld multum“ – „ცოტა, მაგრამ ბევრი“ – ღრმა შინაარსი მოკლე სიტყვებში. რეფერატი უნდა იყოს ლაკონური და ამავე დროს მაქსიმალურად ინფორმაციული. რეფერატში გახსნილია საკითხთა არსი, ჩამოთვლილია უმნიშვნელოვანესი დასკვნები და მათი დამადასტურებელი არგუმენტები და ფაქტები. რეფერატი არის პირველადი დოკუმენტის შინაარსის მოკლე გადმოცემა ძირითადი ფაქტიური ცნობებითა და დასკვნებით [77. 1982].

„რეფერატის“ სინონიმად უკანასკნელ ხანს იყენებენ ტერმინს „პრესი“, რომელიც ფრანგული „პრედის“-ის ტრანსლიტერაციას* წარმოადგენს [78. 1962]. პრესი – წაკითხული ტექსტის შინაარსის გადმოცემის ისეთი ფორმაა, რომლის ძირითადი ამოცანაა ამოსავალი ტექსტის შინაარსის თანმიმდევრული გადმოცემა სიტყვათა განსაზღვრული რაოდენობით [79. 1975].

ვანიჭებთ რა პრიორიტეტს იმ ფაქტს, რომ რეფერატი პირველწყაროს ანალიზურ-სინთეზური და ლოგიკურ-ლინგვისტური გადამუშავების შედეგია, ამგვარად განმარტაეთ მას:

რეფერატი – მრავალმხრივი შემოქმედებითი პროცესისა და ორიგინალის შინაარსის ანალიზურ-სინთეზური გადამუშავების შედეგი – კომპრესირებული მეორადი ტექსტია განსაზღვრული მოცულობითა და საინფორმაციო ფუნქციებით. რეფერატი შინაარსით სამეცნიერო ან პუბლიცისტური, ხოლო ფორმით საინფორმაციო მოდელია. ირველწყაროს ანალიზურ-სინთეზური და ლინგვისტური დამუშავების შედეგად მიღებული რეფერატი, პირველადი დოკუმენტის ადეკვატურია და მასში ჩანს რეფერენტის შემოქმედებითობა, მისი პროფესიონალიზმი და ტექსტზე მუშაობის კულტურა.

ნებისმიერი პირველწყაროს რეფერატის შედგენისას ძირითადი მნიშვნელობა ენიჭება რეფერირების პროცესის ინტელექტუალურ მექანიზმში შეღწევას. რეფერატის მიზანია გახსნას ორიგინალის შინაარსი იმგვარად, რომ მკითხველის ყურადღება გაამახვილოს ძირითად ინფორმაციაზე და გადმოსცეს ის ძალიან შეკვეცილი ფორმით. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ რეფერირებისას მთავარი არაა ჩვენი ცოდნა ამა თუ იმ სფეროში, რეფერირება ექვემდებარება აზროვნების კანონზომიერებებს.

აუცილებლად მივიჩნევთ განემარტოთ და დაეაზუსტოთ იმ ტერმინთა მნიშვნელობა, რომლითაც ჩვენ შემდგომში მოგვიხდება ოპერირება.

ანალიზი – საგნის ან მოვლენის თვისებების ცალკეულ ელემენტებად დაყოფა-დანაწილების პროცესია, რომელიც შემეცნების დროს ხორციელდება. საგნის ანალიზი შესაძლებელს ხდის ცალ-ცალკე შევისწავლოთ მისი თვისებები, ნაწილები, მათ შორის დამოკიდებულება-მიმართებები. ინფორმაციის ანალიზი მისივე სინთეზის წინაპირობაა, რასაც მოსდევს ინფორმაციის ლოგიკური დაკომპლექტება, განზოგადება, ინფორმაციის გადმოცემის ტევადი და ზუსტი საშუალებების მოძიება.

სინთეზი რეფერირების პროცესში გულისხმობს ინფორმაციის ლოგიკურ მთლიანობად გაერთიანებას. რეფერირება არ ნიშნავს პირველადი ტექსტის ცალკეული ელემენტების შეერთებასა და მათ მექანიკურ გადაადგილებას. სინთეზის პროცესში იქმნება ახალი დოკუმენტი, რომლის დროსაც მნიშვნელოვანი ინფორმაცია ლოგიკური თანმიმდევრობით განლაგდება. ანალიზი და სინთეზი ინტელექტუალური შრომის ორი ურთიერთდამოკიდებული მხარეა და რეფერატის შედგენისას ორივე მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან.

განზოგადება რეფერატში შინაარსის კომპაქტური გადმოცემის ერთ-ერთი პირობაა და იგი რეფერატში განსაკუთრებულ მნიშვნელობასა და სპეციფიკას იძენს. განზოგადება ერთეულიდან, ცალკეულიდან, ნაკლებ ზოგადიდან ან

დაბალი დონის აბსტრაქციიდან უფრო ზოგადზე, მაღალი დონის აბსტრაქცი-
აზე გადასვლა საგანთა საერთო თვისებების, მიმართულებების, განვითარების
ტენდენციებისა და ა. შ. გამოვლენის საფუძველზე. განზოგადების საშუალებით
ხდება დასკვნების ფორმულირება და იმ ნიშნა-თვისებათა აზრობრივი
გამოყოფა, რომელიც ეკუთვნის საგანთა რაღაც ერთობლიობას. განზოგადებას
მიეკუთვნება რეალური სამყაროს შეცნობამდე. ანზოგადება – შემეცნებითი ხე-
რხია, რომლის რეზულტატიცაა სისტემური ცოდნა. ანზოგადების პროცესში
ხდება განსახილველი მოვლენის შეცნობის პროცესში კერძო, არაარსებითი-
საგან განყენება იმ მიზნით, რომ მოხდეს ყურადღების კონცენტრაცია მის
ზოგად, ძირითად, არსებით ნიშან-თვისებებზე.

განზოგადება რეფერატში არის ახალი, უფრო ტევადი საშუალებებისა
და ფორმების მოძიება კომპრესირებული ინფორმაციის გადმოცემისათვის,
რომელსაც შედეგად მოსდევს ტექსტის კვეცა. რეფერატზე მუშაობისას ხშირ-
ად აუცილებელია განზოგადების გზით დაეიყვანოთ მთელი რიგი ცნებები
ერთ უფრო მოცულობით ტევად ცნებამდე, რაც ხშირად რამდენიმე ცნების
ერთი ცნებით შეცვლას გულისხმობს. განზოგადებული ცნება სემანტიკურად
უფრო ტევადი და მოცულობითი და აერთიანებს მრავალ მოსაზღვრე, მომი-
ნავე ცნებებს. მაგ.: ცნებები „რეფერატული ჟურნალი“, „ბიბლიოგრაფიული
მაჩვენებელი“, „კარტოთეკა“, „კატალოგი“ – შეიძლება განვაზოგადოთ ცნებით
– „მეორადი დოკუმენტების ფონდი“.

აბსტრაქტირება – შემეცნების ერთ-ერთი ფორმაა, რომლის მიზანია სა-
განთა მთელი რიგი თვისებებისა და მათ შორის მიმართებების აზრობრივი
გამოყოფა. ყოველგვარი შემეცნება აუცილებლობით არის დაკავშირებული აბ-
სტრაქტირების პროცესთან. მის გარეშე შეუძლებელია არსებითის გამოვლინება,
საგნის სიღრმის წვდომა. საგნის დანაწევრება და მისი არსებითი მხარეების
გამოყოფა, „წმინდა“ სახით მათი ყოველმხრივი ანალიზი – ყოველივე ეს აზ-
როვნების მთავარაზროვნებელი მოღვაწეობის შედეგია. აბსტრაქტირება რეფერ-
ირებისას – ეს ორიგინალიდან მნიშვნელოვანი ცნობების გამოყოფისა და
ამოკრეფის, მნიშვნელოვანი, არსებითი ცნობების მეორეხარისხოვანისგან, ნა-
კლებმნიშვნელოვანი შეტყობინებებისგან გამიჯვნის პროცესია. აბსტრაქტირება
ფართო მასშტაბის მოვლენაა, გულისხმობს და მოიცავს მთელ ტექსტს და
მასში ძირითადი და მეორეხარისხოვანი ინფორმაციის გამიჯვნის მიზნებს ემ-
სახურება.

ინფორმაციისა და რეზერვების ტიპები.

შატოვბაზილი ინფორმაცია.

ინფორმაციული რეზერვატი

ფაქტოგრაფიული ინფორმაცია ისეთი ინფორმაციაა, რომელიც გეაძლევს ცნობებს რაიმე ფაქტის ან მოვლენის შესახებ და ახასიათებს მას. თუ მეცნიერების სხვადასხვა დარგებს ფაქტოგრაფიული მონაცემების, ფაქტოგრაფიული ინფორმაციის კვანტიტატურობის* მიხედვით დავაღაგებთ, აღმოჩნდება, რომ სამეცნიერო ნაშრომები თუ პუბლიცისტური სტატიები, განსაკუთრებით კი ისტორიისა და რომელიმე სხვა საზოგადოებრივ-ჰუმანიტარულ დარგებში, უფრო მეტად ფაქტოგრაფიულია, ვიდრე სამეცნიერო-ტექნიკური დარგების შრომები; ასევე უფრო ფაქტოგრაფიულია პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ ეკოლოგიური თემატიკის პუბლიკაციები, ვიდრე საბუნებისმეტყველო დარგის შრომები. იგივე ითქმის ბიოგრაფიულ, მემუარული ჟანრის შრომებზე, რომელთაგანაც ამ თვალსაზრისით განსხვავდება ტექნიკური დარგის შრომები. ამას საფუძვლად უდევს ის, რომ განასხვავებენ ობიექტური და მეცნიერული ფაქტის ცნებებს. ობიექტური ფაქტი ესმით როგორც რაიმე ხდომილება, მოვლენა, რეალობის ფრაგმენტი, რომლებიც ადამიანური მოღვაწეობის ან შემეცნების ობიექტებია. მეცნიერული ფაქტი არის ადამიანის ცნობიერებაში ობიექტური ფაქტის ასახვა, ე. ი. მისი აღწერა. მეცნიერული ფაქტები თეორიული კონსტრუქციების საფუძველია, ისინი მათ გარეშე ვერ აიგებოდა. ფაქტი — ერთეული მოვლენა და ხდომილებაა, მაგრამ აუცილებლად დაკავშირებულია მრავალგვარი მიმართულებით სხვა ფაქტებთან. ამიტომ, მეცნიერულმა შემეცნებამ უნდა მოგვცეს შეძლებისდაგვარად სრული სურათი ფაქტებისა მთელი მათი მიმართულებითა და კავშირებით. მეცნიერული ფაქტების ერთობლიობა შეადგენს მეცნიერულ აღწერას.

ფაქტოგრაფიული ინფორმაციის ლოგიკურ-ლინგვისტური კომპრესიის საშუალებით იქმნება ინფორმაციული რეფერატი, სადაც მოცემულია რეფერატის მიერ შერჩეული და ამოკრეფილი ძირითადი ინფორმაცია პირველწყაროს ფაქტების, მოვლენებისა და პროცესების შესახებ.

თუ პირველწყარო საზოგადოებრივ-ჰუმანიტარული დარგის ფაქტოგრაფიულ ინფორმაციას შეიცავს, მაშინ ინფორმაციულ რეფერატში ხდება ორიგინალის ფაქტთა თუ მოვლენათა და პროცესების კონსტატაცია, მათი თანმიმდევრული აღნუსხვა და დაფიქსირება.

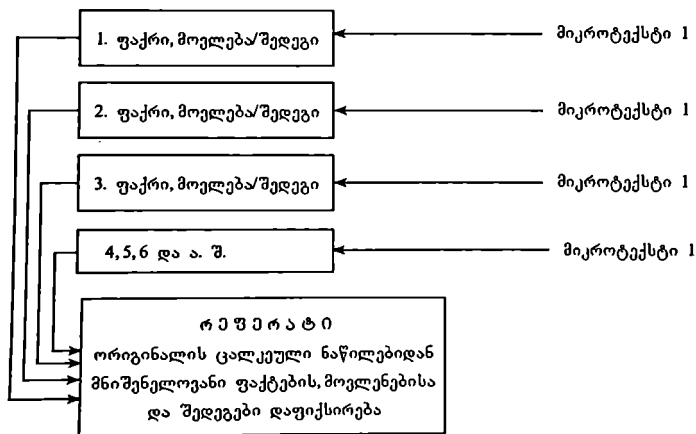
თუ პირველწყარო სამეცნიერო-ტექნიკური დარგის ფაქტოგრაფიულ ინფორმაციას შეიცავს, მაშინ რეფერატში გადმოცემული უნდა იყოს ნაშრომის თემა

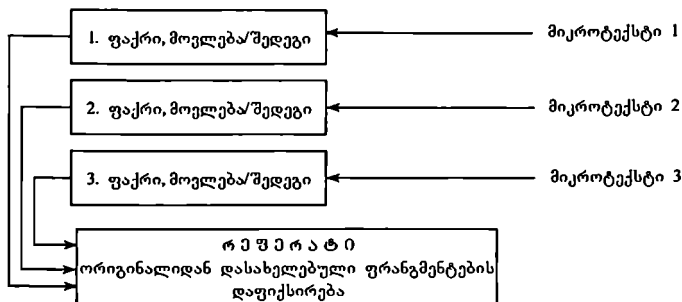
(ობიექტი), მისი შედგენის მიზანი, კელევის მეთოდები, შედეგები და დასკვნები, რაც შეადგენს კიდევ მის ძირითად ინფორმაციას. ამ ტიპის რეფერატისათვის აუცილებელია ორიგინალის ფაქტების მკაფიოდ და ზუსტად, ობიექტურად და ქრონოლოგიურად ასახვა, რისი საშუალებითაც ადრესატი ერკვევა ნაშრომის ღირებულებასა და მის მნიშვნელობაში. ცხადია, ძირითად მოთხოვნად ინფორმაციული რეფერატის შედგენისას ითვლება პირველწყაროს ინფორმაციული ფრაგმენტების კომპრესირებული სახით გადმოცემა.

გერმანელ მეცნიერთა ერთი ჯგუფი [80, 1980] ინფორმაციულ რეფერატს უწოდებს „was-Referat“-ს, რადგან მათი აზრით, ამ ტიპის რეფერატმა უნდა გასცეს პასუხი კითხვაზე: „რა არის არსებითი, მნიშვნელოვანი (შედეგი, აღმოჩენა, ფაქტი, მოვლენა და ა. შ.) ორიგინალში?“.

გთავაზობთ ინფორმაციული რეფერატის (was-Referat) ორგეარ სქემას. ეთელით რა, რომ ინფორმაციული რეფერატი შეიძლება შეეადგინოთ როგორც საზოგადოებრივ-ჰუმანიტარული დარგის სამეცნიერო-პუბლიცისტურ და ასევე სამეცნიერო-ტექნიკურ ტექსტებზე დაყრდნობით, და რადგან ისინი ორივე თემატურად ფაქტორაფიულ-ინფორმაციული, ხოლო სტრუქტურულად განსხვავებული აგებულებისაა, ამიტომ წარმოვადგენთ ინფორმაციული რეფერატის ორ ვარიანტს – საზოგადოებრივ-ჰუმანიტარულ დარგებში პუბლიკაციებისა და სამეცნიერო-ტექნიკურ დარგებში ნაშრომთა რეფერირებისათვის.

საზოგადოებრივ-ჰუმანიტარული დარგი

კონცეპტუალური ინფორმაცია. ინდიკატური რეზერვატი

კონცეპტუალური ინფორმაცია ისეთი ინფორმაციაა, რომელიც შეიცავს რაიმე საგნის, მოვლენის, პროცესის შესახებ მსჯელობას, მათ ანალიზს, ავტორისეულ მოსაზრებას თუ პოზიციას, მისეულ დეფინიციას აღსაწერი თუ განსახილველი საგნის, მოვლენის თუ პროცესის შესახებ. კონცეპტუალურ ინფორმაციაში მოცემულია ავტორის ძირითადი თვალსაზრისი, მისი დამოკიდებულება აღსაწერ ობიექტთან. საგნის, მოვლენის, პროცესის გაგება და განმარტება, მათი სისტემური ანალიზის მეთოდი, ხერხი, – კონცეპტუალური ინფორმაციის ელემენტებია. კონცეპტუალურ ინფორმაციაში მკითხველმა უნდა ამოიკითხოს ავტორის თვალთ დანახული განსჯის ობიექტი, მსჯელობა, თვალსაზრისი, მოსაზრებათა თანმიმდევრობა ამ ობიექტის შესახებ. კონცეპტუალური ინფორმაცია ავტორისეულ მსოფლმხედველობასაც და შემოქმედებასაც ითვალისწინებს.

კონცეპტუალური ინფორმაციის კვანტიტურობის მიხედვით გამოირჩევა სამეცნიერო შრომები როგორც საზოგადოებრივ-უმანიტარულ, ასევე ტექნიკურ დარგებში, ამავე ტიპის პუბლიკაციები, კრებულები, სადაც გამოქვეყნებულია როგორც სამეცნიერო შრომები, ასევე მონოგრაფიები. კონცეპტუალურ ინფორმაციას შეიცავს აგრეთვე კრიტიკული სტატიები და რეცენზიები.

კონცეპტუალური ინფორმაციის სინთეზურ-ანალიზური და ლიგიკურ-ლინგვისტიკური კომპრესიის საშუალებით იქმნება ინდიკატური რეფერატი, სადაც მოცემულია მითითება, მინიშნება პირველწყაროდან რეფერატის მიერ შერჩეულ

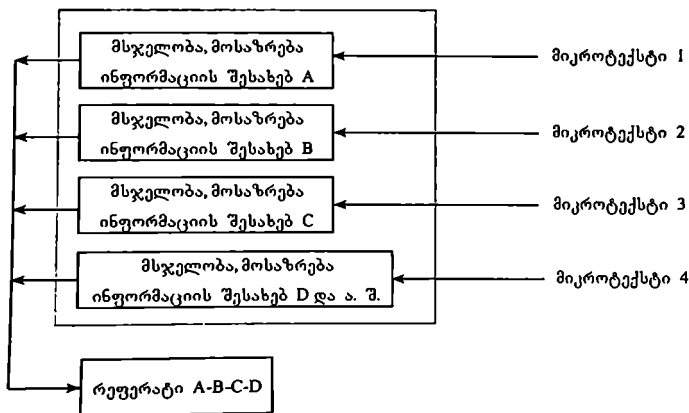
და ამოკრეფილ ძირითად ინფორმაციაზე, მსჯელობასა და მოსაზრებებზე. ინდიკატური რეფერატი მიუთითებს ორიგინალის შინაარსის მნიშვნელოვან ასპექტებზე. ინფორმაციულ რეფერატთან შედარებით ინდიკატური რეფერატი უდრო მეტად განზოგადებული და აბსტრაქტირებულია და მისი შედგენისას მნიშვნელოვანია არა მასალის გადმოცემისა და აღწერის თანმიმდევრობა, არამედ პირველწყაროს ლოგიკური ანალიზი, რაც იმას ნიშნავს, რომ რეფერატში ხდება მითითება პირველწყაროს ყველაზე აქტუალურ და ძირითად საკითხებზე.

ლიტერატურაში ხშირად ვხვდებით ასეთ ინტერპრეტაციას: ინფორმაციული რეფერატი „extrakt-Referat“ – კონტექსტი, ხოლო ინდიკატური რეფერატი „abstrakt-Referat“ – რეფერატი-რეზიუმე, მითითება [81, 1968].

გერმანელ მეცნიერთა იგივე ჯგუფი [81, იქვე] ინდიკატურ რეფერატს უწოდებს „wörter-Referat“-ს, რადგან მათი აზრით, ამ ტიპის რეფერატმა უნდა გასცეს პასუხი კითხვაზე „როგორ, რანაირ, რა სახის ინფორმაციას მოიცავს პირველადი დოკუმენტი და რა სისრულით არის მასში ინფორმაცია გადმოცემული, რაზეა საუბარი ორიგინალში?“.

რადგან კონცეპტუალურ ინფორმაციას სამეცნიერო-ტექნიკური თუ პუბლიკაციური დარგის შრომები და პუბლიკაციები მოიცავენ, რომლებიც ფაქტობრივად ინფორმაციული და სტრუქტურული თვალსაზრისით ერთმანეთის ადეკვატურები არიან, ამიტომ ინდიკატური რეფერატის შედგენის ერთ-ერთი სქემას გთავაზობთ.

სქემატურად ინფორმაციული რეფერატი ამგვარად აიგება:

ფუნდამენტალური მეცნიერებების* დარგში კონცეპტუალური მომსახურება, კერძოდ კი – ინდიკატური რეფერატის შედგენა და მისი მოხმარება მნიშვნელოვანწილად თვით მეცნიერთა პრეროგატივაა. მას სხვანაირად მეცნიერთა „თვითმომსახურების“ სფეროსაც უწოდებენ. კონცეპტუალური ინფორმაციის მოპოვება და მისი მოწოდება დაინტერესებულ პირთათვის საინფორმაციო მომსახურების ძირითადი მიზანია [56].

კონცეპტუალური ინფორმაციის მოძიებამ ტექნიკის დარგში დიდი მნიშვნელობა შეიძინა მე-20 საუკუნის 50-იანი წლებიდან, როცა მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუცია მოხდა. მნიშვნელოვანწილად სწორედ ამ მოთხოვნილებამ განაპირობა საინფორმაციო მომსახურების სამსახურის შექმნა.

კონცეპტუალური ინფორმაციული მომსახურების დასაწყისად მეცნიერებისა და ტექნიკის სფეროში შეიძლება ჩაითვალოს დასავლეთ ევროპაში პირველი სამეცნიერო ჟურნალების გამოცემა (Journal des savant – საფრანგეთი, 1665 წ.; Philosophical Transactions of the Royal Society – ინგლისი, 1665 წ.). მსგავსი ჟურნალები გამოჩნდა რუსეთშიც (Месячные исторические, генеалогические и географические примечания в ведомостях, 1728–1742), ეს და სხვა ჟურნალები იმ ტიპის გამოცემებია, რომლებშიც ქვეყნდებოდა სამეცნიერო წიგნებისა და პოლიტიკურ თემაზე შედგენილი წიგნების რეფერატები. ამასთან ზოგიერთი რეფერატი კრიტიკული ხასიათისა იყო და რეცენზიას უფრო წარმოადგენდა, ვიდრე რეფერატს. ხშირად მათ ახლდათ მსჯელობები, რეკომენდაციები, რაც იმას ნიშნავს, რომ ისინი მეორეხარისხოვან, დამატებით ინფორმაციასაც შეიცავენ. დროთა განმავლობაში ეს პროცესი დაიხვეწა და დღესდღეობით კრიტიკულ-რეკომენდაციული ტიპის რეფერატები სულ უფრო იშვიათად გვხვდება.

კონცეპტუალური ინფორმაცია და მასზე მოთხოვნილება წარმოიშვა ცივილიზაციის განვითარების ყველაზე ადრეულ ეტაპზე, როცა ადამიანები მიხედნენ გარე სამყაროში ორიენტაციის აუცილებლობას, რომ რაღაცნაირად უნდა აეხსნათ, გაეაზრებინათ საგნები და მოვლენები, რომ უნდა მოეწესრიგებინათ საზოგადოებრივი ურთიერთობები. ამ მოთხოვნების დაკმაყოფილება ისტორიის ადრეულ ეტაპზე ხდებოდა ხალხური სიბრძნის ახსნით, რელიგიური დოგმების ფორმულირებით და ა. შ. უფრო მოგვიანებით, როცა ამ ტიპის არსებულმა ინსტიტუტებმა ვეღარ მოახერხეს საზოგადოების მოთხოვნების დაკმაყოფილება მხოლოდ კონცეფციებით*, აღმოცენდა მეცნიერება, რომლის მიზანსაც შეადგენდა სამყაროში მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების დადგენა.

ეს მეცნიერება, რომლის მიზანიც იყო საზოგადოების კონცეპტუალური მომ-

სახურება, მალე თვითონ დადგა ფაქტის წინაშე, რომ თავად სჭირდებოდა კონცეპტუალური მომსახურება, რომლის გარეშეც შეუძლებელი იყო მისი არსებობა. „Вовсе недостаточно только наблюдать, экспериментировать, теоретизировать, рассчитывать и обмениваться информацией. Нужно еще доказывать, критиковать, обсуждать, разъяснять, подводить итоги и многими другими способами перерабатывать информацию, которую мы извлекаем порознь, в надежные, хорошо обоснованные научные знания“ [82, 1970] ამ ფრაზაში კარგად ჩანს ზღვარი სისტემურ და სიტუაციურ ცოდნას შორის და აქვე ჩამოთვლილია მეცნიერების დარგში კონცეპტუალური მომსახურების ოპერაციათა მნიშვნელოვანი ნაწილი.

მიმოხილვით-ანალიტიკური ინფორმაცია.

მიმოხილვითი რეზერვატი

ნაშრომში ცნება „მიმოხილვა“ ორი მიმართულებით – ზოგადით და კონკრეტულით – იქნება ინტერპრეტირებული. ზოგადი გაგებით „მიმოხილვა“ ეს არის სამეცნიერო-ტექნიკური ჟანრის ლიტერატურული ნაშრომი, რომელშიც საინფორმაციო დარგის სპეციალისტი ახასიათებს ამა თუ იმ ობიექტს, მოვლენას, პროცესს, მათ მდგომარეობას, ცხადია, კომპრესირებული სახით იმგვარად, როგორც ეს საჭირო და აუცილებელია ინფორმაციის განსაზღვრული კატეგორიის ადრესატების ორიენტაციისათვის დოკუმენტალურ ან ინფორმაციულ ნაკადში. მიმოხილვას აქვს განსაზღვრული მიზნობრივი დანიშნულება (სპეციალისტთა ორიენტაცია ინფორმაციულ ნაკადში), აქვს სპეციფიკური კომპოზიციური და სტილისტური თავისებურებები, მასში მოცემულია ობიექტის, მოვლენისა თუ პროცესის შენაჯერი დახასიათება და შესაბამისად, ის არის არა ერთი, არამედ რამდენიმე პირველწყაროს კომპრესიის რეზულტატი. ამდენად, მიმოხილვითი ტიპის ნაშრომის საგანი უნდა იყოს ერთი განსაზღვრული ობიექტი, რომელსაც განიხილავენ სხვადასხვა ავტორები სხვადასხვა ქვეყნებში სხვადასხვა ენებზე. ე. ი. მიმოხილვითი ნაშრომი – ესაა შენაჯერი, წერილობითი ნაშრომი, მასში მიმოხილული ერთი კონკრეტული ობიექტი სხვადასხვა ავტორთა კვლევის საგანია. მიმოხილვისას ანალიზურ-სინთეზური გადამუშავება ხდება არა ერთი, არამედ რამდენიმე პირველწყაროსი ერთდროულად.

ზოგადი ტიპის მიმოხილვას აქვს ორი სახეობა: რეფერატული მიმოხილვა და ანალიტიკური მიმოხილვა. რეფერატული მიმოხილვა – ფაქტთა, კონცეფციათა ერთობლიობაა, რომელიც სხვადასხვა დოკუმენტებიდანაა ამოკრე-

ფილი. რეფერატულ მიმოხილვას ყოველთვის თან ახლავს პირველწყაროთა ლიტერატურის ჩამონათვალი. ანალიტიკური მიმოხილვის მიზანია გაანალიზოს პრობლემა, განსაზღვროს მისი აქტუალობა, გამოავლინოს მისი განვითარების ტენდენციები და შეაფასოს იგი. ანალიტიკურ მიმოხილვაში არის ახალი, სიტუაციური ინფორმაცია, რომელიც გვაწოდის ცნობებს ამა თუ იმ საგნის, მოვლენის მდგომარეობისა და ეტაპების თაობაზე.

პირველი მიმოხილვითი ჟურნალები, რომლებშიც შენაჯერი მიმოხილვითი ნაშრომები ქვეყნდებოდა, ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში გამოჩნდა რუსეთში. დღესდღეობით მიმოხილვით მასალებს აქვეყნებენ პერიოდული გამოცემები, ინფორმაციის დარგობრივი სამსახურები. არსებობს ისეთი ტიპის მიმოხილვითი ჟურნალებიც, რომლებშიც პირველწყაროთა მხოლოდ ბიბლიოგრაფიული მონაცემებია აღნუსხული.

მეცნიერები მაღალ შეფასებას აძლევენ ამ ტიპის მიმოხილვით საქმიანობას და მას ინფორმაციის კრიზისის დაძლევის უმნიშვნელოვანეს საქმიანობად მიიჩნევენ. ამერიკელი მეცნიერები წერენ: „Написание обзоров – это задача, достойная самых глупоких умов, способных придать новую форму, критически проанализировать и интерпретировать большие массивы результатов“ [82, იქვე].

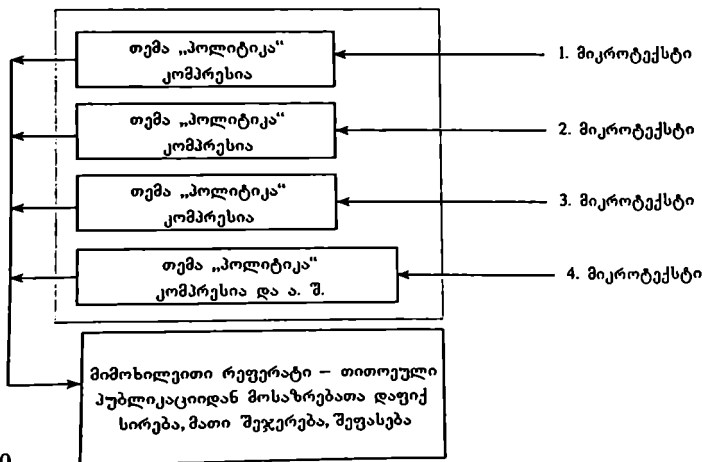
მიმოხილვითი ნაშრომების ფუნქცია და დანიშნულება, მისი მნიშვნელობა ყოველდღიურად იზრდება და მრავალ ახალ ასპექტს მოიცავს: სამეცნიერო ინფორმაცია, რომელსაც მილიონობით მეცნიერი თუ სპეციალისტი მრავალ ენაზე ქმნის, უსისტემოდაა გაბნეული სხვადასხვა სამეცნიერო დოკუმენტში. ამ ინფორმაციის გამოქვეყნების ოპტიმიზაციისათვის* საჭიროა მისი კონდენსაცია, კლასიფიკაცია, სისტემატიზაცია, ანალიზი, შეფასება.

ჩვენ მიმოხილვით ინფორმაციას ვუწოდებთ ისეთ ინფორმაციას, რომელიც წარმოადგენს შეტყობინებათა, ცნობათა ერთობლიობას, მათ შენაჯერს საშინაო, საერთაშორისო და კულტურული ცხოვრების აქტუალური ახალი ამბების შესახებ. მიმოხილვითი ინფორმაცია ძირითადად ვრცელდება მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებებით.

ინფორმაციის მიმოხილვა და მისი ანალიზი კონცეპტუალური მომსახურების ერთ-ერთი სახეობაა და იგი მიმოხილვით რეფერატში განსხეულდება. თუმცაღა უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ინფორმაციის მიმოხილვას, მის ანალიზსა და შეკრებას ექვემდებარება. ჩვენი აზრით, როგორც ის ტექსტები, რომლებიც საზოგადოების პოლიტიკურ-კულტურულ ცხოვრებაში მიმდინარე პრცესებს აღწერენ, ასევე სამეცნიერო-ტექნიკური ჟანრის ტექსტებიც – ესაა მიმოხილვითი ინფორმაციის კონკრეტული გაგება.

პუბლიკაციების საფუძველზე შედგენილი მიმოხილვითი რეფერატის სა-
ბაზისო ერთეულს წარმოადგენს ერთი კონკრეტული თემა, რომელიც ერთი
კონკრეტული რუბრიკის ქვეშ ერთიანდება, მაგალითად, რუბრიკაში „პოლი-
ტიკა“ შეიძლება გაერთიანებული იყოს რამდენიმე პუბლიკაცია, რომლებშიც
განხილულია პოლიტიკური ბატალიები რომელიმე კონკრეტულ ქვეყანაში ან
სხვადასხვა ქვეყნებში. რეფერატმა უნდა შესძლოს ერთი რუბრიკის ქვეშ გაერ-
თიანებული ყველა პუბლიკაციის ანალიზურ-სინთეზური გადამუშავების სა-
ფუძველზე მიმოხილვითი რეფერატის შედგენა ისე, რომ მკითხველს შეექმნას
ზოგადი შთაბეჭდილება მოცემულ თემასთან დაკავშირებით. მიმოხილვითი
რეფერატები სპეციალისტმა შეიძლება შეადგინოს არა ერთი რომელიმე გა-
ზეთის ან ჟურნალის ბაზაზე, არამედ ასევე რამდენიმე, სხვადასხვა ჟურნალ-
გაზეთებში გამოქვეყნებული პუბლიკაციების ბაზაზეც. ასეთ შემთხვევაში მი-
მოხილვითი რეფერატი უფრო ვრცელი და მოცულობითი იქნება და იგი, ეფო-
ქრობთ, უფრო მეტ ძალისხმევასა და შემოქმედებითობას, ანალიტიკურ უნარსა
და მაღალ ერუდიციას მოითხოვს რეფერენტისაგან. კომპრესიის ხარისხი მით
უფრო იმატებს, რაც უფრო მეტ პუბლიკაციას გადაამუშავებს და გააანალი-
ზებს რეფერენტი. ხშირ შემთხვევაში მიმოხილვით რეფერატებს სპეციალი-
სტის შეფასებითი ნიუანსიც ახლავს, რითაც იგი საკუთარ დამოკიდებულებას
გამოხატავს კონკრეტული საკითხისადმი, რათა უფრო მეტად დააინტერესოს
მკითხველი თუ მსმენელი წარმოდგენილი თემატიკით. უმეტეს შემთხვევებში
მიმოხილვითი რეფერატი ინდიკატური ხასიათისაა.

მიმოხილვითი რეფერატის წარმოდგენა სქემატურად ამგვარად შეიძლება:

სამეცნიერო და პუბლიცისტური ტემსტების ძირითადი ინფორმაციის განსახილვერის ფორმალური და ანექტურ-ასექტური მეთოდები კომპარსიის პროცესში

ბასული საუპუნის 60-70-იან წლებში სამეცნიერო და დარგობრივი პუბლიცისტური ჟანრის ტექსტების შინაარსის განსახილვერ კომპრესირების პროცესში ორი მიმართულებით მიმდინარეობდა. პირველი მიმართულება გულისხმობს პირველწყაროს შინაარსის ფორმალური (აეტომატური) მეთოდების შედგენასა და დამუშავებას, რასაც საფუძვლად უდევს ორიგინალის ლექსიკურ, გრამატიკულ და ლოგიკურ სტრუქტურებში ისეთი ელემენტების გამოყოფა, რომელთა დახმარებითაც შეიძლება შევადგინოთ მოცემული ტექსტის შინაარსის გეგმა, რაც ტექსტის რეფერირებისა და ანოტირების საფუძველია. მეორე მიმართულება გულისხმობს ტექსტის შინაარსის განსახილვერის „ასექტურ-ანექტურ“ ხერხს, რომლის შედეგადაც ეილებთ მეორადი დოკუმენტის სახეობებს – რეფერატსა და ანოტაციას. ანექტური და ასექტური მეთოდები გულისხმობენ პირველწყაროს დაყოფას განსახილვერულ შინაარსობრივ ასექტებად თუ საკითხებად, ისეთებად, როგორიცაა: ნაშრომის მიზანი, მეთოდები, რეზულტატები, რეკომენდაციები და ა. შ.

1. ფორმალური (აეტომატური) მეთოდი

კომპრესირების პროცესში ტექსტის შინაარსის განსახილვერის მეთოდების ქვაკუთხედს წარმოადგენს პირველწყაროს სემნტიკის ანალიზი და ამ ანალიზის ბაზაზე ძირითადი ინფორმაციის ექსტრაქირების ერთ-ერთ მათგანს, ფორმალურ (ფორმასთან დაკავშირებულ), ანუ აეტომატურ მეთოდს საფუძვლად უდევს პირველწყაროდან ძირითადი ინფორმაციის გამოყოფის საკითხი, რომლის საფუძველზეც მეორადი დოკუმენტები – რეფერატი და ანოტაცია შეიძლება აიგოს სარეფერატო ტექსტის ცალკეული ელემენტებისაგან. ამისათვის საჭიროა ფორმალური კრიტერიუმების განსახილვერ, რომლებიც შინაარსის ფორმის საშუალებით ადგენენ და რომლის შედეგადაც გამოყოფთ უფრო მეტად ნიშნად, მნიშვნელოვან ელემენტებს. ამ მეთოდისადმი მიძღვნილ შრომებში აეტორებმა შემოგვთავაზეს რამდენიმე კრიტერიუმი, რომლებიც ტექსტის ფორმალური ანალიზის სხვადასხვა მეთოდებს შეესაბამება.

პირველწყაროს შინაარსის ანალიზსა და განსახილვერას აეტორები განსხვავებული კუთხით უდგებიან და, შესაბამისად, სხვადასხვა მეთოდებს გვთავაზობენ.

ფორმალური მეთოდი – ესაა მცდელობა ტექსტის ლექსიკურ, გრამატიკულ, ლოგიკურ სტრუქტურებში მოიძებნოს ისეთი ელემენტები, რომელთა დახმარებითაც შეიძლება გამოვხატოთ მოცემული ტექსტის შინაარსი, განსაზღვროთ იგი და შევადგინოთ შინაარსის გეგმა.

1.1. სტატისტიკური მეთოდი

სტატისტიკური მეთოდი დაკავშირებულია პ. პ. ლუნის სახელთან. 1958 წელს გამოქვეყნდა მისი სტატია „The automatic creation of literature abstracts“, რომელშიც მან პირველმა შესთავაზა სპეციალისტებს სტატისტიკური მეთოდის იდეა და ამავე სტატიაში მოგვცა პირველი მანქანური რეფერატის ნიმუში, რომელიც ეფუძნებოდა მის მიერ დანერგილ სტატისტიკურ მეთოდს. პ. პ. ლუნი თვლის, რომ პირველწყაროს ძირითადი შინაარსი შეიძლება წარმოვადგინოთ ისეთ წინადადებათა ჩამონათვალის სახით, რომლებიც სტატისტიკურად ნიშნადი, ყველაზე მნიშვნელოვანია მოცემული დოკუმენტისათვის, ანუ ეს წინადადებები შეიცავენ ძირითად, არსებით ინფორმაციას. ნიშნად წინადადებებად იგი ახასიათებს ისეთ წინადადებებს, რომლებშიც მოცემული დოკუმენტისათვის ნიშნადი სიტყვების სტატისტიკურად დიდი რაოდენობაა მოცემული. სიტყვათა ნიშნადობა თავის მხრივ განისაზღვრება პირველწყაროში მათი გამოყენების სიხშირით: რაც უფრო ხშირად ეხედებით ამა თუ იმ სიტყვას დოკუმენტში, მით უფრო ნიშნადია იგი. პირველწყაროს იმ ადგილს მიიჩნევენ ავტორი უფრო ინფორმაციულად, იქაა ძირითადი ინფორმაცია, სადაც უფრო ხშირად გვხვდება ნიშნადი სიტყვები, იმისგან დამოუკიდებლად, ახლოს არიან ეს ნიშნადი სიტყვები პოზიციურად ტექსტში ერთმანეთთან თუ არა [83, 1958].

სიტყვათა, სიტყვათშეთანხმებათა და წინადადებათა სიხშირის განსაზღვრის მიხედვით მნიშვნელოვანი ინფორმაციის ექსტრაქტირების მცდელობას ეხედებით ასევე ვ. ა. პურტოსთან [84, 1961]. ავტორი გეთავაზობს ტექსტში წინადადების შერჩევისა და შეფასების მეთოდს მასში არსებული ნიშნადი სიტყვების, სიტყვათშეთანხმებებისა და წინადადებების სიხშირის მიხედვით. მანვე მიუთითა პირველწყაროში ტერმინთა ნიშნადობასა და მნიშვნელობაზე და აღნიშნა, რომ ტერმინი მით უფრო მნიშვნელოვანია, რაც უფრო ხშირად გვხვდება იგი ტექსტში, ამიტომ უფრო ინფორმაციულია ის წინადადება, რომელშიც გაერთიანებულია მრავალი ტერმინი. სწორედ ამგვარი წინადადებებისაგან ადგენენ რეფერატს.

12. პოზიციური მეთოდი

ამ მეთოდით იდენტიფიცირდება პირველწყაროდან მეორადი დოკუმენტი-სათვის ნიშნადი წინადადებები მათი პოზიციის მიხედვით ტექსტში. მეთოდის ავტორები ამტკიცებენ, რომ ნიშნად წინადადებებს პირველწყაროში უჭირავთ პირველი ან ბოლო პოზიცია. ლ. მ. ლოსევა [85. 1967, გვ. 89-94] თვლის, რომ რეფერატი მხოლოდ მაშინ იქნება სრულყოფილი, თუკი მას რეფერენტი შეადგენს პირველწყაროს ყველა აბზაცის პირველი წინადადებებით. ს. აკარასევი [86. 1974] მიიჩნევს, რომ ყველაზე მნიშვნელოვანი იდეები სტატიის ბოლოს გამოითქმის ავტორის მიერ. პოზიციური მეთოდის მომხრეები ცდილობენ, თეორიულად დაასაბუთონ ტექსტის დასაწყისისა და დასასრულის სემანტიკური და ფსიქოლოგიური ნიშნადობა.

13. ინდიკატორული (მარკერული) მეთოდი

ამ მეთოდს საფუძვლად უდევს ის თვალსაზრისი, რომ წინადადებათა ნიშნადობა შეიძლება დადგინდეს რამოდენიმე ელემენტ-ინდიკატორთა საფუძველზე. ინდიკატორის ფუნქციით გეხედება ცალკეული სიტყვები და სიტყვათშეთანხმებანი, ანუ ლექსიკური ინდიკატორები, რომელთა ფუნქციაცაა ტექსტში ნიშნადი ადგილების მიგნება და მათი ექსტრაპირება. ს. ი. გინდინის თვლის, რომ ზოგიერთი სიტყვა ან სიტყვათშეთანხმება „საკმაოდ ზუსტად ასახავს და ახასიათებს მთლიანად წინადადების აზრს“ [87. 1974]. გ. ა. ლაერენტიევამ [88. 1975] შემოგვთავაზა ტექსტიდან „ინდიკატურ ფრაზათა“ ამოკრეფის მეთოდი. სწორედ ეს „ინდიკატური ფრაზები“ გამოხატავენ ტექსტის ძირითად შინაარსს. ლექსიკურ ინდიკატორებს ის მიაკუთვნებს ისეთ სიტყვებსა და სიტყვათშეთანხმებებს, როგორიცაა: *die vordringliche Aufgabe der Untersuchung* (კვლევის უმთავრესი ამოცანა); *wird analiziert* (ანალიზებენ); *wird eine Methode entwickelt* (ავითარებს ახალ მეთოდს) და ა. შ.

ზოგიერთი ავტორი ინდიკატორის სინონიმებად იყენებს მარკერებს, კლიშეებს*. მარკერს ამგვარად განმარტავენ: ესაა სიტყვა ან სიტყვათშეთანხმება, რომელიც უკავშირდება პირველწყაროს განსაზღვრულ შინაარსობრივ ასპექტს და რომელიც ერთმნიშვნელოვნად მიუთითებს მასზე. მაგ.: ასპექტში: *Ergebnisse der Untersuchung* (კვლევის შედეგები) ხშირად ეხედებით მარკერებს: *wurden Ergebnisse angegeben..., angeführt* (წარმოდგენილია შედეგები); *wurden Ergebnisse vorgelegt* (მოცემულია შედეგები).

სპეციალურ ლიტერატურაში ინდიკატორს მიჟნავენ მარკერისაგან და თელიან, რომ ინდიკატორი ისეთი ლექსიკური ერთეულია, რომელიც ერთმნიშვნელოვნად არ უკავშირდება პირველწყაროს რომელიმე განსაზღვრულ ასპექტს. ინდიკატორები მიუთითებენ იმ წინადადებებზე, რომლებსაც ავტორი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს: *ist sehr beachtlich* (ძალიან მნიშვნელოვანია); *muss festgestellt werden* (დადგენილ უნდა იქნეს); *muss hervorgehoben werden* (აღნიშნულ უნდა იქნეს); *es sei erwähnt, dass...* (უნდა აღინიშნოს, რომ...). მიგვაჩნია რომ ძირეული განსხვავება მარკერსა და ინდიკატორს შორის არ არსებობს, რადგან ტექსტის ის ადგილი, რომელსაც ავტორი მნიშვნელობას ანიჭებს (ინდიკატორის ფუნქცია), ასევე შეიძლება ჩაითვალოს რომელიმე ასპექტად, თუნდაც ასპექტად „ავტორისეული პოზიცია“. ანალოგიური ფუნქციით გამოიყენება ლიტერატურაში ტერმინი „კლიშე“. ლექსიკურ ინდიკატორებს მიეკუთვნებიან აგრეთვე კონექტორებსაც. კონექტორები* ისეთი ლექსიკური ერთეულებია, რომელთა დახმარებითაც მარკირებული წინადადება უკავშირდება წინა ან მომდევნო წინადადებას. კონექტორები ორი სახისაა: ანაფორული და კატაფორული. კონექტორები, რომელთა საშუალებითაც მარკირებული წინადადება უკავშირდება წინა წინადადებას, ანაფორული კონექტორებია: *schon erwähnte Anlage* (უკვე ნახსენები ხელსაწყო); *dargestellte Methode* (აღწერილი მეთოდი); *solche Ergebnisse* (ასეთი შედეგები). კონექტორები, რომლებიც მომდევნო წინადადებასთან აკავშირებენ მარკირებულს, კატაფორული კონექტორებია: *teilweise* (ნაწილობრივ); *folgend(e)* (შემდეგი); *außerdem* (ამას გარდა). ანაფორული და კატაფორული კონექტორები სპეციალურ ლიტერატურაში შეიძლება შეგვხვდეს ანაფორული და კატაფორული კლიშეების სახითაც.

14. გრამატიკული (სინტაქსური) მეთოდი

სამეცნიერო და დარგობრივ-პუბლიცისტური ტექსტების შინაარსის განსაზღვრის გრამატიკული (სინტაქსური) მეთოდის ავტორია ი. პ. სევეო [89. 1969], რომელიც იკვლევს ტექსტის ფრაზების გამარტივების ხერხებს ფორმალური მეთოდის შემუშავებით. ი. პ. სევეოს მიერ შემოთავაზებული მეთოდის სპეციფიკურობა იმაში მდგომარეობს, რომ ტექსტიდან საყრდენი ფრაგმენტები გამოიყოფა სინტაქსური მეთოდით. ამ მეთოდის მიმდევრები თელიან, რომ „რეფერატი არის ერთმენთთან დაკავშირებული წინადადებების ნაკრები“, და მიაჩნიათ, რომ უფრო მეტად დაკავშირებულია ისეთი წინადადებები, რომ-

ლებშიც გვაქვს ერთნაირი მნიშვნელობის მქონე სიტყვების დიდი რაოდენობა. მეორადი დოკუმენტი-რეფერატი – შედგება იმ წინადადებათა ჯგუფებისაგან, რომელთაც აქვთ დაკავშირების უფრო მაღალი კოეფიციენტი. ავტორთა ერთი ჯგუფი უპირატესობას ანიჭებს რეფერირებას „მონაკვეთების“ მიხედვით. ამ მიზნით ტექსტი იყოფა აზრობრივად რამდენიმე დამოუკიდებელ ნაწილად, „მონაკვეთად“, რის შემდეგაც უნდა დადგინდეს დაკავშირების კოეფიციენტი ტექსტის იმ ნაწილის მიმართ, რომელშიც ის შედის. ბოლო ეტაპზე კი ხდება ტექსტის ყოველი მონაკვეთიდან სამ-სამი უფრო მნიშვნელოვანი წინადადების ამოკრეფა [90. 1963].

1.5. მოსაზრებათა შეჯერების მეთოდი

პირველწყაროს კომპრესირების ფორმალური მეთოდი შემოგვთავაზა აგრეთვე გერმანელ მეცნიერთა ერთმა ჯგუფმა [91. 1980], რომლებიც ტექსტს ყოფენ აზრობრივ ელემენტებად. ასეთებად ისინი მიიჩნევენ გამონათქვამთა ან მოსაზრებათა ერთიანობას, შენაჯერს (Gedankenkomplex). ავტორები ტექსტის შემადგენელ ნაწილებად მიიჩნევენ კომპოზიციურ ელემენტებს (Teiltex). ტექსტის ერთეულს შეესაბამება აზრთა კომპლექსი, რომელთა ერთობლიობაც, შეჯამებაც ქმნის რეფერატს. ავტორები ერთმანეთისაგან მიჯნავენ მიკროტექსტსა და მიკროტექსტს და ამ უკანასკნელს მიკროტექსტის შემადგენელ ნაწილად თვლიან. თუმცაღა მათი განმარტება ბუნდოვანია: ერთი მხრივ, ისინი მიკროტექსტს უწოდებენ ცალკეულ წინადადებათა განსაზღვრულ რაოდენობას. თუ წინადადებათა ასეთი რაოდენობა ტექსტში სამია, მაშინ სამი მიკროტექსტი ქმნის მაკროტექსტს. მეორე მხრივ, მიკროტექსტებს ერთი და იგივე თემა აქვთ და, შესაბამისად, წინადადებათა გარკვეული რაოდენობა შედის მიკროტექსტში, რომელთა შეჯამებაც გვაძლევს საბოლოოდ მაკროტექსტს. თვით ნაშრომის ავტორებთან ვერ ეხედებით მეთოდის კონკრეტულ დასახელებას, მაგრამ რადგან იგი მოსაზრებათა ერთიანობასთან, შეჯერებასთანაა დაკავშირებული, ამიტომ მივეცით თავს უფლება ტექსტის შინაარსის განსაზღვრის ამ მეთოდისთვის გვეწოდებინა მოსაზრებათა შეჯერების მეთოდი.

1.6. ფორმალური (ავტომატური) მეთოდის ნაკლი

მიუხედავად იმისა, რომ ფორმალური მეთოდი ტექსტის შინაარსის განსაზღვრის მეთოდია კომპრესირების პროცესში, პრაქტიკულად იგი მაინც არ იკვლევს ტექსტს სემანტიკური თვალსაზრისით. პირველწყაროს სემანტიკა,

რომლის ანალიზი კომპრესირებისას ტექსტის ცალკეული ელემენტების ექსტრაჰირებას ეფუძნება, მეორად დოკუმენტში იკარგება. ამ მეთოდით ძნელია ზუსტად განსაზღვროთ ორიგინალის „ძირითადი ინფორმაცია“, შესაბამისად, ამ ხერხით მიღებული მეორადი დოკუმენტი – რეფერატი და ანოტაცია – არ იქნება მისი პირველწყაროს ადეკვატური სემანტიკის დონეზე, რაც საბოლოოდ არის კიდევ იმის მიზეზი, რომ ამ მეთოდზე დაყრდნობით მიღებული რეფერატი არ ასახავს ადეკვატურად პირველწყაროს ძირითად შინაარსს. ამგვარი რეფერატი ნაკლებ ეფექტური და შინაარსობრივად მწირია.

ფორმალური (აუტომატური) მეთოდების ნაკლად ითვლება ის, რომ მისი შედეგია ტექსტის მხოლოდ გარეგნული ფორმის შეცვლა – მისი მოცულობის შემცირება ისე, რომ ყურადღება არ ექცევა აზრობრივი, ლოგიკური კომპრესიის ფაქტორს, რაც პირველწყაროსა და მეორად დოკუმენტს შორის სემანტიკური ადეკვატურობის დადგენის ყველაზე მნიშვნელოვანი პირობაა.

2. ასპექტური მეთოდი

ამ მეთოდის ავტორია ე. ი. სოლოვიოვი [92. 1983], რომელიც გეთავაზობს შინაარსის განსაზღვრას მისი აზრობრივი ასპექტების მიხედვით და ერთმანეთისგან განასხვავებს ტექნიკურ და საზოგადოებრივ მეცნიერებებში რეფერატის შედგენის მეთოდებს. იგი გამოყოფს იმ აზრობრივ ასპექტებს, რომლებიც უნდა აისახოს რეფერატში.

ტექნიკური მეცნიერების სფერო

1. კვლევის პრობლემა მისი საგანი და თემატიკა.
2. ჩატარებული გამოკვლევის სამეცნიერო-ტექნიკური სფერო.
3. კვლევის მიზანი.
4. მასალა, რომელზეც ჩატარდა კვლევა.
5. საკვლევი ობიექტის შესწავლის ავტორისეული შეფასება.
6. საკვლევი ობიექტის დანიშნულება.
7. კვლევის სახეობა.
8. კვლევის მეთოდი.
9. გამოყენებული ხელსაწყოები.
10. პირობები, რომელშიც მიმდინარეობდა კვლევა.
11. კონკრეტული რეზულტატები.
12. ტექნიკური ეფექტი.
13. ეკონომიკური ეფექტი.

14. საკვლევი ობიექტის ღირებულება და მნიშვნელობა.

ცხადია, უკლებლივ ყველა პირველწყარო არ შეიცავს ჩამოთვლილი ასპექტებს. ასეთ შემთხვევაში რეფერენტი შემოქმედებითად უდგება დასახელებული საკითხების ინტერპრეტაციას.

ასპექტები ანკეტური ტიპისაა და იგი შეიძლება ჩაითვალოს უნივერსალურად, რადგან დასახელებული ასპექტები თითქმის ყველა სამეცნიერო დოკუმენტს აქვს. ამ სქემას შეიძლება ჰქონდეს შემოკლებული ვარიანტიც, რადგან მისი 14 ასპექტი ხშირად უფრო მსხვილ ჯგუფებად ერთიანდება. ასეთი ჯგუფებია: საკვლევი ობიექტი (1, 2, 5, 6 ასპექტები), კვლევის მიზანი და მეთოდები (4, 7, 8, 9, 10 ასპექტები), მიღებული რეზულტატები და ეფექტი (11, 12, 13, 14 ასპექტები). მეთოდის ავტორი თვლის, რომ რაც უფრო დეტალურადაა ანკეტაში ასპექტები ჩამოთვლილი, მით უფრო სრულყოფილადაა აღწერილი რეფერატში პირველადი დოკუმენტის შინაარსი.

თუ სარეფერატო ტექსტში ტექნოლოგიური პროცესები, თეორიული მოდელებია განხილული და აღწერილია ხელსაწყო-დანადგარები ან პროდუქცია, ასეთი შემთხვევისთვის ე. ი. სოლოვიევი ამგვარ ანკეტურ სქემას გეთავაზობს:

1. აღსაწერი ობიექტი.
2. მისი დანიშნულება.
3. გამოყენების სფერო.
4. სად და ვის მიერაა ხელსაწყო შემუშავებული.
5. ხელსაწყოს კონსტრუქცია.
6. ტექნიკური და ექსპლუატაციური მეთოდები.
7. გამოყენების ეფექტურობა.
8. ეკონომიკური მონაცემები.

ამ მეთოდით შედგენილი რეფერატი უნდა შედგეს აზრობრივი ასპექტების თანმიმდევრობით. თუ რეფერატში გამოტოვებულია რომელიმე ასპექტი, უნდა ჩავთვალოთ, რომ ამავე ასპექტის შესახებ არაფერია ნათქვამი ორიგინალში.

საზოგადოებრივი მემცნიერებების სფერო

საზოგადოებრივი მეცნიერებების დარგში რეფერატი გაფართოებული სახით იწერება, რადგან:

- ა) სარეფერატო პირველწყარო დიდი მოცულობისაა და აქვს შინაარსის

გადმოცემის თავისებური, ჰუმანიტარული დარგებისათვის დამახასიათებელი მეთოდი.

ბ) რეფერატში შედის პირველწყაროდან ინფორმაცია ავტორის შესახებ.

გ) ამ რეფერატს მკითხველთა ფართო წრე ჰყავს და ამდენად, იგი ბევრი მკითხველისათვის პირველწყაროს სუროგატია.

საზოგადოებრივი მეცნიერებების დარგში რეფერატის შედგენისას რეფერენტმა მეორად დოკუმენტში უნდა შეიტანოს საკელეე ობიექტზე ავტორისეული შეხედულებები და განმარტოს ავტორის პოზიცია. რეფერატის ენობრივი სტრუქტურა და მისი სტილი განიცდის ორიგინალის ენისა და სტილის გავლენას, რაც ნაწილობრივ ხელს უწყობს რეფერატის შინაარსის ადეკვატურობას პირველად დოკუმენტთან. რეფერატში ორიგინალიდან შეიძლება გადავიდეს ფრაგმენტები, წინადადებები, განსაკუთრებით კი ისეთები, რომელთაც დიდი აზრობრივი დატვირთვა აქვთ და სადაც კვლევის შედეგებია გადმოცემული (92).

დღესდღეობით დიდი ყურადღება ეთმობა ტექსტის რეფერირების ამ მეთოდს, ასპექტური მეთოდით დღეს მუშაობენ სპეციალისტთა რიგი ჯგუფები, მაგრამ მაინც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მეთოდით ტექსტის დამუშავება ხდება წინასწარ მოცემული შეკითხვების მიხედვით, და ამდენად, რეფერირების პროცესი დაიყვანება ინფორმაციის მხოლოდ ექსტრაპირებამდე, რომელმაც მთლიანად უნდა უპასუხოს მოცემულ შეკითხვებს.

3. ანკეტური მეთოდი

ვ. ი. სოლოვიევისაგან განსხვავებით, რომელიც უპირატესობას ანიჭებს სამეცნიერო-ტექნიკურსა და საზოგადოებრივი მეცნიერებების დარგში ტექსტის რეფერირების ასპექტურ მეთოდს, ავტორთა ერთმა ჯგუფმა [93. 1988] სპეციალისტებს შესთავაზა ანალოგიური სქემატური გეგმა, რომლის მიხედვითაც, მათი აზრით, უნდა შედგეს რეფერატი. ავტორთა ეს ჯგუფი თემატურად უფრო დაწვრილებით განიხილავს სამეცნიერო-ტექნიკურ ტექსტებს და თითოეულისათვის გვაწვდის ანკეტური ტიპის შესაბამის გეგმას.

გთავაზობთ ანკეტური ტიპის რამდენიმე გეგმას, რომლის მიხედვითაც შეიძლება შევადგინოთ რეფერატი მეცნიერების სხვადასხვა დარგებში.

1. გეგმა, რომლის მიხედვითაც იწერება რეფერატი მეცნიერების ნებისმიერ დარგში:

ა) მეცნიერებისა და მისი შემსწავლელი ობიექტის განმარტება.

ბ) მეცნიერების სტრუქტურა.

გ) მეცნიერების განვითარების ისტორია.

დ) მისი წარმოშობის წინაპირობები.

ე) იმ მეცნიერთა შრომები, რომლებმაც შეიტანეს წვლილი ამ მეცნიერების განვითარებაში.

ე) მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპი.

ზ) მეცნიერების კვლევის მეთოდები.

თ) სხვა მეცნიერებებთან კავშირი.

ი) მეცნიერების ამ დარგის მნიშვნელობა.

2. გეგმა, რომლის მიხედვითაც იწერება რეფერატი, რომელშიც აღწერილია მოწყობილობა, ხელსაწყო, დანადგარი, მასალა ან ნივთიერება:

ა) ხელსაწყო, დანადგარის, მასალის ან ნივთიერების აღმოჩენისა და შესწავლის ისტორია.

ბ) მასალა, ნივთიერება ბუნებაში.

გ) მასალის, ნივთიერების მძღების ხერხები.

დ) მასალის, ნივთიერების თვისებებისა და სტრუქტურის განხილვა.

ე) მათი ნაირსახეობებისა და თვისებების კლასიფიკაცია.

ე) მათი განსხვავება ანალოგიური მასალის ან ნივთიერებისაგან, მათი უპირატესობა სხვებთან შედარებით.

ზ) მათი გამოყენება და როლი თანამედროვე წარმოებაში.

თ) მათი დამუშავებისა და გამოყენების შემდგომი პერსპექტივები.

3. გეგმა, რომლის მიხედვითაც იწერება რეფერატი ნებისმიერი ცნების დეფინიციაზე:

ა) ტერმინის ლინგვისტიური წარმოშობის ისტორია.

ბ) ცნების არსი.

გ) ცნების წარმოშობის მიზეზები.

დ) ამავე ცნების თანამედროვე ინტერპრეტაცია.

ე) როგორ ესმოდათ ეს ცნება სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდებში.

ე) როგორ განმარტავდნენ ამ ცნებას ცალკეული მეცნიერები ან მიმდინარეობის წარმომადგენლები.

ზ) ცნების ვიწრო და ფართო გაგება.

თ) მისი როლი და მნიშვნელობა მეცნიერებაში.

4. გეგმა, რომლის მიხედვითაც იწერება რეფერატი მოვლენის შესახებ:

ა) მოვლენის არსის განმარტება.

ბ) მოვლენის ხასიათი.

გ) მოვლენის მახასიათებლები: ხარისხობრივი, რაოდენობრივი.

დ) მოვლენის კლასიფიციური დახასიათება.

- ე) მოვლენის აღმოჩენისა და შესწავლის ისტორია.
- ვ) მოვლენის ფუნქციები.
- ზ) მოვლენის გამოყენება მეცნიერებასა და ტექნიკაში.
- თ) მოვლენის გამოყენებისა ანდა მასთან ბრძოლის პერსპექტივები.

5. გეგმა, რომლის მიხედვითაც იწერება რეფერატი პროცესის შესახებ:

- ა) პროცესის განვითარების ზოგადი ტენდენცია.
- ბ) კანონზომიერებანი, რომლებიც საფუძვლად უდევს ამ პროცესს.
- გ) პირობები, რომელშიც მიმდინარეობს ეს პროცესი.
- დ) პროცესის განვითარებისა და ცვლილებების ეტაპები.
- ე) თითოეული ეტაპისათვის დროითი ჩარჩოების განსაზღვრა.
- ვ) თითოეული ეტაპისათვის დამახასიათებელი თავისებურებანი.
- ზ) რეზულტატები, რომლებიც მოსდევს თითოეულ ეტაპს.

6. გეგმა, რომლის მიხედვითაც იწერება რეფერატი პრობლემის შესახებ:

- ა) პრობლემის აქტუალობის დასაბუთება.
- ბ) პრობლემის არსი.
- გ) პრობლემის წინაპირობები, მისი წარმოშობის ფაქტორები და მიზეზები.
- დ) პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობები და გზები.
- ე) სიძნელეები, რომლებიც პრობლემის გადაჭრის წინაშე დგას.
- ვ) პრობლემასთან დაკავშირებული პერსპექტივები.

7. გეგმა, რომლის მიხედვითაც იწერება რეფერატი სამეცნიერო გამოკვლევის შესახებ:

- ა) გამოკვლევის მიზნები – ზოგადი და კონკრეტული.
- ბ) კვლევის ობიექტის დახასიათება.
- გ) კვლევის პროგრამა და მისი რეალიზაცია.
- დ) კვლევის მეთოდი.
- ე) კვლევის შედეგად მიღებული რეზულტატები.
- ვ) დასკვნები, რომლებიც კეთდება მიღებული რეზულტატების საფუძველზე.

ასპექტური და ანექტური მეთოდები პირველწყაროს შინაარსის განსაზღვრის ანალოგიური მეთოდებია. ორივე მეთოდის ავტორები ადეკვატური ხერხებით ახდენენ ტექსტიდან ძირითადი შინაარსის ექსტრაჰირებას.

წარმოდგენილი ასპექტური და ანექტური მეთოდები შეიძლება დაჯგუფდეს შემდეგ ნაწილებად: შესავალი ნაწილი, ძირითადი ნაწილი, დასკვნითი ნაწილი.

ტექნიკური და სამეცნიერო-პუბლიცისტური ტექსტების ასპექტურ-ანექტური მეთოდის მიხედვით შედგენილი გეგმის ნიმუში:

I სპეციალობა – ელექტროტექნიკა

1. შესავალი

- ა) საკითხის არსი.
- ბ) საკითხის განვითარების ტენდენციები და პერსპექტივები.

1. ძირითადი ნაწილი

- ა) კონსტრუქცია.
- ბ) სქემა.
- გ) ტექნოლოგია.
- დ) ანგარიშის მეთოდები.
- ე) კვლევის მეთოდები.
- ვ) ცდის მეთოდები.
- ზ) მოქმედების პრინციპი.
- თ) მასალათა თვისებები.

II სპეციალობა – ქირურგია

1. შესავალი

- ა) საკითხის არსი.
- ბ) პრობლემის დადგენა.

1. ძირითადი ნაწილი

- ა) ეტიოლოგია.
- ბ) პათოლოგიური ანატომია.
- გ) კლინიკური სურათი.
- დ) დიფერენციალური დიაგნოსტიკა.
- ე) მკურნალობის მინიმუმები.
- ვ) მკურნალობა.
- ზ) მკურნალობის ცალკეული რეზულტატები.
- თ) ოპერაციის შემდგომი გართულებები.
- ი) მკურნალობის პროფილაქტიკა.
- კ) დაავადების ფორმა.
- ლ) დაზიანების ლოკალიზაცია.
- მ) თანმხლები დაავადებები.
- ნ) თანმხლები სინდრომი.
- ო) დაავადების ბიოლოგიური კრიტერიუმები.
- პ) კლინიკურ-ექსპერიმენტალური მონაცემები.
- ჟ) დაავადების ხანგრძლივობა.

- 3. დასკვნითი ნაწილი
- ა) დასკვნები.

3.1 ასპექტური და ანექტური მეთოდების ნაკლი

ორივე მეთოდის ნაკლად მიიჩნევენ იმას, რომ არც ერთი მათგანი არ გამოდგება შინაარსობრივი ასპექტების ჩამონათვალად, რადგან პირველწყაროსთან შინაარსის იდენტიფიკაციისას აღმოჩნდება, რომ იგი ხან ზედმეტ ასპექტებს შეიცავს, ხან კი – ნაკლებს. ყველა ეს ანექტური მონაცემი გასათვალისწინებელია იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენ მეორად დოკუმენტში (არა ანოტაციასა და რეფერატში) ზოგადად უნდა გადმოვცეთ პირველწყაროს შინაარსი. მათზე ორიენტირება ანოტაციისა და რეფერატის შედგენის პროცესში არ იქნება მისაღები. კომპარესირების პროცესში ტექსტის შინაარსის განსაზღვრის ამ მეთოდის ნაკლად იმასაც ასახელებენ, რომ იგი პირველწყაროს შინაარსის ასპექტთა დიდი რაოდენობის გამო შეიძლება გახდეს ძალიან დეტალური, რაც ართულებს რეფერირების პროცესს. ამას გარდა, ამ მეთოდით ტექსტიდან ძირითადი ინფორმაციის ამოკრეფა არ ხდება შემოქმედებითად, არამედ ეს პროცედურა „ნაკარნახევია“.

ორივე მეთოდისათვის ისაა საერთო, რომ სარეფერატო ტექსტზე ხდება წინასწარ შედგენილი გეგმის ე. წ. „დადება“ და ამის შემდეგ ტექსტში ასპექტების გამოყოფა. რეფერენტმა ტექსტის კითხვისას უნდა მოძებნოს ის ინფორმაცია, რომელიც პასუხობს და შეესატყვისება თითოეულ საკითხს და რომელსაც „ანექტა“ გეთავაზობს.

ყველაზე მნიშვნელოვან ნაკლად კი მაინც მიგვაჩნია ის, რომ ანექტური და ასპექტური მეთოდები არ ითვალისწინებენ რეფერენტის შემოქმედებითი უნარის გამომჟღავნების ფაქტორს, რაც მნიშვნელოვანწილად ამცირებს ხარისხს. ამ მეთოდით შედგენილი რეფერატი იქნება მშრალი ინფორმაციის ნაკადი, ნაკლებად საინტერესოდ შედგენილი და ძნელად აღსაქმელი.

სამეცნიერო და პუბლიცისტური ტექსტების ძირითადი ინფორმაციის განსაზღვრის ანალიზურ-სინთეზური მეთოდები კომპარესიის პროცესში

სანამ ტექსტში ძირითადი და დამატებითი ინფორმაციის განსაზღვრისა და მათი გამოჯენის საკითხებს განვიხილავთ, მიზანშეწონილად მივიჩნევთ, განვიხილოთ ტექსტის სინტაქსური, კომუნიკაციური, სემანტიკური და ინფორმა-

ციული სტრუქტურები, რადგან სწორედ მათ ეფუძნება კომპრესიის პროცესში ტექსტიდან ამ ორივე სახის ინფორმაციის ამოკრეფის მეთოდთა. ტექსტის განხილვა სინტაქსური, კომუნიკაციური, სემანტიკური და ინფორმაციული კუთხით გვაძლევს საშუალებას, დავადგინოთ ტექსტის კონსტიტუენტთა კომპრესიის ფორმა.

1. ტექსტის სინტაქსური სტრუქტურა

მე-20 საუკუნის 40-იან წლებამდე ტრადიციული სინტაქსის საკვლევ ობიექტად მიჩნეული იყო წინადადება, რომელიც განიხილებოდა ძირითად და უმაღლეს სინტაქსურ ერთეულად. მაგრამ გამოჩნდნენ მეცნიერები, რომლებიც მიიჩნევდნენ, რომ არსებობს წინადადებაზე უფრო დიდი ერთეული, რომელშიც წინადადება შედის როგორც კომპონენტი. ამიტომ ამავე საუკუნის 50-იან წლებისათვის მეცნიერთა კვლევის ობიექტად იქცა არა წინადადება, არამედ რთული სინტაქსური მთელი (რსმ). ამ ახალი ობიექტის კვლევის აუცილებლობა დასაბუთებულია შემდეგი არგუმენტებით:

1. კომუნიკაცია ხორციელდება არა ცალკეული წინადადებების, არამედ უფრო დიდი წარმოქმნის საშუალებით, რომელშიც წინადადება, როგორც ცალკეული კომპონენტი, მისი შემადგენელია.

2. წინადადებაზე დიდ ერთეულში, რთულ სინტაქსურ მთელში, სრულად ელინდება წინადადებათა მნიშვნელობა.

3. წინადადება მინიმალური საკომუნიკაციო ერთეულია, წინადადებაზე დიდი ერთეული, რსმ, უმაღლესი საკომუნიკაციო ერთეულია.

4. ინფორმაციული მოთხოვნების დაკმაყოფილება ცალკეული წინადადებებით ნაკლებად ხდება. ინფორმაციული მოთხოვნების დაკმაყოფილებისათვის საჭიროა უფრო დიდი ერთეული [48].

წინადადებაზე უფრო დიდ ერთეულს სპეციალურ ლიტერატურაში ეხედუბით სხვადასხვა სახელწოდებებით: რსმ, გამონათქვამი, სტროფი, სეგმენტი, სუბტექსტი და ა. შ.

ჩვენ სამუშაო ტერმინად შევარჩიეთ რსმ. მივიჩნევთ, რომ რსმ არის მეტყველების ერთეული და კომუნიკაციის საშუალება, იგი არის სამეცნიერო სტილისა და პუბლიცისტური ჟანრის ტექსტების ძირითადი სინტაქსური ერთეული.

ხშირად რსმ გაიგივებულია აბზაცთან, თუმცა მივიჩნევთ, რომ ეს ერთი და იგივე ერთეულის სხვადასხვა კატეგორიებია: აბზაცი – კომპოზიციურ-არქიტექტონიკური და ფორმალური ერთეულია, ხოლო რსმ – ტექსტის სინტაქსურ-

სემანტიკურ ერთეულს წარმოადგენს. რსმ ემთხვევა აბზაცს, შეიძლება ისეც მოხდეს, რომ იგი ერთი წინადადებისგან და, შესაბამისად, ერთი აბზაცისგან შედგებოდეს.

ენათმეცნიერთა ერთი ნაწილი რსმ-ის პარამეტრთა შორის ასახელებს მასში ავტოსემანტური (დამოუკიდებელი) და სინსემანტური (დამოკიდებული) წინადადებების არსებობას. რსმ-ის პირველი წინადადება ყოველთვის ავტოსემანტურია. ავტოსემანტურია ის წინადადება, რომელსაც მისი კონტექსტიდან ამოღების შემდეგ არა აქვს იმპლიციტური* კავშირები სხვა წინადადებებთან. სინსემანტური წინადადებები ექვემდებარებიან კონტექსტს და მის გარეშე კარგავენ სიტუაციურ მნიშვნელობას. სინსემანტურ წინადადებათა კავშირი ავტოსემანტურ წინადადებებთან განისაზღვრება სხვადასხვა ენობრივი ერთეულებით, უპირველეს ყოვლისა ე. წ. კონექტორებით.

6. დ. ზარუბინა ერთმანეთისაგან განასხვავებს რსმ-ის წინადადებების „მაგარ“ და „რბილ“ დასაწყისს. იგი მიიჩნევს, რომ რსმ-ის პირველი წინადადება ავტოსემანტურია და აქვს „მაგარი“ დასაწყისი. „მაგარ“ საწყისად იგი მიიჩნევს წინადადებების დასაწყისში არსებით სახელს – ქვემდებარეს. რსმ-ის სხვა წინადადებები სინსემანტურნი არიან და „რბილი“ დასაწყისი აქვთ. „რბილ“ დასაწყისად იგი მიიჩნევს წინადადების დასაწყისში მაერთებელ კავშირს, ზმნა-შემასმენელს, წინადადებაში მესამე პირის, ჩვენებითი ანდა კუთვნილებითი ნაცვალსახელების, ასევე ნაცვალსახელური ზმნიზებების არსებობას [94. 1979].

სამეცნიერო ტექსტში რსმ ძირითადად იწყება ავტოსემანტური წინადადებით, რომელსაც მოსდევს რამდენიმე სინსემანტური წინადადება. მომდევნო რსმ ისევე იწყება ავტოსემანტური წინადადებით, რომელსაც ექვემდებარება რამდენიმე სინსემანტური წინადადება (ხშირად სამიდან შეიძამდე). ავტოსემანტურ და სინსემანტურ წინადადებათა ერთობლიობა, ანუ რსმ, შეადგენს მიკროკონტექსტს. მიკროკონტექსტი ავტოსემანტურია, ანუ იგი საწყისი წინადადების გაშლის, გაფართოების რეზულტატია.

ანალოგიური სინტაქსური სტრუქტურა აქვს პუბლიცისტურ ტექსტებსაც.

რსმ-ის კომპრესიის პროცესისას ირკვევა, რომ ავტოსემანტური წინადადება თითქმის ყოველთვის არის რსმ-ის მეტაინფორმაციული ელემენტი, ხოლო სინსემანტური წინადადებები – მისი ინფორმაციული ელემენტებია.

რამდენადაც რსმ-ს ტექსტის სინტაქსურ ერთეულად მივიჩნევთ, მას უნდა ჰქონდეს ტექსტისათვის დამახასიათებელი ნიშნები – მთლიანობა, თემატურობა და ბმულობა.

მთლიანია ისეთი რსმი, რომელიც აღიქმება გააზრებულ ერთიანობად,

მთლიანობად. რსმ არ შეიძლება შედგებოდეს აზრობრივად ერთმანეთთან დაუკავშირებელი წინადადებებისაგან.

ტექსტის თემატურობა მაშინ ხორციელდება, თუ რსმ დასრულებულია და თანმიმდევრული და მასში გამოხატულია ერთი ძირითადი აზრი, ერთი თეზისი, ერთი პოზიცია. ყველა დანარჩენ მიკროთემას მიეყვებათ ძირითადი თემისკენ, ერთი აზრისკენ. ისინი განავითარებენ ტექსტის ძირითად თემას და ახდენენ მის არგუმენტაციას.

ბმულობა – რსმ-ის აუცილებელი ნიშანია, რომლის გარეშეც რსმ, როგორც სინტაქსური მთელი წარმოუდგენელია. ბმულობა ხორციელდება როგორც ლექსიკურ-გრამატიკული, ასევე ფუნქციონალურ-სინტაქსური საშუალებებით.

რა კავშირი აქვს ყოველივე ზემოთქმულს ძირითადი ინფორმაციის განსაზღვრასთან? რადგან ტექსტის სინტაქსურ ერთეულად რსმ მივიჩნევთ, ამიტომ ტექსტის სინტაქსური სტრუქტურიდან გამომდინარე კომპრესია უნდა მოვახდინოთ მისი ერთეულის – რსმ-ის შიგნით და გამოვეყოთ მასში ძირითადი ინფორმაცია. ტექსტის სინტაქსური კომპრესიის პროცესი ორი მიმართულებით წარმოებს:

1. რსმ-ში უნდა გამოიყოს პრედიკატული მინიმუმი (პრედიკატული ჯგუფი ანუ პრედიკატული ფრაზა, რომელშიც იგულისხმება რსმ-ის უშუალო კონსტიტუენტი, რომელიც სუბიექტის ჯგუფთან ერთად ქმნის რსმ-ს). მაგ.:

ორიგინალი:

Mit vier Milliarden Euro will die Bundesregierung die Länder unterstützen - zum Beispiel beim flächendeckenden Aufbau von Ganztagschulen, in denen nachweislich besser individuell gefördert und fachliches und soziales Lernen miteinander verknüpft werden kann. Künftig wird ein neuer Sachverständigenrat einen jährlichen nationalen Bildungsbericht erarbeiten, der eine regelmäßige Bildungsanalyse in allen Schulformen und Schulstufen erlauben soll. Der Bundeskanzler hat die Gründung der "Stiftung Bildung und Erziehung" vorgeschlagen, die eine Neuorientierung des Bildungswesens mit allen Beteiligten vorbringen soll. Das Ziel: In zehn Jahren will Deutschland unter den ersten fünf Bildungsnationen sein.

Deutschland' 4/2002

კომპრესირებული ტექსტი:

Mit vier Milliarden Euro will die Bundesregierung die Länder beim Aufbau von Ganztagschulen unterstützen. Künftig wird ein neuer Sachverständigenrat einen jährlichen nationalen Bildungsbericht erarbeiten. Der Bundeskanzler hat die Gründung der „Stiftung Bildung und Erziehung“ vorgeschlagen. Das Ziel: In zehn Jahren will Deutschland unter den ersten fünf Bildungsnationen sein.

2. რსმ-ში ზმნური კონსტრუქციები უნდა შეიცვალოს სახელადი კონსტრუქციებით. კომპრესირების პროცესში ზმნური კონსტრუქციების შეცვლა სახელადი კონსტრუქციებით იმ შემთხვევაშიც ხდება, როცა ამას არ მიყვებათ ტექსტის მოცულობის შემცირებამდე. სახელადი კონსტრუქციები ტიპურია რეფერატისათვის. მაგ.:

ორიგინალი:

Die Siemens AG führt Maßnahmen durch:

- Initiative und Engagement anzuregen
- eine positive Einstellung zum Unternehmen zu vermitteln
- Verantwortung des Unternehmens zu verdeutlichen
- die Identifikation der Mitarbeiter zu fördern
- Flexibilität zu vermitteln.

კომპრესირებული ტექსტი:

Die Ziele der von Siemens AG Maßnahmen: Initiative- und Engagement, Vermittlung einer positiven Einstellung zum Unternehmen; Verdeutlichen der Unternehmensverantwortung; Förderung der Mitarbeiteridentifikation; Vermittlung der Flexibilität.

(B&W 1 4/36)

2. ტექსტის კომუნიკაციური სტრუქტურა

ტექსტის კომუნიკაციური სტრუქტურის ამოცანაა დაადგინოს, თუ როგორ ხდება შეტყობინების მიზნების გათვალისწინებით წინადადების ფორმირება. ტექსტის კომუნიკაციური სტრუქტურა განსაზღვრავს იმას, თუ როგორაა ჩაბმული მოცემული წინადადება მეტყველების კონტექსტში. ტექსტის კომუნიკაციური სტრუქტურის დადგენით გამოიყოფა ტექსტში უფრო მეტად ინფორმაციული ნაწილები, რაც საფუძვლად უდევს ტექსტის კომპრესიასა და რეფერატის შედგენას.

ისევე როგორც ტერმინი „სინტაქსური სტრუქტურა“, ტერმინი „კომუნიკაციური სტრუქტურა“ თავდაპირველად წინადადებას ეხებოდა. სინტაქსური სტრუქტურისაგან განსხვავებით, რომელიც წინადადების რამდენიმე წევრს მოიცავს, კომუნიკაციური სტრუქტურა ეყრდნობა გამონათქვამის აზრობრივ დანაწევრებას (აქტუალური დანაწევრებას).

შემდგომში ტერმინოლოგიური გაურკვევლობის თავიდან აცილების მიზნით გვინდა ხაზგასმით აღვნიშნოთ, რომ ტექსტის ინფორმაცია და ტექსტის შინაარსი ეკვივალენტური ტერმინებია. ტერმინები „მნიშვნელობა“ და „აზრი“

– განსხვავებული ტერმინებია: მნიშვნელობა აქვს მორფემას*, სიტყვას, სიტყვათშეთანხმებას, აზრი გააჩნია წინადადებას. რსმ-ში გადმოცემულ შინაარსს მოკლე ინფორციასაც უწოდებენ. ტექსტი თავისთავად გულისხმობს ინფორმაციას, ინფორმაცია ტექსტის არსებობის წესია.

ტექსტის საკომუნიკაციო დანიშნულება ემყარება რსმ-ებს შორის თემა-რეზუმორი ურთიერთობას. აზრის მოძრაობას ერთი მიკროთემიდან მეორე მიკროთემამდე, ვიდრე მთლიანი ტექსტის სრულ გახსნამდე. ინფორმაცია იმიტომ არის კომუნიკაციის საშუალება და საგანი, რომ იგი ემორჩილება აქტუალური დანაწევრების ანუ ფუნქციონალური პერსპექტივის თეორიას. რსმ-ის ფუნქციონალური პერსპექტივა, რომელსაც სხვანაირად წინადადების აქტუალურ დანაწევრებას უწოდებენ, დამუშავდა ვ. მათეზიუსისა და პრადის სამეცნიერო სკოლის სხვა წარმომადგენლების მიერ.

ვ. მათეზიუსის დებულების არსი იმაში მდგომარეობს, რომ წინადადების ფორმალურ-გრამატიკული და სტრუქტურული დანაწევრება უნდა განეხილავი ერთ აქტუალური დანაწევრებისაგან, რომელიც მოცემული წინადადების კონკრეტულ შინაარსს გამოხატავს შესაბამის კონტექსტში ან სიტუაციაში. თუ წინადადების ფორმალური დაყოფის ელემენტებს წარმოადგენს ქვემდებარე და შემასმენელი, აქტუალური დანაწევრების დროს უნდა გამოიყოს ერთი მხრივ რსმ-ის „გამოსავალი პუნქტი“, ანუ „ფუქე“, ე. ი. ის, რაც მოცემულ სიტუაციაში ცნობილია და მეორე მხრივ, რსმ-ის ბირთვი, ე. ი. ის, რასაც ადრესანტი გამოთქვამს „ფუქის“ მისამართით. ვ. მათეზიუსმა შემოგეთავაზა მოსაზრება წინადადების ფუქედ და ბირთვად დანაწევრების შესახებ.

წინადადების დაყოფას ორ საკომუნიკაციო ერთეულად (თემად და რემად/ფუქედ და ბირთვად) აქტუალურ დანაწევრებას უწოდებენ, რადგან ამგვარი დანაწევრება აქტუალურია მოცემული კონტექსტისა თუ კონკრეტული სიტუაციისათვის.

აქტუალური დანაწევრების მეთოდი წარმოადგენს წინადადების კომუნიკაციური ორგანიზაციის კვლევის მეთოდს, რომლის მიზანიცაა მასში ინფორმაციულად მნიშვნელოვანი ელემენტების გამოყოფა, ანუ იმ ელემენტებისა, რომლებსაც დიდი კომუნიკაციური დატვირთვა აქვთ (რემატული ელემენტები) და მცირე კომუნიკაციური დატვირთვის მქონე ელემენტების გამოყოფა (თემატური ელემენტები).

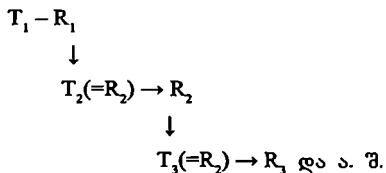
ტრადიციული სინტაქსიდან გამომდინარე წინადადების ანალიზის მიზანია დაადგინოს წინადადების წევრებს შორის კავშირი და ასევე განსაზღვროს წინადადების შინაგანი სტრუქტურა. მაგ.: წინადადებაში „Das Kind spielt im Hof“

– ტრადიციული სინტაქსის თვალსაზრისით წინადადების ძირითადი წევრებია
 – Das Kind – ქვემდებარე, spielt – შემასმენელი, im Hof – ადგილის გარემოება.
 მაგრამ თუკი გავითვალისწინებთ, რომ მოცემულ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია ინფორმაცია იმის თაობაზე, თუ სად თამაშობს ბავშვი, მაშინ აზრობრივად წინადადების მთავარ წევრად ჩაითვლება „im Hof“. ის არის აზრობრივი ბირთვი. ამდენად, წინადადების ანალიზისადმი ფუნქციონალური მიდგომა (აქტუალური დანაწევრება) არ ემთხვევა წინადადების ტრადიციულ ანალიზს.

აქტუალური დანაწევრების დროს თითოეული წინადადება განიხილება როგორც შინაარსის მინიმალური შემადგენელი, რომელიც იყოფა ორ ძირითად ნაწილად, ანუ შეადგენს აქტუალურ წყვილს, თითოეული აქტუალური წყვილი არის აზრობრივი მოძრაობა ცნობილიდან უცნობისაკენ. ცნობილია ის, რაზედაც გვექმნება შეტყობინება. უცნობია ის, რასაც გატყობინებენ, ანუ ახალი ინფორმაცია ობიექტის შესახებ. მას სხვაგვარად ლოგიკური პრედიკატი, ანუ რემა ეწოდება, ნაკლები ინფორმაციული დატვირთვა აქვს თემას, მეტი ინფორმაციული დატვირთვა აქვს რემას, რომელიც ფაქტიურად ახალ ინფორმაციას წარმოადგენს. ამასთან რემა არ არის ერთგვაროვანი თავისი შემადგენლობით, მის წიაღში შეიძლება გამოიყოს უფრო ინფორმაციული სიტყვა ან სიტყვათშეთანხმება – რემის ბირთვი.

სამეცნიერო და პუბლიცისტური ტექსტების კომუნიკაციური სტრუქტურისათვის დამახასიათებელია რსმ-ში თემა-რემის (T – R) ურთიერთობის მოდელის ოთხი ტიპი.

I ტიპი – ლინეალური ჯაჭვი. ეს ყველაზე გავრცელებული ტიპია, როცა მომდევნო წინადადება წინამავალისათვის რემაა, ხოლო რემა მომდევნო წინადადებისათვის თემაა და ა. შ. ამ ტიპის თემა-რემატული ურთიერთობა შემდეგი სქემით გამოიხატება:

ნიმუში:

Die Herstellung eines Traktors ist ein komplizierter Vorgang. Dieser Vorgang läuft im Werk ab. Das Werk fertigt Traktoren. Die Traktoren werden bei John Deer gebaut. John Deer baut sie in anonymen Serien.

II ტიპი – ესაა თემა-რემის ურთიერთობის მოდელი საერთო, გამჭოლი თემათ, როცა რსმ-ის ყველა წინადადებისათვის თემა ერთი და იგივეა, ხოლო რემა – სხვადასხვა.

$T_1 - R_1$

$T_1 - R_2$

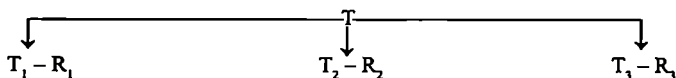
$T_1 - R_3$

$T_1 - R_4$ და ა. შ.

ნიმუში:

Gold hat eine gelbrote Farbe. Reines Gold schmilzt bei 1063°C. Es siedelt bei 2950 °C. Das reine Gold ist weich. Gold ist gegen Angriffe der Atmosphäre beständig.

III ტიპი – თემა-რემის ურთიერთობის მოდელი, როცა რსმ-ის წინადადებები გაერთიანებულია პარალელური კავშირებით. გვაქვს ასეთი სქემა:

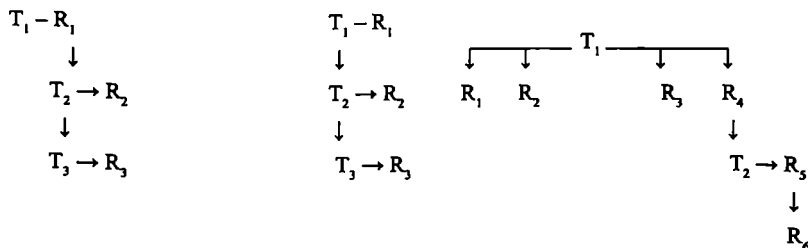
ნიმუში:

Es werden die verschiedenen Subsysteme das Studiums beschrieben. Das Subsystem der Grundstufe beinhaltet die erste Stufe des Studiums;

Das Subsystem der Mittelstufe beinhaltet die zweite, mittlere Stufe des Studiums;

Das Subsystem der Oberstufe beinhaltet die obere, höchste Stufe des Studiums.

IV ტიპი – შერეული ტიპია. მისი სქემები შეიძლება ასე გამოისახოს:

3. ტექსტის სემანტიკური სტრუქტურა

ტექსტის სინტაქსურ და კომუნიკაციურ სტრუქტურებთან ერთად ტექსტის ძირითადი ინფორმაციის განსაზღვრა ხდება აგრეთვე ტექსტის სემანტიკურ სტრუქტურაზე დაყრდნობით.

ტექსტის სემანტიკური სტრუქტურაც ეფუძნება წინადადების სემანტიკას. წინადადების სემანტიკა გულისხმობს წინადადების სიტყვათა ან სიტყვათა ჯგუფების მნიშვნელობათა ანალიზს, მათი მნიშვნელობების აღწერას წინადადების ფარგლებს შიგნით, რაც სიტყვათა ცალკეული მნიშვნელობების საფუძველზე მიმდინარეობს და ენობრივ ერთეულთა მნიშვნელობების ურთიერთობას ემყარება. წინადადების სემანტიკა იკვლევს აგრეთვე სიტყვის მნიშვნელობათა ცვლილებებს და ამ ცვლილებათა მიზეზებს.

ტექსტის სემანტიკა გადის წინადადების ფარგლებს გარეთ და იკვლევს ტექსტთა მნიშვნელობებს. „Aufgabe der Textsemantik ist die Darstellung der Bedeutungsstruktur eines Textes oder Textstücks und insbesondere der semantischen Relationen, die über die Bedeutungsstrukturen der Einzelsätze hinausgehen“ [95. 1973]. ტექსტის სემანტიკა ორიენტირებულია ტექსტის თემაზე, ანუ ინფორმაციის ბირთვზე. ტექსტის თემა ცენტრალური შინაარსობრივი ელემენტია, რომელიც ტექსტის ყველა სემანტიკურ ინფორმაციას უყრის თავს და შეიცავს ინფორმაციის ბირთვს. ტექსტის თემა დიდ როლს ასრულებს ტექსტის აღქმაში. თემა აერთიანებს და ერთმანეთთან აკავშირებს რამდენიმე დამოუკიდებელ წინადადებას. ამ წინადადებათა აზრობრივი კავშირი ქმნის ტექსტის შინაარსს, რომელიც არის კიდევ ტექსტის ძირითადი ინფორმაცია. ტექსტის შინაარსი, ძირითადი ინფორმაცია ქმნის ტექსტის სემანტიკას. ტექსტის სემანტიკა ერთიანია, მთლიანია და იგი იქმნება რსმ-ის სემანტიკის, მათი თემატური ჯაჭვის შეერთებით.

ო. ი. მოსკალსკაია ტექსტის სემანტიკის ამოცანას ხედავს იმაში, რომ მან უნდა გამოავლინოს ყველაზე ზოგადი აზრობრივი სტრუქტურები, რომლებიც საფუძველად უდევს ნებისმიერი წინადადების თუ ტექსტის აგებას [96. 1981].

კონკრეტული ტექსტის სემანტიკა – მისივე თემა, ანუ ძირითადი ინფორმაციაა. ეთვლით, რომ ნებისმიერ ტექსტში, ჩვენს კერძო შემთხვევაში კი – სამეცნიერო და პუბლიცისტურ ტექსტებში, მათ რსმ-ში გამოიყოფა ბაზისური წინადადებები (Basis-Sätze – ბირთვული წინადადებები, „საყრდენი პუნქტები“), რომლებიც მთლიანობაში შეადგენენ კიდევ ტექსტის ე. წ. თემატურ-სემანტიკურ სქემას. ბაზისური წინადადებების გამოყოფით მკითხველი გაიაზრებს ცალკეული რსმ-ის თემას, აღიქვამს მათ ძირითად ინფორმაციას, რაც თავისთა-

ვად ხელს უწყობს მთლიანი ტექსტის ძირითადი ინფორმაციის განსაზღვრას და მის ქრონოლოგიურ დაჯგუფებას. ბაზისური წინადადებების გამოყოფის უზრუნველყოფა ართულებს ტექსტის თემის, მისი ძირითადი ინფორმაციის გაგებას და შეიძლება ითქვას შეუძლებელსაც კი ხდის ტექსტის შინაარსის აღქმას: ტექსტის ანალიზი იწყება მისი ცალკეული რსმების თემის გამოყოფით, რადგან ტექსტისა და რსმ-ის სემანტიკურ ბაზისს სწორედ თემა წარმოადგენს. თემა რიგ ქვეთემებად იშლება, რომელთა შეჯამებაც ისევ მთლიანი ტექსტის დადგენამდე მიგვიყვანს.

ჩვენ ვემხრობით ტექსტის ძირითადი ინფორმაციის გადმოცემის იმ მეთოდს, რომლის მიხედვითაც ხდება მთელი ტექსტის ინფორმაციის თემატური რიგის ძლიერი განზოგადება. მარტივად რომ ვთქვათ, ესაა პასუხი კითხვაზე: რაზეა ტექსტი? მას შემდეგ, რაც მოხდება იმის ფორმულირება, თუ რაზეა ტექსტი, უნდა განზოგადდეს მთელი ინფორმაცია, რომელიც მოცემულია ტექსტში. ეს ინფორმაცია შეიძლება გამოხატული იყოს ერთი წინადადებითაც კი. ესაა ახალი, ძირითადი ინფორმაცია, რომელზედაცაა შედგენილი ტექსტი. მას ასევე მიიჩნევენ ტექსტურ რემად. მას შემდეგ, რაც გაირკვევა ტექსტის რემა, შეიძლება მოვახდინოთ თემისა და რემის ფორმულირებათა განზოგადება და ამის საფუძველზე ავაგოთ ბაზისური წინადადება გამოხატული ნომინალური სიტყვათშეთანხმებით.

ეს პროცედურა შეიძლება ამგვარადაც აღიწეროს: ნებისმიერი ტექსტის ძირითადი ინფორმაციის გამოყოფისათვის უნდა გავმიჯნოთ ერთმანეთისაგან ტექსტის თემა (აღწერისა და განსჯის საგანი) და რემა (ახალი ინფორმაცია ამ საგნის შესახებ). თუ შევაჯერებთ, რომელიც ტექსტის მთელი თემატური ჯაჭვის განზოგადების გზით მიღებულ ასეთ თემას რემასთან, რომელიც განზოგადებს ტექსტის მთელ რემატურ ჯაჭვს, მივიღებთ ბაზისურ წინადადებას, რომელიც შემოკლებული ფორმით გამოხატავს ტექსტის ძირითად ინფორმაციას.

ტექსტის ძირითადი ინფორმაციის მოკლედ ფორმულირებას ინტერპრეტატორ/რეფერენტები განსხვავებულად ახდენენ. ერთი და იგივე ტექსტის თემა, ძირითადი ინფორმაცია, სხვადასხვანაირად განისაზღვრება. მათი ვარიანტები, ცხადია, რაღაც დოზით გამოხატავენ ძირითად ინფორმაციას, მაგრამ ისინი განსხვავებულნი იქნებიან ერთმანეთისაგან ფორმითა და მსჯელობათა თანმიმდევრობით.

ტექსტის თემა არასოდეს ღვინდება ზუსტად და ცალსახად, რადგან იგი ინტერპრეტატორ/რეფერენტის სუბიექტური განსჯის შედეგია, რომელშიც თავმოყრილია ინდივიდის კერძო „დასკვნები“ გამოტანილი ტექსტის სემანტიკიდან, რაც თავისთავად რეფერენტის კომპეტენციაზეა დამოკიდებული. ტექსტის

თემის დადგენა ყოველთვის მიახლოებითია და არაზუსტი. ინტერპრეტატორი/რეფერენტი ტექსტის თემას რომ ჩასწვდეს, იგი უნდა მოწყდეს ტექსტს და მიმართოს სხვადასხვა ენობრივ საშუალებებს, რათა მოახდინოს ტექსტის თემის, მისი ძირითადი ინფორმაციის განსაზღვრა. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ტექსტის თემის დადგენა ბაზისური წინადადებების დახმარებით სუბიექტურია და იგი სპეციალისტის ცოდნასა და მის პროფესიონალიზმზე დამოკიდებული. ბაზისურ წინადადებებზე დაყრდნობით შეიძლება აეგაოთ როგორც მთლიანად ტექსტის, ასევე მისი ცალკეული თავების, პარაგრაფებისა თუ რსმის შინაარსი.

ტექსტში ბაზისური წინადადებების საფუძვლეს ქმნიან ე. წ. კოდი-სიტყვები“*. კოდი-სიტყვები უმოკლესი ენობრივი გამოთქმებია, რომელსაც სხვაგვარად პაროლს ან საყრდენ სიტყვას უწოდებენ და რომლის დახმარებითაც ტექსტის შინაარსში გარკვევა ხერხდება. ხშირად კოდი-სიტყვები სათაურშია მოცემული ან ტექსტში მუქი შფუტითაა მარკირებული, თუმცადა არც ის უნდა გამოვრიცხოთ, რომ კოდი-სიტყვები ხშირ შემთხვევაში თვითონ ტექსტის შინაარსიდანაც უნდა ამოეკრიფოთ. მაგ.:

ტექსტის სათაურია: Arbeitsblätter zum Thema „Zahlwort“.

კოდი-სიტყვებია: Arbeitsblatt, Zahlwort; Lernspiel; Mathematik; Sekundarstufe I.

ტექსტის სათაურია: Der Europarat fördert das Lehren und lehren von Fremdsprachen.

კოდი-სიტყვებია: Europarat-Projekt; Bildungspolitik; Fremdsprachenunterricht; Interkulturelle Kommunikation; Sprachpolitik.

კოდ-სიტყვებს მთლიანად ტექსტის სემანტიკის გაგებისათვის მნიშვნელოვანი დატვირთვა აქვთ. „კოდი-სიტყვების“ გამოყოფისა და მათი დაჯგუფება-განაწილების შემდეგ უნდა აიგოს ბაზისური წინადადებები. ტექსტში ბაზისური წინადადებების განსაზღვრა გვეხმარება ტექსტის ძირითადი თემისა და ახალი ინფორმაციის გამოყოფაში როგორც ცალკეულ რსმ-ში, ასევე რსმებს შორისაც. ბაზისური წინადადებების ფორმულირებით ხდება ტექსტის გეგმის შედგენა.

ბაზისური წინადადებების შედგენისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს შემდეგი მომენტები:

1. რეფერენტი ეცნობა ტექსტს და მონიშნავს მის რსმებს მათი რიგითობის მიხედვით.

2. რეფერენტი გულდასმით კითხულობს თითოეულ რსმ-ს და საფუძვლიანად ერკვევა მის შინაარსში.

3. რეჟერენტი განსაზღვრავს კოდ-სიტყვებს თითოეულ რსმ-ში.
4. რეჟერენტი ადგენს ბაზისურ წინადადებებს.
5. ბაზისური წინადადებების შედგენისას რეჟერენტმა არ უნდა იხელმძღვანელოს ტექსტის ლექსიკით, არ უნდა ამოიღოს ტექსტიდან მთლიანი ფრაზები და არ გაიმეოროს ლექსიკური ერთეულები სიტყვა-სიტყვით.
6. რეჟერენტმა უნდა მოახდინოს წაკითხული რსმ-ის შინაარსის განზოგადება.
7. ბაზისური წინადადებები ჩამოყალიბებული უნდა იქნეს სახელადი ფორმით: უპირატესობა ენიჭება ნომინატივსა და გენიტივს, წინდებულიან შესიტყვებებს, გაარსებითებულ ინფინიტივებს, ნომინალურ (სახელით) ფრაზებს*.

Das Versprechen

(1) In ihrem Film erzählt [Margarethe von Trotta] eine berührende Liebesgeschichte, die 1961 in Ost-Berlin kurz nach dem Mauerbau beginnt. Sofia und Konrad wollen mit Freunden durch die Kanalisation in den Westen fliehen, doch Konrad stolpert über seine Schürsenkel, wird von einem Ar meewagen überrascht und bleibt zuruck. In knapp 28 Jahren sehen sich die Liebenden nur viermal . Nachdem der gemeinsame Sohn zur Welt gekommen ist, trennen sich ihre Wege wieder. Jeder findet einen anderen Partner. Bis Konrad zu einem Kongress nach West-Berlin reisen darf, vergehen Jahre. Beide leben ihr Leben, dennoch kann der Verlust an Gemeinsamkeit ihr Verlangen nicht zerstören. Im Freudentaumel von Ost und West auf der Glienecker Brücke sehen sie sich wieder, über die Distanz hinweg kreuzen sich ihre Blicke, in denen sich Trauer, Wehmut, Hoffnung spiegeln.

ამ რსმ-ის ბაზისური წინადადებები ასე შეიძლება გამოიხატოს:

1. ვარიანტი: Die traurige Liebesgeschichte von Sofia und Konrad.
2. ვარიანტი: Filmgrundlage- Versuch der Liebenden zu fliehen.
3. ვარიანტი: Mauerbau im Jahre 1961.

(2) „Das Versprechen“ ist ein Glücksfall für den deutschen Film. Nicht nur wegen exzellenter Schauspielerinnen..., sondern auch wegen der Emotionalität der Geschichte, des aktuellen Zeitbezugs und der in sich geschlossenen Dramaturgie... zwar ist die Liebesgeschichte vor dem Hintergrund der deutschen Teilung erfunden, „denn welche Liebe hält so etwas schon aus?“, aber gemeinsam mit Drehbuchautor Peter Schneider recherchierte von Trotta die Details: „Bevor wir geschrieben haben, sprachen wir mit unendlich vielen Menschen über ihre Erfahrungen“, mit „Wissenschaftlern, Schriftstellern, Pastoren, Dissidenten, vom Staat hun-

დერპროცენტზე უფრო მეტი. „Auch die Ostdeutschen im gemischten Team bestätigen, dass „das Drehbuch sehr gerecht und sehr gut recherchiert sei.“ Corinna Harfarch: „Für das Buch war ich wirklich dankbar. Es war das Beste, das ich zu diesem Thema las, in dem einigermaßen fair erzählt wurde, warum einer geht, und warum ein anderer bleibt.“

(Leselandschaft, Band 2.)

ეს რსმ შეიცავს სამ თემას, რაც თავად ტექსტშიცაა აშკარად გამოხატული და რაც ასევე გამოიკვეთა ბაზისური წინადადებების შედგენისას. პირველი თემა და, შესაბამისად, მისი ბაზისური წინადადება ეხება ფილმის წარმატების მიზეზებს – ჩინებულ მსახიობებსა და იმ ემოციურ ამბავს, რომელიც საფუძვლად დაედო ფილმს. მეორე თემა – სცენარზე მუშაობის პერიოდია, მესამე კი – სცენარის შეფასება. ბაზისური წინადადებები თემების მიხედვით ასე შეიძლება ჩამოყალიბდეს:

1. Die Gründe des Filmerfolgs.

2. Arbeit dem Drehbuch.

3. Drehbucheinschätzung.

ხშირად ხდება ისიც, რომ ტექსტში მოხსენიებული მთელი რიგი ფაქტორების დასახელება ვერ ხერხდება ბაზისური წინადადებებით, რადგან ისინი ან ძალიან უმნიშვნელოა, ან კერძო ხასიათისაა.

ტექსტში ძირითადი ინფორმაციის განსაზღვრის მიზნით ბაზისური წინადადებების შედგენას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ არა მარტო ლინგვისტები, არამედ ფსიქოლოგებიც, რომლებიც თვლიან, რომ ბაზისურ წინადადებათა დასახელება ემსახურება ტექსტის შინაარსის აღქმასა და მის დამახსოვრებას. ბაზისური წინადადებები მყარი შესიტყვებებია, რომლებიც კერძო კონტექსტისათვის ერთიან აზრობრივ მთელს წარმოადგენს. მათი შედგენა მიზნად ისახავს ტექსტის ძირითადი ინფორმაციის ადეკვატურ ასახვას და გადმოცემას.

აქვე ნიშნულის სახით გთავაზობთ წარმოდგენილი ტექსტის ინდიკატურ რეფერატს, რომელსაც საფუძვლად უდევს ბაზისური წინადადებები:

Im Zeitungsbericht „Das Versprechen“ von Margaret Kühler ist die Rede von einem deutschen Film, den die Regisseurin Margarethe von Trotta 1994 gedreht hat. Dem Film liegen die berühmte Liebesgeschichte und die Geschichte von Deutschland während des Mauerbaus (1961) zugrunde. Außerdem sind im Artikel auch die Gründe des Filmerfolgs und der Arbeitsprozess an dem Drehbuch dargestellt.

ტექსტის ძირითადი შინაარსის განსაზღვრის პროცესში მნიშვნელოვან

როლს ასრულებენ დესკრიპტორი სიტყვები. დესკრიპტორი ისეთი სიტყვა, შესიტყვება ან მთლიანი გამონათქვამია, რომელიც შინაარსს უფრო რეღუცირებული, შეკვეცილი ფორმით გადმოსცემს. იგი უფრო ტევადი, მოცულობითია და მას საინფორმაციო-საძიებო ენის ლექსიკურ ერთეულად მიიჩნევენ, რომლის ფუნქციასაც დოკუმენტის ძირითადი შინაარსის გამოხატვას თვლიან. „Deskriptor“ (lat. descripto – აღწერ) ist ein genormtes Sachwort, das den Begriffsinhalt äquivalenter Sachwörter repräsentiert. Durch Deskriptor bezeichnet man bestimmte Schlüssel- und Schlagwörter, die zum Auffinden und zur Wiedergabe der wesentlichen Information dienen, die in einem Text enthalten ist“ [97. 1981].

დესკრიპტორი სიტყვა ტექსტის განზოგადების საფუძველია და ხელს უწყობს ტექსტის სემანტიკურ კომპრესიას. დესკრიპციის ობიექტი შეიძლება იყოს როგორც ერთი, ასევე რამდენიმე წინადადება ერთდროულად, რომელთა განზოგადების შემთხვევაშიც ვიღებთ კომპაქტურ, კომპრესირებულ ტექსტს. დესკრიპტორი სიტყვა თავის თავში იტევს ყველა ფორმულირებას და ახდენს წინადადებაში გადმოცემული ფორმულირების ზოგადი არსის სინთეზს. მაგ.:

ორიგინალი:

Die elektronische Datenverarbeitung, Abk: EDV, ist die Bezeichnung für die Anwendung der Datenverarbeitungstechnik, also von Arbeitsmitteln für die Mechanisierung und Automatisierung in der Datenverarbeitung. Meistens meint man mit EDV die Anwendung von elektronischen Datenverarbeitungsanlagen (EDVA). Mit ihnen kann man Produktionsprozesse planen, steuern und abrechnen, immer wiederkehrende Arbeiten der Verwaltung und staatlichen Institutionen sowie wissenschaftlich-technischen Berechnungen durchführen.

კომპრესირებული ტექსტი:

Die elektronische Datenverarbeitung (EDV) ist die Bezeichnung für die Anwendung der Datenverarbeitungstechnik. Mit EDV wird die Anwendung von elektronischen Datenverarbeitungsanlagen gemeint. Mit ihnen kann man verschiedene Arbeiten und Berechnungen durchführen.

ამ რსმ-ში დესკრიპტორი „verschiedene Arbeiten“ განაზოგადებს შემდეგ ცნებებს: „planen, steuern, abrechnen“ და წინადადებას „immer wiederkehrende Arbeiten der Verwaltung und staatlichen Institutionen“. შედეგად ვიღებთ კომპრესირებულ ტექსტს. რაც უფრო განზოგადებულია ტექსტი დესკრიპტორი სიტყვით, მით უფრო მაღალია მასში კომპრესიის ხარისხი.

4. ტექსტის ინფორმაციული სტრუქტურა

ტექსტი ინფორმაციული სტრუქტურის თვალსაზრისით შედგება შემდეგი კომპონენტებისაგან: ძირითადი ინფორმაცია, ნაცნობი ინფორმაცია, დამატებითი ინფორმაცია, დუბლირებული ინფორმაცია, პერიფერიული ინფორმაცია, „გაუგებარი ინფორმაცია“.

ძირითადი ინფორმაცია (იგივე ახალი ინფორმაცია, ანუ რემა) – ეს ის ინფორმაციაა, რომლისთვისაც იჭერება საზოგადოდ ნებისმიერი ტექსტი. ძირითადი ინფორმაციამ უნდა შეიტანოს სიახლეები და მოახდინოს ცვლილებები როგორც ცალკეული ინდივიდის, ასევე ზოგადად საზოგადოებრიობის კომპეტენციაში. ძირითადი ინფორმაცია – ეს ტექსტის შინაარსია. ძირითადი ინფორმაცია ეფუძნება უკვე ნაცნობ, იგივე ძველ ინფორმაციას, ანუ თემას და წარმოადგენს მის ზედნაშენს. ნაცნობ ინფორმაციას სასარგებლო ინფორმაცია-საც უწოდებენ, რადგან იგია საფუძველი ძირითადი ინფორმაციისა. ძირითადი ინფორმაცია ინდივიდისათვის არის ის, რაც მისთვის, მისი ცოდნისათვის, მისი კომპეტენციისათვის სიახლეს წარმოადგენს.

სპეციალისტთა ყურადღებას იპყრობს პირველწყაროდან ძირითადი ინფორმაციის ექსტრაპირების საკითხი. ეს, ერთი შეხედვით მარტივი რამ, მრავალ სირთულეს შეიცავს. ჯერ ერთი, რომ პირველწყაროში ძირითადი, ნაცნობი თუ დამატებითი ინფორმაციები ერთმანეთშია გადაჯაჭვული, რადგან ნაცნობი ბაზისია ახლისა, დამატებითი კი – დამაზუსტებელია ახლისა. სწორედ მათი მონაცველობა ქმნის ტექსტის ინფორმაციულობას, მის შინაარსს. გარდა ამისა, თუკი ტექსტში მოცემული იქნება მხოლოდ ახალი ინფორმაცია ნაცნობი და დამატებითი ინფორმაციების გარეშე, ამგვარი ტექსტი, ერთი მხრივ, გაუგებარი იქნება ნებისმიერი რანგის ადრესატისათვის, და მეორე მხრივ, ამ ტიპის ტექსტს მხოლოდ ხელოვნურად თუ შექმნის ადრესანტი.

ხშირ შემთხვევაში (და ეს განსაკუთრებით ეხება სამეცნიერო-ტექნიკურ ლიტერატურას) ავტორი შეაფიოდ არ მიჯნავს, არ გამოყოფს ძირითად ინფორმაციას ნაცნობი ინფორმაციისგან, რადგან მისი თეორიული დებულებები ეყრდნობა უკვე არსებულს, ნაცნობს.

ტექსტიდან ძირითადი ინფორმაციის ექსტრაპირება და მისი გამიჯვნა სხვა ტიპის ინფორმაციებისაგან დამოკიდებულია რეფერენტის კვალიფიკაციაზე.

ავტორთა ერთი ჯგუფი თვლის, რომ სამეცნიერო ტექსტებში ძირითადი ინფორმაციის განსაზღვრისათვის საკმარისია ორიგინალიდან თეზისებისა და დასკვნების ექსტრაპირება. ხოლო თეზისთა არგუმენტაციისა და მსჯელობათა ლოგიკურ თანმიმდევრობას ისინი დამატებით ინფორმაციას მიაკუთვნებენ [93. 1988].

დამატებითი ინფორმაცია ისეთი ინფორმაციაა, რომელიც აკონკრეტებს და განაეითარებს ტექსტის ძირითად ინფორმაციას. დამატებითი ინფორმაცია გამოიხატება იმ სიტყვათა განმეორებით, რომლებიც აზუსტებენ იმ ცნებებს, რომლებიც ტექსტის თემას წარმოადგენს.

სამეცნიერო ტექსტში დამატებითი ინფორმაცია გადმოცემულია:

1. მაგალითებით;
2. ციფრული მონაცემებით;
3. თეზისთა არგუმენტაციითა და მსჯელობათა თანმიმდევრობით;
4. დასაბუთებით;
5. მაკონკრეტებელი, დამაზუსტებელი ენობრივი ელემენტებით.

ქვემოთ მოყვანილ მაგალითში მოცემულია მიკროტექსტი, რომლის ფარგლებშიც ვახდენთ ძირითადი ინფორმაციისაგან (იგი პირველივე წინადადებაშია მოცემული) დამატებითი ინფორმაციის (დამატებითი ინფორმაცია გახაზულია) გამოყოფას და განეაზოგადებთ მას დესკრიპტორი ფრაზით.

Die Gründe für die Unternehmer, nach Deutschland zu kommen und hier ihre eigene Firma zu gründen, sind so verschieden, wie die Menschen selbst. *Beispiel Anne Rangette Thorey: Die Französin aus der Champagne ist seit ihrer Kindheit mit Deutschland vertraut. „Meine Großmutter wollte, dass sich beide Völker besser verstehe, und darum sollte auch ich Deutsch lernen.“ Schon bald folgten erste Deutschland-Aufenthalte als Schülerin: „Ich bin ein Kind des Schüleraustausches.“ Inzwischen lebt Anne Rangette Thorey seit 25 Jahren hier. „Ich fühle mich in beiden Welten zuhause.“ Zunächst hatte sich die 49-jährige Dolmetscherin mit einem Übersetzungsbüro selbstständig gemacht, ehe sie 1998 „Thorey Relocations Services“ gründete. Von Büros in Hannover, Wolfsburg und Burgdorf/Salzgitter aus, managt sie zusammen mit fünf Angestellten den Umzug von Mitarbeitern ausländischer Unternehmen nach Deutschland. „Wir kümmern uns um alles, was mit Integration zu tun hat - von der Wohnungssuche bis zur Anmeldung auf dem Einwohnermeldeamt“, sagt die Unternehmerin.*

(Deutschland 1/2003)

დამატებითი ინფორმაციის განზოგადების შედეგად ვიღებთ შემდეგი სახის კომპრესიულ ტექსტს:

Die Gründe für die Unternehmer, nach Deutschland zu kommen und hier ihre eigene Firma zu gründen, sind verschieden. Die Gründe sind durch ein Beispiel von Anne Rangette Thorey aus Frankreich veranschaulicht.

დამატებითი ინფორმაცია ტექსტში შედის შემდეგი ენობრივი საშუალებებით: z. B.; wie; wie z. B.; die, welche; solche... wie, solche ... welche; nämlich; also; und zwar, darunter z. B.; wie beispielsweise. ეს ენობრივი საშუალებები ტექსტში დამატებითი (დამაზუსტებელი) ინფორმაციის სიგნალებია.

პუბლიცისტურ ტექსტებში დამატებითი ინფორმაცია – ეს არის მოვლენათა და ხდომილებათა, ფაქტთა ჩამონათვალი, რომლებიც აკონკრეტებენ ძირითად ინფორმაციაში უკვე დასახელებულ მოვლენებს, ხდომილებებს და ფაქტებს. ქვემოთ მოყვანილ მიკროტექსტში გახაზულია დამატებითი ინფორმაცია:

Der Akt der Solidarität ist eine sehr starke emotionale Komponente in den deutschamerikanischen Beziehungen. *Unvergessen ist auch, dass Präsident George Bush, der Vater des heutigen Präsidenten der Vereinigten Staaten, nach dem Zusammenbruch des Sowjetsystems, nicht anders als Michail Gorbatschow, die nationale Einheit des vierzig Jahre zerrissenen Deutschlands aktiv und entschlossen gefördert hat.*

(Deutschland 1, 2003)

დამატებითი ინფორმაციის ამოკრეფის შემდეგ მივიღებთ შემდეგი სახის კომპრესირებულ ტექსტს:

Der Akt der Solidarität ist eine sehr starke emotionale Komponente in den deutschamerikanischen Beziehungen. George Bush hat die nationale Einheit des vierzig Jahre zerrissenen Deutschlands aktiv und entschlossen gefördert.

დუბლირებული, ანუ განმეორებითი ინფორმაციაც დამატებით ინფორმაციას მიეკუთვნება. ინფორმაციის დუბლირება – უკვე გადმოცემული ინფორმაციის გამეორებაა სხვა ენობრივი საშუალებებით. დუბლირებული ინფორმაცია ჭარბია მთლიანად ტექსტისათვის, თუმცაღა იგი სასარგებლოცაა.

სამეცნიერო ტექსტში დუბლირებული ინფორმაციის კერძო შემთხვევაა უკვე დასახელებული მოვლენისა თუ ხდომილების ან ცნების განმარტება, ხშირ შემთხვევაში ეს ეხება ტერმინს. ტექსტის კომპრესიისას შეირჩევა ერთ-ერთი ვარიანტი – ან ცნება ან მისი განმარტება. დუბლირებული ინფორმაცია გამოიხატება ლექსიკური, სინონიმური და ნაცვალსახელური გარემოებებით.

დუბლირებული ინფორმაცია ტექსტში შედის შემდეგი სპეციალური ენობრივი საშუალებებით, რომლებიც წარმოადგენენ კიდევ დუბლირებული ინფორ-

მაციის სასიგნალო ელემენტებს: *d. h.; das bedeutet; anders gesagt; bzw; wie gesagt; schon erwähnt; darunter versteht man; damit meint man, es wird folgendermassen erklärt; unter anderem.*

მაგ.:

Sauerstoffreies Kupfer ist unempfindlich gegen die sogenannte Wasserstoffkrankheit. *Darunter versteht man, dass Wasserstoff bei höheren Temperaturen, z. B. beim Glühen oder Hartlüten mit wasserstoffhaltigen Gasen (z. B. Erdgas, Flüssiggas, Acetylen) in Kupfe reindringt und dort Wasserdampf bildet, der das Kupfer unter Bildung feiner Risse auseinanderreibt.*

(B & W, 3/1999)

ზემოთ მოცემულ რსმ-ში გახაზულია დუბლირებული ინფორმაცია, რომლის ამოკრეფის შემდეგ მივიღებთ შემდეგი სახის კომპრესირებულ ტექსტს:

Sauerstoffreies Kupfer ist unempfindlich gegen die sogenannte Wasserstoffkrankheit.

ტექსტის დანარჩენი ნაწილი მთლიანად დუბლირებული ინფორმაციისაგან შედგება, რადგან აქ მაგალითების საფუძველზე ხდება ტერმინის „Wassertoff“ განმარტება.

დუბლირებული ინფორმაციის ენობრივი საშუალებები უზრუნველყოფს ტექსტის ბმულობას, მის აზრობრივ განვითარებას. ის გამოიხატება ლექსიკურ, სინონიმურ და ნაცვალსახელურ გარემოებებში. ამგვარი დუბლირება სასარგებლოა კომპრესირებული ტექსტისათვისაც, რეფერატისთვისაც, თუმცადა ტექსტის კომპრესიისას უნდა შეირჩეს დუბლირების ყველაზე ეკონომიური საშუალება.

დუბლირებული ინფორმაცია ორიგინალში გადმოიცემა არა ერთი, არამედ რამდენიმე წინადადებით, ანდა წინადადებათა ჯგუფით, რომელიც ვრცლად და დაწვრილებით, დეტალურად გვაწვდის ცნობებს ძირითადი ინფორმაციის შესახებ. რეფერენტის ამოცანაა ტექსტის კომპრესია მოახდინოს დუბლირებული ინფორმაციის კეცის ხარჯზე.

პერიფერიული ინფორმაცია არაა კავშირში ძირითად შინაარსთან. პერიფერიულ ინფორმაციას ტექსტში ქმნის ყოველგვარი შედარება, ისტორიიდან მაგალითების მოყვანა, ანალოგიები, ფრჩხილებში ჩასმული ყველა წინადადება.

გაუგებარ ინფორმაციაში იგულისხმება ილუსტრაციები, სქემები, ცხრილები, საგნობრივი სია და სხვა დამატებითი მასალები [98. 1982].

რეფერატში, როგორც წესი, უნდა იყოს მხოლოდ ძირითადი (ახალი) ინფორმაცია, შესაბამისად, რეფერირების პროცესი შეიძლება წარმოედგინოს როგორც ორიგინალიდან ახალი ინფორმაციის ანუ რემის გამოყოფა და რეფერატში ამ სიახლის გადმოტანა ორიგინალში მოცემული თემის იმპლიკაციით [99. 1980]*.

რეფერატში მხოლოდ ძირითადი ინფორმაციის გადმოცემის აუცილებლობას რეფერატის თვისებებითა და მისი ინფორმაციული და კომუნიკაციური ფუნქციებიდან გამომდინარე განმარტავენ [92].

რეფერატის ინფორმაციული და კომუნიკაციური ფუნქციების განხორციელების მიზნით აუცილებელია რეფერატსა და პირველწყაროს შორის სემანტიკური ადეკვატურობის შენარჩუნება. რეფერატის ადეკვატურობას ორიგინალთან განსაზღვრავს რეფერატში ძირითადი ინფორმაციის გადმოცემა. ორიგინალთან რეფერატის ადეკვატურობა გულისხმობს, რომ მან არსებითი ინფორმაცია კონცეპტუალურად უნდა ასახოს, რომ მკითხველს საბოლოო ჯამში შეექმნას იგივე შთაბეჭდილება, როგორიც აქვს ორიგინალის მკითხველს, ე. ი. რეფერატის მკითხველის შთაბეჭდილება უნდა იყოს ავტორის მიერ წინასწარ განსაზღვრული ეფექტის ადეკვატური [77].

ზოგიერთ ავტორთან ვხვდებით იმ თვალსაზრისსაც, რომ ძირითადი ინფორმაცია ინტუიციურად გამოიყოფა რეფერენტის მიერ და ამდენად ეს პროცესი სუბიექტურია. ძირითადი ინფორმაციის ინტუიციურად გამოყოფის ეს მეთოდი ტრადიციულია და ემპირიული. პირველწყაროს კომპრესიის მიზანია რეფერენტმა ანალიტიკური კვლევითა და ამ ინფორმაციის გადამუშავების გზით პირველადი დოკუმენტიდან მოახდინოს ძირითადი ინფორმაციის ექსტრაქცია, არსებითი გამიჯნოს არაარსებითისგან. ცხადია, ორიგინალის ასეთი დამუშავება პირობითი და სუბიექტურია [100. 1982].

რეფერატზე მუშაობის მეთოდობა

რეფერირების მეთოდია წარმოადგენს შეფასებისა და ანალიზის თავისებურ ტექნოლოგიას, მეთოდების, წესებისა და ხერხების სისტემას, რომელიც სამეცნიერო-ინფორმაციული მოღვაწეობის სისტემაში გამოიყოფა.

დღემდე არაა დამუშავებული ერთიანი თვალსაზრისი იმ საკითხში, თუ

როგორი უნდა იყო ოპტიმალური რეფერატი. რეფერატის ოპტიმალურობის ძირითად საფუძველს წარმოადგენს ადეკვატურობა, ინფორმაციულობა, მისი მცირე მოცულობა.

რეფერატის ადეკვატურობის შესახებ ზემოთაც ვისაუბრეთ, მაგრამ კიდევ ერთხელ ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ რეფერენტმა კონცეპტუალურად უნდა ასახოს დედანში წარმოდგენილი არსებითი, მნიშვნელოვანი, ძირითადი ინფორმაცია ისე, რომ რეფერატის მკითხველს შეექმნას იგივე შთაბეჭდილება, რომელიც აქვს ორიგინალის მკითხველს, ანუ, წარმოდგენა, რომელიც რეფერატის მკითხველს შეექმნება, უნდა იყოს იმ წარმოდგენის ადეკვატური, რომელიც უნდა შეექმნას ორიგინალის მკითხველსა და რასაც მიზნად ისახავდა ორიგინალის შექმნისას ავტორი.

იმის მიხედვით, თუ როგორ ასრულებს რეფერატი თავის ინფორმაციულ, ინდიკატურ თუ სასიგნალო ფუნქციებს, შეგვიძლია ვილაპარაკოთ იმის შესახებ, არის თუ არა რეფერატი პრაქტიკულად სასარგებლო. რაც უფრო ძნელად მოსაპოვებელია ორიგინალი, მით უფრო სრულყოფილი, ანუ ინფორმაციული უნდა იყოს რეფერატი. რადგან ინფორმაციულობა ყველაზე არსებითი თვისებაა რეფერატისა, ამიტომ ძირითადი ამოცანა რეფერატის შედგენისას იმაში მდგომარეობს, თუ როგორაა მასში გადმოცემული ინფორმაცია.

მეორადი ტექსტის მოცულობა ყოველთვის იყო კამათის საგანი. იგი დღესაც საკმაოდ აქტუალურია. როგორც რეფერატის, ასევე ანოტაციის მოცულობის განსაზღვრისათვის გამოიყენებენ კომპრესიის კოეფიციენტს, რომელიც გვიჩვენებს, თუ რამდენჯერაა მეორადი ტექსტის მოცულობა შემცირებული ორიგინალის მოცულობასთან შედარებით. რაც უფრო მეტია შეკუმშვის კოეფიციენტი, მით უფრო მცირეა მეორადი დოკუმენტის მოცულობა [101. 1978].

რეფერირების მეთოდისადმი მიძღვნილ თეორიულ შრომებში არაა მოცემული პირველწყაროსა და მისი რეფერატის მოცულობის განსაზღვრული პარამეტრები. არსებობს ზოგადი მითითება, რომ რეფერატი უნდა შეადგენდეს პირველადი ტექსტის მოცულობის დაახლოებით 5%-ს და არ უნდა აღემატებოდეს 100 სიტყვას [102. 1974]. ლ. ჩემპენი გეთავაზობს კომპრესიის პარამეტრს ერთი ერთთან [103. 1967]. ზოგიერთი ავტორი თვლის, რომ რეფერატის მოცულობა უნდა შეადგენდეს ნახევარ გვერდს [104. 1967].

განსხვავებები რეფერატის მოცულობაში აიხსნება ორიგინალის თავისებურებებით, მათი თვისებებით, რომელიც ერთი მხრივ, იმითაა განპირობებული, თუ მეცნიერების რომელ სფეროს ეკუთვნის იგი, მეორე მხრივ, — კი რეფერირების სამსახურის გამომცემლობის შესაძლებლობით [92].

დოკუმენტი, რომელიც გვაძლევს რეკომენდაციას რეფერატის მოცულობასთან დაკავშირებით	სარეფერატო დოკუმენტი	რეფერატის მოცულობა ნიშნები
სახელმწიფო სტანდარტი 7,9 7,4	ჩანაწერი, ცნობა, მოკლე შეტყობინება	500
	სტატიები, გამოგონებათა აღწერები	1000
	დიდი მოცულობის დოკუმენტები	2500
	გამოცემები საზოგადოებრივ მეცნიერებებში	არაა ლიმიტირებული
მეცნიერებისა და ტექნიკის ინფორმაციის საერთაშორისო ინსტიტუტის ინსტრუქცია	სტატიები, წიგნების გამოგონების აღწერა, დეპონირებული ხელნაწერი	არაა ლიმიტირებული
რეფერატის შედგენის მეთოდის კულტურისა და ხელოვნების დარგში	სტატიები	არა უმეტეს 9000 ²
	მონოგრაფია და კრებულები	არა უმეტეს 27000 ²
აშშ ს სახელმწიფო სტანდარტი	მოკლე ცნობები სტატიები, სამეცნიერო დისერტაციები	500 600 ³ 1250 1500 2500 3000

თუ მოცულობის მიხედვით მოვახდენთ რეფერატისა და ანოტაციის ზომების კლასიფიკაციას, მაშინ მივიღებთ შემდეგ სურათს: პირველ ადგილს მოცულობის მიხედვით იკავებს ინფორმაციული რეფერატი, მეორე ადგილზეა ინდიკატური რეფერატი, რომელიც გაცილებით მცირე ზომისაა. რაც შეეხება ანოტაციას, აქაც საქმე გვაქვს ორი სახის ანოტაციასთან – ინფორმაციულსა და ინდიკატურთან. ინფორმაციული ანოტაცია მოცულობით შეიძლება უფრო

დიდი იყოს (სამი-ოთხი წინადადება), ხოლო ინდიკატური ანოტაცია – შედარებით მცირე ზომის (ერთი ან ორი წინადადება). ინდიკატური ანოტაციის შემთხვევაში ეს არის ორიგინალის ბირთვული წინადადება, ხოლო ინფორმაციულ ანოტაციაში შედის პირველწყაროს შინაარსის ძირითადი მომენტები.

სანამ უშუალოდ რეფერატზე მუშაობის მეთოდის ცალკეულ პუნქტებზე გადავიდოდეთ, კიდევ ერთხელ გვინდა ხაზგასმით აღვნიშნოთ, რომ არსებობს ორი ძირითადი ხერხი, რომელთა დახმარებითაც ტექსტის დამუშავებისა და მისგან ძირითადი ინფორმაციის ამოკრეფის შედეგად ვიღებთ ორგვარ რეფერატს – ინდიკატურსა და ინფორმაციულს. შესაბამისად, ორივე რეფერატი განსხვავდება ერთმანეთისაგან იმით, თუ რამდენად ახლოს არიან ისინი დედანთან. სხვაგვარად ინდიკატურ რეფერატს ეწოდოს „ინტერპრეტაცია“ – *abstrakt-Referat*, ხოლო ინფორმაციულს – „ამონაკრეფი“ – *extract-Referat*, რომელთაგან პირველი (*abstrakt*) ეფუძნება ინფორმაციის განზოგადებულ წარმოდგენას, ხოლო მეორე (*extract*) – შედგება ორიგინალიდან ამონაკრეფი წინადადებებისგან. დასაშვებია თუ არა *abstrakt* და *extract* რეფერატების, ანუ ინდიკატური და ინფორმაციული რეფერატების ელემენტების ერთმანეთში ჩანაცვლება? მიგვაჩნია, რომ ეს პროცედურა მოახდენს ტერმინთა და ცნებათა აღრევას, რაც წაშლის სხვაობას ორიგინალისადმი ორგვარ მიდგომას შორის.

თუ უფრო კიდევ გავშლით მსჯელობას, მაშინ შეიძლება ითქვას, რომ სამეცნიერო და პუბლიცისტური ტექსტების რეფერირების ორი ხერხი არსებობს, – ესენია: 1. განზოგადებული, ანუ რეფერენტის მიერ ტექსტის ინტერპრეტაცია, რომლის დროსაც ღირებულებასა და ფუნქციას კარგავს ორიგინალიდან წინადადებებისა თუ ფრაზების პირდაპირი, სიტყვასიტყვით გამოყენება და 2. ამოკრეფა, როცა ორიგინალიდან სრულად ან ნაწილობრივ, უცვლელად ან პერიფრაზირებული* სახით ხდება დედნიდან ცალკეული ფრანგმენტების სესხება.

ინდიკატური რეფერატი ასახავს ორიგინალის შინაარსს განზოგადების გზით, ხოლო ინფორმაციული რეფერატი ასახავს ორიგინალის შინაარსს ცალკეული წინადადების ამოკრეფის გზით. ინფორმაციულ რეფერატში შეტანილი წინადადება შეიძლება თანაფარდობაში იყოს ორიგინალის წინადადების ნაწილებთან ან მთელ წინადადებასთან, დასაშვებია მისი თანაფარდობა რამდენიმე წინადადებასთანაც (როგორც კონტაქტურ, ისე დისტანციურ წინადადებებთან). ორიგინალიდან ამოკრეფილი წინადადებები ხშირად შეცვლილი სახითაც გადადის რეფერატში, მაგრამ ცალსახად გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ცვლილებები ორიგინალში ხდება მხოლოდ ლექსიკურ, ანუ სემანტიკურ და სინტაქსურ დონეებზე.

რეფერატზე მუშაობა საკმაოდ რთული პროცესია და იგი ეტაპობრივად

ხორციელდება. მეკლევართა უმრავლესობა პირველწყაროს რეფერირების პროცესში აღიარებს ამავე პროცესის რამდენიმე ეტაპად დაყოფის აუცილებლობას. ესენია:

1. ორიგინალის ზოგადი შესწავლა, მისი მიმოხილვა, გაცნობა. ტექსტის თემატიკის განსაზღვრა, რისი შედეგიცაა ზოგადი შთაბეჭდილების შექმნა სარეფერატო ტექსტზე.

2. ორიგინალის სრულყოფილი შესწავლა, მისი გაგება-გააზრება და აღქმა.

3. ორიგინალის წაკითხვა, რომელშიც თავს იჩენს რეფერენტის ინდივიდუალური თვისებები, მისი კვალიფიციურობა და მზაობა – სწორედ აღიქვას პირველწყარო.

ა) კურსორული კითხვა, რომლის მიზანიცაა რეფერენტი ზოგადად გაეცნოს ტექსტის შინაარსს.

ბ) ტოტალური კითხვა, რომელიც გულისხმობს ორიგინალის ინტენსიურ კითხვას. ტოტალური კითხვისას რეფერენტს მესსიერებაში რჩება ტექსტის შინაარსი და ის ენობრივი ერთეულები, რომლითაც იგი გამოხატულია.

გ) რეფერატული კითხვა, რომლის მიზანიცაა რეფერენტმა განაზოგადოს წაკითხული და ტექსტიდან გამოიტანოს ძირითადი ინფორმაცია.

4. ორიგინალის დამუშავება – ძირითადი ინფორმაციის მარკირება*, ამონაწერების გაკეთება.

5. ძირითადი ინფორმაციის გამიჯვნა დამატებითი ინფორმაციისაგან.

6. კოდო-სიტყვების განსაზღვრა.

7. ბაზისური წინადადებების შედგენა.

8. რეფერატის გეგმის შედგენა, რომლის მიხედვითაც ხდება ინფორმაციის რანჟირება და მისი ლოგიკური დაკომპლექტება.

9. რეფერატის შედგენა და მისი გაფორმება.

ა. ა. ვეიზე რეფერატის შედგენის პირველ ეტაპზე გვთავაზობს ტექსტის საფუძველზე ბაზისური წინადადებების ამოწერას იმ თანმიმდევრობით, როგორითაც ისინი ორიგინალში შეგვეხდნენ. შემდეგ ეს ბაზისური წინადადებები უნდა დაჯგუფდეს თემატური პრინციპის მიხედვით. რეფერატის ცალკეულ ნაწილებში აზრობრივი მსჯელობა და ამ მსჯელობის გეზი, მიმართულება შეიძლება დაემთხვეს ორიგინალს. მაგრამ კომპრესიამ შეიძლება გამოიწვიოს აზრობრივი გადახვევები⁽¹⁰⁹⁾

რეფერირების შემდგომ ეტაპზე, ანუ ბმული ტექსტის შედგენისას თავს იჩენს რეფერატის სტრუქტურის საკითხი, რომელსაც სამ ძირითად ნაწილად ყოფენ:

1. ბიბლიოგრაფიული მონაცემები (ინდექსი, რეფერატის შიფრი, სათაურის

დასახელება, ავტორი, წყარო, წელი, გვერდების რაოდენობა).

2. კოდი სიტყვები.

3. საკუთრივ რეფერატული ნაწილი, ანუ რეფერატის ტექსტი.

4. რეფერენტის მონაცემები – გვარი ან ორგანიზაციის დასახელება, რომელმაც შეადგინა რეფერატი [92].

ბიბლიოგრაფიულ მონაცემებს სასიგნალო და ინფორმაციული ფუნქცია აქვთ.

საკუთრივ რეფერატი შეიცავს ორიგინალის ანალიზურ-სინთეზური და-მუშაების შედეგად მიღებულ ინფორმაციას. რეფერატის ეს ნაწილი სტრუქტურულად შეიძლება ორგანიზებული იყოს: აბზაცების მიხედვით აგებული რეფერატი და უაბზაციო რეფერატი.

რეფერატის აბზაცებად დაყოფა მნიშვნელოვანი ფაქტორია მისი სტრუქტურისათვის. აბზაცში პირველ რიგში უნდა გამოიყოს ფრაგმენტები, რომლებიც ასახავენ ორიგინალის თემატურად დამოუკიდებელ ნაწილებს, რაც აიოლებს რეფერატში ინფორმაციის მოძიებას და მისი როგორც მთლიანის აღქმას. მიზანშეწონილია აბზაცის პირველივე ფრაზაში ფორმულირებული იყოს უფრო მეტად მნიშვნელოვანი ინდიკატური ინფორმაცია. პირველი ფრაზა აბზაცში, როგორც წესი, ავტოსემანტურია და იგი განაგრძობს მთელი აბზაცის შინაარსს, დანარჩენი წინადადებები ამ ინფორმაციის კონკრეტიზაციას წარმოადგენენ.

რეფერატი შედგება აბზაცებისაგან, თუ:

1. იგი დიდი მოცულობისაა.

2. მასში საუბარია არა ერთი, არამედ რამდენიმე საკვლევი ობიექტის შესახებ.

3. ინფორმაცია რეფერატში დაწერილებითაა გადმოცემული.

რეფერატი არ შედგება აბზაცებისგან, თუ:

1. იგი მოკლე სახითაა წარმოდგენილი.

2. იგი რედუცირებულად გადმოსცემს ორიგინალის შინაარსს.

3. იგი ლოგიკურად კომპაქტური ერთეულია.

რეფერატის ორიგინალის შინაარსის გადმოცემის თანმიმდევრობის დაცვის საკითხი ერთ-ერთი საკვანძო საკითხია. არსებობს მოსაზრება, რომ უმჯობესია მიეყვებოდნენ არა ორიგინალის ავტორს, არამედ ინფორმაცია დაეწყოთ იმ რიგით, რომელიც უფრო უპირიანი და მოსახერხებელია მგორადი ტექსტის მკითხველისათვის.

რეფერატში ხშირია ორიგინალის თანმიმდევრობის რღვევა, რაც იმითაა

განპირობებული, რომ რეფერენტი ცდილობს ერთ ფრაგმენტში ასახოს ორიგინალის თემატურად ერთმანეთთან დაკავშირებული ფრაგმენტები – შეაჯეროს ერთ აბზაცში თემატურად მსგავსი ბლოკები და განაღდოს გამონათქვამი ისე, რომ განზოგადებული ინფორმაცია პირველ რიგში იყოს წარმოდგენილი.

რეფერატის დასაწყისში წარმოდგენილი უნდა იყოს ყველაზე მნიშვნელოვანი ცნობები. კარგად შედგენილ რეფერატში დასაწყისი არის სათაურის „დამატება“, „შევსება“ და ამასთან იგი გამოხატავს ორიგინალის ძირითად თემას. საგულისხმოა ისიც, რომ რეფერატის დასაწყისს, მის პირველ წინადადებას ერთი წინადადებისაგან შედგენილ რეფერატსაც უწოდებენ.

რეფერირების მეთოდოლოგიაში გეთაუზობენ გამოვიყენოთ შედარებით მნიშვნელოვანი ინფორმაციის გრაფიკული გამოყოფის საშუალებები: დახრილი შრიფტი, ხაზგასმა და სხვა⁽¹⁰⁶⁾. მკითხველისათვის ადვილად აღსაქმელია რეფერატი, როცა მის დასაწყისში მკაფიოდ არის ფორმულირებული ორიგინალის თემა, პრობლემა, ამოცანა და თუ ტექსტის განზოგადების ხარისხი მაღალია.

სამეცნიერო ჟანრის ტექსტის რეფერატი უნდა დაეიწყოს ახალი ინფორმაციით, ხოლო პუბლიცისტური ჟანრის ტექსტის რეფერატი – პრობლემის სიახლის დასახელებით.

თუ პირველწყაროში მოცემულია პროდუქციის, ტექნიკური პროცესების, კვლევის მეთოდების და ა. შ. აღწერა, მაშინ რეფერატის დასაწყისში გადმოცემული უნდა იყოს აღსაწერი საგნის დანიშნულება და ფუნქციები.

რეფერატისათვის ტიპიურია ისეთი დასაწყისი, სადაც ორიგინალის შინაარსი განზოგადებულადაა დასახელებული ან მინიშნებულია ორიგინალის ძირითად ინფორმაციაზე.

რეფერატის ლინგვისტური სტრუქტურა ლექსიკურ-სინტაქსური თავისებურებებით გამოირჩევა. ძირითადი კრიტერიუმებია: რეფერატის გაჯერება ტერმინოლოგიით, მარტივი წინადადებების სიჭარბე (ინფორმაციული რეფერატისას), დამოკიდებულ წინადადებათა ობლიგატორულობა* (ინდიკატური რეფერატისას), ვრცელი ჩამონათვალები, ენის ლაკონურობის ხერხების გამოყენება: აბრევიატურა, არასრული წინადადებები. რეფერატის ლინგვისტურ სტრუქტურისათვის ნიშანდობლივია ლაკონურობა, მკაფიობა და შინაარსის გამოხატვის ცხდყოფა. ლაპარაკობენ ე. წ. „რეფერატული ენის“ შესახებ. რეფერატის სემანტიკურ ადეკვატურობას, ლაკონურობას და მკაფიობას განაპირობებს სწორი და შესაბამისი ლექსიკური და გრამატიკულ-სტილისტური საშუალებების შერჩევა. სემანტიკური ადეკვატურობა ტერმინთა სწორი გამოყენებისა და ტერმინოლოგიური ლექსიკის გამოყენების შედეგად განხორციელდება,

ხოლო ლაკონურობა – წინადადებათა ეკონომიური სტრუქტურით¹⁰⁷.

ტერმინოლოგიური ლექსიკის საფუძველია ცნებები, რომლებიც ორიგინალიდან რეფერატში გადაიტანება. რამდენადაც ცალკეული სახეობითი ცნებები რეფერირების პროცესში შეიძლება შეიცვალოს ერთი ზოგადი ცნებით, რეფერატში შეიძლება შეგვხედეს ტერმინები, რომლებიც არ არის ორიგინალის ტექსტში.

ტერმინოლოგიური ლექსიკა მაქსიმალური სიზუსტით გადმოსცემს პირველადი დოკუმენტის შინაარსს. ტერმინთა გამოყენების სიხშირე რეფერატში მართებულად ითვლება, რადგან იგი ტევადია და მკაფიოდ გადმოსცემს ცნების არსს.

ტერმინოლოგიური ლექსიკის შეცვლა სხვა მისი სინონიმური ტერმინებით დაუშვებელია. წინააღმდეგ შემთხვევაში თავიდან ვერ ავიცილებთ ორიგინალის შინაარსის სერიოზულ აზრობრივ უზუსტობებს.

აბრევიატურა რეფერატში ხშირად გამოიყენება, თუმცაღა უნდა აღვნიშნოთ, რომ ტერმინის პირველადი დასახელებისას იგი სახელდება სრულად და მას გვერდით მიეწერება მისი აბრევიატურა, შემდეგ კი ტექსტში მუდმივად აბრევიატურას იყენებენ, რაც ქვემოთ მოყვანილ ინდიკატურ რეფერატში თვალნათლივ ჩანს:

In den 70er und 80er Jahren hat die Kinder- und Jugendliteratur (KJL) eine Entwicklung durchgemacht, die mit Ewers geprägten Terminus „Literarisierung“ begrifflich gefasst sei. Sie geht Hand in Hand mit einem Paradigmenwechsel in der KJL-Kritik. Als Ursache für die sog. „Literarisierung“ der KJL kann ein Wandel des Bildes und des Status von Kindheit und Jugend angenommen werden. Als Bezugspunkt für die Beschäftigung mit Forschungsbeiträgen sei hier die These vertreten, zwischen dem Wandel der KJL-Kritik, dem der KJL, und dem des Bildes von Kindheit und Jugend bestehe ein Kausalnexus. Die Skizzierung dieses Kausalzusammenhangs in der Form der Aufarbeitung des gegenwärtigen Diskussionsstandes in der KJL-Forschung ist die Aufgabe dieses Beitrags.

ციტატა ინფორმაციულ რეფერატში შედის ირიბი მეტყველებით, თუმცა შესაძლებელია ციტატების გაფორმება პირდაპირი მეტყველების სახითაც. არსებობს ტენდენცია ციტატად გაფორმდეს ორიგინალის უფრო მეტად მნიშვნელოვანი ფრაგმენტები (ტერმინთა ახსნა, დასკვნები და ა. შ.). ციტირება

საზოგადოებრივ-პუბლიცისტური ჟანრის ტექსტებისათვისაა დამახასიათებელი. ორიგინალიდან ციტირებისათვის საჭირო წინადადებები და ფრაგმენტები სუბიექტურად უნდა შეირჩეს რეფერენტის მიერ. გთავაზობთ ინდიკატურ რეფერატში ციტატის გამოყენების ნიმუშებს:

1. Die Autorin zeichnet kritisch einige neuere Entwicklungen der Erforschung des Sprachenunterrichts nach und stellt diesen Entwicklungen den Diskurs gegenüber, den das Geld in Kulturen bewirkt: „Das Ureigenste des Menschen, seine Sprache, wurde diesem Diskurs eingeordnet und entpersonalisiert. Nicht nur die Sprache, sondern, so bizarr es ist, der Mensch wurde entsprechend diesem Diskurs umgeformt.“

2. „Auch bewährte didaktische Prinzipien und Elemente des Fremdsprachenunterrichts an Grundschulen sind regelmäßig auf Angemessenheit und Effektivität hin zu überprüfen.“ Zu dieser Forderung der Wiesbadener Ministerialrätin Wiltrud Lortz versammelt der Beitrag Stellungnahmen aus einer Fragebogenaktion.

რეფერატის სინტაქსიც იმის მიხედვით განისაზღვრება, თუ რა ტიპის რეფერატთან გვაქვს საქმე. ინდიკატურ რეფერატში დამოკიდებული წინადადებების გამოყენების სიხშირე საკმაოდ მაღალია. მაქსიმალურად დიდია კლიშეების გამოყენების სიხშირეც, რითაც რეფერენტი რეფერატის წინადადებებს აკავშირებს ერთმანეთთან.

ზოგადად სამეცნიერო სტილისათვის და ჩვენს კონკრეტულ შემთხვევაში სამეცნიერო ტექსტის ინდიკატური რეფერატისათვის დამახასიათებელია რთული სინტაქსი, რომლის დახმარებითაც გადმოსცემს რეფერენტი განზოგადებულ რთულ ლოგიკურ მსჯელობებს, არგუმენტებსა და მათ მოტივაციებს. სამეცნიერო ტექსტის რეფერატის რთული სინტაქსი გულისხმობს მთელი რიგი დამოკიდებული წინადადებებისა და ასევე, ჩართული წინადადებების, ჩართული სიტყვების, მიმღეობებისა და გერუნდიების გამოყენებას. ხშირად ვხვდებით რეფერატში უზარმაზარ სინტაქსურ კონსტრუქციებს, რომლებიც ერთმანეთთან შიდა კავშირებითა დაკავშირებული, განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებებსა და გავრცობილ განსაზღვრებას. დამოკიდებული წინადადება კომუნიკაციური თვალსაზრისით ყველაზე ფასეულია, რადგან მასშია გადმოცემული რემა, ახალი ინფორმაცია, ხოლო მთავარი წინადადება წარმოადგენს თემას, ანუ ცნობილს და ამდენად, იგი არაა ღირებული. ინდიკატურ რეფერატში მოქმედების სუბიექტს ხშირად არ ასახელებენ, რადგან ზმნა აქ პრევენს პასივსა და პასივის რომელიმე სხვა დროში დგას. ყოველივე ზემოთქმულის საილუსტრაციოდ გთავაზობთ ინდიკატური რეფერატის რამდენიმე ნიმუშს:

1. Neben dem Erwerb kommunikativer Kompetenz in einer Sprache wird seit vielen Jahren der Erwerb einer offenen und toleranten Haltung den Ländern und Völkern gegenüber, deren Sprache man lernt, als ein natürliches und integriertes Lernziel des Fremdsprachenunterrichts (FSU) betrachtet. In diesem Beitrag werden zunächst die wichtigsten Schlüsselbegriffe, die mit der interkulturellen Ausrichtung jeglichen Fremdsprachen Unterrichts zusammenhängen, angesprochen, und wird das Lernziel 'interkulturelle kommunikative Kompetenz' analysiert. Danach wird der Frage nachgegangen, welche Kriterien für die Auswahl von kulturellen Inhalten und Lernaufgaben zur Verfügung stehen und wie der interkulturelle kommunikative Lernprozess sich stufen lässt. Der Beitrag distanziert sich vom traditionellen Kulturkundeunterricht und erklärt, warum die bisherige lehrer-gesteuerte Sprach und Kulturpädagogik durch eine lerner(mit)gesteuerte, auf den Erwerb interkultureller kommunikativer Kompetenz abzielende Vorgehensweise zu ersetzen sei. (Verlag).

2. Die Integration von Erfordernissen und Fertigkeiten, die sich aus der realen Praxis der Wirtschaftswelt ergeben, ist auch für das Sprachenlernen, besonders an wirtschaftsorientierten Hochschulen, von immer größerer Bedeutung und erfordert eine Neuorientierung auch in der täglichen Unterrichtspraxis der Fachs Deutsch als Fremdsprache. Sprachliche Anforderungen und reale Handlungskompetenz, die heute in der Berufswelt gestellt bzw. verlangt werden, sind kaum mehr mit Lehrbüchern abzudecken. Im Beitrag geht es um ein erprobtes Konzept projekt-orientierten Unterrichts in Form einer praxisorientierten Simulation. In einer Art Erfahrungsbericht werden die einzelnen Schritte des Projektes aufgezeigt, sowie Problemstellungen und Hürden kommentiert, die sich aus der Unterrichtspraxis heraus ergaben. Hierbei wurde der Versuch gemacht Medienkompetenz zu schulen, autonomes Lernen zu fördern und jene sprachliche Handlungskompetenz zu vermitteln, die für einen angehenden Betriebswirt im internationalen Wirkungsfeld mit deutschsprachigen Ländern von Bedeutung sind. (Verlag, adapt).

(Bibliographie moderner Fremdsprachenunterricht 34 (2003) №2)

ინფორმაციული რეფერატის სინტაქსისათვის დამახასიათებელია მარტივი გაერცობილი წინადადებები, ნომინატური, ატრიბუტული სიტყვათშეთანხმებანი, ჩართული კონსტრუქციები, ზმნის აქტიური ფორმით გამოყენება იმავე გეარში, რაც ორიგინალშია, ხშირად წარსულსა და აწმყოს დროში. ზმნური

კონსტრუქციები იცვლება სახელადი კონსტრუქციებით. მაგ.:

In einem 27-t-Elektroofen wurde, basierend auf den Erfahrungen mit dem OBM- und KMS-Verfahren, in großem Umfang Primärenergie in Form von Kohle als Ersatzenergie eingesetzt. Durch die gleichzeitige Nachverbrennung der Ofenabgase und Intensivierung der Badbewegung mit Hilfe von Unterbaddüsen konnte eine sehr effektive Ausnutzung der Kohle erreicht werden. Der Stromverbrauch erniedrigte sich um etwa 30% auf ungefähr 280 kwh/t guter Knüppel. Bei gleichbleibender Stromdichte wurde die Produktivität um denselben Betrag erhöht. Der Verbrauch an Elektroden lag bei 3 kg/t guter Knüppel, der Legierungsmittelverbrauch wurde verringert. Es bestehen Möglichkeiten zur Staubrezirkulation und zum Einsatz anderer feinkörniger Stoffe.

(BHM. Berg- und Hüttenmännische Monatshefte, 5/88 OFU-Wien, S. 218)

ინდიკატორ რეფერატზე მუშაობის მეთოდობა

სამეცნიერო ტექსტი

1. ყურადღებით წაიკითხეთ ტექსტი. ჩამოაყალიბეთ მისი თემა.
2. დანომრეთ ტექსტის აბზაცები (რსმ-ები).
3. ყურადღება მიაქციეთ აბზაცის დასაწყისს, აბზაცის პირველ წინადადებას, რადგან იგი ყველაზე მეტად ინფორმაციულია.
4. განსაზღვრეთ კოდი-სიტყვები.
5. გამოყოფით ცალკეულ აბზაცთა ბაზისური წინადადებები და შეადგინეთ გეგმა.
6. გააერთიანეთ ერთი და იგივე ბაზისური წინადადებები.
7. ნათლად ჩამოაყალიბეთ კვლევის ობიექტი, მიზანი და რეზულტატები.
8. ყურადღება მიაქციეთ თეზისებსა და დასკვნებს.
9. მოახდინეთ ტექსტის სინტაქსური და სემანტიკური კომპრესია.
10. ტექსტიდან ამოიღეთ დამატებითი, განმეორებითი (დუბლირებული), პერიფერიული და გაუგებარი ინფორმაციები.
11. განსაზღვრეთ რეფერატისათვის კლიშეები.
12. ამოიწერეთ ბიბლიოგრაფიული მონაცემები.

13. შეადგინეთ რეფერატის ტექსტი.

14. დაასახელეთ რეფერენტი და ის ორგანიზაცია, რომელმაც შეადგინა რეფერატი.

პუბლიცისტური ტექსტი

1. ყურადღებით წაიკითხეთ ტექსტი. ჩამოაყალიბეთ მისი თემა.
2. დაკვირვებით წაიკითხეთ, გაიაზრეთ და ჩაუფიქრდით ტექსტის სათაურს.
3. დანომრეთ ტექსტის აბზაცები.
4. ყურადღება მიაქციეთ აბზაცის დასაწყისს, აბზაცის პირველ წინადადებას, რადგან იგი ყველაზე მეტად ინფორმაციულია.
5. განსაზღვრეთ კოდი-სიტყვები.
6. გამოყავით ცალკეულ აბზაცთა ბაზისური წინადადებები და შეადგინეთ გეგმა.
7. შედგენილი გეგმა შეიძლება არ დაემთხვეს ტექსტის აბზაცებში თემათა თანმიმდევრობას. ზოგიერთი აბზაცი შეიძლება მონოთემატური იყოს, ზოგიერთი კი – პოლითემატური.
8. განსაზღვრეთ რსმ-ში ძირითადი ინფორმაცია.
9. მოახდინეთ ტექსტის სინტაქსური, სემანტიკური, ინფორმაციული, კომუნიკაციური კომპრესია.
10. განაზოგადეთ წინადადებები დესკრიპტორი სიტყვებით.
11. შეარჩიეთ რეფერატისათვის კლიშეები.
12. შეადგინეთ რეფერატის ტექსტი – რეფერატი დაიწყეთ პრობლემის დასახელებით.
13. დაასახელეთ რეფერენტის გვარი.

ინფორმაციულ რეფერატზე მუშაობის მეთოდობა

სამეცნიერო-პუბლიცისტური ტექსტი

1. ყურადღებით წაიკითხეთ ტექსტი. ჩამოაყალიბეთ მისი თემა.
2. დანომრეთ ტექსტის აბზაცები.
3. განახორციელეთ თითოეულ აბზაცში სინტაქსური, სემანტიკური, ინფორმაციული და კომუნიკაციური კომპრესია.
4. განაზოგადეთ ცალკეული წინადადებები დესკრიპტორი სიტყვებით.

5. შეარჩიეთ წინადადებათა გადაბმის საშუალებები – ლექსიკური ერთეულები.
6. ციტირებისას გამოიყენეთ ირიბი მეტყველება.
7. შეადგინეთ რეფერატის ტექსტი.
8. დაასახელეთ რეფერენტის გვარი.

მომზადებით რეფერატზე მუშაობის მეთოდობა

პუბლიცისტური ტექსტი

1. ყურადღებით წაიკითხეთ ტექსტები, რომლებიც გაერთიანებულია ერთი რუბრიკის ქვეშ.
2. ჩამოაყალიბეთ ყველა ტექსტისათვის საერთო, მათი გამაერთიანებელი თემა.
3. თითოეულ ტექსტში გამოყავით საერთო ბაზისური წინადადებები.
4. განსაზღვრეთ, რომელი მათგანი შევა საერთო გეგმის ჩამონათვალში.
5. განსაზღვრეთ, ამ ტექსტებიდან რომელი იქნება საბაზისო, რომელს შეიძლება დაეყრდნოთ, რომელი უფრო ინფორმაციულია.
6. დაადგინეთ, რომელი ტექსტის ძირითადი ინფორმაციით შეიძლება საბაზისო ტექსტის შევსება (ეს პროცედურა შეავსეთ მესამე, მეოთხე, მეხუთე და ა. შ. ტექსტებით).
7. დაადგინეთ, რომელი ძირითადი ინფორმაცია მეორდება ყველა ტექსტში.
8. მოახდინეთ ტექსტთა სინტაქსურ-სემანტიკური და ინფორმაციულ-კომუნიკაციური კომპრესია.
9. განაზოგადეთ ტექსტები დესკრიპტორი სიტყვებით.
10. განსაზღვრეთ კოპეზიის* საშუალებები – კლიშეები.
11. შეადგინეთ რეფერატის ტექსტი, რეფერატი დაიწყეთ პრობლემის დასახელებით.
12. შეგიძლიათ ტექტის თემასთან დაკავშირებით საკუთარი აზრის გამოთქმა და პრობლემის შეფასებაც.
13. დაასახელეთ რეფერენტის გვარი.

ანოტაციებზე მუშაობის მეთოდობა

როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, ანოტაცია ეს არის ინფორმაცია ინფორმაციაზე, ანუ მეტაინფორმაცია. მას „წმინდა ინფორმაცია“ შეგვიძლია ვუწოდოთ. ანოტაცია ორიგინალის ძირითადი შინაარსის უმოკლესი ხერხით გადმოცემაა და იგი მკითხველს ზოგად წარმოდგენას უქმნის პირველად დოკუმენტზე. ანოტაციის მიზანია ადრესატს მიაწოდოს დედნიდან აღქმული ძირითადი ინფორმაციის დანიშნულება და ასევე ასახოს მისი ნეტაგიური მხარეც [108. 1975].

ანოტაციაზე მუშაობისას უნდა დავეყრდნოთ შემდეგ პრინციპებს:

1. ანოტაციამ უნდა შეაჯამოს ტექსტის იდეა, ძირითადი ინფორმაცია, მიზანი და დანიშნულება.
2. ანოტაციამ უნდა განაზოგადოს მაქსიმალური კომპრესიის გზით მთელი ტექსტის შინაარსი.

განასხვავებენ ინფორმაციულსა და ინდიკატურ ანოტაციებს. ინდიკატური ანოტაციისათვის ნიშანდობლივია ძირითადი ინფორმაციის გადმოცემა საკუთარი სიტყვებით. კომპრესიის მაღალი ხარისხის გამო ანოტაციაში ხდება ორიგინალის შინაარსის მაქსიმალური აბსტრაქტირება და განზოგადება. ამ ტიპის ანოტაციაში უნდა იყოს გადმოცემული ორიგინალის ბირთვული წინადადება. რეფერენტს ინდიკატური ანოტაციის შედგენისას დახმარებას უწევს მთელი რიგი კლიშეები, რომლებიც შესავალი ნაწილისთვისაა განკუთვნილი. ესენია:

im Artikel wurde hervorgehoben...

in der Publikation wird das Problem...behandelt

es wird vom Verfasser die grosse Aufmerksamkeit geschenkt...

ist ein aktuelles Problem...

ist eine bedeutende Frage...

der Artikel rührt an eine Frage...

im Artikel wird zur Behandlung vorgelegt...

der Artikel wird gewidmet...

ანოტაციაში შეიძლება გამოვიყენოთ შეფასებითი კლიშეები.

აუცილებლობა ოითხოვს განვიხილოთ, როგორ ხდება ტექსტის კომპრესია ანოტირების პროცესში. ერთმანეთისაგან უნდა გაიმიჯნოს ტექსტის ტემა და ტექსტის რემა. ტექსტის თემა, ანუ ტექსტის ლოგიკური სუბიექტი ნაცნობია,

მის შესახებ უკვე ნათქვამია ტექსტის სათაურში და ამდენად იგი უმცირეს ინფორმაციას შეიცავს. ტექსტის რემა, ანუ ტექსტის ლოგიკური პრედიკატი უმთავრესი ინფორმაციის მატარებელია და გამოხატავს ახალს, გადმოსცემს სიახლეს. იგი თემასთან შედარებით უფრო მეტად ინფორმაციულია.

მაგ.: პირველწყაროს სათაურია „Frankreichs Stahlindustrie hat stark aufgeholt“.

მისი ინდიკატური ანოტაციის ტექსტია:

„Im Artikel geht es um verbesserte Lage der Stahlindustrie in Frankreich“.

თემა

რემა

მაგ.: პირველწყაროს სათაურია „Chinas Wirtschaft braucht mehr Kaltwalzstahl“.

მისი ინდიკატური ანოტაციის ტექსტია:

„Der Artikel berichtet über die Entwicklung des Kaltwalzstahl in China“.

თემა

რემა

ანოტაცია ხშირ შემთხვევაში ორი-სამი წინადადებისაგან შედგება, რომელთაგან პირველი ანოტაციის სათაურია, რომელშიც მთელი წინადადების თემა გამოხატული, ხოლო მეორე წინადადებაში მოცემულია თემის განზოგადება. ანოტაციის მეორე წინადადების თემა გამოიხატება კლიშეებით, ხოლო რემა – ახალი ინფორმაციის მატარებელი სახელითი შესიტყვებაა, რომელიც განაზოგადებს მთელი სტატიის შინაარსს.

ანოტაციაში მეორე და მესამე წინადადებების წინადადების რემა აზრობრივად ყველაზე მეტადაა დატვირთული, ხოლო თემას, ანუ კლიშეს, დამხმარე როლის ფუნქცია აკისრია და რემასთან შედარებით ნაკლები კომუნიკაციური დატვირთვა აქვს.

ნიმუში: პირველწყაროს სათაურია:

Eisen- und Stahlerzeugung in modernen Elektroreduktionsöfen

ინდიკატური ანოტაცია:

Der Bericht zeigt, wie vielseitig die Einsatzmöglichkeit des Elektroreduktionsofens in der Eisen- und Stahlindustrie ist. Ausserdem werden die wirtschaftlichen Anreize, die bei entsprechender Prozessgestaltung gegeben sind, behandelt.

ინფორმაციული ანოტაცია:

Es werden die Vielseitigkeit der Einsatzmöglichkeit des Elektroreduktionsofens in der Eisen- und Stahlindustrie und ihre wirtschaftlichen Anreize bei entsprechender Prozessgestaltung dargestellt.

კოპეზია (ბმულობა) ზოგადად ტექსტისა და ცხადია, ამავდროულად სამეცნიერო და პუბლიცისტური ტექსტების საფუძველზე შედგენილი რეფერატების აუცილებელი პირობაა. კოპეზიის საშუალებით იქმნება რეფერატის შინაარსობრივი და ფორმალური ერთიანობა. კოპეზიის წყალობით ტექსტში წინადადებათა თანმიმდევრობა არ ირღევა და იგი გამოხატავს განსაზღვრულ თემას, რომელიც ქმნის ტექსტის დასრულებულობასა და სრულყოფილებას.

რეფერატის შედგენისას მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა მიექცეს კოპეზიის საშუალებების სწორ შერჩევას და მათ გამოყენებას, რაც ხელს უწყობს რეფერატის სრულყოფილ აღქმას, რეფერატის შემადგენელ წინადადებათა შორის ლოგიკური თანმიმდევრობის დაცვას. კოპეზიის საშუალებებს მნიშვნელოვანი ფუნქცია აქვთ რეფერატის ორგანიზაციის, მისი მთლიანობის შექმნის პროცესში. ისინი აერთიანებენ რეფერატში წინადადებათა ნაკადს ერთიან აზრობრივ მთელად და უზრუნველყოფენ რეფერატის სემანტიკურსა და სინტაქსურ მთლიანობას.

რეფერატში კოპეზია ხორციელდება კლიშეების საშუალებით. კლიშე სტერეოტიპული, შაბლონური ფრაზა, გამონათქვამია, რომელსაც რეფერენტი არ „სესხულობს“ ორიგინალიდან და ის გამოიყენება ტიპიურ კონტექსტებში, წინადადებათაშორისი ბმულობა და აბზაცთაშორის ბმულობა რეფერატსა და დედანს შორის მკვეთრად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, რადგან ორიგინალში დამოუკიდებელ წინადადებათა დაკავშირება ხორციელდება კავშირებით, ანაფორული ნაცვალსახელებითა თუ ზმნიზედებით, ლექსიკური განმეორებებით, სინონიმური ჩანაცვლებებით, ინფორმაციულ რეფერატში ბმულობის საშუალებები ანალოგიურია, ხოლო რაც შეეხება ინდიკატურ რეფერატს, აქ კოპეზიის საშუალებებად გვევლინებიან კლიშეები, რადგან ინდიკატურ რეფერატში არის მინიშნება, მითითება ინფორმაციაზე და არაა ფაქტოგრაფიული მონაცემების ჩამოთვლა, ფაქტების აღნუსხვა, რასაც ინფორმაციულ რეფერატში ვხვდებით. ამდენად, ინდიკატურ რეფერატში კოპეზიის საშუალებებად გვევლინებიან კლიშეები, ხოლო ინფორმაციულ რეფერატში – ცალკეული ლექსიკური ერთეულები.

რადგან ინდიკატური რეფერატი სამი ნაწილისაგან შედგება – შესავალი, ძირითადი ნაწილი და დასკვნა, ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, მოვახდინოთ კლიშეების კლასიფიკაცია.

შესავალ ნაწილში გამოიყენება შემდეგი კლიშეები:

in diesem Text geht es um ...
dieser Text handelt von ...
im Artikel von ... handelt es sich um ...
dieser Text hat ... zum Gegenstand/zum Inhalt ...
im Artikel wird es hervorgehoben ..., betont ...
es wurde veröffentlicht ...

ძირითადი ნაწილი იწყება კლიშეებით:
das Thema der Stellungnahme des Verfassers ist ...
im Artikel wird dargestellt ...
es wird angeboten ...
es wurde ausgearbeitet ..., erarbeitet ..., entwickelt ...
es wurde gezeigt ..., vorgeführt ..., demonstriert ...
es wurde untersucht ...
es wurde behandelt ..., diskutiert ...
es wurde Übersicht angeführt ...
es wurde über, von ... mitgeteilt ...
es wurde eine Anlage dargestellt ..., beschrieben ...
die Erfindung bezieht (auf) ... gehört (zu) ..., betrifft ...
es wurde betont ...
mit dem Problem wird gezeigt, dass ...

ძირითად ნაწილში მსჯელობის დაწყება ხდება შემდეგი კლიშეებით:
vor allem sei gesagt, dass...
im Grunde genommen handelt es sich um...
anfangs, zuerst, erst, zunächst ist die Rede von...
zuerst muss hervorgehoben werden, dass...
anfangs muss festgestellt werden, dass...
es sei erwähnt, dass ...

თუ რეფერენტი დედანში მოყვანილი მაგალითის აღნიშნავს, მოხსენებას,
მინიშნებას რეფერატში აუცილებლად მიიჩნევს, მაშინ ის რეფერატში შეეა
შემდეგი კლიშეებით:

der Autor gibt ein Beispiel, führt ein Beispiel an
beispielsweise / z. B.
das ist ein Beispiel für / dafür, dass ...

durch dieses Beispiel zeigt der Autor, dass ...
durch dieses Beispiel erläutert der Autor näher, dass...
der Autor führt ein repräsentatives Beispiel für...
anhand eines / dieses Beispiels erläutert der Autor, dass...
durch ein Beispiel macht der Autor klar, veranschaulicht,
macht anschaulich, belegt, illustriert, konkretisiert.

ერთი თემიდან მეორეზე გადასვლა რეფერატში ხდება შემდეგი კლიშეების
დახმარებით:

daraufhin, später, späterhin, nachher, weiter, in der Folge

წინა კონტექსტთან კავშირს ახორციელებენ შემდეგი კლიშეები:
vorig, vorhergehend, vorangehend, vorangegangen,
obenerwähnt, obengesagt, obenangeführt, obengenannt, obenbemerkt,
dargelegt, dargestellt, wiedergegeben,
aufgezählt, bezeichnet, angeführt, zitiert, formuliert, bestimmt,
wie oben bereits erwähnt, das alles besagt, dass ..., dadurch wird es möglich,
das setzt voraus, dass ...

მომდევნო კონტექსტთან კავშირს ახორციელებენ შემდეგი კლიშეები:
unten dargelegt, unten behandelt, unten ausgeführt,
unten genannt, unten folgend, untenerwähnt, untenangeführt,
folgend, darauffolgend, nächstfolgend, bevorstehend,
im Weiteren, fernerhin,
das ist auf Folgendes zurückzuführen...

მიზეზებსა და ზეგავლენაზე მიუთითებენ შემდეგი კლიშეები:
ist / sind eine Ursache für...

verursacht, dass...

wird verursacht durch ...

hat zur Folge, dass ...

bewirkt, dass...

hat passive / negative Auswirkungen auf A

lässt sich zurückführen auf A

bringt es mit sich, dass...

პრიორიტეტები რეფერატში შედის შემდეგი კლიშეებით:
 erstens / zweitens / drittens / viertens...
 erstens sollte man / erstens ist es notwendig...
 am wichtigsten ist...
 das hat größere Bedeutung als ...
 das Wichtigste ist überhaupt...
 geringere Bedeutung hat...
 die erste Priorität ist...
 von höchster Priorität ist...
 an erster Stelle steht...
 es ist von allergrößter Bedeutung...
 es ist sehr beachtlich...
 eine vordringliche Aufgabe ist...
 ist die wichtige Frage...

შერეული კლიშეები:

in diesem Zusammenhang..., in Verbindung mit..., in Beziehung
 bezüglich...,
 was... betrifft...

es ist Tatsache, dass ...
 es ist vom Autor zugegeben worden, dass...
 die Tatsache ist die, dass...

რაიმეს დასაბუთება რეფერატში შედის შემდეგი კლიშეებით:

man kann im Text dafür folgende Gründe finden...

dafür lassen sich folgende Gründe nennen...

dafür führt der Autor folgende Gründe an ...

ein überzeugender Grund dafür ist...

eine überzeugende, gute Begründung dafür ist...

aus diesem Grund, deswegen, daher...

auf Grund (Genitiv)

das bestätigt noch ein übriges Mal...

die Tatsachen bestätigen...

daraus geht hervor, dass ...

es wurde bewiesen ..., begründet..., fundiert..., motiviert...

რაიმე არგუმენტი რეფერატში შედის შემდეგი კლიშეებით:
 folgende Argumente sprechen für (gegen)...
 der Autor führt (gibt, nennt) einige wichtige Argumente dafür an...
 dafür lassen sich im Text viele Argumente finden
 ein weiteres Argument ist, dass...
 man darf auch nicht vergessen, dass...
 man muss auch berücksichtigen, dass...
 es muss berücksichtigt werden, dass...
 es ist vorgesehen, dass ...
 dazu ist es notwendig...
 dabei berücksichtigt der Autor die Tatsache, dass...
 ლოგიკურ დასკვნაზე მიუთითებენ შემდეგი კლიშეები:
 aus diesen Angaben geht hervor, dass...
 daraus ergibt sich, dass ...
 wie aus dem Artikel hervorgeht...

დასკენით ნაწილში გამოიყენება შემდეგი კლიშეები:
 zusammenfassend könnte man sagen, dass...
 aus all dem kann man den Schluss / die Schlussfolgerung ziehen, dass...
 abschließend möchte der Autor festhalten, dass ...
 schließlich, am Ende
 zum Schluss ist es bemerkenswert, dass...
 zusammenfassend erwähnt der Autor...
 es zeigte sich also, dass ...

რეფერატის თარგმნის თავისებურება

პირველადი დოკუმენტის ანალიზურ-სინთეზური დამუშავების სხვადასხვა სახეობებს შორის ყველაზე რთული უცხოური პირველწყაროს რეფერირებაა, მით უფრო, რომ დღესდღეობით უცხოური დოკუმენტების დამუშავების მნიშვნელობა იზრდება დოკუმენტაციის ზრდასთან ერთად. ამას განაპირობებს ისიც, რომ მასიურ მკითხველს არ მიუწვდება ხელი ყველა უცხოურ პირველწყაროზე. უცხოენოვანი პუბლიკაციების სრულყოფილი წაკითხვა ძალიან ძნელია და ყოველთვის არცაა საჭირო. ამიტომ უფრო ეფექტურია უცხოური სამეცნიერო

პუბლიკაციების რეფერირება. ამდენად, თარგმნილი რეფერატი ენობრივი ბარიერის გადალახვის საშუალებაა, რომელიც ხელს უწყობს სამეცნიერო კომუნიკაციას საერთაშორისო მასშტაბით, ამდენად, ამგვარი თარგმანი ასრულებს კომუნიკაციურ ფუნქციას და შესაბამისად, ამ პროცესში რეფერენტი მთარგმნელადაც გვევლინება.

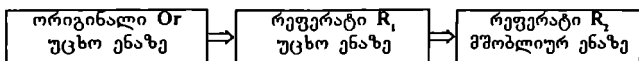
ტერმინოლოგიური სიზუსტის მიზნით გაეცხენოთ განსხვავება მთარგმნელსა და თარგმანს შორის, რომელთაგან პირველი წერილობით თარგმანს ასრულებს, ხოლო მეორე – ზეპირს, თანმიმდევრობის ან სინქრონულს. სპეციალისტი, რომელიც რეფერატს თარგმნის, ანუ ახდენს ერთი ენის ტექსტის ტრანსფორმაციას მეორე ენაზე, მთარგმნელია და ეს თარგმანი წერილობით სრულდება.

უცხოენოვანი პუბლიკაციების მნიშვნელობის ზრდასთან ერთად იზრდება მოთხოვნები, რომელსაც უყენებენ რეფერენტს – ენის ღრმა ცოდნა, პროფესიონალიზმი, თარგმნის ჩვევების დაუფლება და პრაქტიკულ საქმიანობაში მათი სწორი გამოყენება.

ცხადია, რომ ტექსტის რეფერირება შეიძლება როგორც ერთი ენის, ასევე ორი, უცხო და მშობლიური – ენების ჩარჩოებში. ეს უკანასკნელი შემთხვევა თარგმანსთანაა დაკავშირებული. თუ აღნიშნებს მოვიშველიებთ, მაშინ **Or (Original)**, რომელიც სარეფერატო, ორიგინალ ტექსტს აღნიშნავს უცხო ენაზე, რეფერირების შედეგად გვაძლევს **R₁ (Referat₁)** – იგულისხმება ერთი ენის ფარგლები. თუ ამას დაუმატებთ თარგმნის პროცესს, რომელიც რეფერატის შედგენის შემდეგ ბოლო ეტაპად წარგვიდგენია, მაშინ ეს ფორმულა შემდეგ სახეს მიიღებს:

$$\text{Or (უცხო ენაზე)} \Rightarrow R_1 (\text{უცხო ენაზე}) \Rightarrow R_2 (\text{რეფერატის თარგმანი})$$

ეს ფორმულა ამგვარად განიმარტება: არსებული პირველწყაროს ტექსტის – **Or**-ის – რეფერატია **R₁** იმავე უცხო ენაზე, ხოლო **R₁**-ის თარგმნის შედეგად სახეზე გვექნება **R₂**, რომელიც წარმოადგენს რეფერატის – **R₁**-ის თარგმანს მშობლიურ ენაზე. ამდენად, ორიგინალის რეფერირებისას უნდა განისაზღვროს რეფერენტის მიზანი – რეფერატი თუ მისი თარგმანი. აქედან გამომდინარე, ერთმანეთისაგან განვასხვავებთ წმინდა რეფერირებას **Or**⇒**R₁** და რეფერატის თარგმანს **R₁**⇒**R₂**, რომელიც, ფართო გაგებით, წარმოადგენს ფორმულის: **Or**⇒**R₁**⇒**R₂** რეზულტატს. სქემატურად ეს ასე გამოიხატება:

საყურადღებოა და მნიშვნელოვანია უცხოური მასალის, მისი რეფერირებისა და თარგმნის პროცედურისას ტექნიკური ასპექტების თანმიმდევრობისა და რიგითობის საკითხის განსაზღვრა. ამასთან დაკავშირებით არსებობს რამდენიმე მოსაზრება:

ფიქრობენ, რომ, პირველ რიგში, რეფერატისათვის მნიშვნელოვანია არა ამა თუ იმ დარგის სპეციალური ცოდნა, არამედ თარგმნის ჩვევები და უფრო მეტიც, თარგმნის ნიჭი. თავის თავად ცხადია, რომ იგულისხმება უცხო ენის ყველა კონსტრუქციის ცოდნა. თარგმანი რეფერირებისას – სარეფერატო დოკუმენტის შინაარსიდან მთავარი აზრის გადმოცემა არა იმავდ, არამედ სხვა ფორმით. გამოყოფენ რეფერირებისას თარგმნის შემდეგ ეტაპობრივ თავისებურებებს. პირველ ეტაპზე რეფერირებას თან ახლავს:

1. თარგმანი სემანტიკური ადეკვატურობის მოთხოვნის დაცვით.
2. უცხოენოვანი ტექსტის კომპრესია.
3. რეფერატის აგება ნორმების მიხედვით.

მეორე ეტაპზე გამოყოფენ ორ პუნქტს:

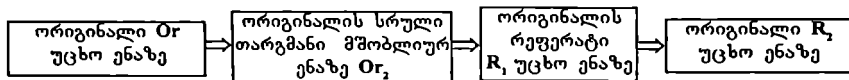
1. რეფერენტი ტექსტს თარგმნის ზეპირად. ტექსტის კითხვისას ის უშუალოდ აღიქვამს მის შინაარსს. წერილობით ითარგმნება ტექსტის უფრო მეტად მნიშვნელოვანი და რთული ნაწილები, ცალკეული ფრაზები და ტერმინები, რომლებიც შეიძლება რეფერირების პროცესში ჩაერთოთ რეფერატში.

2. რეფერენტს, რომელიც არაა ვალდებული ზუსტად ასახოს თარგმანში ორიგინალის სტილი და თავისებურებანი, როგორც ეს მოეთხოვება მთარგმნელს ტექსტის სრული თარგმნისას, შეუძლია თავისუფლად მოეციდოს ორიგინალის, უფრო ფართოდ გამოიყენოს ადეკვატური სუბსტიტუტები, მოახდინოს გადაადგილება, გააერთიანოს მონათესავე საკითხები, რომლებიც სტატიის სხვადასხვა ადგილებშია განხილული და ა.შ. [92].

არსებობს მოსაზრება, რომ რეფერატის თარგმანი ერთდროულად გულისხმობს თარგმანსაც და რეფერირებასაც და ამდენად, ამ სახის თარგმანს რეფერატულ თარგმანს უწოდებენ. ამ მოსაზრების ავტორები ფიქრობენ, რომ რეფერატული თარგმნის სპეციფიკა როგორც თარგმნის, ასევე რეფერირების თავისებურებებით გამოირჩევა და ერთდროულად თარგმნისა და რეფერატის შედგენის (რაც გულისხმობს სემანტიკურ ადეკვატურობას, კომპრესიას) შედეგად მიღებულ ტექსტს რეფერატულ თარგმანს უწოდებენ.

ჩვენთვის უფრო მისაღებია აზრი იმის შესახებ, რომ ჯერ უნდა შედგეს რეფერატი ორიგინალის ენაზე და შემდეგ ითარგმნოს იგი მშობლიურ ენაზე. [109. 1964].

საგულისხმო ფაქტად გვეჩვენება ის, რომ ჩვენს მიერ ზემოთ წარმოდგენილმა ფორმულირებამ $Or \Rightarrow R_1 \Rightarrow R_2$ შეიძლება სახეცვლილებაც განიცადოს და ეტაპობრივად ასეთი სახე მიიღოს: ორიგინალის სრული თარგმანი მშობლიურ ენაზე $R_1 \Rightarrow R_2$, ანუ უცხოენოვანი ორიგინალის მთელი ტექსტის სრული თარგმანი მშობლიურ ენაზე, რის საფუძველზეც შედგება R_1 უცხო ენაზე, რომელიც საბოლოოდ ითარგმნება მშობლიურ ენაზე და რეზულტატად მივიღებთ R_2 -ს, სქემატურად ეს გამოისახება:

ცხადია, ამგვარი ფორმულირება ართულებს რეფერირებისა და რეფერატის თარგმნის პროცესს, თუმცა დამწყებ რეფერენტს ამგვარმა პროცედურამ შეიძლება სარგებლობაც მოუტანოს. აქ ეტაპს $Or_1 \Rightarrow Or_2$ ე. წ. „დამხმარე“ ფუნქცია აქვს და იგი გარდამავალ რგოლად შეიძლება ჩაითვალოს, ამდენად ამ თანმიმდევრობას არ მივიჩნევთ სავალდებულოდ, მაგრამ რიც შემთხვევებში ის შეიძლება აუცილებელიც აღმოჩნდეს.

ისიც აღსანიშნავია, რომ $Or_1 \Rightarrow Or_2 \Rightarrow R_1 \Rightarrow R_2$ ფორმულირების Or_2 ეტაპი შეიძლება განხორციელდეს როგორც ზეპირად, ასევე წერილობით. რასაკვირველია, ეს იმაზეა დამოკიდებული, თუ როგორ ფლობს რეფერენტი უცხო ენას. ვითვალისწინებთ რა იმ ფაქტს, რომ ორიგინალი შეიძლება მოცულობით იყოს დიდი ოდენობის, და რეფერენტს, მარტივად რომ ეთქვამთ, გაუჭირდეს ტექსტის ინფორმაციის მრავალი მნიშვნელოვანი ფრაგმენტის ზეპირად დამახსოვრება, მიზანშეწონილად მივიჩნევთ ასეთ შემთხვევაში მთელი რიგი აბზაცების, ტექსტის ძირითადი ინფორმაციის წერილობით თარგმანს და შემდეგ მის რეფერირებას, რაც უადვილებს მთარგმნელ-რეფერენტს როგორც თარგმნის, ისევე რეფერირების პროცესს.

ამდენად $Or_1 \Rightarrow Or_2$ ეტაპის გამოყენება დამოკიდებულია შემდეგ ფაქტორებზე:

1. უცხოური ენის ზედმიწევნით ცოდნა.
2. ორიგინალის მოცულობა.
3. რეფერენტის უნარი, დაიმახსოვროს ორიგინალის ძირითადი შინაარსი. ორიგინალის ერთდროულად რეფერირება და თარგმნა რთული პროცესია და რეფერენტისაგან დიდ გამოცდილებასა და გარჯას მოითხოვს, რადგან $Or \Rightarrow R_1 \Rightarrow R_2$ გარდა ენობრივი ტრანსფორმაციისა მოიცავს ბევრ პრობლემას, მრავალ გარდამავალ ეტაპს, როგორებიცაა: ორიგინალის შინაარსის გაგება,

სემანტიკური ადეკვატურობა, საყრდენ-აზრობრივი ფრაგმენტების გამოყოფა, ტექსტის კომპრესია და ამდენად, რეფერირებული თარგმანი, ეფიქრობთ, არ შეიძლება ხელეწიფებოდეს ყველა მთარგმნელ-რეფერენტს, რადგან ეს განსაზღვრულ სირთულეებთანაა დაკავშირებული.

ამდენად, მისაღებად მიგვაჩნია ფორმულირება $Or \Rightarrow R_1 \Rightarrow R_2$, რომლის „დამხმარე“ დეტალად, „გარდამავალ რგოლად“ შეიძლება მოგვევლინოს $Or_1 \Rightarrow Or_2$, ანუ $Or_1 \Rightarrow Or_2 \Rightarrow R_1 \Rightarrow R_2$, რომელსაც პრაქტიკულად ხშირად ვხვდებით კიდევ.

რაც შეეხება ორიგინალის ავტორისეული და ენობრივი თავისებურებების დაცვას, აქ მთარგმნელ-რეფერენტი არ აწყდება დიდ სირთულეებს, რადგან სამეცნიერო სტილი თავისთავად ზღუდავს პირველწყაროს ავტორს ტერმინებით, აბსტრაქტული ცნებებითა და მსჯელობისათვის დამახასიათებელი ლოგიკური აზროვნებით (აზრთა ლოგიკური თანმიმდევრობა). ამდენად, მთარგმნელს მოეთხოვება ცნების შესატყვისი ზუსტი ტერმინის მშობლიურ ენაზე და ტექსტის საყრდენ-აზრობრივი ფრაგმენტების თანმიმდევრობის დაცვა იმგვარად, რომ არ დაირღვეს სემანტიკური ადეკვატურობა, თუმცა ასპექტების მიხედვით საკითხების გადაადგილება მიზანშეწონილი და დასაშვებია.

ნიმუშები

ბიბლიოგრაფიული მონაცემების ნიმუშები წიგნიდან

„ქართული წიგნი“, რომელიც გამოცემულია 1911 წელს თბილისში. წიგნი მოძიებულია საქართველოს პარლამენტის ი. ჭავჭავაძის სახელობის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში.

4002. შანშიაშვილი ა. შეების თავადი, დრამატიული პოემა ხუთ მოქმედებად. 1909–1911 წელი. ტფილისი, მიხეილ ნემსაძის გამოცემა, წიგნის გამომცემელ ქართველთა ამხ. სტ. 1911. კანი, 158 გვ. პორტრ. (20X14). [ფ. ა.].

საჯარო; უნ. ლენინის საჯარო აკადემი; გვ. 351.

4010. ცაგარელი ალ[ექსანდრე]. მოხსენება პროფესორ ა. ცაგარელისა. ნათარგმნი „Црквенные Вѣдомости“-დან. 1906 წლ. მოწმობანი XVII–XVIII საუკ. ოფიციალურ მიწერ-მოწერებისა საქართველოს (ივერიის) ეკლესიის ავტოკეფალიის საუკ. ოფიციალურ მიწერ-მოწერებისა საქართველოს (ივერიის) ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ. ქუთაისი, გამოცემა „შინაური საქმეების“ რედ. №8, ე. ხელაძის სტ. 1911. კანი, 53 გვ. (17X11). [ფ. ა.].

საჯარო; უნ. ქუთ. მუზ.

4015. წერეთელი გიორგი ღვთის წყალობა. ნახატებიანი საყმაწვილო მოთხრობა გიორგი წერეთლისა. ავტორი სურათით. ტფილისი, სტ. „შრომა“. 1911 კაანი, 36 გვ. სურ. [2] ჩართ. ფურც. პორტრ. (20X13). [ფ. ა.].

საჯარო; ქუთ. პედ. ინსტ.; ლენინის საჯარო; აკადემ.

ჩვენი აზრით, საინტერესო იქნება, თუ შეეადარებთ „ქართული წიგნის“ ამ უძველეს გამოცემას თანამედროვე ყოველთვიურ გაზეთს „ქართული წიგნი“, სადაც ასევე მოცემულია ბიბლიოგრაფია 2001–2002 წლებამდე გამოცემული ქართულენოვანი წიგნებისა და რომელშიც თემატურადაა დაყოფილი ახალ გამოცემათა ბიბლიოგრაფია:

1. საზღვარგარეთის ქვეყნების მხატვრული ლიტერატურა

ქრისტინე ლავანტი ლექსები და მოთხრობები/[გერმ. თარგმნეს: ნათელა ხუციშვილმა, რუსუდან ბეგრამძემ, თამარ კოტრიკაძემ და შოთა იათაშვილმა], - თბ.: კავკას. სახლი, 2001. - 148 გვ.; 20 სმ ISBN 99928-71-12-1.

2. მათემატიკა

ა. ქურჩიშვილი, ლ. ქურჩიშვილი. ალბათობის თეორია და მათემატიკური სტატისტიკის ელემენტები. - თბ.: სახ. უნ-ტის გამბა, 2001. - 188 გვ.; 20 სმ ISBN 99928-33-09-2.

3. სასოფლო-სამეურნეო ლიტერატურა

საქართველოს ხილი: (თესლოვანი და კურკოვანი კულტურების ძირითადი და პერსპექტიული ჯიშების კატალოგი)/საქ. სოფლის მეურნეობისა და სურსათის სამინისტრო; რედ.: ვაჟა კვალიაშვილი; ინგლ. თარგმ. მაია მარღანიასი. - თბ.: 2001 - 74 გვ. ილ.: 28 სმ.

4. ბიზნესი

მცირე ბიზნესი (მიკროეკონომიკისა და მენეჯმენტის ფაკ-ტის სტუდ-თების/ტსუ; [შემდეგ: ლ/ ჩაგელიშვილი; რედ. ნ. პაიჭაძე]. - თბ.; სახ. უნ-ტის გამბა, 2002, 8 გვ.; 20 სმ. - (პროგრამა. მაგისტრატურა).

ანოტაციების ნიმუშები

საქართველოს პარლამენტის ი. ჭავჭავაძის სახელობის ეროვნული ბიბლიოთეკის მიერ გამოცემული წიგნიდან „ანოტირებული ბიბლიოგრაფიული საძიებელი“ [2(3), თბილისი, 2002] - წიგნში ანოტაციები თემატურადაა განაწილებული.

1. ფოლკლორი

492. კორძალია ა. ლაპარაკად არი- სგანური ანდაზები. – თბ.: სომა პრეს, 2000. 296 გგ.

კრებულში შეტანილი ანდაზები შეკრებილია მესტიის რაიონის, ბაღს ზემოთ განლაგებულ ლატალის, ლენჯერის, მესტიის, მულახის წვიმრის, იფარის, ადიშისა და კალა – უშგულის რეგიონებში.

495. მოსია ბ. ახალი აღქმის სახისმეტყველებითი აზროვნების ასახვა ქართულ ხალხურ სიტყვიერებაში (მეგრული მასალების მიხედვით). – ზუგდიდი, 2000, – 203 გგ.

ნაშრომში ბიბლიური წიგნებისა და საღვთისმეტყველო ლიტერატურის გაანალიზების საფუძველზე წარმოდგენილია ქრისტიანული სახე – სიმბოლოთა კვლევა-ძიება ქართულ ხალხურ სიტყვიერებაში.

მონოგრაფიაში განხილულია ქართული ხალხური ბალადა „მიოლა და მტრეხელი“, სადაც წარმოდგენილია XVII საუკუნეში ხევეში მცხოვრები შიოლა ღუდუშაურის სახე.

2. ისტორია XIX ს-ის ჩათვლით

503. ეკალაძე ე. მთიულეთის 1804 წლის ამბოხება და ქსნის ხეობა // წელიწადი. – IV-V. – 1999-2001-გგ. 137-148.

ისტორიული ვითარება, ამბოხების მსვლელობა, დამარცხების მიზეზები და შედეგები; ბატონიშვილების – ალექსანდრეს, იულონის, ფარნავაზის და ქსნის ერისთავთა როლი ამბოხებაში.

509. ლორთქიფანიძე ბ. არაბები დასავლეთ საქართველოში VIII საუკუნის I ნახევარში და ციხეგოჯი არქეოპოლისი // წელიწადი. – IV-V. – 1999-2001-გგ. 132-136.

ქართულ წერილობით წყაროებში – „ჯუანშერი“, „დავითის და კონსტანტინეს მარტილობა“ – დაცული ცნობები მურვან ყრუს ლაშქრობის შესახებ 735-737 წწ.; ეგრისის სამეფოს დედაქალაქის – არქეოპოლისის როლი ამ ლაშქრობაში და მისი დარბევა.

511. მაჭაფარიანი ტ. საქართველოსა და ჩრდილო-დასავლეთ ევროპის ურთიერთობის ისტორიიდან // საისტორიო შტუდიები. – 2000.-I-გგ. 141-151. რეზ. ფრანგ. ენ.

X ს-ის 40-იან წლებში საქართველოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკური მდგომარეობა; ბაგრატ IV (1027–1072) და კლდეკარის ერისთავის ლიპარიტ ბაღვაშის დაპირისპირება; ბიზანტიის მიერ ვარანგთა ლაშქრის შემოყვანა ბაგრატ IV-ის წინააღმდეგ.

521. ქეთარია გ. ქუჯი-თბ.: უნ-ტი უნივერსალი, 2000.-32 გგ.

ნაშრომში „ქართული ცხოვრების“ მიხედვით, წარმოჩენილია მეფე ფარნავაზ პირველის დროს ეგრისის მმართველის (ერისთავის) – ეპოქის თვალსაჩინო პოლიტიკური მოღვაწის ცხოვრება და მოღვაწეობა. გაანალიზებულია მისი როლი ქართლისა და ეგრისის ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანების საქმეში.

524. შუბითიძე ლ. პირინესა და კაგასიის იბერების ნათესაობის საკითხი ანტიკური ხანის მწერლობაში // საისტორიო შტუდიები. – 2000.-I-გვ. 152-164. რეზ. ფრანგ. ენ.

ბერძენ და რომაელ ავტორთა (ეარონი, პლინიუს უფროსი, ფლავიუსი, დიონისე, პერიეგეტი) მოსაზრებები ესპანელების – დასავლეთ იბერების და ქართველ იბერების იგივეობაზე; სხვადასხვა მეცნიერთა აზრი ტერმინ „იბერის“ წარმოშობა-განვითარებაზე. ეახუშტი, საბინინი, ნ. მარი, ე. ერიაშვილი, ა. სარჯველაძე).

498. ასათიანი ნ. კახეთის სახალხო აჯანყების (ბახტრიონის გმირული ეპოპეის) თარიღის დაზუსტებისათვის // საისტორიო შტუდიები. – 2000.-I-გვ. 18-24. რეზ. ფრანგ. ენ.

სხვადასხვა მეცნიერთა აზრი კახეთში სახალხო აჯანყების თარიღთან (1659 წ.) დაკავშირებით; შაჰ-აბას II-ის ერთ-ერთი ფირმანის მიხედვით (დათარიღებული 1660 წლით) დადგენილი ზუსტი თარიღი.

ინდიკატური რეფერატების ნიმუშები გაზეთიდან
„ქართული წიგნი“ (2003 წლის 3 მარტი)

ეკონომიკური და დემოგრაფიული ტერმინოლოგია: (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული/შემდეგ: პ. გუგუშვილი, გ. ჩანტლაძე, ლ. ჩიქაგა, ა. კოშკელაშვილი, დეო ჩიქაგას საერთო რედ; საქ. ეკონ. აკად., საქ. მეცნ. აკად. დემოგრაფიისა და სოციოლოგ. კვლევის ინ-ტი. – თბ.: სიახლე, 2001. – 636 გგ; 24 სმ. ISBN 99928-311-6-X.

რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული ეკონომიკური ტერმინოლოგია საქართველოში პირველად 1947 წელს გამოიცა აკად. პ. კუჭაიძის ავტორობით. მას შემდეგ 50 წელზე მეტი გაიდა. ამ ხნის მანძილზე ბევრი რამ დაიხვეწა, შემოვიდა ახალი ტერმინები. ახალი გამოცემა ობიექტურ აუცილებლობად იქცა. ამ მიმართულებით მუშაობდნენ აკად. პაატა გუგუშვილი და აკად. ეასილ ჩანტლაძე, მაგრამ მისი დასრულება მათ არ დასცალდათ. აღნიშნული გამოცემა მომზადდა პროფ. დეო ჩიქაგას რედაქციით.

ეკონომიკური ლექსიკონი / [შემდგ.: ა. სილაგაძე, გ. გოშაძე, გ. ზურაბაშვილი, თ. დემეტრაშვილი]. – თბ. სახ. უნ-ტის გამ. ბა, 2001-678 გგ.; 24 სმ. ISBN 99928-33-83-1.

ეკონომიკის განმარტებითი ლექსიკონი შეიცავს 6000-ზე მეტ ტერმინს, რომლებიც განმარტებულია უახლესი ეკონომიკის პოზიციებიდან. მასში მოცემულია მოკლე ცნობები ეკონომიკური აზრის ისტორიაში საყოველთაოდ აღიარებული მეცნიერ-ეკონომისტების (მათ შორის ეკონომიკაში ნობელის პრემიის ლაურეატების) შესახებ. ლექსიკონს თან ერთვის მსოფლიოს ძირითადი ქვეყნების ფულადი ერთეულების ნუსხა.

ინფორმაციური რესურსების ნიშნუხები რუსულენოვან

რესურსული ჟურნალებიდან

1. მექანიკა

12B492. Конечноедеформационное представление элемента оболочки в задачах металлопроката. Finite deformation formulation of a shell element for problems of sheet metal forming. / Wang X., Jiang H. Y., Lee H. N. // Comput. Meech. – 1991. – 7, #5-6.–С. 397 411.-Англ.

Рассматривается возможность использования конечно-элементного подхода в упругопластических нелинейных задачах для тонких оболочек. Подобные задачи возникают, например, в технологическом процессе листового проката. Используется нелинейная теория оболочек в форме вариационного принципа для упругопластических тел. Предполагается, что для оболочек выполняются модифицированные гипотезы Кирхгофа - Лява. Треугольный конечный элемент оболочки имеет достаточный ринг, чтобы учесть растяжение, изгиб и поворот элемента оболочки. Конечный элемент использует только самые существенные степени свободы. Эффективность подхода проиллюстрирована на многочисленных примерах. Библ. 24. /А. С. Луканов/.

12B501. Аналитическое описание с помощью одного уравнения условия текучести моносимметричных и несимметричных сечений тонкостенных стержней.

Single-equation yield surface for monosymmetric and asymmetric sections. / Kitipornchai S., Zhu K., Xiang Y., Al-Bermani F. G. A. // Res. Rept. / Univ. Queensl. Dep Civ Eng.-1990.- №120.-С. 1-17.-Англ.

Рассмотрена задача о несущей способности тонкостенных профилей в условиях

сложного сопротивления (при осевом растяжении - сжатии с одновременным изгибом в двух плоскостях). Использовано представление о пространственном пластическом шарнире. Материал считается упругопластическим с одинаковыми пределами текучести при сжатии и растяжении. Для трех профилей - швеллера, тавра и неравнобокового уголка предложено описание трехмерного условия текучести в виде одного уравнения, коэффициентами которого являются степенные полиномы безразмерной продольной силы. Такие условия текучести рассматриваются как приближенные, а "точные условия для этих же профилей получены численными методами. Для трех названных сечений точное и приближенное условие сравниваются на плоскости изгибающих моментов при разных по величине и по знаку продольных силах. Описание условия текучести в виде одного уравнения упрощает расчеты несущей способности тонкостенных стержней Библ. 9.

/А. С. Дехтярь/

12B503. Моделирование пластических шарниров в изгибаемых тонкостенных стержнях. Моделирование на пластичен зглоб при повекеоскин лом. / Тодоровска-Ажиевска Лубица // 36. тр. Маш. фак. / hb., Скоје/ - 1990. - № 9. - С. 1-8. - Макед.; рез. англ.

Объект исследования - консольный тонкостенный стержень замкнутого профиля. При его изгибе в месте заделки возникает пространственный пластический шарнир, допускающий поворот вокруг трех координатных осей. Для описания предельного момента в таком шарнире прежде была предложена двучленная зависимость - экспонента, аргументом которой был угол поворота. На основе анализа экспериментальных результатов показано, что эта зависимость может быть заменена более простой одночленной формулой за счет отбрасывания свободного члена. Обсуждаются упрощения расчетов, вытекающие из такой замены. Библ. 5.

/А. С. Дехтярь/

06Զ0ԶԻԹՅՐԻ ԴՄՅՈՒԹԻՅՈՆ ԵՐԶՄՅՈՒ ԶԵՐԶԱՆՄԸ ՅԵՆՅԵ ՎՈՅԵՈՋԱԵ

„Bibliographie Moderner Fremdsprachenunterricht“

Nr. 005 (mf 03-02)

Arendt, Manfred:

Aktives Sprachenlernen durch den Einsatz erprobter Unterrichtsverfahren (I). Grundsatzüberlegungen.

Zeitschrift: Fremdsprachenunterricht, 47 (56) /2003/1, S. 2-11.

Beigaben: BibL;

Sprache: dt.;

Schlagwörter: Autonomes Lernen; Fremdsprachenunterricht; Kommunikative Kompetenz; Konstruktivismus; Lernerorientierung; Lernstrategie; Methodik; Sozialform

In dem Beitrag werden verschiedene Unterrichtsmodelle diskutiert, wobei das Hauptaugenmerk auf der Förderung kommunikativer Fähigkeiten liegt. In diesem Zusammenhang ist der Konstruktivismus eine wichtige theoretische Grundlage. Der Autor erläutert einzelne Verfahren, welche im Unterricht angewandt werden können. Außerdem geht er auf *Initiatoren* und *Modifikatoren* ein: die *Initiatoren*, ohne die es gar nicht zu einem Lernprozess kommt, sind Interesse und Kooperation; bei den *Modifikatoren*, welche den Lernprozess maßgeblich steuern, handelt es sich um Selbstvertrauen, *Bescheidung* und *Selbstständigkeit*. Diese Grundeinstellungen müssen vom Lehrer gefördert werden.

Nr. 041 (m f 03-02)

Bliesener, Ulrich:

Fremdsprachen als Kontinuum (I. Teil).

Zeitschrift: FF -Fremdsprachen Frühbeginn, /2003/ I, S. 5-6.

Beigaben: Bibi,

Sprache: dt.;

Schlagwörter: Bildungspolitik; Deutschland; Fremdsprachenunterricht; Frühbeginn; Grundschule; Sprachenpolitik

Der Autor diskutiert Konsequenzen, die sich aus Feststellung ableiten lassen, dass Fremdsprachenlernen ein Bildungsgrundrecht darstellt. Zentral ist dabei die Sicht auf fremdsprachliche Bildung als Kontinuum, das in der Grundschule beginnt und über das institutionalisierte Bildungssystem hinaus lebensbegleitend andauert, sowie die Forderung, den Übergang zwischen den Schulstufen so zu gestalten, dass kein Bruch entsteht. In diesem Kontext werden allgemeine Erwartungen der weiterführenden Schulen an den Fremdsprachenunterricht in der Grundschule formuliert.

Nr. 056 (mf 03-02)

Bronckart, Jean-Paul:

Quelques remarques sur la notion de compétence.

Zeitschrift: Babylonia, /2002/3, S. 6-10.

Beigaben: Anm. I; Bibi.;

Sprache: franz.;

Schlagwörter: Bildungspolitik; Fremdsprachenunterricht; Kommunikative Kompetenz; Psycholinguistik; Sprachkompetenz

Der Autor vergegenwärtigt zunächst die Geschichte des Begriffes Sprach „Kompetenz“ in

der Sprachwissenschaft, wobei er sowohl auf Chomskys Konzept der biologisch begründeten, angeborenen linguistischen Kompetenz eingeht als auch auf die kommunikative Kompetenz, wie sie von Hymes proklamiert wurde. Anschließend gibt er einige Definitionen der Kompetenz, wie sie seit den 90er Jahren gängig sind. Den Sprachunterricht in Schulen betreffend, kommt er zu dem Schluss, dass die angestrebten Kompetenzen erstens von Bildungsexperten allgemeingültig formuliert werden sollten, und dass sie zweitens das kollektive Grundwissen fördern und zu größerer Autonomie und Anpassungsfähigkeit führen sollen.

Nr. 079 (mf 03-02)

De Florio-Hansen, Inez:

Inhaltsbasiertes Fremdsprachenlernen. Bilingualer Unterricht auf dem Prüfstand.

Zeitschrift: Praxis des neusprachlichen Unterrichts, 50 /2002/1, S. 11-19.

Beigaben: Anm.;

Sprache: dt.;

Schlagwörter: Bilingualer Unterricht; Didaktik; Fächerübergreifender Unterricht; Fremdsprachenunterricht; Inhaltsbezogenes Lernen; Methodik; Übersicht.

Die Autorin geht zunächst auf die im Kontext von bilingualen Unterrichtsformen verwendete Terminologie ein, wobei sie insbesondere begründet, warum sie die Bezeichnung „Arbeitssprachen Unterricht“ dem üblicheren Terminus „bilingualer Sachfachunterricht“ vorzieht. Daran anschließend thematisiert und problematisiert sie - mit Blick auf Bildungsangebote, Fächer und Sprachen, Curricula und Unterrichtsmaterialien - den gegenwärtigen Stand des Arbeitssprachenunterrichts in Deutschland, erläutert fachdidaktische und fachmethodische Überlegungen, beschreibt positive Effekte bilingualen Lernens und spricht sich gegen eine Dichotomie Fremdsprachenunterricht vs. Arbeitssprachenunterricht und für einen inhalts- und aufgabenbasierten Ansatz sowie für die Entwicklung eines *Gesamtsprachenkonzepts* aus.

Nr. 085 (mf 03-02)

Dossinger, Stephanie:

Happy birthday.

Zeitschrift: FF - Fremdsprachen Frühbeginn, /2003/ 1, S. 42-45.

Beigaben: Abb.; Bibl. I;

Sprache: dt; ex.; engi;

Schlagwörter: Englisch FU; Festtag; Frühbeginn; Grundschule; Landeskunde; Multikulturelle Erziehung; Sitten und Gebräuche; Spiel; Unterrichtsplanung.

Die Autorin wirft zunächst einen Blick auf die Herkunft von Geburtstagsbräuchen wie Geburtstagsfeiern, -kuchen und -karten auf den Ursprung des Geburtstagslieds *Happy birthday to you*, um dann eine Reihe von Geburtstagsspielen (z. T. mit ausführlichen Anleitungen) vorzustellen, die sich auch für den Einsatz im frühen Englischunterricht eignen (*Pin the tail on the donkey*, *Break the pinata*, *Bursting balloons*, *Birthday punches* u. a.). Abschließend präsentiert sie eine Auswahl von Geburtstagsbräuchen aus Argentinien, China, Dänemark, England, den Niederlanden, Irland, Neuseeland und den USA.

ინფორმაციური რესურსების მოძიება ინგლისურ ენაზე ჟიბოდაძე

„Bibliographie Moderner Fremdsprachenunterricht“

Nr. 057 (mf 03-02)

Bruthiaux, Paul:

Predicting challenges to English as a global language in the 21st century.

Magazine: *Language Problems & Language Planning*, 26 /2002/ 2, S. 129-157.

Language: engl.;

Keywords: China; Chinese; English; Internet; USA; Worldwide language

The worldwide dominance of English is such that only catastrophic upheaval could seemingly threaten it in the near future. In the longer term, an emerging power (eg, China) may come to challenge American supremacy and with it the dominant position of English. However, even in the event of such a realignment, the language of that emerging power (eg, Chinese) may not succeed in arresting the advantage English already derives from critical mass. To have any chance of global spread, a challenger would need to possess structural characteristics -namely, minimal inflectional morphology, non-tonal phonology, and an non-logographic script-that would facilitate its acquisition by individuals with largely utilitarian motivations. Alternatively, to evolve these characteristics, a challenger would need to be subjected to minimal standardization and be allowed the freedom to accommodate user-driven change, including indignations. Finally, it would need to be perceived as a vehicle for modernizing values. While hypothetical challenger (eg, Chinese, French, German, Spanish, Japanese, Russian, Arabic or Esperanto) all exhibit some of these characteristics, only English exhibits all of them at present and for the foreseeable future. For these reasons, the worldwide dominance of English is likely to survive even a hypothetical passing of the American Era. (Verlag)

Nr. 061 (mf 03-02)

Burgess, John; Etherington Sian: _

Focus on grammatical form: explicit or implicit?

Zeitschrift: *System*, 30/2002/4, S. 433-458.

Sprache: engl.;

Keywords: Point of view; Empirical research; Specific English Lesson; Questionnaire (form; Grammar Lesson; Teacher; Scientific Language

Grammar teaching has been and continues to be an area of some controversy and debate have led to the emergence of anew classroom option for language teachers: that of Focus on Form (as opposed to Focus on Meaning or Focus on Forms). Against this background of 'interesting times' for grammar teaching, this paper reports research into teachers' attitudes to grammar and its teaching and learning within an EAP context. Responses from 48 EAP teachers in British university language centers produced both quantitative and qualitative data. Results indicate that the majority of teachers in this study appreciate the value of grammar for their students and possess a sophisticated understanding of the problems and issues involved. There is evidence to support a favorable attitude to Focus on Form approaches among this group. A further finding concerns the importance of student characteristics, needs and wishes in influencing teachers' classroom actions in relation grammar. (Verlag)

Nr.1 88 (mf 03-02)

Lapkin, Sharon; Swain, Merrill; Smith, Monika:

Reformulation and the learning of French pronominal verbs in a Canadian French immersion context

Magazine: *The Modern Language Journal*, 86 /2G02/ 4, S. 485-507.

Language: engl.; ex.: fr.;

Key words: Perception; Empirical research; Specific Lesson, French; Immersion; Reflexive Verb; Language correctness; Text processing; Text production

The authors examine a subset of collaborative dialogues that occurred in multistage task where 8 Canadian grade 7 French immersion students worked together in pairs. Each pair wrote a story notice differences between their text and are formulator's revision of that text, and reflected on their noticing. The authors analyze the transcripts of their talk in these 3 task sessions, identifying and describing the Language-relates episodes. They trace the development of the language (French), with specific reference to pronominal verbs, from the learners' first collaborative draft to their posttests. The study explores task differences and differences between lower- and higher-proficiency dyads. The language-related episodes selected

for close analyses, along posttest data, provide evidence that in most cases, learners have progressed in their correct use of pronominal verbs in French. (Verlag, adapt.)

06ლიტერატურის ბიბლიოგრაფია გერმანულ ენაზე წიგნების

„Bibliographie Moderner Fremdsprachenunterricht“

Nr. 027 (mf 03-02)

Becker, Carmen:

Lets play lots of pet games.

Zeitschrift: Grundschule Englisch, /2003/2, S; 24-27.

Beigaben: Abb.;

Sprache: dt; ex.; engl.;

Schlagwörter: Anfangsunterricht; Englisch FU, Frühbeginn; Grundschule, Haustiere;

Lernspiel

Acht typisch englische Spiele rund um Haustiere werden vorgestellt, welche mit der ganzen Klasse oder mit einer größeren Gruppe gespielt werden können.

Nr. 031 (mf 03-02)

Becker, Carmen:

Portfolio

Zeitschrift: Grundschule Englisch, /2002/1, S. 40-41

Beigaben: Abb.;

Sprache: dt.;

Schlagwörter: Anfangsunterricht; Arbeitsblatt; Basteln; Englisch FU; Frühbeginn; Grundschule; Portfolio; Selbsteinschätzung

Der Text enthält Vorschläge zur Gestaltung eines Schülerportfolios und ein dazu passendes Arbeitsblatt.

Nr. 047 (mf 03-02)

Brandle, Rose:

Mini-Flachcards.

Zeitschrift: Grundschule Englisch, /2002/1, S. 16-19.

Beigaben: Abb.;

Sprache: dt.; ex.; engl.;

Schlagwörter: Anfangsunterricht; Arbeitsblatt; Englisch FU; Frühbeginn; Glossar; Grundschule; Lernspiel; Wortschatz.

Mithilfe der sogenannten „mini-flashcards“ kann man den Wortschatz zu bestimmten Themen trainieren. Der Beitrag enthält ein Arbeitsblatt mit mini-flashcards zum Thema „Geburtstag“ und Anregungen zu Lernspielen, die man mit den Karten in der Klasse durchführen kann.

Nr. 051 (mf 03-02)

Brinkmann, Uwe (Red.); Stadler, Christine (Red.); Wiese, Anne (Red.):

Birthday cards.

Zeitschrift: Grundschule Englisch, 2002/ 1, S. 8-9.

Beigaben: Abb.;

Sprache: dt.; ex.; engl.;

Schlagwörter: Anfangsunterricht; Basteln; Englisch FU; Festtag; Frühbeginn; Grundschule Kreativität; Landeskunde; Umgangssprache; Wortschatzarbeit

Der Beitrag enthält lustige Ideen für selbstgemachte Geburtstagskarten sowie umgangssprachliche Ausdrücke und verschiedene Wendungen für Glückwünsche.

Nr. 085 (mf 03-02)

Brinkmann, Uwe (Red.); Stadler, Christine (Red.); Wiese, Anne (Red.):

Rhymes

Zeitschrift: Grundschule Englisch, 2003/2 S. 28

Sprache: engl.;

Schlagwörter: Anfangsunterricht; Englisch FU; Frühbeginn; Grundschule; Reim; Tiere; Vers
Fünf Verse über verschiedene Tiere sind abgedruckt, welche auch auf der beiliegenden CD zu hören sind.

ინფორმაციური რესურსების ნომერები ინგლისურ ენაზე ჟიბეოდას

„Bibliographie Moderner Fremdsprachenunterricht“

Nr. 010 (mf 03-02)

Bahns, Jens:

Stationenlernen im Fremdsprachenlehrerstudium - auch im fachwissenschaftlichen Hauptseminar?

Magazine: Foreign languages teaching and studying, 31 /2002/ 1, S. 167-184.

Language: German

Key words: Didactics; Foreign Language Lesson; High school; Teachers education; Planning of studies; Teaching circle; Open teaching; Linguistic; Lesson unit

In the article, open teaching is seen as one of the main trends in Foreign Language Teaching in German schools. It is argued that this development in teaching methods should have some consequences for foreign language teacher education as far as teaching methods at university level are concerned. The article describes in what way one of the forms of open teaching, namely learning in stations, was tried out as part of a „Hauptseminar“ on the subjects or dictionaries. (Verlag, adapt)

Nr.1 05 (mf 03-02)

Gascoigne, Carolyn:

Documenting the initial second language reading experience: The readers speak.

Magazine: Foreign Language Annals, 35 /2002/ 5, S. 554-560.

Language: English

Keywords: Beginning lessons; Authentic material. Empirical research. Specific French Lesson Introspection, Reading; Reading understand.

The article documents strategy, affective reactions, and metacognitive assessments of beginning French students encountering their very first French reading exercise via think-aloud and recall protocols. The findings of this exploratory investigation suggest that beginning second language (L2) readers transfer strategies from the first language (L1) and/or other L2 reading experiences to new reading situations, and are to manage authentic texts from as early as 12 hours of instruction. (Verlag)

Nr. 306 (mf 03-02)

Thompson, Michael:

Helping students with modals.

Magazine: The internet TESL Journal, 8 /2002/ 9,3 S;

Online-Publication: <http://iteslj.org>

Language: engl.;

Keywords: Specific English Lesson; Grammar; Auxiliary verb; Modality; Role playing; Speaking Activities; Exercise

When asking students to learn modal auxiliaries and modal equivalents, ESL/EFL teachers are asking them to learn how to form these modals correctly, recognize categories of modality,

and choose the appropriate modal for expressing modality. These activities are designed to help students „learn to master the intricacies of English modals in three areas: forming modals, recognizing categories of modality, and using modals to express modality. (Verlag, adapt.)

ინფიკატორი რეზერვაციების ნომენკლატურაში წარმოდგენილია

„Bibliographie Moderner Fremdsprachenunterricht“

Claude Danielle Echaudemaison:

L'inflation.

La revue: collection, Nathan 1997.

La langue: franz.;

Les mots clefs: Déflation, Désinflation, Illusion monétaire, Indexation, Indice des p-i-x, Inflation (les causes de l'inflation), Inflation importée, Ecart d'inflation, Inflation monétaire, Inflation par la demande, Inflation par les coûts, Inflation réelle, Conséquences de l'inflation, stagflation.

L'inflation est définie comme un phénomène de hausse continue du niveau général des prix.

Il est à noter qu'elle apparaît de plus en plus tant aux yeux de l'opinion publique qu'à ceux des économistes, comme un phénomène grave de nos sociétés.

Il faut prévoir que toute hausse des prix ne doit cependant pas être automatiquement assimilée à l'inflation.

Les causes de l'inflation sont diverses. Toutefois, en France, le phénomène a souvent été présenté structurellement comme le moyen utilisé par les entreprises pour compenser les augmentations de salaire. Avant tout, elle proviendrait, d'une distorsion entre ces deux éléments lorsque la demande dépasse durablement l'offre: soit que l'offre se dilate (exemple: pénuries des temps de gain soit que la demande s'emballe (exemple: croissance des revenus en période d'essor).

A l'inverse, il y a déflation, lorsque le niveau général des prix est en baisse continue, plus ou moins rapide. Il convient toutefois de ne pas confondre, ce terme avec celui de désinflation qui désigne un ralentissement de l'inflation.

Par ailleurs, il importe de tenir toujours compte que l'inflation soit effrénée, soit contrôlée demeure la grande nouveauté du XXe siècle. Elle présente, un avantage immédiat pour les producteurs et les vendeurs: qui dit hausse des prix, dit hausse des profits. Le profit majoré par l'inflation est l'une des bénédictions économiques de l'époque.

- კონცეპტუალური (ლათ. *conceptus* – ცნება) – ნიშნის ან სახელის აზრობრივი მნიშვნელობა, ცნების შინაარსი, ცნებითი, ფორმულირებული.

- დისკურსი (ლათ. *diskursis* – მსჯელობა) – ზეპირი, გაბმული ტექსტი, ზეპირი მეტყველება, ზეპირი კომუნიკაცია, დიალოგი.

- ინტენცია (ლათ. *intentio* – მისწრაფება) – განზრახვა, მიზანი.

- ინტერპრეტაცია (ლათ. *interpretatio* – ახსნა) – განმარტება, რაიმეს უფრო გასაგებად ახსნა, აზრის განმარტება, ამა თუ იმ ტექსტის არსის ახსნა-განმარტება.

- ანალიზი (ბერძნ. *analysis* – დაშლა, დანაწევრება) – რაიმე ობიექტის აზრობრივი ანდა რეალური დაშლა ელემენტებად.

- სინთეზი (ბერძნ. *synthesis* – შეერთება, შერწყმა) – რაიმე ობიექტის ცალკეული ელემენტების აზრობრივი ანდა რეალური შეერთება, გამთლიანება ერთ მთელად.

- დიფერენცირებული – განსხვავებული.

- კვაზი (ლათ. *quasi* – თითქოს, ვითომ) – რთული სიტყვების პირველი კომპონენტი, რომელიც ნიშნავს: „არა ნამდვილი“, „ვეითომ“, „ვეითომდა“, „ვეითომით“.

- დეიქტიკური ველი – დეიქსისი – ნაცვალსახელთა ან ზმნიზედათა მითითების ფუნქცია განსაზღვრულ კონტექსტსა ან განსაზღვრულ სიტუაციაში ობიექტურ რეალობაში არსებულ ობიექტსა და საგანთა მიმართებაზე. დეიქტიკური ველი – ის გარემო, რომელშიც ხდება მითითება ობიექტური რეალობის ამა თუ იმ საგანსა ან საგანთა მიმართებაზე.

- ოპონენტი (ლათ. *opponens* – დამბრუნებელი) – 1. მოწინააღმდეგე პირი კამათის პროცესში. 2. პირი, რომელსაც ევალება დისერტაციის ან მოხსენების შეფასება.

- დიქტომია (ლათ. *dichotomia* – ორად გაყოფა) – კლასიფიკაციის ხერხი, ცნებები, ტერმინები, კლასები იყოფა წყვილ, „ერთმანეთზე დამოკიდებულ“ ელემენტებად (ქვეკლასებად, ქვეცნებებად და ა.შ.).

- დეფინიცია (ლათ. *definicio* – განსაზღვრება, განმარტება) – მოკლე ლოგიკური განმარტება, რომელიც ადგენს საგნის (ობიექტის) არსებით ნიშნებს ანდა ცნების მნიშვნელობას, მის შინაარსსა და საზღვრებს.

- პოსტულატი (ლათ. *postulatum* – მოთხოვნა, საჭიროება) – რაიმე მეცნიერული თეორიის პრინციპი ან დებულება მიღებული და აღიარებული ჭეშმარიტად რომელიმე მეცნიერულ თეორიაში, რისი დამტკიცებაც ამავე მეცნიერული

თეორიის ჩარჩოებში და მისი საშუალებით არ ხერხდება და ამიტომ იგი აქსიომად აღიქმება. თანამედროვე ლოგიკისა და მეცნიერების მეთოდოლოგიაში ცნება „პოსტულატი“ იხმარება როგორც უფრო გაერცხლებული ცნების „აქსიომა“ სინონიმი.

- მეტაენა ლოგიკის ცნებაა და არის ხელოვნური ან ბუნებრივი ენა, რომლითაც ხდება გარკვეული მეტათეორიის ფორმულირება. მეტაენა უნდა შეიცავდეს ობიექტური ენის სხვადასხვა სინტაქსურ და სემანტიკურ ელემენტებს. ლოგიკურად მეტაენა უფრო მდიდარი უნდა იყოს, ვიდრე ობიექტური ენა. მეტაენა შეიძლება გამოყენებული იყოს ბუნებრივი (ჩვეულებრივი სალაპარაკო) ენა ანდა ფორმალიზებული ენა. მეტაენის საშუალებით ხდება ფორმალიზებული ენის სტრუქტურული, დედუქციური ანდა სემანტიკური თავისებურებების აღწერა.

- ვერიფიკაცია (ლათ. *verificare* – ჭეშმარიტების დამტკიცება) – ვერიფიკაცია ლოგიკის ცნება და მისი ერთ-ერთი პრინციპია. ვერიფიკაცია უტყუარობის დადგენაა. იგი შემოწმებას ნიშნავს, რომელიმე მეცნიერული დებულების ემპირიულ დამტკიცებას, რაც ხორციელდება ამ დებულების დაპირისპირებით დაკვირვების ობიექტთან.

- ინდუქცია (ლათ. *inductio* – მიიწნება) – დასკვნის ერთ-ერთი სახე და კელევის მეთოდი. ინდუქცია, როგორც დასკვნის ერთ-ერთი ფორმა, უზრუნველყოფს ერთეული ფაქტებიდან ზოგად დებულებებზე გადასვლის შესაძლებლობას.

- დედუქცია (ლათ. *deductio* – გამოყვანა) – დასკვნის გაკეთება ლოგიკის წესების მიხედვით. დედუქცია დასკვნის გაკეთების ერთ-ერთი ძირითადი წესი და კელევის მეთოდია. დედუქცია გულისხმობს ყოველგვარ დასკვნას საერთოდ. საყოველთაოდ მიღებული აზრით, დედუქციის ცნებაში იგულისხმება დასაბუთება, ანუ მტკიცებულებების გამოყვანა ერთი ან რამდენიმე სხვა მტკიცებულებიდან (წანამძღვრებიდან) ლოგიკის კანონების საფუძველზე. წანამძღვრებში მოცემულის დასკვნის საფუძველზე ლოგიკური ანალიზის მეთოდების გამოყენების შედეგად კეთდება დედუქციური დასკვნა.

- აბრევიატურა (იტ. *abbreviatura* – მოკლე) – შემოკლება, რომელიც გამოიყენება როგორც ზეპირ, ასევე წერილობით მეტყველებაში.

- ელიპსურობა – მეტყველების ნაწილების (სიტყვების, ხშირად წინადადებისა და კი) გამოტოვება ენობრივი ეკონომიის მიზნით, რამდენადაც ისინი კონტექსტიდან ან სიტუაციიდან ისედაც გასაგებია.

- ტრივიალური (იტ. *trivialis* – ჩვეულებრივი) – გაცვეთილი, სიახლესა და ორიგინალურობას მოკლებული.

• კონსტრუირება (ლათ. *construere* – აშენება) – აღჭურვა, რაღაცის გეგმის შედგენა, რაიმე მექანიზმის, მანქანის, შენობის აგება, კონსტრუირებაში გათვალისწინებულია აგრეთვე პროექტები და ანგარიში.

• სელექცია (ლათ. *selection*) – შერჩევა, გადარჩევა.

• სემანტიკა (ბერძნ. *mantikos* – აღმნიშვნელი) – ენის აზრობრივი ნაწილი, ცალკეულ სიტყვათა და სიტყვის ნაწილთა აზრობრივი მნიშვნელობა.

• სემა – უმცირესი მნიშვნელობის მქონე ელემენტი, ლექსიკური მნიშვნელობის მქონე მორფემა.

• ჰიპოთეზა (ბერძნ. *hypothesis* – საფუძველი, ვარაუდი) – ვარაუდი, რომლის დროსაც რიგი ფაქტების საფუძველზე კეთდება დასკვნა ობიექტის, კავშირის ან მოვლენის მიზეზების არსებობის შესახებ, ამასთან ეს დასკვნა არ შეიძლება ჩაითვალოს მთლიანად სარწმუნოდ.

• პამფლეტი (ინგ. *pamphlet*) – პუბლიცისტური ჟანრის სტატია, რომლის მიზანიცაა კონკრეტული პირისა და ზოგადად სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების მწვავედ მხილება. პამფლეტი ეძღვნება რაიმე საჭირობოროტო თემას და დამცინავი ტონით ამხელს ამა თუ იმ პრობლემას.

• ფელეტონი (ფრ. *feuilleton* – ფურცელი) – პუბლიცისტური ჟანრის სტატია, რომლის მიზანიცაა ამა თუ იმ მოვლენისა თუ პირის მწვავე კრიტიკა და რომელიც გონებასაზივრადაა შედგენილი.

• რელევანტური – მნიშვნელოვანი, ენობრივი ერთეულების მადიფერენცირებული.

• კონცეფცია (ლათ. *conceptio* – აღქმა) – 1. შეხედულებათა სისტემა ამა თუ იმ მოვლენის თუ ცნების რაობაზე. 2. ზოგადი ჩანაფიქრი (მწერლის, პოეტის, მეცნიერის და ა. შ.).

• კოლაჟი – ფრანგული სიტყვაა და სიტყვასიტყვით „დაწებებას“ ნიშნავს. ეს ტერმინი ლიტერატურაში შემოვიდა სახვითი ხელოვნებიდან. კოლაჟი ტექნიკური ხერხია და მისი არსი შემდეგში მდგომარეობს: რაიმე ზედაპირზე ხდება მისგან განსხვავებული ფაქტურისა და ფერის მასალის დაწებება. ამ ტერმინს დღესდღეობით წარმატებით იყენებენ ჟურნალისტები მედიაში.

• პრეროგატივა (ლათ. *conceprio* – უპირატესობა) – უპირატესობა, რომელიც დაკავშირებულია მოცემულ პოზიციასთან.

• კოდი (ფრ. *code*) – პირობითი შემოკლებული აღნიშვნებისა და დასახელებების ნაკრები, რომელიც გამოიყენება ცნობების გადაცემისას ტელეგრაფის საშუალებით. კოდირება – კოდის გამოყენება.

• კომპეტენცია (ლათ. *competentia* – კუთვნილება უფლება შესაბამისად) –

რომელიმე დაწესებულების ან პირის უფლებამოსილება; საკითხთა რიგი, რომელშიც მოცემულ პირს აქვე გარკვეული ცოდნა, გამოცდილება.

- მონემა – კომპლექსური ენობრივი ერთეული, რომლის მნიშვნელობის გახსნაც არ ხერხდება არც მისი ცალკეული ელემენტებისაგან ცალ-ცალკე და არც თვით კომპოზიციისაგან. მაგ.: Backfisch – მოზარდი (ქალიშვილი).

- დენოტატი – აღსანიშნი – ენობრივი ერთეული, რომლითაც აღნიშნულია ობიექტური რეალობის კონკრეტული, რეალურად არსებული საგანთა მიმართება ან თავად საგანი. დენოტატი სამყაროს ობიექტი, კონკრეტულ საგანთა მიმართებაა.

- კონცეპტი (ლათ. conceptus – აზრი, ცნება) – ფორმულირება, გონებრივი სახე, ზოგადი აზრი, ცნება, სახელი (ნიშნის) აზრობრივი მნიშვნელობა, ცნების შინაარსი. კონცეპტი არის ცნება გარე სამყაროს ობიექტის შესახებ, ის, რაც ვიცით მის შესახებ.

- ექსტრაჰირება (ლათ. extrahō – ამოვიღებ, გამოვიღებ) – ამოკრეფა, ამოღება.

- პოლისემია – ერთი და იმავე სიტყვის მრავალმნიშვნელოვანობა.

- ემპირიული – გამოცდილებაზე დაფუძნებული.

- ტრანსლიტერაცია - რაიმე ანბანზე დაწერილი ტექსტის გადმოცემა სხვა ანბანის საშუალებით.

- კვანტიტატურობა – მოცულობა, რაოდენობა, რიცხვი, სიდიდე.

- ფუნდამენტალური მეცნიერებები – ძირითადი ყველაზე არსებითი მეცნიერებები.

- კონცეფცია (ლათ. conceptio – გაგება, სისტემა) – რაიმე მოვლენის ახსნის, გაგების განსაზღვრული მეთოდი, ძირითადი თვალსაზრისი, ჩანაფიქრი, არსებითი, მნიშვნელოვანი იდეა ამ მოვლენის განსახილველად.

- ოპტიმიზაცია – 1. შესაძლო ვარიანტებიდან საუკეთესო ვარიანტის შერჩევის პროცესი. 2. სისტემის (ოპტიმალური) საუკეთესო მდგომარეობაში მოყვანის პროცესი.

- კლიშე – სტერეოტიპული გამოთქმა, რომელიც მექანიკურად წარმოიქმნება ტიპურ სამეტყველო კონტექსტებსა და სიტუაციებში; შაბლონური ფრაზა, გამონათქვამი მაგ.: საკითხი ჯერ კიდევ გადასაჭრელია; პრობლემა აქტუალურია და ა.შ.

- კონექტორები – დაკავშირების საშუალებანი, რომლებიც აერთიანებენ ტექსტის ერთეულებს.

- იმპლიციტური – უხილავი, თვალთ დაუნახავი.

- მორფემა (ბერძნ. μορφή – ფორმა) – სიტყვის ნაწილი, რომელსაც აქვს განსაზღვრული მნიშვნელობა.

- კოდი-სიტყვები (Schlagwörter) – საყრდენი სიტყვა, პაროლი, რომლის დახმარებითაც ხდება ტექსტის შინაარსის გახსნა.

- ნომინალური ფრაზა სიტყვათა ჯგუფია, რომელიც არსებითი სახელითა და მისი თანმხლები წევრებისგან შედგება.

- იმპლიკაცია (ლათ. implicatio – მჭიდროდ ვაკავშირებ) – იმპლიკაცია არის ლოგიკური ექვივალენტი ქცევისა „თუ... მაშინ...“. იმპლიკაცია გულისხმობს აუცილებელ და აშკარა შედეგს მოცემული გამონათქვამიდან. სხვა განმარტებით, იმპლიკაცია – ეს არის ტენდენცია, რომ ვიგულისხმოთ სემანტიკური კომპონენტები. იგივეა, რაც ქვეტექსტი.

- პერიფრაზი – სიტყვის ან გამოთქმის აზრის გადმოცემა სხვა სიტყვებით ან სხვა გამოთქმით ერთი და იმავე ენის ჩარჩოებში.

- მარკირება (ფრ. marker – აღნიშვნა) – რაიმე სახის ნიშანი, რომელთაც ხდება ტექსტის სასურველი ნაწილების მონიშვნა.

- ობლიგატორული – საეაღდებულო.

- კოპეზია – ტექსტის ელემენტების ბმულობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Губман Б. Л. Наука, в книге Культурология, XX в., том II, СПб, с.71.
2. ა. ჩიქობავა. ზოგადი ენათმეცნიერება. ტ. II, თბ., 1945
3. კეარაცხელია გ. ქართული ენის ფუნქციური სტილისტიკა, თბ., 1990.
4. Э. Бенвенист. Общая лингвистика. –М.: УРСС, 2002. –448 с.
5. თ. ჯაგოდნიშვილი, ივ. ჯაგოდნიშვილი, მ. ვარდიაშვილი. აკადემიური წერა. კვლევისა და წერის სახელმძღვანელო. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბილისი. 2008.
6. Merten, Klaus (1999): Einführung in die Kommunikationswissenschaft. LIT Verlag. Münster.
7. Kalmus, Michael (1998): Innerbetriebliche Kommunikation. Frankfurt/M.
8. Mohr, Alexander (1997): Organisational and institutional relationship. Routledge
9. Domke, Christine (2006): Besprechung als organisationale Entscheidungskommunikation. Walter de Gruyter.
10. Weber, Max (2006): Individuen und ihre sozialen Beziehungen. VS Verlag.
11. Watzlawick, J.H. Bearin, D.D. Jackson (2000): Menschliche Kommunikation. Bern – Stuttgart – Wien.
12. Schulz von Thun, Friedemann (2001): Das „Innere Team“ und situationsgerechte Kommunikation. Rowolt. Hamburg.
13. Göpferich, Susanne (1995a): Textsorten in Naturwissenschaften und Technik. Pragmatische Typologie – Kontrastierung – Translation. Forum für Fachsprachen-Forschung 27. Tübingen: Narr.
14. Gülich, Elisabeth & Heger, Klaus & Raible, Wolfgang. (1979): Linguistische Textanalyse. Überlegungen zur Gliederung von Texten, Hamburg (Buske) (Papiere zur Textlinguistik, Band 8).
15. van.Dijk, Teun Andrianus (1980 a): Macrostructures. Hillsdale, New Jersey.
16. Kallmeier, Werner/Klein, Wolfgang/Meyer-Hermann, Reinhard/Netzer, Klaus/Seibert, Hans/Jürgen (1980): Lektürekolleg zur Textlinguistik. Bd. 1: Einführung. Königstein/Taunus.)
17. Baumann, Klaus-Dieter (1987): Die Makrostruktur von Fachtexten – ein Untersuchungsansatz. in: Fachsprache 1-2. Wien. 2-18. S. 76-77
18. Agrikola, Erhard (1979): Textstruktur, Textanalyse, Informationskern. Leipzig.
19. Morris, C. (1972): Grundlagen der Zeichentheorie. München
20. Troebes, Otto (1981): Zum Wechselverhältnis von Textklassen und kommunikationsverfahren. In: Boeck, Wolfgang (Hrsg): Kommunikativfunktionale Sprachbetrachtung als theoretische Grundlage für den Fremdsprachenunterricht. Leipzig. 137-151.

21. Mücke, Eberhard(1984):Repräsentationsformen und Wirkungsfunktion von Informationen über soziale Verhältnisse in einem literarischen Dialogtext. In:Fleischer, Wolfgang (Hrsg): Beiträge zur Erforschung der Deutschen Sprache.Band 4.Leipzig. 49-77.
- 22.Schmidt, Wilhelm(Hrsg) (1981): Funktional-kommunikative Sprachbeschreibung.Leipzig.
23. Фрейденберг, О (1936): Античные теории языка и стиля. М. — Л.
24. კიკნაძე, გრ.(1957): მეტყველების სტილის საკითხები. თბ.
25. Михневич, А.Е. (1982): В глуб слова человеческого. Наука о языке и её разделы, с. 63, Минск.
26. Лингвистический энциклопедический словарь (1990): с. 146. М.
27. Galperin, I.R. (1977): Stylistics. p.290. "Higher School". Moscow.
28. Aptsiauri, D., Kupradze, G. (2000): Diplomatic Relations. I. Javakhishvili Tbilisi State University Press.
29. Мигунов, Д. (2009): Скорее жив, чем мёртв. www.Lenta.ru, издание Rambler Media 30.
- King, M. L. Jr. (1963): «I Have A Dream». www.youtube.com Group.
31. Потебня, А.А. (1905): Из записок по теории словесности. Харьков.
32. Порубов, Н.И. (2001): Риторика. Высшая школа. Минск.
33. Baird, V QC, MP Solicitor General(2008): No Witness No Justice. 3rd National Conference West Midlands Police Centre – Birmingham.
34. ილია II სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქი (2006): საადღო მო ეპისტოლე, გვ. 4. თბ.
35. ყუფარაძე გ. რიტორიკის საკითხისათვის. ორატორიული მეტყველების სახეები. Scripta ment. N 2,2009 თბილისი.
36. Асрибеков В. Б., Буйлова Н. М. Образы и обзорные издания по физике и некоторые критерии оценки их эффективности. - НТИ. Сер7, 1979. №28 с. 25-31.
37. Об ораторе. Книга III. В кн.: Античные теории языка и стиля. Под общей ред. О. М.Фрейденберг. М.-Л.,Союзгиз, 1936.
38. Косолапов В. В.: Информационно-логический анализ научного исследования. Киев,Укр. НИИНТИ. 1968.
39. Павлова В. П. Обучение конспектированию. М., Русский язык, 1978.
40. Михайлов А. И., Черный А. Н., Гуляревский Р. С. Научные коммуникации и информатика. М, Наука, 1976.
41. Шрейдер Ю. А. Информация и метаинформация. - НТИ. Сер. 2, 1974, №4
42. Брюменау Д. И. Свертывание (развертывание) информации. Классификация видов свертывания. - В кн: Современные методы библиотечно информационного обслуживания. - (Проблемы анализа документов) / ЛТИК им. Н. К. Крупской. Л., 1978.

43. Glinz H. Soziologisches im Kernbereich der Linguistik. Skizze einer Texttheorie // Sprache und Gesellschaft. Schriften des Instituts für deutsche Sprache im Mannheim. - Düsseldorf, 1971 Bd. XIII, 196
44. Gniffke-Hubrig Ch. Textsorten. Erarbeitung einer Typologie von Gebrauchstexten in der 11 Klasse des Gymnasiums // Der Deutschunterricht. 1972. - *24 S. 39-52.
45. Глаузенблас К. О характеристике и классификации речевых произведений. Новое в зарубежной лингвистике. - М., 1978. Вып. VIII. - с. 66-75.
46. ჯ. ფურცელაძე. ტექსტი როგორც ენობრივი მოღვაწეობის წერილობითი გაცხადება. თბილისი, 1998, გვ. 38
47. Boost K. Der deutsche Satz. Die Satzverflechtung, Deutschunterricht, 3, 1949.
48. ჯ. სერგია. ტექსტის ლინგვისტიკა. გაშუქვ. „განათლება“, 1989, გვ. 37
49. БЭС. 3-е изд. М., Сов. энциклопедия, 1976, т. 25. с. 364.
50. Götz L; Ernst W. B.; Hess-Lütich, Kurs Grammatik der deutschen Sprache. München, 1989 s. 431.
51. Ballstaedt s. - P. et. al. Texte verstehen - Texte gestalten, München, 1981.
52. Москальская О. И. Грамматика текста, М., 1981. с. 12.
53. Brinkmann H. Die deutsche Sprache, Gestalt und Leistung. 2. Auflage. Pädagogischer Verlag. Schwann. Düsseldorf. 1971
54. Dressler W. Einführung in die Textlinguistik. 2. durchgesehene Auflage Max Niemeyer, Tübingen. 1981
55. Гвенцадзе М. А. Прагматические аспекты классификации и структурирование текстов. АДД, Тбилиси. 1986, с. 6.
56. Брюменау Д. И. Проблемы св ртывания научной информации. Ленинград. „Наука“, Ленинградское отделение, 1982.
57. Манковская Н. Б., „Дерида Жак“, в: Культурология XX век, энциклопедия, том I, 1998, с. 168-169;
58. J. Derrida, L'écriture et la différence, Paris, 1967
59. Аврамова Л. А., Методика письменному изложению на II курсе языкового ВУЗа, М., 1975
60. Методика составления анотации, М., 1959.
61. Яшунская Ф. Каким должен быть отраслевой рефератный журнал. Обзор серии «За овладение техникой» - техническая информация, 1932
62. Подземский А. Я. Теория и практика советской технической библиографии. М.: б. г. 5.
63. Симон К. Р. Проблемы реферотивной периодики. - Сов. библиография, 1934. №3-4. с. 50.

64. Шамурин Е. И. Методика составления аннотаций. М., Изд-во Всесоюз. книжной палаты, 1959.
65. Коршунов О. П. Проблемы общей теории библиографии. М., Книга, 1975.
66. Koblitz I. Methoden des Referierens von Dokumenten, Leipzig, 1968.
67. Соловьев В. И., „Составление и редактирование рефератов“, в кн. „Жанры информационной литературы“. Обзор Реферат, изд-во „Книга“. М., 1983, с. 37.
68. რ. თაბუკაშვილი, ტექსტის რეფერირება და ანოტირება, თბ., 2004, გვ. 37
69. Шавердова Л. Н. К вопросу об оптимальной структуре реферата. ПКИ.: Реферирование в общественных науках, теория и методика, АН СССР, ИНИОН, М., Наука, 1982.
70. Sprache und Praxis; Autorenkollektiv, Leitung: Studiendirektor Heinz Schmidt, VEB Verlag, Enzyklopfldie, Leipzig, 1980.
71. ГОСТ 7.9.-77. Реферат и аннотация. Взамен ГОСТ 7.9.-70. Вед. 01.07.78. 5 с. Группа 197 Т62 СССР.
72. Соловьев В. И. Составление и редактирование рефератов - Вопросы теории и практики, 2-е переработанное дополненное издание. В кн.: Жанры информационной литературы, обзор, реферат. Изд.-во „Книга“, 1983 (от рукописи к книге).
73. Горькова В. И., Образцова О. И. Вторичные документы и информационные издания (лекции), М., 1997.
74. W. E. Collinson. Indication. A study of demonstrative articles and other indications Language Monograph. XVII. Baltimore, 1937.
75. Schmidt W., Stock E. Rede-Gespräch-Diskussion, Grundlagen und Übungen, Leipzig, 1977.
76. Winter H. Das Kommunikationsverfahren „Referieren“ in englischsprachigen Artikeln der Zeitschrift „Nature“. In: Linguistische Studien, Reihe A, Arbeitsberichte, Berlin, 1985.
77. Кравченко И. Н. Теоретические и методические проблемы реферирования (исторические науки) в кн.: Реферирование в общественных науках, теория и методика. АН СССР, ИНИОН., М., Наука, 1982.
78. Allen E. Principles of Drecis, New York, 1867. Champmen L. R. U. Precs Writing Modeland Medhods. The Excitiment of Writing, vol. XIV London, 1966. Hensel G. Principles and Practice of the Reproduktion Exercises, London. 1962.
79. Абрамова Л. А. Методика обучения письменному изложению на II курсе языкового вуза. Автореф. канд. дис, М., 1975.
80. Sprache und Praxis. Autorenkollektiv, Leitung: Studiendirektor Heinz Schmidt; VEB Verlag, Enzyklopädie Ldpzig. 1980.
81. Михайлов А. Ч., Черный А. И., Гуляревский Р. С. Основы информатики. 2-е изд.

перераб. и доп. М.: Наука. 1968.

81. ۞۞۞

82. Займан Дж. Информация, связи, знание. Успехи физических наук, 1970, т. 101, вып. 1, с. 66.

83. Loon H. P. -The automatic creation of literature abstracts, 1958.

84. Пурто В. А. Об автоматическом реферировании на основе статистического анализа текста. "Доклады на конференции по обработке информации машинному переводу и автоматическому чтению текста", вып. 9. М., 1961.

85. Лосева Л. М. К изучению межфразовой связи (Абзац и сложное синтаксическое целое). Русский язык в школе, 1967, №1 с. 89-94.

86. Карасев С. А. Исследование некоторых критериев значимости предложения при автоматическом квазиреферировании. НТИ. Сер 2, 1974, №12

87. Гиндин С. И. Методы автоматического фрагментирования текста, опирающиеся на характеристики внутреннего состава фрагментов. - ВКИ.: Семиотика и информатика. М., ВИНТИ, 1974, вып. 9.

88. Лаврентьева Г. А. Об одном способе частично-формализованного индексирования 1975

89. Севбо И. П. Структура связного текста и автоматизация реферирования. М, Наука, 1969.

90. Аграев В. А., Бородин В. В., Глебский Ю. В. О некоторых методах автоматического реферирования, ЧГ. зап. Горьковского ун-та. Вып. 66, 1963.

91. Sprache und Praxis, Autorenkollektiv, Leitung: Studiendirektor Heinz Schmidt, VTD Verlag, Enzyklopedie Leipzig, 1980.

92. Соловьев В. И. Составление и редактирование рефератов - Вопросы теории и практики, 2-е переработанное, дополненное издание. В кн.: Жанры информационной литературы, Обзор, Реферат, Изд-во „Книга“, 1983 (от рукописи к книге).

93. Бахтина Л. Н., Кузьмич И. П., Лариохина Н. М. Обучение реферированию научного текста. Учебное пособие для иностранцев, изучающих русский язык. Изд-во моск-го университета, 1988.

94. Зарубина Н. Д. К вопросу о лингвистических единицах текста - В кн.: Синтаксис текста, М., 1979.

95. Dressler, Einführung in die Textlinguistik, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1973.

96. Москальская О. И. Грамматика текста, М., 1981.

97. Lexikon sprachwissenschaftlicher Termini, VEB Bibliographisches Institut Leipzig. 1981

98. Леонтьева Н. Н. Автоматический перевод как понимание и реферирование. В кн.: Прикладные и экспериментальные лингвистические процессы, Новосибирск, 1982.

99. Ковальчук Т. И. Лингвистические характеристики реферативного жанра и обучающий потенциал реферирования, Конг. дис. Киев, 1980
100. Зубенко В. В. Свертываемость общественно-научной информации: К постановке вопроса. В кн.: Реферирование в общественных науках. М., Наука, 1982.
101. Виноградов В. А. Общественные науки и информация, М., Наука, 1978.
102. Agamjanova V, Gulena M. Phrase-Book for science students, Riga, 1974.
103. Chapman L.R.H. Op. tit; Campbell R. R. English Composition for Foreign Students, London, 1967. 199
104. Зорина Н. Д. Обучение аннотированию и реферированию иностранной литературы по специальности в неязыковом вузе. Автор, дис-на соиск. уч. степ, канд. пед. наук, М., 1973.
105. Вейзе А. А. Реферирование текста. Минск, изд-во БТУ им. В. И. Ленина, 1978.
106. Maizell R. E., Smith I. F., Zinger T. E. Abstracting sei entifi c and technical literature: An introductory guide and text for scientists, abstracors and management N. Y. etc: Willyinterscience, 1971.
107. Миронова В. Ю. Лингвистический характеристика речевого жанра научно-технического реферата: на материале нем. научн.-техн. реф. жури. Автореф. дис ... канд. филол. наук. М., Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза, 1975.
108. Абрамова Л. А. Методика обучения письменному изложению на курсе языкового вуза, Автореф. канд. дис, М., 1975.
109. Schweisheimer W. Auto-abstracting mit einer IBM 704. „Elektronische Datenverarbeitung“, 1964, №4.